

NOVOSTI HOBUCI

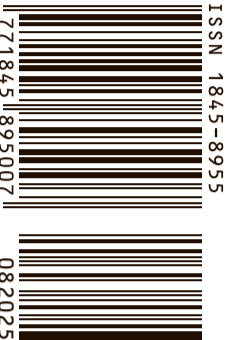
#1315

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 28. 2. 2025.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

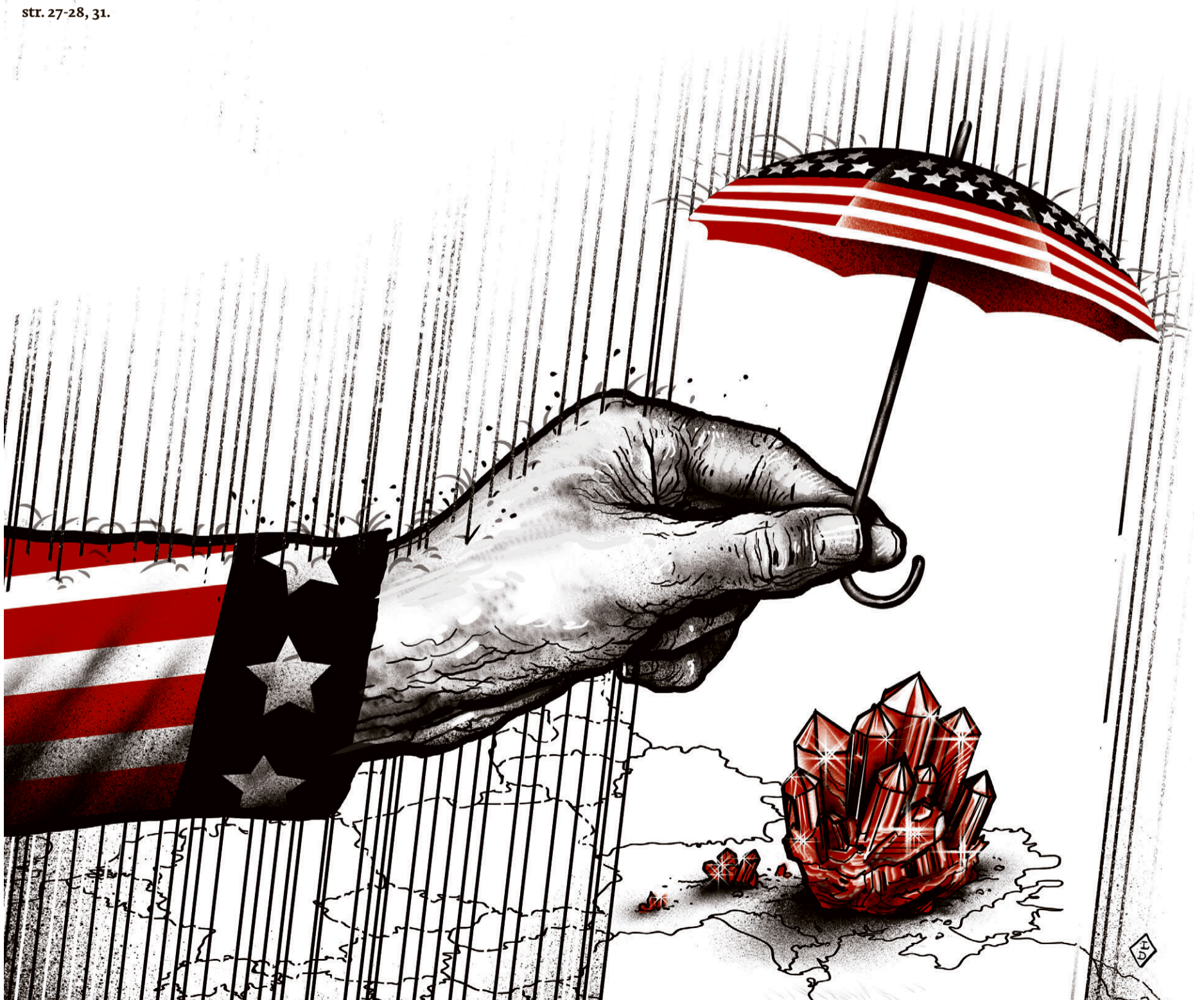
082025

Mineral poslije bitke

Treću obljetnicu napada na Ukrajinu obilježio je drastičan diplomatski zaokret SAD-a. Ukrajina je suočena sa zahtjevima za ustupanje vrijednih minerala, a Europa s gubitkom američke podrške i izlaz zasad vidi u dodatnoj militarizaciji

str. 27-28, 31.

Ošamućeni HDZ

HDZ će se morati dobro pomučiti da sačuva vlast u Varaždinskoj, Koprivničko-križevačkoj, Splitsko-dalmatinskoj i Zagrebačkoj županiji. Od gradova, vjerojatno će obraniti Osijek, no minimalne su šanse da osvoje Zagreb, Rijeku i Split. U Dubrovniku bi također mogli postati opozicija, a i u Zadru bi moglo biti neizvjesno

OSAMDESETAK je dana do lokalnih izbora, a ANDREJ PLENKOVIĆ i HDZ i dalje su ošamućeni teškim porazom njihova kandidata na predsjedničkim izborima, problemima s većinom u Saboru zbog pravosudnih nevolja zastupnika JOSIPA DABRE iz Domovinskog pokreta, unutarnjim nepovjerenjem među ključnim ljudima, anketama koje pokazuju da se praktički izjednačila biračka potpora HDZ-u i SDP-u te podrhtavanjem tla pod premijerovim nogama u pogledu vanjske politike: zbog te ošamućenosti HDZ još nije izišao s imenima vodećih kandidata u većem broju županija i većih gradova. Budu li se rezultati lokalnih izbora tumačili isključivo na temelju brojeva, neće se moći izvesti zaključak da je HDZ poražen, jer će Plenkovićeva stranka vrlo vjerojatno zadržati vlast u većini županija (sad ih kontrolira petnaest od dvadeset jedne), pobijediti će u većem

broju jedinica lokalne samouprave nego bilo koja druga stranka i ukupno će imati više vijećnika od konkurenata u predstavničkim tijelima lokalne i regionalne samouprave. No ako se ishod bude promatrao u odnosu na HDZ-ova postignuća prije četiri godine, moglo bi se dogoditi da se ta stranka ovaj put ipak prometne u izbornog gubitnika.

Kad je riječ o županijama, HDZ će se morati dobro pomučiti da sačuva vlast u Varaždinskoj, Koprivničko-križevačkoj, Splitsko-dalmatinskoj i Zagrebačkoj županiji, a ni Dubrovačko-neretvanska više se ne čini njihovom neosvojivom utvrdom. U ovim županijama HDZ zasad nema kandidate, barem ih nema do trenutka zaključenja ovoga teksta, a ako ih ima – radi se o slabim i neuvjerljivim političarima koji će teško do pobjede. Što se tiče velikih gradova, HDZ će vjerojatno obraniti Osijek, gdje će kandidat biti aktualni gradonačelnik IVAN RADIĆ, no minimalne su šanse da osvoji vlast u Zagre-

bu, Rijeci i Splitu. Ne bi bilo iznenađenje da HDZ ode u opoziciju i u Dubrovniku, a i u Zadru bi moglo biti neizvjesno, bez obzira na to što će HDZ-ov gradonačelnički kandidat biti ŠIME ERLIĆ koji će se uskoro povući s pozicije ministra regionalnog razvoja i fondova Europske unije. Situacija u Vukovaru i dalje je otvorena: Domovinski pokret želi predizborni dogovor s HDZ-om, jer samo tako možda može ostati na vlasti u suočenju s koalicijom Hrvatskih suverenista, Mosta i stranke DOMINO. HDZ se oko toga i dalje ne izjašnjava. Na vidiku, dakle, nema županije i veće gradske sredine u kojima se HDZ-u smiješi vlast koju sad nema.

MISLAV HERMAN, HDZ-ov kandidat za gradonačelnika Zagreba, prema anketama ima oko pet posto podrške: on je dokaz da je Plenković sposoban u važnu političku bitku poslati još slabijeg kandidata no što je bio DRAGAN PRIMORAC na predsjedničkim izborima. Ankete trenutačno daju izrazitu

prednost TOMISLAVU TOMAŠEVIĆU, aktualnom gradonačelniku iz platforme Možemo!, a među onih pet ili šest ljudi čiji je postotak podrške jednoznačen nalazi se i SDP-ovac BRANKO KOLARIĆ. Nejasno je čemu služi Kolarićeva kandidatura, odnosno nejasno je zašto SDP i Možemo! u Zagrebu nisu zajednički podržali Tomaševića, kojem bi jedan od dogradonačelnika bio SDP-ovac BORIS LALOVAC. U Dubrovniku i Splitu Možemo! je stao iza SDP-ovih gradonačelničkih kandidata: u Dubrovniku ta kombinacija ima realne izgleda za uspjeh u sruzu s HDZ-ovom uzdanicom, a još se ne zna hoće li to biti trenutni gradonačelnik FRANKOVIĆ ili će se dotični natjecati za župana dubrovačko-neretvanskog; u Splitu su im izgledi osjetno manji, jer sadašnji gradonačelnik IVICA PULJAK ima nemalu potporu i povlači poteze koji bi mu trebali donijeti dodatne glasove na ljevici. Nejasno je, također, zašto se SDP i Možemo! nisu sporazumjeli o zajedničkim kandidatima u Rijeci, naročito nakon što je u riječkom SDP-u izbilo sukob između aktualnog gradonačelnika MARKA FILIPOVIĆA i njegove zamjenice SANDRE KRAPAN koja je odabrana da na svibanjskim izborima pokuša sačuvati vlast SDP-a u tom gradu. HDZ u Rijeci još nije izišao sa svojim kandidatom, a nije ni u Primorsko-goranskoj županiji u kojoj je favorit SDP-ovac IVICA LUKANOVIĆ. Plenković je priželjkivao da se u utruku za primorsko-goranskog župana upusti OLEG BUTKOVIĆ, potpredsjednik Vlade i ministar mora, prometa i infrastrukture, ali ovaj je, čini se, uspio izbjeći tu političku stupicu.

Kako se doznaje u krugovima bliskim HDZ-u, unutarstranačka razilaženja i sukobi različitih lobija osnovni su razlog Plenkovićeva otezanja s isticanjem kandidata u nezanemarivom broju županija i gradova, otezanja koje već graniči s kašnjenjem iz perspektive organiziranja ozbiljne kampanje. Sigurno je da ti sukobi neće javno eskalirati prije izbora kakve god odluke donio Plenković, ali poslije izbora ne treba očekivati nastavak unutrašnje idile u vladajućoj partiji, pogotovo ako rezultati budu onakvi kakve predviđamo u ovome tekstu. ■

Andrej Plenković i kandidat za gradonačelnika Zadra Šime Erlić (Foto: Duško Jaramaz/PIXSELL)

IMPRESSUM

Godina xxvi / Zagreb | petak, 28/02/2025

NOVOSTI
HOVOĆIA #1315

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENICI GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš, Goran Borković (Portal Novosti)
IZVRŠNI UREDNICI
Petar Glodić, Lujo Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac, Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović, Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko Bakotin (urednik Internacionale), Milan Cimeša, Zoran Daskalović, Ivica Đikić, Tena Erceg, Dragan Grozdanić, Mirna Jasić Gašić, Nenad Jovanović, Vladimir Jurišić, Marko Kostanić, Anja Kožul, Igor Lasić, Branimira Lazarin, Bojan

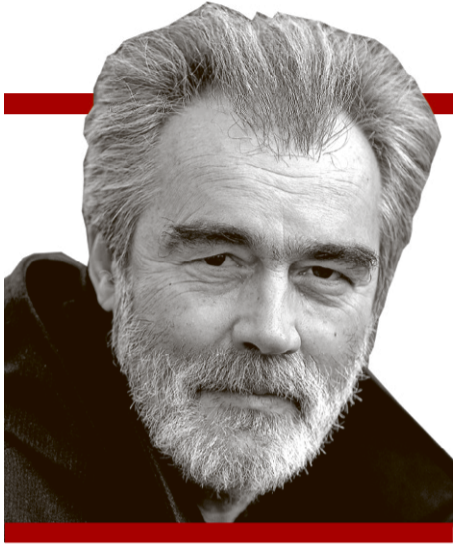
Munjin, Tamara Opačić, Ivana Perić, Boris Postnikov, Srećko Pulig, Hrvoje Šimićević, Nataša Škaričić, Dušan Velimirović
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak, Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor Stanišljević & Damir Bralić, Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Dupljančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb', Zagreb
TIRAŽA 5874

Novosti su financirane sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

UVREDE
I PODMETANJANabijanje
na štandarac

PIŠE Viktor Ivančić

'I sad, kad su bageri već u pogonu, kad se ljudstvo zagrijalo, umisto da se krene dalje, da se uz štandarac potaracaju i drugi spomenici mračnjaštvu šta unakazuju Split, saće sve stat, viruj ti meni. Sve će završit sa kamilicon na Pjaci. Jerbo je u ovoj zemlji antifašizam posta eksces, a ne pravilo', rekla je građanka

SVAKA čast IVICI PULJKU šta je maka štandarac sa Pjace – rekla je građanka pospanome mužu. 'Jedino me brine šta će ta gesta ostat na razini izoliranog incidenta, a ne ozbiljne i sustavne prakse. Umisto da bude tek početak, bojni se da će to bit početak i kraj spliske anti-fašističke inicijative.'

Građanka se referirala na nedavne događaje u Splitu, koji su kulminirali odlukom gradske vlasti da se štandarac, rad akademskog kipara i tuđmanofila KUZME KOVAČIĆA, ukloni s Narodnoga trga, pa je to uz pomoć mehanizacije i ljudstva promptno i provedeno. Isti je postavljen prije 25 godina, a na njegov postament tada su bili uklesani 'najvažniji datumi' u povijesti grada, dakako po ukusu tada vladajućih nacionalista, što će reći da mnoge historijske epizode nisu uvrštene među 'najvažnije datume', a pogotovo ne 26. listopad 1944., dan kad je partizanska vojska ušla u grad i kad je Split oslobođen od fašizma.

Aktualna vlast ispravila je tu nepravdu, te dala uklesati i dan oslobođenja među 'najvažnije datume'. No onda je kipar Kovačić ustao tužbom, tvrdeći da su time povrijeđena njegova autorska prava, mada se radi o banalnoj sklepotini za koju je tuđmanofil dobio priličan novac, a 'najvažnije datume' ionako nije sam određivao. Uz bizarno obrazloženje, sud je njegovu tužbu uvažio i naložio gradskoj vlasti da u roku od 15 dana ukloni sporni natpis. Ova je tada odlučila sudsku odluku provesti na način da ukloni – cijeli štandarac.

Dan kasnije na mjestu delikta, s upaljenim svijećama u rukama, ukazala se skupina rasplakanih hadezeovaca, predvođenih kandidatom za gradonačelnika TOMISLAVOM ŠUTOM, županom BLAŽENKOM BOBANOM i sveprisutnim skulptorom Kovačićem. U općem naricanju spominjali su 'divljački zločin', 'kulturocid', 'barbarski čin', 'bezakonje', 'vraćanje u prošlost', 'komunizam', 'tiraniju', 'Jugoslaveni'... Bivši HDZ-ov gradonačelnik ANDRO KRSTULOVIĆ ogorčenje je izrazio ćirilničnim statusom na Facebooku, što u zadnje doba redovno čini, dajući do znanja da zlo uvijek ima srpsko-pravoslavne korijene i istočni kulturni pečat.

'Kako to misliš da će antifašizam ostat na razini izoliranog incidenta?' zainteresirao se razbuzeni suprug.

'Mislin onako kako san rekla', rekla je građanka. 'Jerbo je ona lakrdija sa štandarcon bila samo kap u moru hadezeovskoga spomeničkog zagađenja. Sad je vlast pošteno reagirala, al mogla bi se zaklet da će posli toga stat, barenko na par godina. Koliko se ja mogu sinit, zadnji put je ovakvi otpor fašizmu u Splitu pružija jedino RADE KONČAR.'

'Rade Končar?'

'Pa sićaš se kad je pri sedan godina neki pijani ustaša usrid noći iša srušit Končarevu bistu u parku na Bačvicama. Samo šta je Rade pa tako maherski da je ustaši skašija nogu. Završija čova u hitnoj na operaciji, ne bi se čudila da i danas cota.'

'Kako se ne bi sića, bogati. To je bija živi dokaz da su i mrtvi partizani opasni po okolini. Jedan je ludaš tada u srpskim Novostima predlaga da se, uz spomenik Radi Končaru,

Rasplakani HDZ-ovci oko uklonjenog štandaraca (Foto: Zvonimir Barišin/PIXSELL)

podigne i spomenik spomeniku Radi Končaru, zbog zasluga u borbi protiv okupatorskih sluga.'

'E, a od tada do danas – ništa, njente, sve do rušenja štandarca', rekla je građanka. 'A i ovi se, pošteno za reć, nije strovalija Kuzmi Kovačiću na nogu, iako se klesar ponaša ka pijani ustaša.'

'Kuzma ima sriće šta su u laži kratke noge, nije ih lako pogodit', rekao je muž. 'A on laže čin zine, skupa sa svojom stranačkon ekipom. Viš da cvili kako su se vladajuće komunjare odale kulturocidu, kako se ruši njegova umjetnina, a ne njegova i HDZ-ova uvreda antifašističkon Splitu.'

'I sad, kad su bageri već u pogonu, kad se ljudstvo zagrijalo, umisto da se krene dalje, da se potaracaju i drugi spomenici mračnjaštvu šta unakazuju ovi grad, saće sve stat, viruj ti meni. Sve će završit sa kamilicon na Pjaci.'

'Na koje spomenike mračnjaštvu misliš?' 'Mislin na spomenik prid Lorom', rekla je građanka. 'Cili grad zna šta je tamo bilo. Da su oslobodioci iz 72. bojne otvorili jedan mali šesni logor, da su u njega dovodili zarobljenike i gradske Srbe, da su ih onda tamo svojski tamburali, mučili i ubivali... A svejedno in je posli dignut spomenik, s porukon da se to šta su u Lori činili računa u herojska dila. Ako dižeš spomenik logorskin čuvarima i mučiteljima, jel ti to baca na fašizam?'

'A je, ne mogu reć da nije...'

'E, pa ja mislin da bi gradska vlast puno više učinila za stvar antifašizma kad bi srušila spomenik prid Lorom, nego šta se junači na Pjaci i ispravlja krivi štandarac.'

'Samo šta bi ih optužili da blate uspomenu na jedinicu iz Domovinskog rata, a samin tim i cili Domovinski rat.'

'A šta je to mene briga? Kakvi je to Domovinski rat ako služi ka izgovor za fašizam? Da i ne spominjen onu mramornu psovku na Splitu 3.'

'Na koju mramornu psovku misliš?'

'Mislin na spomenik 9. bojni HOS-a u Ulici Ruđera Boškovića', rekla je građanka. 'Na spomenik jedinici koja se zvala po RAFAELU BOBANU, po čuvenon ustaškom koljaču, i čiji je službeni pozdrav bija Za dom spremni. Pa je sve to krupnin slovima uklesano u mramoru. Ako dižeš spomenik na kojien se koče ustaška parola i ime ustaškog zločinca, jel ti to baca na fašizam?'

'A je, ne mogu reć da nije...'

'Eto. Zar onda poštena vlast, ako se već zalaže za antifašističke vridnosti, ne bi tribala poslat bagere i ljudstvo sa alaton, pa lipo sorit tu sramotu na Splitu 3, sravnit je sa zemljon, isto ka šta je sorila štandarac na Pjaci?'

'Samo šta bi je napali da mučki udara na hrvatske branitelje, a onda i na cili Domovinski rat.'

'A šta je to mene briga? Kakvi je to Domovinski rat ako služi ka izgovor za fašizam?'

'Dobro, ženo božja, al ti bi samo rušila, kršila i taracala!' rekao je suprug, blago porumenjeviši. 'Pa nemoš tako! Nećemo se valjda jedino sa bagerima borit za tekovine antifašizma?'

'Okej, prihvaćan', pomirljivo je rekla građanka. 'Evo jedan konstruktivni predlog: neka gradska vlast u Splitu vrati Ulicu žrtava fašizma!'

'Kako da je vrati?'

'Lipo, ka šta je bila i ukinuta. Tad je maknuto trista naziva ulica šta su in, ka, bazdile na partizaniju. HDZ je temeljito zapiša uličnu simboliku. Najebale su četiri brigade narodnih heroja. I dobro, ostavi sve kako je, tempi pasati, al vrati barenko žrtve fašizma. One ne asociraju ni na partizane, ni na komunizam, ni na Jugoslaviju, jerbo su žrtve fašizma žrtve fašizma. To šta in je fašizam doša glave je njihova jedina ideološka oznaka.'

'Kako da ji vrate kad se nekadašnja Ulica žrtava fašizma sad zove Ulica Domovinskog rata? Razumiš? Ispalo bi da pod firmon odavanja počasti žrtvama fašizma ustvari nasrcu na Domovinski rat i žele ga maknit iz naziva ulice.'

'Pa o tome ti ja pričan, dragi moj', rekla je građanka. 'Di god se okreneš, naletiš na Domovinski rat ka izgovor za zatiranje antifašizma. Totalna trapula. Zato je u ovoj zemlji antifašizam posta eksces, a ne pravilo. Posaðeno je minsko polje u koje pristojni građani od straja ne smiju uć. Mogu se dobacit najdalje do Pjace, ako i to. A ustašoidi mogu bit mirmi: nema straja da neće bit straja.'

'I zato se Kuzma Kovačić može predstavljat ka umjetnik dok nastupa ka fašist', dodao je muž.

'Za razliku od onih prije, današnji fašisti duperaju dupli identitet. Glumiš hrvatskog kipara, pa briješ na austrijskog soboslikara.'

'Nabijen ih na štandarac!'

'I ja takođe', podvukla je građanka. ■

ĐORĐE GARDAŠEVIĆ

Država ne može stati zato što neka većina nema dovoljno ruku

Svako odugovlačenje odlučivanja u parlamentu iz takvih političkih razloga je marginaliziranje parlamenta. I naravno da to probija ustavne okvire. Itekako. Inače, Plenković ima dugotrajni problem s percipiranjem demokracije.

On je vrlo sposoban u stvaranju i održavanju svojih koalicija, ali poduzima poteze koji idu kontra Ustava

NA startu novog mandata predsjednika ZORANA MILANOVIĆA, a na osnovu prijašnjeg iskustva petogodišnje tvrde kohabitacije s vladom ANDREJA PLENKOVIĆA, razgovarali smo s ĐORĐEM GARDAŠEVIĆEM, redovitim profesorom ustavnog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu, o neusklađenosti hrvatske vanjske politike u dramatičnim geopolitičkim okolnostima, (ne)poštivanju Ustava i nedosljednostima čuvara Ustava u hrvatskoj demokraciji.

Taman kad smo očekivali obećani početak razgovora predsjednika Milanovića i premijera Plenkovića, oni nastavljaju po starom. Milanović je upozorio da nije konzultiran povodom stavova Vlade o rezolucijama o ratu u Ukrajini, iz Vlade su odgovorili da je savjetnik premijera upoznao savjetnika predsjednika, ali da nije bilo odgovora iz Predsjedničkog ureda. Kako iz pozicije Ustava izgleda ovo preporučavanje dvojice aktera koji trebaju zajednički pozicionirati Hrvatsku u preozbiljnim vanjskopolitičkim okolnostima?

Predsjednik Republike i premijer trebali su, figurativno rečeno, još jučer sjesti za stol. I to osobno. Dvije su tu stvari od presudne važnosti. Prva je vezana uz norme samoga Ustava. Prema izričitim odredbama Ustava, vanjsku politiku zaista vodi Vlada, no isto tako u oblikovanju i provođenju vanjske politike Vlada surađuje, odnosno mora surađivati s predsjednikom Republike. Riječ je dakle o zajedničkim nadležnostima i predsjednika Republike u tim se pitanjima ne može i ne smije zaobići. Tu, naravno, postoje određene daljnje distinkcije koje implicira sama situacija: ako je riječ o vanjskoj politici ekonomskog karaktera, gdje predsjednik nema nikakvih ovlasti, onda je prioritet djelovanja, naravno, na Vladi. Ali, ako se radi o sigurnosnim pitanjima, gdje predsjednik ima ovlasti i kao vrhovni zapovjednik oružanih snaga i kao netko tko s Vladom odlučuje o sigurnosnim službama, onda predsjednik mora biti uključen u procese odlučivanja kako postupiti. Time dolazimo do druge stvari od presudne važnosti za razumijevanje ove materije. Riječ je, naravno, o aktualnoj globalnoj sigurnosnoj situaciji. Notorno je da se svijet nalazi u iznimno opasnim okolnostima, upravo na rubu mira i rata. Tko to negira, ne vidi što se događa. I tu nema mjesta nikakvom jednostranom odlučivanju ili uzurpaciji ovlasti. Situacija zahtijeva nedvosmisleni suradnju i koordinaciju najviših tijela vlasti u Hrvatskoj: i Vlade i predsjednika Republike i, najvažnije, Hrvatskog sabora.

Kako dopisivanje nižerangiranih u oba ureda i stavljanje predsjednika pred gotov čin, bez prethodnog zajedničkog dogovora, znače ispunjavanje Ustavnih odredbi o zajedničkom kreiranju vanjske politike? S obzirom na ozbiljnost pitanja o kojima se u ovim okolnostima moraju usuglašavati, jedini je prihvatljiv način komunikacije onaj koji podrazumijeva osobni kontakt predsjednika Republike i Vlade. Oni jedini imaju demokratski legitimitet koji proizlazi iz njihovog ustavnog položaja i činjenice izbora. Savjetnici dužnosnika nisu tu da vode pregovore, nego da – savjetuju.

Ponižavanje Sabora

Ali Milanovićevi i Plenkovićevi osobni animoziteti očito su jači od onoga što piše u Ustavu. Kako dalje? Čini se da je zajednički stav gotovo nemoguć.

Izborom na određene javne dužnosti izabrani prestaju biti privatne osobe i kao takvi moraju biti spremni osobne animozitete staviti sa strane, to je breme koje dolazi s obnašanjem javne funkcije. Ni premijer ni predsjednik države nisu privatne funkcije i Plenković i Milanović na svojim položajima nisu privatne osobe. Od njih se ne očekuje ispoljavanje osobnih animoziteta, nego obavljanje vrlo delikatnih poslova u kojima po Ustavu imaju zajedničke ovlasti, kao što je pitanje vanjskih poslova i obrane. Država nije stala zbog njihove nesuradnje, ali dogodila se apsolutno neprihvatljiva i neprimjerena dugogodišnja blokada procesa imenovanja hrvatskih veleposlanika, posao koji su po Ustavu morali odraditi zajedno. Dugo se najavljuju nove izmjena Zakona o obrani i Zakona o službi u oružanim snagama i bilo bi dobro da nacrt tih zakona konačno bude predstavljen javnosti kako bi se mogla povesti javna rasprava i građani dobiti uvid koje se izmjene spremaju, jer se radi o području obrane u vrlo osjetljivim i opasnim vanjskopolitičkim okolnostima, pogotovo na europskom tlu. Je li bit toga zakona, kao što reče ministar IVAN ANUŠIĆ, sprečavanje Milanovićevih blokada u zaporednom lancu ili nešto drugo. Hrvatska je članica NATO-a i samo je pitanje vremena kad ćemo morati imati određene, i to mnogo konkretnije nego do sada angažmane o kojima zajednički stav moraju donijeti i predsjednik Milanović i premijer Plenković.

Na primjer, pitanje misije NSATU za pomoć Ukrajini, koja je bila dio predsjedničke kampanje, a sada je već zaboravljena. Kao da se dnevno-politička pitanja stavljaju ispred Ustava?

Pitanje angažmana naših snaga u međunarodnim misijama, sigurnosna situacija i diplomatski odnosi jesu politička pitanja do određene mjere i kao takva zaslužuju određenu pozornost birača jer su bitna za naše živote, hoćemo li se vojno angažirati ili nećemo. Kao ustavni pravnik moram reći da politički razlozi ne mogu zasjeniti procedure određene Ustavom. Svako odugovlačenje, suspendiranje, izostavljanje navedenih tema s dnevnog reda nije dopušteno, ne možemo kalkulirati imamo li sada lokalne ili predsjedničke izbore i sukladno tome donositi odluke hoćemo li ili nećemo glasati o angažmanu naših vojnih snaga u NATO misiji ili ćemo pitanje imenovanja veleposlanika ostaviti za neko drugo vrijeme. Međutim, to pitanje treba okončati, staviti na glasanje, ne može se dalje čekati, moramo se našim saveznicima očitovati u kojem smjeru idemo. S obzirom na trenutačnu situaciju, savezničkih misija će biti sve više i Hrvatska treba imati jasan stav: moramo znati tko o supstancijalno povezanim pitanjima vanjske politike i obrane odlučuje i kako, jesu li procedure odrađene u skladu s Ustavom. Ako sami politički blokiram dovođenje tih odluka jer se ne možemo dogovoriti, gradimo ozbiljan problem u svojoj vanjskoj politici i potpisanim sporazumima sa svojim međunarodnim partnerima. No, tu ima još jedan problem. Ako po strani ostavimo međunarodne odnose, pitanje angažmana naših oružanih snaga u inozemstvu je prvorazredno unutrašnje pitanje. O kojem u konačnici ipak odlučuje Sabor. I stoga je svako odgađanje odluke o tome u Saboru zapravo ponižavanje Sabora.

No, Ustavni sud šuti oko nesuradnje predsjednika i premijera na polju vanjske politike. Zašto Ustavni sud samoinicijativno ne reagira?

Ustavni sud u okviru svojih ovlasti ima prostora biti aktivniji, agresivniji i nametati tumačenja Ustava najvišim akterima, i Vladi i predsjedniku Republike. On sve češće proteklih

godina koristi članak 2. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu koji sadrži jednu vrlo općenu formulaciju: po tom članku, naime, Ustavni sud se brine o poštivanju i primjeni Ustava RH. Međutim, iz te odredbe Ustavni sud ne može širiti svoju nadležnost na način kao što to on čini, mimo izričito i konkretno propisanih ovlasti koje su mu inače dane. A to je činio više puta do sada. Na primjer, kad je u drugom upozorenju tijekom predizborne kampanje za Sabor prošle godine rekao da predsjednik Milanović ne može biti kandidat za premijera pa čak i ako da ostavku. Na isti je način Sud postupio i kad je sam sebi produžio mandat. Političko otezanje izbora ustavnih sudaca u Hrvatskom saboru bio je ogroman problem, ali i dalje političko pitanje koje je morao rješavati isključivo Sabor. Kad ustavni suci – dođu, ne svi, nego jedna većina – produžuju sami sebi mandat, to je već kršenje Ustava i sistemski problem koji povlači pitanje gdje su granice, što je sljedeće. Ustavni sud ima jako puno prostora za tumačenje Ustava, ali ipak nema prostora da sam sebe može birati. Ako Sud aktivistički sam sebi produljuje mandat, on piše novi Ustav, postavlja se u ulogu ustavotvorca, što nije. Ustavotvorac je u konačnici samo Hrvatski sabor i birači na referendumu. Zanimljivo bi bilo pitati Ustavni sud zašto tako aktivistički ne postupaju i u nekim drugim situacijama koje zahtijevaju reakciju, a jedna od njih je blokada imenovanja veleposlanika, što je ustavnopravni problem na koji bi Ustavni sud ipak trebao ukazati.

Kao da politički akteri, pa i sami ustavni suci, iz Ustava uzimaju samo ono što im se sviđa i to onda još prilagođavaju sebi. Gdje je tu ujednačena sudska praksa?

Ustavni sud nema baš ujednačenu sudska praksu, nerijetko izdaje različita nekoherentna i nekonzistentna tumačenja. Potrebno je da se ta praksa ujednači u smislu argumentacije koju koristi. Ustavni sud nekad reagira samoinicijativno, a nekad gromoglasno šuti. Smatram da bi trebao uvijek aktivistički reagirati ako ustanovi, uoči neku neustavnost, nekad može reagirati ukidanjem zakona ili nekog drugog propisa, a nekad samo upozoriti. Nije zadaća Ustavnog suda samo poništavanje spornih akata i propisa, nego i instruktivna uloga. Ustavni sud u našem sustavu ima važnu ulogu čuvara Ustava i shodno tome treba principijelno, a ne selektivno upozoravati na određene društvene anomalije. No, kad to čini, mora postupiti u granicama ovlasti koje su mu dane. Iz Ustavnog suda uporna je i šutnja na dugogodišnju Plenkovićevu praksu o razrješanju ministara u Vladi, a ne u Hrvatskom saboru.

Pluralno smo društvo

Hoćete reći da je Plenković više od 30 puta prekršio Ustav načinom smjene ministara? Po mom mišljenju – da, po Ustavnom sudu – ne. S time da je ta praksa krenula još u vrijeme kad je premijer bio Milanović. Smatram da premijer po Ustavu nema ovlasti samostalno razriješiti ministre koje može postaviti i smijeniti samo Hrvatski sabor. Predsjednik Vlade prilikom smjenjivanja ministara ne poziva se na normu Ustava koja ga na to ovlašćuje, jer takva norma ne postoji, nego se poziva na normu da mandatar predlaže članove za sastav Vlade Hrvatskom saboru, ali to više nisu iste situacije. Nesporno je da mandatar predlaže članove Vlade, ali ih kao izabrani premijer ne može smijeniti. Ako je nezadovoljan ministrom ili zbog određenih okolnosti ministar ne može više obnašati tu dužnost, premijer mora otići pred saborske

zastupnike i predložiti novog ministra. Taj proces imenovanja novog ministra ne smije trajati danima ili tjednima i čekati da skupi potrebnih, većinskih 76 ruku u Saboru. Tek izborom novog ministra prošli je ministar smijenjen. U pitanju su vrlo bitni detalji za razumijevanje sadržaja Ustava. Ustavni sud čini grešku kad daje za pravo premijeru da samostalno smjenjuje ministre. U loše sročeni i nelogičnim obrazloženjima Ustavni sud nabraja razloge zašto premijer ima pravo razriješiti ministra, ali bez odgovora na ključno pitanje na osnovu koje norme premijer ima ovlaštenje samostalno smijeniti ministra. Jednostavno, negdje mora jasno pisati da premijer može to i to. Ako ne piše, onda to ne može. A po sadašnjem se Ustavu to ne može ni iskonstruirati, dokle god postoji vrlo jasno rješenje koje nadležnost za smjenu ministara stavlja u ruke Sabora.

Ali dok god Plenković ima većinu u Saboru, što god da predloži to će proći, pa i smjena ministara. Glasanje saborskih zastupnika za smjenu ministara svodi se samo na formu. Rezultat je isti, zar ne?

Pitanje je realno, ukorijenjeno u stvarnom životu. Svi percipiramo da se uvijek glasa po političkoj liniji. Ali stvar je u principu, ako pristupimo problemu tako da ni na što ne možemo utjecati jer uvijek postoji neka većina koja će izglasati, onda unaprijed odustajemo od bilo kakve borbe za demokraciju, onda ne vrijede nikakva pravila ni Ustava ni zakona, jer će o svemu odlučiti ta neka većina. Plenković ima dugotrajan problem s percipiranjem demokracije, još od epidemije kad je o pitanju ograničenja ljudskih prava odlučivala vladajuća parlamentarna većina, a ne dvotrećinska kao što su okolnosti zahtijevale. To su stvari koje ja kao ustavni pravnik ne mogu prešutjeti. On je vrlo sposoban u stvaranju i održavanju svojih koalicija, ali poduzima poteze koji idu kontra Ustavu. Kao da živimo u većinskoj demokraciji, u angloameričkom sustavu, gdje po sustavu većine onaj tko dobije vladu može raditi što god hoće s državom. Naše društvo je ipak puno pluralnije. Nemamo demokrate i republikance, već masu složenih segmenata stanovništva s različitim partikularnim interesima: većinski narod i nacionalne manjine, regionalne stranke, klasična podjela na desno ili lijevo... Prilično smo pluralno društvo i nije slučajno što imamo razmjerni izborni sustav koji od 2000-tih rezultira činjenicom da ni jedna stranka nije mogla samostalno sastaviti vladu. A u stvarnosti se ipak približavamo kancelarskom sustavu u kojem postoji, i to vrlo uspješna tendencija, da o svemu odlučuje vladajuća većina, odnosno Vlada, odnosno, u konačnici, premijer.

S ukidanjem imuniteta i procesuiranjem ĐP-ovca Josipa Dabre ni parlamentarna većina više nije tako sigurna. Glasanje u Saboru počelo se odgađati dok se ta većina ne osigura. Koliko je to sve samo u političkoj sferi, a koliko probija pravne, pa i ustavne okvire?

Spominjali smo već iskustvo s recentnim slučajem neglasanja u Saboru o misiji NSATU. Odgađanje provedbe procedure iz razloga što nema osigurane većine u vezi nekog pitanja ili u nekom određenom periodu nema veze s demokratskim načinom funkcioniranja institucija. Ne može država stati zato što neka vladajuća većina nema dovoljno ruku u Saboru da joj podrže neku odluku. Ne svodi se ovo društvo na predstavnike samo neke vladajuće većine. I ostali imaju pravo nešto reći i svako odugovlačenje odlučivanja u parlamentu iz takvih političkih razloga je marginaliziranje parlamenta. I naravno da to probija ustavne okvire. Itekako. ■

Žrtva je tužila i nadbiskupiju
Dure Hranića (Foto: Borna
Jakšić/PIXSELL)

Zlostavljači izvan radnog odnosa

Županijski sud u Zagrebu u presudi, donesenoj lani u povodu tužbe žrtve protiv svećenika koji ju je zlostavljao i nadbiskupije u kojoj je djelovao, zauzeo je stav da Crkva nije poslodavac svećenicima i da ne može financijski odgovarati za seksualno zlostavljanje svećenika koji djeluju pod njezinom upravom. Ovu pravnu situaciju za Novosti komentiraju Aleksandar Maršavelski, Viktor Gotovac, Matija Miloš i Sanja Barić

ZUPANIJSKI sud u Zagrebu odlučio je u kolovozu 2024. godine da Katolička crkva u Hrvatskoj ne može financijski odgovarati za seksualno zlostavljanje svećenika koji djeluju pod njezinom upravom. U pravomoćnoj presudi, koja je donesena povodom

tužbe jedne žrtve protiv svećenika koji ju je zlostavljao i nadbiskupije u kojoj je djelovao, tročlano sudačko vijeće objasnilo je da Crkva nije poslodavac svećenicima. Budući da svećenici žive od milodara, ne primaju fiksnu plaću od Crkve i da je zapravo njihov cilj cjeloživotno povezivanje s Bogom, nadbiskupije nisu ma-

terijalno odgovorne za njihove zločine, poručio je Županijski sud. Posredno, nametnut je sljedeći nepisani zaključak: ako, na primjer, svećenik zlostavlja ministranta usred crkve, u sakristiji ili u drugim slučajevima kada obavlja svoje crkvene dužnosti, isključivo je na njemu, ne i na nadbiskupijama, obaveza isplate žrtve.

Zato što, valja ponoviti, između Crkve i svećenika ne postoji svjetovni ugovor o radu.

Navedeni stav Županijskog suda, jedan od prvih takve vrste u povijesti Hrvatske, mogao bi imati dalekosežne posljedice za sve žrtve svećeničkog zlostavljanja. Dođe li do reprodukcije ovakvog pravnog tumačenja

u drugim slučajevima gdje su i institucija i svećenik predmeti tužbe, to bi moglo značiti ujednačenu pravnu zaštitu Katoličke crkve od financijskih zahtjeva seksualno napastovanih maloljetnika.

Presuda je donesena u istoj priči kojom se Novosti bave zadnjih mjesec dana: o svećeniku koji je 2021. godine bio osuđen na devetomjesečnu kaznu zatvora, nakon čega ga je njegov nadbiskup ĐURO HRANIĆ u kolovozu 2023. vratio u službu i poslao u Ličko-senjsku biskupiju, gdje je od biskupa ZDENKA KRIŽIČA dobio dvije župe na upravljanje. Razriješen je svih dužnosti nakon što smo biskupiju upitali zašto su osuđenog zlostavljača vratili među djecu. Svećenikova žrtva, zbog koje je bio u zatvoru, podnijela je građansku tužbu, tražeći od njega odštetu za povredu prava osobnosti, nanesene duševne boli i strah na temelju Zakona o obveznim odnosima. Žrtva je tužila i Hranicevu nadbiskupiju, pod obrazloženjem da ga je, zlopotrebljavajući svećeničku poziciju, svećenik zlostavljao u svojstvu 'službenika' Crkve i 'pod zaštitom autoriteta' nadbiskupije, koja ga nije dovoljno kontrolirala u radu. Povala se na isti zakon prema kojem solidarnu odgovornost za štetu može snositi poslodavac ako je ona učinjena na radnom mjestu ili je povezana s njegovim poslom. U tužbi je naglašena i odgovornost pravne osobe (nadbiskupije) za štetu koju prouzroči njeno tijelo, u ovom slučaju svećenik koji je radio u jednoj od Hranicevih župa.

'Kafkijanski' je adekvatan pridjev za sve što je uslijedilo na hrvatskim sudovima. Najprije je Općinski sud u Đakovu naložio svećeniku da plati odštetu, ali je oslobodio Đakovačko-osječku nadbiskupiju, pod obrazloženjem da svećenik nije zlostavljao žrtvu u radno, nego u privatno vrijeme. Iz same presude je, međutim, vidljivo da je svećenik najmanje jednom bludničio nad njim u Župnom dvoru i da je žrtva svećenika upoznala u svojstvu ministranta, nakon čega je uslijedilo jednogodišnje vrebavanje maloljetnika, kao posljedica neosporne zloporabe svećeničkog zvanja. Unatoč tome, prvostupajni sud je procijenio da se bludničenje odvijalo u svećeničko slobodno vrijeme. Da je zlostavljao ministranta kao svećenik, onda bi možda odgovarala i nadbiskupija, sugerira ova neobična presuda. Suprotno takvom obrazloženju, viši Županijski sud presudio je potom da svećenik nema slobodno vrijeme; on je u svojoj svećeničkoj misiji doživotno, 24 sata na dan. Premda je ovakvo tumačenje otvorilo makar teoretsku mogućnost suodgovornosti nadbiskupije, to se nije desilo. Hranicevu nadbiskupiju oslobodio je i ovaj viši sud, sugerirajući da Katolička crkva ni u kojem scenariju ne može biti financijski suodgovorna za seksualne zločine svojih svećenika, bez obzira na to ima li zlostavljanje veze s njihovim pozivom ili nema, zato što po vatikanskom zakonu između svećenika i nadbiskupije ne postoji klasični odnos poslodavac – radnik.

Pozivajući se na vatikanske, vjerske zakone, koji uređuju djelovanje Katoličke crkve, suci Županijskog suda su naveli da svećenički posao nije 'zanimanje', nego 'zvanje' koje se obavlja s ciljem duboke povezanosti s Bogom i to je zvanje bez radnog vremena, koje se živi cijeli život a svećenik je u svom zvanju sve do svoje smrti. Objasnili su da 'rad svećenika i drugih vjerskih službenika vjerske zajednice predstavlja rad izvan radnog odnosa', zbog čega prema bilo kojem svećeniku 'ne postoji obveza nadbiskupije na isplatu plaće'. Umjesto plaća, svećenici po crkvenim zakonima primaju novčane priloge od župljana. 'S obzirom da klerici sami zaslužuju plaću koja odgovara njihovom položaju a ne plaća ih nadbiskupija, Đakovačko-osječka nadbiskupija nikako nije poslodavac svećeniku', glasio je pravorijek Županijskog suda, u kojem je naglašeno da svećenik 'ne obavlja 'funkcije' nadbiskupije niti je tijelo nadbiskupije kao pravne osobe'.

Iz toga su izvukli zaključak da 'Đakovačko-osječka nadbiskupija ne može odgovarati za djela koja je počinio svećenik s obzirom da se na nju ne mogu odnositi odredbe Zakona o obveznim odnosima'.

Na koncu, Županijski sud je ukinuo prvostupajni osudu i za svećenika. Premda je on već bio osuđen i odradio je zatvorsku kaznu, županijski suci zatražili su da se u ponovljenom procesu utvrde dodatne okolnosti samog zlostavljanja. Svećenik se na koncu nagodio sa žrtvom za određenu novčanu sumu, a nadbiskupija je ostala financijski metaknuta.

Pripremajući ovaj tekst, Novosti su se konzultirale s više uglednih pravnih stručnjaka, koje smo zamolili da analiziraju presudu Županijskog suda. ALEKSANDAR MARŠAVELSKI, profesor kaznenog prava na zagrebačkom Pravnom fakultetu, kaže da do ove parnice za naknadu štete uopće nije trebalo doći. Budući da se radilo o maloljetniku, već je kazneni sud, koji je osudio svećenika, trebao donijeti odluku o odšteti.

— Kaznena presuda kojom je dijete kao žrtva spolnog zlostavljanja i iskorištavanja u cijelosti upućeno da naknadu štete traži u građanskoj parnici apsolutno je neprihvatljiva. Sramota je za naše pravosuđe da je djetetov imovinsko-pravni zahtjev u potpunosti ignoriran u presudi kojom je počinitelj osuđen na zatvorsku kaznu za više kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta – rekao je.

Pozvao se pritom na Konvenciju o pravima djeteta, prema kojoj je kod svih postupaka prema djeci potrebno primijeniti standard najboljeg interesa djeteta. Ističe i da činjenice ovog slučaja upućuju u najmanju ruku na povredu dostojanstva kao prava osobnosti djeteta za koju nije nužno dodatno vještačenje, a koju je sud bio dužan valorizirati.

— Takvo ponašanje sudova gdje se seksualno zlostavljano i iskorištavano dijete upućuje da tuži svog zlostavljača u građanskoj parnici izaziva sekundarnu viktimizaciju jer u tom postupku dijete mora ponovno iskazivati o seksualnom zlostavljanju odnosno iskorištavanju koje je pretrpjelo – ocijenio je Maršavelski i podsjetio da je u ovom slučaju građanska parnica 'trajala sramotnih osam godina i dijete je svoje pravo na naknadu štete ostvarilo tek nakon više od deset godina od seksualnog zlostavljanja'.

Njegovo istraživanje i medijski istupi o jednom drugom slučaju zlostavljanja osobe koja je također bila upućena na građansku parnicu doveli su do odluke Ustavnog suda iz studenog 2024. godine, kojom je ranjivoj žrtvi iz tog predmeta prvi put prepoznato pravo na naknadu neimovinske štete u kaznenom postupku. — Da je ta odluka Ustavnog suda postojala ranije, ovom djetetu bi već bio nadoknađen barem jedan dio pretrpljene štete od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja od strane svećenika – zaključio je.

No, u procesu kojim se bavimo žrtva je bila prisiljena na građansku tužbu nakon kaznenog postupka protiv svećenika, gdje je utvrđeno da nadbiskupija nije poslodavac svećeniku. Komentirajući taj dio presude, profesor radnog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu VIKTOR GOTOVAC rekao je da je 'točan i pravno ispra-

Viktor Gotovac (Foto: Miroslav Lelas/PIXSELL)

Matija Miloš (Foto: Goran Kovačić/PIXSELL)

Sanja Barić (Foto: Davor Puklavac/PIXSELL)

Aleksandar Maršavelski (Foto: Davorin Višnjić/PIXSELL)

van načelni stav kako odnos svećenika i Crkve nije odnos radnika i poslodavca, odnosno nije radni odnos'. Kaže da se to može vidjeti i kroz činjenicu da su svećenici mirovinski osigurani drugačije od klasičnih radnika.

— Ukratko, ne postoji zakonska osnova kojom bi se na ovom temelju uspostavio pravni okvir i obveza odgovornosti Crkve za štetu koju je počinio svećenik – kaže nam Gotovac.

— Ako bismo željeli izmijeniti postojeće stanje na način da se uvede odgovornost Crkve, jedan način bi bilo jasno definiranje odgovornosti Crkve za postupanje svog vjerskog službenika ili izmjena statusa svećenika u vezi rada u radni odnos. I jedno i drugo podrazumijeva izmjenu postojećeg zakonodavstva, odnosno i uređenje odnosa s Crkvom – poručuje.

Odnos svećenika i Crkve u isključivoj je domeni odlučivanja Vatikana, što im je zajamčeno autonomijom u drugim zemljama. Svećenik, utoliko, nikada neće postati radnik u klasičnom smislu. Nacionalnim pravosuđima preostaje da prošire definiciju odštetne odgovornosti i za neklasične oblike radnog odnosa, kao što je svećenički u Katoličkoj crkvi.

U zadnjih dvadeset i pet godina u brojnim zapadnim državama upravo je pravosuđnim reformama ili presedanskim odlukama najviših sudova postalo moguće financijski goniti i nadbiskupije. U zemljama poput Kanade i Velike Britanije utvrđeno je da je odnos Crkve i svećenika dovoljno blizak odnosu poslodavac – radnik, nakon čega ih se, uz izravne počinitelje seksualnog napastovanja, moglo tužiti temeljem koncepta 'posredne odgovornosti'. Rjetke su danas države u kojima se automatski odbijaju zahtjevi za tužbu protiv nadbiskupija, pod obrazloženjem da Katolička crkva nije poslodavac svećenima.

MATIJA MILOŠ, docent na Katedri za ustavno pravo Pravnog fakulteta u Rijeci, kaže da je iz prakse sudova drugih država razvidna mogućnost utvrđivanja suodgovornosti crkvenih struktura, primjerice u slučaju nemara.

— Dakle, nije da je Crkva automatski odgovorna ili neodgovorna, već se s obzirom na okolnosti slučaja utvrđuje hoće li, uz svećenika, odgovarati i njezine institucije. S druge pak strane, presuda Županijskog suda u Zagrebu daje neadekvatan odgovor na ovaj problem. Iz nje ne bi slijedilo da je moguće dokazati blisku vezu svećenika i njegove nadbiskupije, neovisno o tome što je ova radila ili propustila napraviti – kaže Miloš, koji smatra da u trenutku kada neka vjerska zajednica, sasvim neovisno o kojoj se radi, postupa ili propušta postupati na način koji ugrožava temeljna prava koja, uslijed ustavnog naloga jednakosti svih pred zakonom, moraju pripadati svima pod jednakim uvjetima, mora postojati prostor preispitivanja tog (ne)djelovanja pred sudovima.

— Utoliko što Županijski sud nije uopće ostavio otvorenom mogućnost da se dokazuje odgovornost pravnih osoba Crkve za štetu učinjenu pedofilijom, u svojoj presudi razvodnio je zaštitu temeljnih prava – smatra Miloš.

Pritom se pita nije li činjenica da svećenici nisu tradicionalni zaposlenici Crkve, da 'žive svoje zvanje', kako je to objasnio Županijski sud, upravo argument za to da ih se smatra ti-

jelom te iste Crkve, koji s vjernicima djeluju u duhu njezinog poslanja, kao predstavnici jedne vjerske zajednice preko kojih ona provodi svoju misiju.

— Baš zato što su njihova materijalna prava usko vezana za tu zajednicu, što imaju suženu sposobnost života izvan njezinih okvira, ono je što stvara usku vezu sa strukturama organizacije u kojoj djeluju. Ako te strukture propuštaju osigurati i prava svojeg svećenstva, ali i svih onih koji dolaze u dodir s njima, nije li to ujedno i njihov propust za koji trebaju moći odgovarati? – kaže Miloš, koji smatra da se ovdje radi i o 'nedostatku volje da se zadrže okviri dosljedne provedbe svjetovne države koja neće protjerivati vjerske zajednice iz javnog prostora, ali im neće ni prinostiti prava građanki i građana na žrtvenik'.

SANJA BARIĆ, profesorica ustavnog prava na Pravnom fakultetu u Rijeci, ujedno stručnjakinja za antidiskriminacijsko pravo i pravo neprofitnih organizacija, slaže se da bi trebala postojati mogućnost odgovornosti nadbiskupije ako svećenik počin kazneno djelo uslijed aktivnog pastoralnog rada.

— Mislim da bi pravni poredak morao moći utvrditi specifični, *sui generis* odnos vjerske zajednice i vjerskog djelovanja svojih svećenika koji bi povlačio solidarnu odgovornost u situacijama tog specifičnog djelovanja u okviru kanonskog mandata – kaže Barić.

Kao komparativni primjer navodi postojeći Zakon o volonterstvu, gdje šteta koju počinu volonter tijekom volontiranja može biti solidarno namirena i od organizatora volontiranja. Dapače, primarno se u praksi tuži upravo organizator, a tek podredno volonter.

— Svećenik je, doduše, više od volontera i po mnogočemu je zaposlenik, premda nije u klasičnom radnom odnosu. Ali svakako ne bi bio svećenik da nema kanonski mandat od Katoličke crkve da obavlja službu i pastoralni rad. On nije privatna osoba, nije neki mudri susjed kod kojeg idemo na razgovor, već su maloljetnici u doticaju s njim baš zato što je svećenik i baš zato što radi po mandatu Crkve – ističe Barić, koja povlači paralelu i s konceptom punomoćnika ili mandataru koji radi po nečijem institucionalnom nalogu i mandatu.

— Trebalo bi iz toga izvući *sui generis* pravno tumačenje položaja svećenika, koji su više od volontera, sličniji radniku, na kanonskom mandatu u odnosu na Crkvu. Hoću reći, dalo bi se razviti koncepte da Crkva ipak odgovara, posebno nadbiskupija u čijoj je službi. To sve zato što pravni poredak ostvaruje temeljna načela jednakosti, pravednosti, zaštite slabijih i ne-moćnih. Ne ulazeći u kanonsko pravo i internu autonomiju vjerskih zajednica, sekularni bi pravni poredak trebao omogućiti smislenu zaštitu, kako kaznenopravnu, tako i građanskopravnu u slučaju nastale štete, materijalne i nematerijalne – zaključuje Barić.

Prije dvije godine, u jednom sličnom slučaju, Općinski sud u Splitu presudio je da nadležno tijelo Katoličke crkve, franjevačka Provincija, ipak treba snositi financijsku suodgovornost sa svećenikom pedofilom koji je radio pod njihovom upravom. Naglašavajući da nije riječ o klasičnom zakonskom odnosu poslodavac – radnik, Općinski sud je ipak poručio da se radi o istoj situaciji kao da je svećenik bio radnik Provincije kao pravne osobe i da je štetu počinio vezano za obavljanje svoga posla.

'Tu nema nikakve razlike, jer, kratko rečeno, da svećenik nije bio član biskupije u vrijeme štetne radnje, ne bi mogao doći u kontakt sa vjernicima, tužiteljem, te ne bi mogao počiniti štetnu radnju, s obzirom na to da se ista nije dogodila izvan crkve kojom je kao i samostanom upravljala upravo Provincija, a koja je očito propustila obavljati nadzor nad svećenikom, kao svojim članom, pa se tako i moglo dogoditi ovo što se dogodilo', piše u presudi iz 2022. Prije dva tjedna, isti Županijski sud u Zagrebu srušio je i ovu presudu, nalažući novo suđenje. ■

Лов на посљедњу партизанку

Десница не жели поднијети било какав спомен на партизане и борбу, њима је све то злочиначко. Сјетимо се како је Карамарко своједобно хапсио Јосипа Бољковца. И сада ДОРХ исљећује жену од 101 године, каже Драган Марковина о хајци на партизанку Вјеру Андријић

ДРЖАВНО одвјетништво РХ покренуло је извиде након изјава 101-годишње ВЈЕРЕ Андријић изречених у емисији Виде тв 'Посљедњи партизани' у којој је ова судионица битака на Сутјесци и Неретви говорила о партизанском заузимању Широког Бријега у вељачи 1945. године. При сјећајући се тог догађаја у којем су, како је казала, партизани 'имали борбу с црквом' јер су фрањевци пуцали на њих из тамошњег самостана, та је партизанска болничарка још рекла: 'Упали су наши у цркву, наравски заробили, то су били попи који су имали митраљез са звоника (...) Ми смо заробили пет-шест попова колико је било, били су сви, хвала Богу, у мантији. Имали су онога Исукрста и митраљез у руци.' Андријић је била и узваница на недавној инаугурацији председника ЗОРАНА МИЛАНОВИЋА.

Извидима ДОРХ-а претходила је десничарска хајка на партизанку, којој је импутирано да сигурно зна детаље о накнадној ликвидацији 12 фрањевачких фратора у Широком Бријегу. У срамном Фејсбук-статусу заступник Домовинског покрета ИГОР ПЕТЕРНЕЛ констатирао је да је том изјавом Вјера Андријић 'признала судиоништво у ратном злочину'. Затим је хушкачки додао: 'Једино смртна казна као дио казненог закона је адекватна казна за овакве злочине.'

Одвјетник ЛУКА МИШЕТИЋ на Иксу је пак написао да за оваква дјела нема застаре и да би ДОРХ и МУП сумњу у ратни злочин над фраторима морали процесуирати по службеној дужности, а да би Андријић требала бити испитана барем као свједокиња. Кривњу на партизанску ветеранку свалио је и фратар МИЉЕНКО Стојић, вицепостулатор за убијене фрањевце у Другом свјетском рату, који је за један десничарски медиј изјавио да би је требало позвати и испитати колико је судјеловала у томе злочину и што она уопће зна о томе. Стојић, иначе писац колумни за опскурне медије и пасионирани љубитељ хушкачке емисије 'Бујица', има очито своју верзију догађаја па одбацује тврдње Андријић да су фратори пуцали на партизане с црквеног звоника.

То да би партизанска болничарка више могла знати о случају стријељања широкобријешких фратора одмах након Милановићеве инаугурације инсинуирао је бивши председник ХДЗ-а и некадашњи министар унутарњих послова ТОМИСЛАВ КАРАМАРКО. Он је у улози министра још 2011. године постао познат по трагичном лову на антифашисте, односно по хапшењу бившег партизана и првог ТУЉМАНОВОГ министра унутарњих послова, тада 90-годишњег ЈОСИПА БОЉКОВ-

ЦА, који је био суочен с оптужницом да је у свибњу 1945. као шеф карловачког Одјељења за заштиту народа (ОЗНА) наредио ухићења и ликвидацију 21 цивила с подручја Дуге Ресе. Иако се према Карамарковим тадашњим изјавама могло закључити да је Бољковац био међу онима који су након рата убијали ненаоружане, заробљене и цивиле, суд је 2014. пресудио да Бољковац није одговоран за тај злочин.

У почетку суздржан, јавио се нешто касније и председник Зоран Милановић. 'Видио сам прилог на Јутјубу и мислим да је госпођа, у том надуго и нашироко монтираном прилогу, могла изразити некакав жал према људима који су недвојбено ликвидирани, али то је наша повијест. У најновијој повијести немамо превише ствари којима се можемо безувјетно поносити и које су савршене... Нису их смјели убити. То је још једна од траума хрватског друштва', казао је Милановић и закључио: 'Кривци су мртви, а кривац сигурно није Вјера Андријић, она је ту небитна. Све скупа је испало како није било замишљено.'

Из удруге Ветерани Домовинског рата и антифашисти с иронијом су дочекали потез ДОРХ-а. 'Свака част... неvjеројатна је брзина којом реагирају на најтеже

облике криминала. Ево, рецимо, чим је стогодишњакиња Вјера Андријић изрекла нешто од својих ратних успомена, дигло се на ноге Државно одвјетништво и покренуло извиде, јер она, ето, зна нешто о убојствима фратора на Широком Бријегу. Па су се одмах на ноге дигли и 'уобичајени сумњивци', морални ауторитети попут Томислава Карамарка или Игора Петернела и кренули рафалима на стогодишњу партизанку. А што је рекла? Да су се водиле велике борбе око самостана и да је судјеловала у њима. Али у ревизионистичким главама то је одмах синоним за ратну злочинку. Јер што би, побогу, итко имао радити у борби с окупаторима и квислинзима ако није ратни злочинац?' написали су, између осталог, на Фејсбуку и послали поруку: 'Оставите Вјеру Андријић на миру, она је свој допринос своме народу и својој земљи дала кад је то било најтеже.'

О догађају из фебруара 1945. и хајци која се подигла око изјава Вјере Андријић поразговарали смо с повјесничаром ДРАГАНОМ МАРКОВИНОМ, животним и професионалним интересима уско везаним за то географско подручје. Споменуо нам је повјесничара ИВИЦУ ШАРЦА, чија књига 'Метастазе једне револуције' темати-

зира спорни догађај и у којој тврди да су партизани из освете убили фрањевце, као освету за масакр над партизанима који су починили усташе десетак дана раније у Чапљини.

— Што се тиче погибије тих људи, то је све чињеница. Исто тако је чињеница да је цијели Широки Бријег био настројен против партизана. То се све догађа у фебруару 1945. Усташе су дошли из Сарајева да преотму Чапљину натраг од партизана. Уз помоћ локалних мјештана масакрирали су партизане – контекстуализира Марковина.

Неколико дана након Широког Бријега, требало је пасти пуно жртава како би и Мостар био ослобођен. Марковина наводи да су усташе бранили западну Херцеговину зато што је тај крај изразито био проуштакски настројен. Чак толико да би из цијелог тог подручја било могуће избројати можда једва педесетак партизана. — Што се тиче случаја у Широком, нитко не каже да се није догодио злочин, али све се то догађа истог дана након завршетка борби, а не мјесец или два касније па да се људе накнадно хапсило и стријељало. Није дакле ријеч о осмишљеној освети, већ о крају борби када партизани заузимају Широки Бријег – наводи Марковина.

Он се поновно реферира на споменути књигу повјесничара Шарца у којој нема навода о томе да је иједна партизанка била у самостану након што су Широки заузели далматински партизани, нити да су фратори били смакнати јавно пред партизанским јединицама. Што се тиче импликација деснице о партизанки као злочинки, Марковина каже да је ријеч о класичном иживљавању које траје дугих 35 година, а од лањског љета интензивно. — Почело је с Корчулом и отказивањем већ договореног наступа црногорског збора у поводу 80. годишњице ослобођења града од фашизма и у Јелси петнаестак дана након тога, када је наведени збор требао доћи истим поводом. Посљедња је забиљежена забрана повјесничару Хрвоју Класићу да говори на представљању књиге у Водицама. Укратко, десница не подноси ништа везано за антифашистичку борбу, само то сада више ничим не крије. Десница не жели поднијети било какав спомен на партизане и борбу, њима је све то злочиначко. Уосталом, сјетимо се како је Карамарко своједобно хапсио Јосипа Бољковца, старца од 90 година, пославши одред специјалаца на њега. Направио је медијски спектакл с људима под фантомкама. И сада се исто ради, ДОРХ исљећује жену од 101 године – закључује Марковина. ■

Вјеру Андријић доводе
на инаугурацију Зорана
Милановића (Фото: Сањин
Струкић/PIXSELL)

UGOVOR
S ĐAVLOMMoj Ivane,
poočime mio

PIŠE Boris Dežulović

Za usvajanje djece ista ta Država i njen Zakon traže tako dva šlepera papira, a za dokazivanje svetinje biološkog očinstva dovoljno je samo ime u rubrici 'mladoženja', nažvrljano kemijskom olovkom, vrlo vjerojatno i pod utjecajem alkohola

U SVAKOJ drugoj prilici – ja zapravo ne znam baš nijednu osim ove – to bi pitanje bilo neprimjereno, neetično i prostačko, a moguće i sudski utuživo. U ovoj, međutim, prilici – jedina je, rekoh, pa je šteta propustiti – pitanje je ne samo legitimno i legalno, već i, kako ćemo vidjeti, vrlo legalističko: je li ministar IVAN ŠIPIĆ otac svoje djece?

Znam, sve znam, rekao sam vam odmah da će zvučati neetički i prostački, moguće i sudski utuživo, ali u slučaju ministra demografije ja drugih pitanja nemam. Da se pritom razumijemo, moje pitanje, i ne mogu tu stvar dovoljno naglasiti, ne cilja na čast i poštenje gospode ministarke, već – zvučat će možda mrvu proturječno, ali objasnit ću kasnije – na poštenje njenog gospodina muža. Je li on, dakle, zaista otac svoje djece? Ili, preciznije: jeste li sigurni?

Ima li, naime – to mene zanima – Ivan Šipić ikakav dokaz da su djeca njegova? Ne mislim na birokratski izvod iz matične knjige rođenih ili imovinske kartice, to – ne, ne, molim vas – još uvijek ne znači da djeca nose njegov DNK. Ima li gospodin Šipić izvod iz medicinskog vještačenja i DNK-analize ovlaštenog laboratorija, kojim bi sa zakonski prihvatljivom biostatističkom vjerojatnošću od devedeset devet zarez devedeset osam posto potvrdio da je baš on otac djece koje je rodila njegova supruga?

I ako nema, zašto nema?

Ako pak ima, zašto potvrdu o medicinskom vještačenju i utvrđivanju očinstva ministar Šipić nije pokazao kad se u Saboru raspravljalo o prijedlogu Zakona o roditeljskim potporama: zašto ih nije pokazao kad su odbijena tri Mostova amandmana o ravnopravnosti posvojene djece i njihovih roditelja, i kad je na emotivnu reakciju zastupnika ANTE KUJUNDŽIĆA odgovorio, citiram: 'Svatko od nas osjetljiv je na djecu i naravno da mi je poznat slučaj mog kolege Ante, mogu reći i prijatelja. Ja konkretno ne bih ulazio u cijeli slučaj, jer se možemo zaplesti u priču jesu li nam jedna djeca više ili manje vrijedna. Ne bih volio da današnji takav lijep dan pokvari jedan detalj kojeg izrazito poštujem, ali ja sam biološki roditelj, a kolega je roditelj posvojitelj.'

E sad.

Pretpostavimo za potrebe ovog ogleda da je ta stvar u redu, to naime da zastupnik Ante po novom Zakonu nije jednako otac kao i njegov kolega i prijatelj Ivan. Oko svog djeteta, ja se ispričavam ako sam previše izravan, Ante se nije namučio i polomio kao naš katolički mužjak Ivan. Ako je, međutim, zaista tako, ako je biološki roditelj jedini kršćanski, pravi i ispravni roditelj po Bogu i Zakonu, onda bismo ipak morali biti sigurni da je taj roditelj stvarno kršćanski pravi i ispravan, dakle biološki, dakle po Bogu i po Zakonu.

Molim lijepo, to ne kažem ja, to proizlazi – tri puta sam provjerio – iz tumačenja Zakona o roditeljskim potporama, i 'onog jednog detalja' koji ministar 'izrazito poštuje'. Ministar Šipić, međutim, kao dokaz svog

biološkog očinstva ima samo svoje ime upisano u rubriku 'majčin muž': nitko nikad nije provjerio je li on stvarni biološki otac, gospođa je dijete mogla dobiti i s BRADOM PITTOM – ne, ne, molim vas, ova je opaska ilustrativne prirode – i svejedno bi dovoljno bilo samo da odgovori na formalno, rutinsko pitanje općinske administracije. Koje pritom čak i nije 'tko je otac ovog djeteta', nego 'tko je muž njegove majke'!

Da, gospodo: što se Države i Zakona tiče, 'djetetovim ocem smatra se majčin muž ako je dijete rođeno za vrijeme trajanja braka ili u razdoblju do tristo dana od prestanka braka': točno tako piše u Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske. Primijetili ste, nigdje ne piše, nemam pojma, 'djetetovim ocem smatra se njegov biološki muški roditelj',

Zadovoljni 'majčin muž' – Ivan Šipić (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

nego samo – 'majčin muž'! Najvažnija biološka činjenica katoličke Hrvatske, očinstvo, pravno je tako ovjerena tek potpisom mrtvog pijanog vjenčanog kuma Joze! I Brad Pitt može mirno spavati, otac njegovog malog je majčin muž, slučaj zaključen.

Od tog trenutka – ponavljam, samo na temelju kemijskom olovkom nažvrljanog imena u rubrici 'mladoženja' – majčin muž dobiva sva prava biološkog oca koja otac posvojitelj nema, a nema ih samo zato što je njegovo ime nažvrljano u rubriku 'ime posvojitelja', umjesto u rubriku 'ime mladoženje'. Po čemu je, ja se ispričavam ako ću povrijediti nečije vjerske osjećaje, čak i nesretni nazaretski marangun JOSIP biološki otac ISUSA KRISTA.

Kako, međutim, to mene zanima, možemo biti zakonski sigurni da je 'majčin muž' zaista i biološki otac? Kako znamo da je Ivan Šipić, kako ono, 'biološki roditelj'? Ja pritom, da bismo izbjegli sve moguće nesporazume pravne naravi – a znamo da je gospodin ministar osjetljiv na slobode novinarskih propitivanja – čak duboko vjerujem, i pod punom materijalnom i krivičnom odgovornošću javno tvrdim da je ministar demografije Ivan Šipić pravi, biološki otac svoje djece, i da nemam u to baš nikakve sumnje ni razloga za nju.

Mali je, međutim, ovolicni problem što Država i Zakon ne vjeruju na lijepu riječ. A naročito ne vjeruju meni. Ne pitajte zašto, ali ne vjeruju.

Osim, jasno, ukoliko se nešto promijenilo otkako sam posljednji put imao posla s Državom i Zakonom, i ukoliko se po novome

vjeruje na lijepu riječ. U kojem slučaju se još jednom ispričavam i koristim ovu priliku da pred Poreznom upravom, Državnim zavodom za intelektualno vlasništvo i Zemljišno-knjižnim odjelom Županijskog suda u Splitu svečano izjavim da sam jedini i stopototni katastarski vlasnik otoka Palagruže i nositelj autorskih prava na cjelokupni opus ANTE TOMIĆA. Osim kolumne o savjetnicima ministra Šipića iz listopada 2024.

I da – da ne zaboravim – da sam biološki otac djece ministra Ivana Šipića.

Prilažem i puni tekst izjave, kako slijedi: 'Svatko od nas osjetljiv je na djecu i naravno da mi je poznat slučaj gospodina Ivana. Ja konkretno ne bih ulazio u cijeli slučaj, jer se možemo zaplesti u priču jesu li jedna djeca više ili manje moja ili njegova. Ne bih volio da današnji ovakav lijep dan pokvari jedan detalj kojeg izrazito poštujem, samo ja sam biološki roditelj, a kolega je samo majčin muž. Bilježim se s osobitim štovanjem tog detalja i Zakona o roditeljskim potporama u cijelosti, u potpisu Boris Dežulović.'

Kako sam sad ja odjednom otac ministrove djece? reći ćete vi, ne pitajte, duga je priča, a nije ni važno: ja, evo, tvrdim da sam otac djece gospodina Ivana Šipića, i od ovog trenutka nadalje imam potpuno ista prava kao i on. Čekaj, stani malo, na to će Država, jesi li ti budala, ne ide to tako. Kako ne ide, draga Državo? na to ću ja. Tako lijepo, treba nekakav dokaz. Kakav dokaz? Na primjer onaj iz članka 83. točka 1. Obiteljskog zakona, po kojemu 'muškarac koji sebe smatra ocem djeteta može tužbom osporavati očinstvo osobi koja je to dijete priznala za svoje, ako istovremeno traži da se utvrdi njegovo očinstvo'.

Ukratko, treba mi potvrda o medicinskom vještačenju ovlaštenog laboratorija za utvrđivanje očinstva? Ukratko, točno. Dakle, ne vjerujete mi na riječ? Uz dužno poštovanje, nasmijala se Država, ne. Zašto onda, trijumfalno ću na to ja, dokaz ne treba ministru Ivanu Šipiću, zašto se gospodinu Šipiću tek tako vjeruje na riječ kad u Saboru javno kaže kako je on 'biološki roditelj, a kolega Ante roditelj posvojitelj'? Ministar, podsjećam, nije rekao 'ja sam majčin muž', što je lako dokazivo, već je rekao – 'ja sam biološki roditelj'. Što lako dokazivo baš i nije.

Beskrajno je neozbiljno to što pišem i govorim, upravo djetinjte glupo, čak se mogu složiti s vama, ali to ne mijenja na stvari: ako već prave tako jasnu i strogu razliku između biološkog čaće Ivana i roditelja posvojitelja Ante, Država i Zakon ipak bi kao dokaz od gospodina čaće trebali nešto više od njegova žovijalnog 'detalja' u Saboru. Za usvajanje djece ista ta Država i njen Zakon traže tako dva šlepera papira, a za dokazivanje svetinje biološkog očinstva dovoljno je samo ime u rubrici 'mladoženja', nažvrljano kemijskom olovkom, vrlo vjerojatno i pod utjecajem alkohola.

Pitate li mene, to je neozbiljno.

I sve dok se to ne promijeni, svatko u ovoj državi ima pravo javno pitati: je li ministar Ivan Šipić zaista biološki roditelj svoje djece? Nemam više pitanja, hvala. ■

INTRIGATOR

Namjerni
nesporazum

Ministarstvo pravosuđa prvo je ignoriralo zahtjeve novinarske struke da proradi radno tijelo protiv sudskih progona novinara, a potom je ustanovilo da se radilo o nesporazumu

NISU medijski snimatelji još bili pravo ni pokupili svoju tehniku nakon ovotjedne konferencije Hrvatskog novinarskog društva i Sindikata novinara Hrvatske u zagrebačkome Novinarskom domu, gdje su ta udruženja objavila da je HND objavio prekid suradnje s Ministarstvom pravosuđa RH i ostalim državnim adresama koje se bave tzv. SLAPP-tužbama, a s te upravne instance već je stigla reakcija.

Kao što doznajemo, prvo je netko iz ministarstva telefonirao vodstvu HND-a, a potom je stigao e-mail sa svojevrsnim objašnjenjem navodnoga grubog nesporazuma. No, suštinski, problem s tom prekinutom suradnjom leži u činjenici da nikakve suradnje nije ni bilo, bar ne otkako je na ministarskoj funkciji DAMIR HABIJAN, dok su predstavnici novinara poslali više dopisa u njegovu smjeru. Razlog njihova inzistiranja na komunikaciji bilo je nedavno osnivanje radnog tijela ministarstva za skiciranje zakonskih mjera protiv SLAPP-pritisaka. I po EU-preporukama, u tom bi tijelu svako morali biti novinarski predstavnici, ali umjesto konstruktivne suradnje uslijedila je, kao što će potonji ustvrditi na medijskoj konferenciji, potpuna ignorancija.

Pa, ako ništa, sad je potvrđeno da je revolt HND-a i SNH-a u vidu javne obznane takvog odnosa imao smisla i efekta, iako nećemo olako vjerovati da će se prilike u nastavku priče razvijati nabolje.

Već i rečeno tumačenje Ministarstva pravosuđa izaziva podozrivost: navodno je bilo odlučeno da novinari dobiju svoje reprezentante u radnom tijelu za SLAPP, te je HND-u upućen e-mail s tom informacijom, e da bi

se tek danas ispostavilo kako je pritom korištena pogrešna adresa, mada je čudno što ministarstvo nije dobilo uobičajenu automatsku povratnu obavijest o grešci.

No lako bi još bilo da se novinarska muka tiče pretežno SLAPP-a od strane raznoraznih političkih i ekonomskih moćnika, tj. praksu zatrpavanja novinara tužbama radi jačanja pritiska na njih, a koja ovu zemlju statistički svrstava u sam EU-vrh. Na istoj konferenciji, naime, predstavljen je poražavajući nalaz međunarodne misije Media Freedom Rapid Response (MFRR) o stanju medijskih sloboda u RH. Njega su ujedno prokomentirali glavna tajnica HND-a MELISA SKENDER, predsjednik HRVOJE ZOVKO i predsjednica SNH-a MAJA SEVER. Uz opaske vezane za SLAPP, naglasak je tu stavljen i na zapuštenost hrvatskog medijskog zakonodavstva, rastući problem prijetnji novinarima i posebno novinarkama, sve teži pristup informacijama, bliskost vlasti i Agencije za elektroničke medije, i sve crniju situaciju na javnoj radioteleviziji, od vala masovnog otpuštanja do utjecaja vladajuće stranke na HRT.

Uvelike je tim prozvano i nadležno Ministarstvo kulture koje punih devet godina ulaže ogromne napore u održavanje apsolutne pasivnosti u reguliranju sektora, dok novinari rade u okolnostima koje se danomice pogoršavaju, a javnost dobiva nekvalitetniji medijski sadržaj. MFRR izdao je tim povodom i niz konkretnih preporuka u okviru izvještaja koji je HND integralno objavio na svojoj internetskoj stranici.

S tim u vezi, ilustrativan je slučaj problema oko distribucije novina koje dosad u tom poslu angažirani Tisak odnedavno želi jednostrano odbaciti, a s Vladine strane pojavio se prijedlog da ih preuzme državna Hrvatska pošta. No zatim su se u igri pojavili stanoviti privatni kandidati i komercijalni natječaji zbog kojih je Zovko na konferenciji postavio upit: 'Gdje je nestala pošta?' Stoga valjda ne griješimo ako ustvrdimo da je očito završila

na istome mjestu gdje i ona elektronička pošta iz Ministarstva pravosuđa – u grubom nesporazumu.

■ Igor Lasić

Dabro – hrabro

JEDVA čekam da ujutro dođu po mene. Ubojice sjede po kafićima, a oni dolaze po mene. Nek' dođu, i u zatvor ću otići sa smiješkom – tako je zborio bivši ministar poljoprivrede JOSIP DABRO večer i jutro uoči glasanja saborskih zastupnika, koji su u srijedu prijepodne jednoglasno po dvije točke potvrdili ukidanje imuniteta tom zastupniku Domo-vinskog pokreta. Time su dali odobrenje za privođenje i određivanje istražnog zatvora Dabri, koji bi se trebao suočiti s kaznenim postupkom zbog nedozvoljenog posjedovanja, izrade i nabavljanja oružja i eksplozivnih tvari, ali i povrede djetetovih prava. Tko čeka, taj dočeka: nakon što mu je Sabor skinuo imunitet, u srijedu poslijepodne uhapsila ga je vukovarsko-srijemska policija.

Podsjetimo da je već neko vrijeme javnost konsternirana snimkama na kojima Dabro kao suvozač u automobilu puca iz pištolja; na drugoj pak puca iz kalašnjikova u nekom kukuruzištu. Dabri ne ide u prilog ni snimka na kojoj navodno daje djetetu da puca iz strojnice. Međutim, politički labilan predsjednik ZORAN MILANOVIĆ prije saborskog glasanja o Dabri izjavio je, između ostalog, sljedeće: 'Nema nijednog razloga da se tog čovjeka pritvori, to se zove zastrašivanje... Institut pritvora je napad na ljudska prava osumnjičenika, ali to se tolerira u interesu postupka da bi se zadovoljila pravda. Dabro se malo krkanski i malo opasno poigravao.'

Politički analitičar i bivši saborski zastupnik JAROSLAV PECNIK za Novosti je ukratko komentirao epilog slučaja. — Moram priznati da mi je pozadina ovog slučaja pomalo nejasna. Odlaskom Dabre u pritvor Vlada ostaje bez većine, barem ove formalne. Ili je sve jedna predstava, pa će nakon protoka 48 sati nakon istražnog zatvora izaći, možda je to scenarij. Dok se dođe do trenutka kada će se postaviti pitanje povjerenja Vladi Dabro bi već mogao biti vani i dizati ruku 'za'. U tom slučaju, mogao bi ubuduće biti nagrađen kakvom sinekurom. Čini mi se da bi skupo mogao prodati svoju kožu – smatra Pecnik.

Upućuje i na činjenicu da bi pad Vlade za velik dio zastupnika značio da oni Sabor više neće vidjeti, a mandati su im praktički na početku. Danas se od saborske plaće, posebno nakon njezinog nedavnog povećanja, može lagodno živjeti.

— Dabro i njima slični dolaze u politiku jer je to jedini način da, filozofskim rječnikom rečeno, postvare ono što misle da je njihov interes, a to su lagodan život i relativni društveni ugled, dok nemaju nikakve intelektualne ni moralne kvalitete – zaključuje Pecnik.

■ Dragan Grozdanić

Jedan od prosvjeda u organizaciji HND-a (Foto: Josip Regović/PIXSELL)

Problema
na vagone

Prema prijedlogu odluke Odbora za izbor, imenovanja i upravne poslove, Sabor vas je imenovao vanjskom članicom Odbora za informiranje, informatizaciju i medije. Kakva je to uloga i što ona znači?

Uloga je nominalno, u teoriji, važna, ali praksa, nažalost, nije kompatibilna toj teoriji. Vanjski članovi saborskih odbora trebali bi u raspravu unijeti dozu struke i iskustva. Čitava poanta je da se taj doprinos iz struke uzme u obzir pri, recimo, izglasavanju nekog zakona. Ali, kao što znamo, o svemu u konačnici odlučuje vlast, većina kojoj, kako smo vidjeli nebrojeno puna, novinarska kritika smeta. Profesionalno i slobodno novinarstvo nije im u interesu.

Kakvo će vam biti djelovanje u odboru kao glasu Hrvatskog novinarskog društva odnosno novinarske profesije? I koliko ćete svojim radom ondje moći pomoći struci?

U potpunosti smo svjesni da država ne želi razgovarati o novinarstvu. O medijima možda, o novinarstvu nikako. Ali mi nećemo odustati. Zato nam je svaka platforma putem koje možemo predstavljati struku važna. Kao vanjska članica nemam mogućnost glasanja, država je u već nebrojeno primjera pokazala da joj je do stava profesije nije stalo ni koliko je crnog pod noptom, ali to ne znači da je otvaranje važnih tema nebitno. Nulta pozicija je činjenica da je novinarstvo javno dobro i da informacija mora biti dostupna svakome, što znači da ne može biti uvjetovana tržištem. Onda tek možemo razgovarati o HRT-u, SLAPP-u, distribuciji tiska, prijetnjama kolegicama i kolegama, cenzuri i autocenzuri... Problema ima na vagone. A za neke moramo i sami preuzeti dio odgovornosti.

Što je Odbor za informiranje, informatizaciju i medije dosad činio za boljitak novinara i kojim direktnim odlukama može u konačnici poboljšati položaj novinara u Hrvatskoj?

U prethodnom mandatu u odboru je ispred HND-a bila kolegica Đurđica KLANCIR. Ona je, recimo, inicirala važnu raspravu o cenzuri na javnom servisu. Nije dakle pitanje želimo li mi, ili može li odbor, ili Sabor, odnosno vladajuća većina poboljšati položaj novinara, nego želi li to vlast uopće. Zasad je sve bila farsa.

■ Mirna Jasić Gašić

Podmetanjem na studente

Iskazi koji su se mogli čuti na ovoj plenumu na zagrebačkom Filozofskom govore o vrijeđanju studentskih predstavnika, prijetećim gestama i omalovažavanju njihovih prava

DRUGI nastavak nove serije plenuma Filozofskog fakulteta u Zagrebu, održan u utorak navečer, protekao je najvećim dijelom u profiliranju stajališta o prioritarnom studentskom problemu rastućih školarina tj. participacija. Iz ponovno dupkom napunjenih klupa u najvećoj fakultetskoj dvorani D7 moglo se tako čuti niz detalja i otvorenih pitanja vezanih uz točne ingerencije uprave i Fakultetskog vijeća nad odlukama o iznosu naplate, ali i uočiti da su pojedine ovlasti postavljene još nejasnije na relaciji sa zagrebačkim sveučilištem i Ministarstvom obrazovanja. Studentima se neizbježno pod jedno od najvećih početnih iskušenja u borbi za njihova prava ispostavlja otpor dotičnih birokratskih struktura i labirint obavezujućih proceduralnih te pravilničkih formi.

No još mukotrpniji napor iziskivat će slamanje netrpeljivosti koju prema njima iskazuje većina nastavnika okupljenih u Fakultetskom vijeću, sudeći prema svjedočenjima sudionika u radu tog tijela. Iskazi koji su se mogli čuti na ovom plenumu govore o vrijeđanju studentskih predstavnika, prijetećim gestama, pokušajima zavaravanja, omalovažavanju njihovih prava, insinuacijama i podmetanjima. Nešto slično, međutim, događalo se već i prilikom studentskog nastojanja da jesenas upravu pozove na odgovornost povodom stajališta zauzetog prema aktualnom genocidu vlasti Izraela nad Palestincima.

Ista tema bi na idućem plenumu trebala biti prodiskutirana kao eventualni dodatni zahtjev studenata – da uprava fakulteta osudi taj zločin te da otkáže suradnju s pojedincima i ustanovama povezanim s okupatorskim režimom. Tako će, doduše, biti tek ako plenum zaključi da ima kapaciteta širiti područje borbe na nešto više od financijskih pitanja, a za šlagvort bi mu dobro mogao doći jedan nedavni potez fakultetske uprave. U iščekivanju sljedećeg okupljanja studenata, zakazanog za 4. ožujka, prenosimo stoga instagramsku reakciju tamošnje inicijative Studentice za Palestinu na tu najnoviju provalu upravnog cinizma dekana DOMAGOJA TONČINIĆA i njegova tima.

'Filozofski dodijelio zahvalnicu izraelskoj ambasadi. Na čemu su im zahvalni? Prošli je petak, 21. veljače 2025., na FFZG-u održana svečana dodjela zahvalnica povodom 150. godišnjice fakulteta. Odsjeci su zatraženi da upravi dostave popise svojih podržavatelja i partnera kojima će biti dodijeljene zahvale. Među dobitnicima zahvalnica bila je i izraelska ambasada. Ovim činom, uprava fakulteta pokazala je da aktivno podržava državu Izrael, ignorirajući svoju obavezu da reagira na genocid koji ista provodi', navodi se u reakciji inicijative, uz pobranje nekih primjera zločinačke prakse. 'Kako jedan fakultet', pitaju se studentice, 'može njegovati ikakvo partnerstvo s režimom koji je ošteto preko 90 posto obrazovnih institucija na području Gaze, među kojima je 51 kompletno uništena i 57 oštećenih zgrada fakulteta? (...) Suradnja Filozofskog s izraelskim institucijama nije ništa novo, s obzirom na to da među svojim osobljem

angažira i EINAT-LILIAN DOTAN, bivšu zapovjednicu izraelske vojske, ali činjenica da se ova suradnja još uvijek besramno i aktivno pokušava normalizirati sve nas više zabrinjava. Ne dopustite si šutjeti o tome kako su institucije koje vama pružaju (ili bolje rečeno, prodaju) obrazovanje iste one koje su spremne stati iza etničkog čišćenja i uništavanja nečije kompletne obrazovne infrastrukture. Kada se fakultet tretira kao tržište, onda su i ljudski životi samo računica. Recite NE genocidu, skolasticidu i Upravi koja čini naš fakultet sukrivcem!'

■ I. Lasić

Gomilanje poraza

UMJESTO da Srpsko narodno vijeće, kao izdavač Novosti, predsjednici udruge U ime obitelji ŽELJKI MARKIĆ plati 40.000 kuna (5,4 tisuće eura), koliko je tražila u sudskom procesu zbog najave teksta BORISA DEŽULoviĆA, Općinski sud u Zagrebu 24. veljače njenu je tužbu odbio i naložio joj da SNV-u nadoknadi 1.500 eura troška postupka.

Radi se o samo jednom od pet postupaka koje je Markić nizom SLAPP tužbi pokrenula protiv SNV-a i Dežulovića zbog teksta 'Željka Markić, glupa ili plavuša' iz 2018. godine. Markić je, naime, podignula ukupno pet tužbi: za tiskanu objavu tog teksta, za internetsko izdanje za naknadu štete, protiv samog novinara za naknadu štete i kaznenu tužbu radi uvrede časti te zbog same najave teksta na portalu i na Facebooku.

Dosadašnji saldo ovih dugotrajnih i iscrpljujućih postupaka porazan je za tužiteljicu, koja je do sada izgubila jednu pravomoćnu presudu, uz odbijenu reviziju i dvije nepravomoćne kojima se sada pridružila i treća. Radi se baš o tužbi podignutoj zbog najave teksta na internetskom portalu i na Facebook-stranici.

Sutkinja VLATKA TOPLAK presudila je da Željka Markić, kao javna osoba, mora biti spremna trpjeti veću kritiku, da se mišljenje izraženo u Dežulovićevom tekstu izražava 'unutar dozvoljenih okvira i kriterija slobodnijeg pisanja', te da tužiteljica nije dokazala da u svojoj okolini uživa manji ugled i čast nego prije, zbog čega bi imala pravo na naknadu štete. 'Novinar nije ocijenio tužiteljicu kao glupu, kako to pogrešno iznosi tužiteljica. Pri tome valja svakako istaknuti da je, iako se subjektivno tako ne doživljava, tužiteljica javna osoba, jer je društveno aktivna, sudjeluje u raznim inicijativama i referendumima te je učestalo prisutna u medijima', stoji u presudi.

Utvrđeno je da Dežulović svoju kolumnu nije usmjerio na difamiranje i blaćenje tužiteljice, nego je iznio svoje vrijednosne sudove, kao i da Željka Markić nije dokazala da bi zbog sadržaja spornih objava trpjela izuzetno intenzivnu duševnu bol, zbog čega je u ovom postupku, u kojem je SNV zastupala odvjetnica LINA BUDAČ, tužbeni zahtjev odbijen kao neosnovan.

■ Goran Borković

FRAGMENTI GRADA

Šetnja Brooklynom

KAKO gradske situacije, iako banalne i trivijalne, mogu poprimiti obilježja teško objašnjive blage nelagode, svojevrsne frustracije, pa i iznenadne anksioznosti, uvjerimo se s vremena na vrijeme, možda i ne baš tako rijetko. Recimo, ona situacijska obilježja koja je, filmskim alegorijama, nenadmašno uprizorio DAVID LYNCH. Aludiram na tihi jezovitost što izbija ispod pokrova prividno tako obične, sladunjave slike poretka mikrodrštvene stvarnosti. Naizgled patetična idila konvencionalne normalnosti koju iznenada premrežavaju i načinju arhaični simptomi iz mračnih rukavaca kolektivnog podsvjesnog.

Potaknulo me na takva razmišljanja ponovno gledanje nekih filmova spomenutog režisera, razgovori i tekstovi o originalnom autorskom radu i opusu, naravno sve povodom njegove nedavne smrti. A onda su me asocijacije – kako to već biva kada mozak radi po svome, ne da bismo mu dali neki nalog ili mandat – neočekivano vratile u sjećanja na jednu dugu, sada već davnu šetnju New Yorkom, točnije Brooklynom. Partnerica i ja odlučili smo da se prema drugom najvećem njujorškom javnom parku, Prospectu, u čijoj smo blizini bili smješteni, vratimo pješice iz pravca Bushwicka i Williamsburga, kvartova u kojima smo proveli taj dan. Ima tu puno pješčenja, kilometri i kilometri su pred tobom, ali možeš jer si još uvijek relativno mlad i u dobroj si kondiciji. A i na putovanju si, pa kategorija zvana vrijeme ima potpuno druge ekonomsko-socijalne karakteristike. Tako se lagana šetnja započinje u kasno ljetno poslijepodne pretvorila u naporan hod beskrajnog dugom, ravnom i dosadnom, tipično američkom gradskom avenijom u predvečerje. No sumrak sam po sebi ne bi bio problem da ga nije pratila jedna, za uvijek užurban i uzavreo grad kakav je New York, neobična okolnost. U nekom trenutku sve oko nas je opustjelo, kako od drugih pješaka na širokom nogostupu, tako i od prometa na ulici. Pritom sebe uvjeravaš da si u relativno sigurnom dijelu grada koji nije na lošem glasu po pitanju nasilja i kriminala, ulična rasvjeta je dobra, nisi zabasao u neki zakutni kvartovski čorsokak. Ali ipak je nešto čudno i neobjašnjivo, nema prolaznika i nema prometa na širokoj gradskoj aveniji. A onda se najednom pojaviše ljudi. Grupe, njih po četvoro-petoro, isključivo muškaraca u tihom razgovoru, gotovo mrmljanju, nisu se osvrta li oko sebe. Svi sa dugim bradama i šeširima, odjenuti u prepoznatljive tamne ogrtače koji su im sezali sve do članaka na nogama. Nitko od njih, a naletjeli smo na dosta takvih skupina, nije obraćao pažnju na nas.

Shvatili smo, naravno, da smo se zatekli u dijelu kvarta u kojem živi populacija ultrakonzervativnih Židova, u periodu dana kada prakticiraju večernju molitvu. Išli su iz sinagoge ili prema njoj. Uzeli smo taksi, nije ga bilo lako pronaći, koji nas je odveo do stana.

■ Hajrudin Hromadžić

Nasilje kao sustavna praksa

Dok naše institucije poručuju pripadnicima MUP-a da neće snositi sankcije budu li uhvaćeni u nasilnim deliktima nad izbjeglicama i migrantima, međunarodni izvještaji upozoravaju na sustavnost protuzakonitog nasilja na vanjskim granicama Europe tokom 2024., pri čemu apostrofiraju i ulogu hrvatske policije

GOTOVO četiri godine trebale su karlovačkom Županijskom državnom odvjetništvu da dovrši izvide povodom snimke na kojoj osobe s fantomkama – a za koje je utvrđeno da su pripadnici MUP-ove interventne jedinice – palicama tuku migrante i nasilno ih, uz povike ‘Go to Bosnia’, protjeruju s teritorija Hrvatske. Radi se o snimci nastaloj 15. lipnja 2021. na hrvatsko-bosanskoj granici, između općine Rakovica u Karlovačkoj županiji i sela Šturlić nedaleko Cazina, tokom višemjesečnog istraživanja novinarske mreže Lighthouse Reports iz Nizozemske i više europskih medija, među kojima i Novosti.

Iako je brojnih dokaza i svjedočanstava o nasilnim *pushbackovima* u režiji hrvatske policije bilo i ranije, u ovom slučaju je batinanje po prvi put snimljeno na kameri, pa MUP, čiji čelni ljudi sustavnoj negiraju navode o zlostavljanju izbjeglica i drugih migranata, a potom i DORH, nisu imali druge nego se baciti na posao. Kako je taj posao izgledao u slučaju potonje institucije, jasno se da iščitati iz priopćenja ŽDO-a Karlovac:

‘Na temelju rezultata brojnih izvida koji su provedeni, podataka prikupljenih putem Ravnateljstva policije, Službe disciplinskog sudovanja MUP-a, Granične policije Bosne i Hercegovine, Doma zdravlja migracijskog kampa ‘Miral’ Općine Kladuša, Doma zdravlja Kladuša o pružanju medicinske pomoći osobama koje su vraćene iz RH u BiH tijekom lipnja 2021., kao i podataka pribavljenih putem međunarodne pravne pomoći i suradnje od nadležnih tijela u Kraljevini Nizozemskoj, ŽDO u Karlovcu zaključilo je da nema osnovane sumnje da bi od strane policijskih službenika bilo počinjeno kazneno djelo mučenja i drugog okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja iz članka 104. Kaznenog zakona, niti neko drugo kazneno djelo za koje se postupak vodi po službenoj dužnosti te je time završeno državnoodvjetničko postupanje u ovom predmetu.’

Drugim riječima, pripadnicima MUP-a koji i ubuduće budu uhvaćeni u sličnim nasilnim deliktima s ciljem ‘zaštite’ granice praktički je oduševljena poruka da neće snositi kaznene sankcije. Pa i pod cijenu kršenja domaćeg i međunarodnog prava, kojim je kroz niz odredbi – od onih upisanih u Europsku konvenciju o ljudskim pravima, Konvenciju UN-a o statusu izbjeglica, Povelju EU-a o temeljnim pravima pa do Schengenskog kodeksa o granicama – propisana zabrana protjerivanja.

Inače, protiv trojice policajaca uhvaćenih na snimci, a za koje je naknadno utvrđeno da su pripadnici PU istarske poslani na radu

Nekažnjeni usprkos snimci nasilja – pripadnici MUP-ove interventne jedinice na hrvatsko-bosanskoj granici u lipnju 2021.

u PU karlovačku, ranije je pokrenut interni disciplinski postupak. Prije okončanja postupka bili su udaljeni s dužnosti pod sumnjom da su sve radili na svoju ruku, tokom radnog vremena i u policijskim odorama bez oznaka, odnosno zbog ‘nanošenja štete ugledu policije’. Nakon tromjesečne suspenzije vraćeni su na posao, a MUP-ov disciplinski sud im je na kraju ‘odrezo’ uvjetne kazne prestanka državne službe. Dvojici je određen rok kušnje od sedam, a trećem od šest mjeseci, koji je već istekao.

Ranijih godina DORH i USKOK su odbacili još deset prijava, koje su u najvećem broju podnijeli aktivisti Centra za mirovne studije (CMS). Mahom su se odnosile na nepoznate počinitelje u policijskim uniformama, koji su izbjeglice mučili iscrtavajući im naran-

časte križeve po glavi, utrljavajući im majonezu, kečap i šećer na otvorene rane, udaranjem vratima policijskog vozila u glavu, vezivanjem za stabla, silovanjem granom i prisiljavanjem na svlačenje. Najmanje tri prijave podrazumijevale su protjerivanje čitavih obitelji s djecom.

Navedeni slučajevi spominju se u dokumentu ‘Smjernice za istraživanje navoda o zlostavljanjima na granicama’ Agencije Europske unije za temeljna prava (FRA) objavljenom prošlog ljeta, u kojem je Hrvatska, uz Mađarsku i Grčku, izdvojena kao primjer države čije vlasti ne čine dovoljno kako bi istražile dokaze o kršenju prava izbjeglica i drugih migranata. ‘Primjećuje se da istrage (u takvim slučajevima, op.a.) često nisu u skladu sa standardima koje je uspostavio Europski sud za ljudska prava. Istrage koje ne ispunjavaju uvjete neovisnosti, temeljitosti, transparentnosti, ažurnosti i sudjelovanja žrtve predstavljaju rizike za poštivanje vladavine prava’, istaknuli su iz FRA.

Nesreća po MUP i DORH je što je baš ovih dana, nedugo nakon priopćenja karlovačkog ŽDO-a, objavljen novi međunarodni izvještaj koji još jednom potvrđuje da nasilje hrvatske granične policije nije iznimka. ‘Broj *pushbackova* na vanjskim granicama Europe naglo je porastao posljednjih godina, do te mjere da su postali sustavna praksa unutar migracijske politike EU-a’, ističe se u ‘Pro-

tjerani, pretučeni, ostavljeni da umru – europskom izvješću o nasilnom i nezakonitom protjerivanju’, u kojem su analizirani podaci o *pushbackovima* iz država-članica EU-a tokom 2024.

U izradi publikacije, koja se temelji na informacijama nevladinih udruga, istraživačkih skupina, agencija UN-a i različitih državnih službi, sudjelovalo je deset organizacija, među kojima CMS, a uz Bugarsku, Poljsku, Latviju, Litvu, Mađarsku i Grčku te Libiju i Libanon, kao dvije zemlje u koju se *pushbackovi* migranata provode uz pomoć sredstava Italije, Cipra i EU-a, posebno poglavlje posvećeno je Hrvatskoj.

Pozivajući se na podatke organizacije Save the Children, koja djeluje na području Unsko-sanskog kantona, istraživači su lani, i to samo na granici s BiH, identificirali 1.905 izbjeglica i drugih migranata koji su protuzakonito protjerani iz Hrvatske, uključujući 333 djece, od kojih je 228 bilo bez pratnje. Pritom je realni broj *pushbackova* vjerojatno daleko veći.

‘Tijekom 2024. djeca i odrasli koji su doživjeli *pushbackove* nastavili su prijavljivati nasilje i druge ponižavajuće i nezakonite radnje hrvatskih graničara, uključujući guranje, premlaćivanje rukama i palicama, skidanje, prisvajanje imovine i uništavanje osobnih stvari poput mobitela. Prijavljeni slučajevi protjerivanja uključivali su djecu koja su bila gladna, žedna, iscrpljena, prestrašena i ozbiljno pogođena teškim vremenskim uvjetima, od kojih je nekima bila potrebna liječnička pomoć. U jednom slučaju *pushbacka*, terenski tim organizacije Save the Children identificirao je 11-godišnju djevojčicu iz Sirije bez pratnje s oštećenjima sluha i govora’, stoji u izvještaju.

Istraživači zaključuju i da je proces daljnje militarizacije granica duž tzv. balkanske rute, pa tako i u Hrvatskoj, rezultirao povećanim rizikom od smrti, ponajprije od utapanja. Border Violence Monitoring Network, međunarodna mreža udruga i inicijativa koje bilježe slučajeve policijskog nasilja na europskim granicama, lani je, navodi se u izvještaju, ‘dobila brojne dojave pojedinaca koji su zadobili teške ozljede nakon pada ili bacanja s mostova duž bosansko-hrvatske granice, bježeći pred hrvatskim policajcima i suočeni s neposrednom prijetnjom privođenja, nasilja i *pushbackova*’.

Zaključno, autori izvještaja pozvali su vodstvo Europske komisije da ispuni svoju ulogu ‘čuvara Ugovora o funkcioniranju Europske unije’ te pokrene postupke protiv država koje ne poštuju europske popise, a države-članice da osiguraju učinkovite istrage svih prijavljenih slučajeva. Sve je prilika da je poziv uzaludan. ■

PUSHED, BEATEN,
LEFT TO DIE

EUROPEAN PUSHBACK REPORT 2024

FEBRUARY 2025

Dramatični podaci o *pushbackovima* tokom 2024.

Berošev posao stoljeća

Bivši je ministar u tajnosti angažirao brokere da kontroliraju osiguranje od pogreški u liječenju za 33 bolnice, čime je posljedice liječenja u javnom sektoru pretvorio u tržišnu nišu za osiguravatelje. Cijene polica nisu javno dostupne, no neslužbeno doznajemo da samo KBC Split godišnje plaća preko 1,7 milijuna kuna

NAJVEĆE rak-rane hrvatskog zdravstva za oboljele su enormno duge liste čekanja, usmjeravanje bolesnika u privatni sektor i bešćutno odbijanje da se i najočitije pogreške u liječenju priznaju, a njihove žrtve obeštete. Ministar zdravstva koji bi riješio makar jedan od problema preko noći bi postao heroj nacije, no bivši ministar VILI BEROŠ iz nekih razloga ipak nije

htio da javnost dozna da od 2023. godine s osiguravateljima sklapa povijesno najveći posao osiguranja od profesionalne odgovornosti za hrvatske bolnice. Tako je s prvim danom 2025. godine do kraja realizirana najskrivenija i najradikalnija intervencija u pružanje zdravstvene zaštite u Hrvatskoj, a financijski teža od svih spominjanih Beroševih afera; po njegovoj su prošlogodišnjoj direktivi čak 33 bolnice uključene u najskuplje ugo-

vore o osiguranju od tužbi zbog pogreški u liječenju, u ukupnoj vrijednosti od 80 milijuna eura.

Iako je sistem od početka zatvoren za informiranje o ovoj temi, Novosti doznaju da klinički bolnički centri po Beroševoj ostavštini godišnju policu osiguranja plaćaju preko milijun eura, a do sada većina nije uplaćivala ništa. Za usporedbu, iznos od 80 milijuna eura je viši od cijene kompletne opreme za zračenje onkoloških pacijenata

kojom je Hrvatska iz Nacionalnog plana oporavka i otpornosti (NPOO) opremila sve bolnice.

Prema podacima koje nam je dostavilo Ministarstvo zdravstva, bolnice su osigurane na 500 tisuća eura po štetnom događaju, ukupno 20 milijuna eura godišnje. U čitavoj se povijesti zdravstva isplata ovako visokih odšteta može nabrojati na prste jedne ruke, što je uvijek bilo posljedica obijesnog sudovanja, odnosno nespremnosti bolničkih uprava da priznaju pogrešku i žrtvama ponude nagodbu.

Ministarstvo je ugovorom obuhvatilo kliničke bolničke centre i nekad lokalne ustanove čija su osnivačka prava promjenama Zakona o zdravstvenoj zaštiti (zzz) od 1. januara 2024. godine prebačena na državu. Indikativno je da je Beroš s osiguravateljima počeo ugovarati posao samo koji mjesec prije nego je Zakon stupio na snagu, a bolnicama su dekreti o sklapanju novih ugovora stigli tri mjeseca prije nego je tadašnji ministar uhapšen zbog istrage koju su paralelno vodili EPPO i USKOK.

Prema istraživanju koje smo proveli, sredstva za plaćanje police naredne će se dvije godine bolnicama doznačivati iz Državnog proračuna, problem nesavjesnog i nestručnog liječenja prebačen je u ruke komercijalnih osiguravatelja, a ni Ministarstvo zdravstva ni osigurane ustanove nisu pokrenuli komunikacijske aktivnosti kako bi građane ove zemlje informirali o značajnoj promjeni u ostvarivanju prava na odštetu zbog pogreške u liječenju.

Pitanje na odgovor kako je to moguće uvijek je isti – tako što je zdravstvo stranačko-liječnički feud – pa prelazimo na zanimljiviju temu, kako je točno sve ovo izvedeno i u kojim fazama.

Počelo je u rujnu 2023. godine, kada je tadašnji ministar dodijelio lukrativan posao posrednicima između osiguravatelja i bolnica, i to zajednici ponuditelja broker osiguranja Centar broker i Euro posredovanje. To je izazvalo pažnju medija, pa je N1 objavio tekst s podacima koji pobuđuju sumnju da je dokumentacija u pozivu za odabir gospodarskog subjekta namještena za firmu Centar broker, koju vodi IVICA VALENTIĆ, sin pokojnog NIKICE VALENTIĆA, jednog od HDZ-ovih premijera. Novinarica se tada obraćala Ministarstvu zdravstva, raspitujući se o pozivu za brokerske poslove u osiguranju, no nije mogla dobiti objašnjenje zašto su se uopće odlučili za ovakav poziv, zašto je rok za predaju dokumentacije tako kratak, kako su definirali kriterije koji su navodno bili eliminirajući za mnoge druge tvrtke itd., bez postavljanja pitanja o konačnoj svrsi svega toga. Nakon prvog teksta poziv je poništen, a onda opet raspisan, da bi posao konačno ipak bio dodijeljen firmi Valentića mlađeg.

Broker osiguravatelji bave se, kako se to stručno kaže, distribucijom osiguranja ili distribucije reosiguranja radi sklapanja ugovora o osiguranju, dok se zapravo radi o još jednom tržišnom korisniku Državnog proračuna. U ovom slučaju, plaćeni su da procijene s kojim će društvom država osigurati bolnice, ispituju teren, definiraju premije, a zatim kontroliraju provedbu ugovora, savjetuju osiguranike itd.

Koliko je za zdravstvo zaista bilo važno da ih Beroš angažira, govori činjenica da su spomenute dvije firme 2024. godine za osiguranje bolnica predložile zajednicu osiguravatelja koju čine Croatia osiguranje, Wiener, HOK, Allianz i Triglav – dakle, najpoznatije osiguravateljske tvrtke u

Apetiti osiguravatelja
na prvom mjestu – Vili
Beroš (Foto: Marko Prpić/
PIXSELL)

Hrvatskoj, kojih bi se bilo tko sjetio i bez astronomske provizije.

Sa zajednicom osiguravatelja Beroševa je Ministarstvo zdravstva 1. srpnja prošle godine potpisalo okvirni sporazum za osiguranje bolnica od svih vrsta rizika, i to za nevjerojatnih 78.129.597,88 milijuna eura, dok su brokeri su za taj sklopljeni posao dobili 15 posto provizije, dakle, preko 11 milijuna eura.

Tako je za Novosti izjavio DEJAN BUČAN, direktor brokerskih poslova Centar broker. Bučana smo pitali zašto se u dokumentu javnog poziva koji je Beroš raspisao ne vidi predviđena vrijednost sklopljenog posla.

— Taj smo posao dobili na javnom natječaju, a sastoji se od utvrđivanja postojećeg stanja u svim bolnicama, dodavanja novih vrijednosti sukladno potrebama i inflaciji, određivanju adekvatnih limita, savjetovanja ugovaratelja i kontrole izvršavanja ugovornih obaveza. Potvrđujem da je vrijednost sklopljenog posla 15 posto od iznosa ugovorenog s osiguravajućim društvima. Mislim da je ovo bilo nužno napraviti, jer su hrvatske bolnice prilično šaroliko ugovarale osiguranja od profesionalne odgovornosti, pa neke uopće nisu imale police. Štoviše, prilično sam siguran da se radilo o najvećem broju ustanova. Ministarstvo je to moralo ujednačiti, a mi smo iznose premija prilagodili inflaciji i novim kriterijima Vrhovnog suda iz 2020. godine, prema kojima se iznos naknade za neimovinsku štetu poduplao u odnosu na ono što je utvrđeno 2002. godine – kazao nam je Bučan.

Upitan koliko je Centar broker ranije radio u zdravstvu i sa zdravstvenom administracijom, Bučan je odgovorio da nisu imali 'previše iskustva sa zdravstvom, ali njegovi partneri jesu'. Direktor tvrtke koja je dobila najveći posao osiguranja od profesionalne odgovornosti u povijesti zdravstva nije znao da je npr. MIROSLAVU MAŠKARINU, koji je jedna od najpoznatijih žrtava medicinske pogreške, isplaćena naknada štete za postupke u KBC-u Rijeka iz 2006. godine i da je presuda u njegovu korist već davno pravomoćna.

Nakon što smo bolnicama poslali pitanja koliko policu osiguranja im je nametnuo Beroš i jesu li razradili komunikacijske aktivnosti kako bi osiguranike upoznali s protokolom ostvarivanja prava na naknadu štete, odgovorili su nam jedino iz Opće bolnice Gospić, koja je na osiguranje od profesionalne odgovornosti ranije izdvajala 200 tisuća kuna godišnje, dok u Beroševom aranžmanu osiguravateljima plaća ozbiljan iznos 130 tisuća eura. Javnost nisu upoznali s novim instrumentima zaštite njihovih prava.

Iz KBC-a Rijeka su odbili reći cijenu police i uputili su nas na Ministarstvo zdravstva, iako nam je iz više izvora potvrđeno da osiguranici sami plaćaju police sredstvima koja im preusmjerava Državni proračun.

'U pogledu sklapanja ugovora o uslugama osiguranja, kako je KBC Rijeka jedan od mnogih korisnika, odnosno jedan od osiguranika, za koje je postupak objedinjene javne nabave vodilo nadležno tijelo javne vlasti, Ministarstvo zdravstva, upućujemo Vas da se za informacije obratite nadležnom Ministarstvu zdravstva', stoji u odgovoru riječke bolnice.

U Ministarstvu zdravstva su nam osigurali okvirne podatke, a cijene polica ćemo, kažu, doznati kad ih prikupimo. Iako je nova ministrica IRENA HRSTIĆ od premijera AN-DREJA PLENKOVIĆA dobila nalog da revidira sve Beroševe postupke javnih nabava, ovu – očito – ne smatra interesom revizije.

'Za osiguranje profesionalne odgovornosti zdravstvenih djelatnika bolnice su

osigurane na iznos od 500.000,00 EUR po štetnom događaju, 20 milijuna eura ukupno godišnje za sve bolnice koje su uključene u osiguranje. Ugovaranje police osiguranja od profesionalne odgovornosti će znatno poboljšati i ubrzati postupak obrade odštetnih zahtjeva za pogreške u liječenju. Cilj Ministarstva zdravstva je da oštećeni u najkraćem mogućem roku zaprime naknadu štete i da se izbjegnju dugotrajni i skupi sudski postupci koji dodatno opterećuju financijsko opterećenje bolnica', kažu, ne objašnjavajući zašto taj cilj nikada nisu javno promovirali.

Sve ostale bolnice odlučile su ignorirati naša pitanja, no kopajući po dostupnim izvorima, neslužbeno smo doznali da u ugovoru KBC-a Split stoji da cijena njihove godišnje police iznosi čak 1.736.057 eura.

Ugovor je za sve bolnice sklopljen na četiri godine.

Pitanje odnosa prema pogreškama u liječenju iznimno je važno za zdravstvenu politiku, jer uključuje i temu praćenja ishoda liječenja. Hrvatska nikada nije razradila sistem obeštećenja žrtava medicinske pogreške, a zdravstvena je administracija, skupa s upravama bolnica, gotovo automatski odbacivala pritužbe pacijenata i upućivala ih da svoj problem rješavaju u dugim, skupim i mučnim sudskim parnicama.

Tako su se mnogi slučajevi grubih pogreški pretvorili u medijske skandale, dok su višedesetljetne sudske parnice ponekad završavale presudama s ekstremno visokim iznosima odštete, koje se u konačnici isplaćuju iz bolničkih proračuna – dakle, iz džepa onih koji plaćaju doprinose.

Poznat je slučaj DRAGICE IVANKIĆ, žene koja je 2002. godine liječničkom pogreškom umrla na porodu u bolnici Sv. Duh u Zagrebu, a čijoj je obitelji 2015. godine isplaćeno tada rekordnih tri milijuna kuna. U slučaju Miroslava Maškarina, sud je 2019. godine presudio da KBC Rijeka oštećeniku mora isplatiti malo manje od šest milijuna kuna. Samo je u ovom mjesecu KBC Split dovršio obročne isplate nakon dva spora: prvo 689.845,11 eura nakon spora dugog 16 godina i 598.324,18 eura nakon desetogodišnjeg suđenja. U prvom bi slučaju na kapitaliziranu rentu bilo isplaćeno dodatnih 236 tisuća eura, a u drugom 64 tisuće eura, pa bi ukupna šteta od upornog odbijanja da se prizna greška i nastavljanja mučenja žrtve kroz sudske postupke za KBC iznosila 1.587.000,00 eura.

Vrhovni je sud 2020. godine u novim orijentacijskim kriterijima za naknadu neimovinske štete postavio dvostruko veće iznose od onih koje je odredio davne 2002. godine, pa se u budućnosti mogu očekivati i još veći iznosi dosuđenih odšteta. Sve su to razlozi zašto se Beroševa šutnja o ovoj javnoj nabavi može objasniti jedino time da nije ni htio da ugovori s osiguravateljima promijene iskustvo pacijenata i bolničku praksu u odnosu prema neželjenim ishodima liječenja, već je prvi cilj bio da se namire apetiti osiguravatelja, a postupci obeštećenja iz javne politike presele u tajnost poslovnog odnosa između osiguranika, osiguravatelja i brokera osiguranja. — Iskreno rečeno, kada smo čuli da je tadašnji ministar Beroš uhapšen, mi smo mislili da je zbog ovoga. Bolnicama je nametnut ogroman financijski teret koji po našim stručnim službama ni na koji način neće pomoći pacijentima. Iskreno, nismo do kraja upoznati ni s pravnim posljedicama ovih ugovora, ali nam se čini da više nećemo samostalno odlučivati u sporovima s pacijentima, već će problem javnog sektora rješavati sukladno komercijalnim interesima osiguravatelja – kaže nam sugovornik iz uprave jednog kliničkog bolničkog centra. ■

Bespravni kotari

Zbog nesređenih zemljišnih knjiga upisuje se na njihove posjede, ograđuje ih, probija putove, navlači otpad, vrijeđa ih i udara, tvrde Stevanija Kalapać i još neki mještani Islama Grčkog koji se godinama nose s takvim susjedskim odnosima. Odvjetnik druge strane u sporu sve negira i kaže da su ti navodi 'dijametralno suprotni istini'

Žica kojom je Štefančić pokušao Stevaniji Kalapać zatvoriti prilaz dvorištu i kući, 4. veljače 2025.

STEVANIJA KALAPAĆ iz Islama Grčkog više ni ne zna koliko je puta u posljednje četiri godine nazvala policiju. Nekad, kaže, ne prođe ni dan a da ne posegne za telefonom. — Ako računamo i susjede, sigurno smo ih zvali stotine puta. Ej, stotine! I opet ništa, sve po starom. Stvarno više ne znam kakvi su to sudovi, policija, kakvi su to zakoni ako je jednom čovjeku dozvoljeno da radi što god hoće – govori 75-godišnja Stevanija, jedna od mještanki i mještana sela u zadarskom zaleđu koji se godinama spore s DENISOM ŠTEFANČIĆEM, čija je obitelj 2006. na samom ulazu u selo, nedaleko od Islama Latinskog, kupila staro imanje.

Kako tvrde, Štefančić im ulazi u posjede, upisuje se na njih, ograđuje ih, probija puteve, navlači otpad, kopa, zatvara vodu, vrijeđa ih na nacionalnoj osnovi i udara. Na ruku mu, kažu, idu stare nesredene zemljišne knjige u kojima – u što smo se imali priliku uvjeriti i sami – za razliku od katastra evidencija posjednika nije provedena ažurno. Zahvaljujući toj neusklađenosti, dodaju, Štefančić je 2018. uspio kupiti još jedan dio imanja na kojem se nalazi i Stevanijina parcela. I to sve bez njenog znanja. Neusklađenost između zemljišnih knjiga i stanja u katastru se u nekim ranijim slučajevima, o kojima smo također pisali, pokazala kao plodno tlo za brojne nesporazume, ali i manipulacije. — Taj čovjek radi što god hoće. Meni doslovno više ne da ni da iz kuće izađem jer tvrdi da je ono što je moje zapravo njegovo. Ne mogu vjerovati da on mene s ovoliko godina proganja, i ne samo mene. Većinom smo udovice pa koristi tu situaciju – kaže naša sugovornica, čiji je suprug JAGOŠ preminuo 1991.

Naredne godine Stevanija je otišla u Australiju, u rodni Islam Grčki vratila se 2009. i prvo vrijeme, dok joj država na parceli koju je naslijedila od supruga nije obnovila kuću, živjela kod brata. Od 2011. ponovno je na svome, a kako su iza kuće ranije imali voćnjak, Stevanija je na istom mjestu 2020. odlučila posaditi masline.

— Došao je i navalio na mene, govorio da je on to kupio, da je njegovo. Nakon toga sam uzela odvjetnika, bila i na sudu koji je dosudio da je ta parcela, kako i je, upisana na mog muža. Preko utvrđivanja vlasništva dobila sam potvrdu da je to uistinu moje. Međutim, ovaj se žalio, postupak i dalje traje, a on i dalje nastavlja po starom – tvrdi Stevanija Kalapać i dodaje da je 23. studenog 2021. Denis Štefančić, tada kao 42-godišnjak, fizički nasrnuo na nju i susjeda PREDRAGA KOKIĆA koji je stao u njenu obranu.

— Dan ranije sam ispod kuće vidjela bager kako kopa po mojoj starini. Kažem bageristi da ne radi ništa, da je to moja zemlja. Zvala sam policiju. Dok su oni došli, bagerista je nestao. I sutra ispočetka, samo je sad uz bagerista bio i taj Denis. Otišla sam dolje, stala pred bager i nisam im dala da ruše. Pa tu sam se udala, djecu porodila. A on je preko mene nastavio kopati kao da me nema. Kad je vidio da neću da se maknem, skočio je na mene, uhvatio me s lijeve strane za vrat, šakom udario u glavu, bacio me i nastavio tući uz psovke – govori Stevanija.

Denis Štefančić je vezano uz taj događaj zaradio kaznenu prijavu na temelju koje je Općinsko državno odvjetništvo u Zadru podiglo optužnicu. Sa zadarskog Općinskog suda odgovorili su nam da je optužnica potvrđena i da se trenutno čeka zakazivanje rasprave.

Stevanija Kalapać kaže da su joj nakon otpuštanja iz bolnice zaredali problemi: stres, nesanica, visoki tlak i dijabetes.

— Njea je odvela policija i drugo jutro pustila. Odmah je uzeo bager i nastavio po starom. Jetrva i ja evo već četvrtu godinu ne možemo ući na svoju imovinu koju je još

Stevanija Kalapać zatrpava rupe od betonskih stupova, 16. veljače 2025.

1971. naš svekar prepisao svojim sinovima. Vlasničke papire imam uredne, ali on me tjera i govori da to nije istina i da sam kuću, koju mi je država izgradila i u nju provela struju, nelegalno napravila – veli naša sugovornica i ističe da nisu izostale ni uvrede na nacionalnoj osnovi.

— I tako svako malo. Govori mi da ovdje nemam ništa, da se gubim kod svojih Srba. A ja sam se ovdje rodila, moj otac, djedovi i pradjedovi. I vidite što sam na kraju dočekala.

Jedan od posljednjih incidenata dogodio se 4. veljače, kad je Stevanija otišla u grad kod doktora. Susjeda ju je uskoro nazvala i obavijestila da je Štefančić na prilazu njevoj kući ponovno iskopao put i ogradio ga žicom. Pozvale su policiju koja je Stevaniji, tvrdi ona, savjetovala da sama makne ogradu.

Sve to potvrđuje nam NADA VRBLJANAC, koja je od oca naslijedila parcelu smještenu između Stevanijine i Štefančićeve. S njim je u sporu od 2012. jer je, govori Nada, Denis Štefančić ‘uzeo što god mu je odgovaralo’ i na njenu zemlju navukao otpad od kojeg je kasnije napravio zid, a ranije na dijelu zemlje posadio masline. Općinski sud u Zadru donio je 2016. prvostupajsko rješenje kojim je dano za pravo Nadi Vrbljanac. Međutim, u nastavku postupka, koji je uslijedio nakon Štefančićeve žalbe, za pravo nije dano ni jednoj od strana. Protiv takvog rješenja uslijedila je nova žalba, a slučaj do danas nije pravomoćno okončan. Probleme im, tumači Nada Vrbljanac, zadaju spomenute nesredene zemljišne knjige:

— Radi se o parceli koju je moja obitelj kupila još 1952. godine od ILIJE KALAPAĆA koji se odselio u Rijeku i tada je, nažalost, bila praksa da se ne potpisuju kupoprodajni ugovori. Postoji legenda zemlje na kojoj je vidljivo da je ta parcela od 1956. bila na mom djedu, pa na ocu, na kraju na meni, što su pred sudom potvrdili i brojni svjedoci. A i u katastru sam evidentirana kao posjednica te čestice.

— Međutim, Štefančić je 2018. pronašao kćeri Ilije Kalapaća, koje se te 1952. nisu ni rodile, ali su formalno u nesređenim zemljišnim knjigama ostale upisane na toj zemlji. Kupio je od njih tu česticu, iako mi nije jasno kako je to uspio jer od 27. siječnja 2015. godine na njoj postoji zabilježba spora. Budući da je na toj čestici bila i Stevanijina zemlja, upisao se na nju, a moju kompletnu parcelu uzurpirao. To je čista otimačina i lov u mutnom – govori Nada Vrbljanac, koja je sa Štefančićem na sudu i zbog ometanja posjeda.

Nada nam je ustupila potvrde iz katastra, posjedovni list i rješenje o nasljeđivanju imovine, u kojima je navedeno njeno ime. Kaže da im zadarska policija već prepoznaje glas zbog učestalih poziva.

— Policija uvijek izađe na teren, napravi zapisnik i kaže da su nemoćni jer se radi o imovinsko-pravnom sporu. Otvoreno su nam rekli da se obratimo novinarima. Štefančić sad hoće da ogradi sve moje i Stevanijino. Postavio je i kamere gdje ne smije, recimo na stup od struje, sve snima i prati kretanja, a nedavno je srušio stari suhozid koji se nalazio između Stevanije i mene i sve tako ostavio na hrpi – tvrdi Nada Vrbljanac.

Dodaje da su policiju posljednji put zvali 16. veljače, kad je Denis Štefančić, kako kaže, ponovno počeo kopati i postavljati betonske stupove. Incidenti su se nastavili i u narednim danima.

— Sakupili su se susjedi i pomogli nam da maknemo te stupove. Iskreno, bojimo ga se i više ne znamo što da radimo.

Unatoč različitim pokušajima, pozivima i slanju poruke, nismo uspjeli stupiti u kontakt s Denisom Štefančićem, koji je u Islamu Grčkom izgradio kuću za odmor s pripadajućim bazenom. Godinama je, imali smo se priliku uvjeriti pretragom *online* oglasa, iznajmljuje turistima. Međutim, nazvao nas je njegov odvjetnik BRANIMIR ČOLIĆ i potom na naša pitanja odgovorio putem *maila*. U odgovoru, uz koji je priložio dio dokumentacije, tvrdi da su svi navodi Stevanije Kalapać i Nade Vrbljanac, kao i još troje ljudi iz sela koji su također u nekoj vrsti spora sa Štefančićem, ‘dijametralno suprotni istini’.

‘Iste osobe zbog nesporne činjenice da zbog činjeničnih razloga se ne mogu upisati niti u katastar, a niti u zemljišne knjige spornih nekretnina jer nisu stvarni vlasnici i posjednici istih, te su izgubile ključne sporove protiv g. Denisa Štefančića, zlorabe činjenicu da su osobe starije dobi, ženskog spola i navodno pripadnici nacionalne manjine kako bi stvorile lažnu priču da ih g. Štefančić zastrašuje, vrijeđa ili bilo koji način napada’, piše odvjetnik Čolić i dodaje da ‘iste organizirano i javno napadaju g. Štefančića’ te ‘zlorabe medije’, sve s ciljem ‘da napadnu i zastraše g. Štefančić i konstantno vrše teror nad njim i njegovom obitelji’, a ‘kako bi isti napustio Islam Grčki’.

‘Prije svega se ističe da je još g. BORISLAV ŠTEFANČIĆ (otac Denisa Štefančića, op. a.) 2006. godine kupio dio navedenih nekretn-

nina od rodaka gde. Stevanije Kalapać i od tada dio njih mirno uživao, a nakon smrti pok. Borislava nastavio g. Denis sa svojom obitelji te nakon što su mu se obratili pojedini njeni rođaci, tvrdeći da su zakonski pravni sljednici stvarnih vlasnika nekretnina, isti se s njima dogovorio i zaključio kupoprodajne ugovore. Problema nije bilo sve dok gđa. Stevanija Kalapać, koja je u tazbinskom srodstvu s još upisanim zemljišnoknjižnim vlasnikom pok. TODOROM KALAPAĆEM, nije počela s organiziranim terorom protiv g. Denisa Štefančića. Potom je udružila svoj interes s gđom. Nadom Vrbljanac te su davanjem u gotovo besplatni zakup pojedinih poljoprivrednih površina i ruševnih zgrada platile g. Predraga Kokića i g. SVEMIRA KOKIĆA i njegovu obitelj koja ima OPG da sustavno napada i terorizira g. Denisa Štefančića’, stoji u odgovoru. Dalje se navodi da je Štefančić postavio video-nadzor ‘kako bi se zaštitio od takvih organiziranih terorističkih postupaka’.

‘Potrebno je naglasiti da su glede svih nekretnina u Islamu Grčkom bila upisana tri ZK vlasnika: pok. Todor Kalapać, pok. GOJKO KALAPAĆ i pok. Ilija Kalapać te je g. Denis Štefančić otkupio dvije trećine idealnih dijelova svih utvrđenih njihovih zakonskih nasljednika. Potrebno je istaknuti da jedino iza pok. Todora Kalapać nije jasno tko su zakoniti zemljišnoknjižni sljednici i tu je zapravo stvarni problem’, dodaje odvjetnik. ‘Ukratko, radi se o zamršenim obiteljskim i imovinskim odnosima iz loze pok. Todor Kalapać i zbog koje činjenice su nastali sporovi sa Stevanijom Kalapać, STOJOM KALAPAĆ i Nadom Vrbljanac koje sve tvrde da su one zapravo prave vlasnice pojedinih nekretnina i da su ih stekle usmenim darovanjima u obitelji’, zaključuje se u odgovoru i ističe da je kaznena prijava na temelju koje je podignuta optužnica protiv Štefančića zbog prijetnji i nanošenja tjelesnih ozljeda, a vezano uz događaj od 23. studenog 2021. godine, lažna.

Do završetka ovog teksta iz PU zadarske nisu nam odgovorili na pitanja u koliko navrata je policija postupala po prijavama navedenih stanovnika Islama Grčkog, kao ni jesu li te prijave rezultirale eventualnim pokretanjem postupaka i u kolikom broju. ■

To im je škola

Trenutačno devet zaštitarskih tvrtki osigurava 142 objekta osnovnih škola u Zagrebu. Procijenjena vrijednost usluge iznosi više od dva milijuna eura i odnosi se na period do kraja tekuće nastavne godine. Većina njih i lani je ostvarila značajne prihode, dok u isto vrijeme prosječna plaća zaštitara iznosi 804 eura

Brojni problemi u rizičnom poslu – zaštitari (Foto: Saša Miljević/PIXSELL)

U SVAKOJ osnovnoj školi u Zagrebu od sredine januara je prisutan privremeni zaštitar. Na razini grada u međuvremenu je pokrenut edukacijski program za nova radna mjesta u školama na kojima bi zaposleni trebali imati kompetencije profesionalnog zaštitara, poznavati propise o evakuaciji škole i civilnoj zaštiti te poštivati pedagoške smjernice Povjerenstva za izradu prijedloga osnovnih mjera jačanja razine sigurnosti u školama. Mjere su to implementirane nakon što je u decembru 2024. u Osnovnoj školi Prečko ubijen sedmogodišnji dječak, a tri dječaka i učiteljica su teško ozlijeđeni.

Prvotno iz Grada Zagreba nisu novinari htjeli iznositi imena zaštitarskih tvrtki koje su angažirane za poslove privremenog zaštitarstva u školama, ali nakon dodatnih medijskih zapitkivanja stigli su kolikotoliko prošireni odgovori. Navedeno je da

su provedeni pregovarački postupci sa zaštitarskim tvrtkama 'uvjetovani hitnošću postupanja nakon tragedije u Oš Prečko za većinu osnovnih škola, dok su neke osnovne škole provele postupke jednostavne nabave'. Procijenjena vrijednost usluge iznosi 2.085.000 eura bez PDV-a i odnosi se na period do kraja tekuće nastavne godine. Zaštitarske tvrtke koje trenutačno osiguravaju 142 objekta osnovnih škola u Zagrebu su: Klemm security, Sokol, Noky Security, AKD-zaštita, P&F Zaštita, Eurolex zaštita, Bilić Erić, Securitas Hrvatska i Guardian. Radi se o najvećim zaštitarskim firmama u Hrvatskoj, a u Novostima smo u više navrata pisali o problematičnosti njihova poslovanja.

Podsjetimo se, za početak, tko su osnivači, vlasnici i direktori tih firmi. JOSIP KLEMM, bivši predsjednik Udruge specijalne policije iz Domovinskog rata, dugo je bio vlasnik tvrtke Klemm security, a sada je na čelu firme njegova supruga BILJANA KLEMM. Jo-

sip Klemm je svoj vlasnički udio prepustio supruzi u februaru 2021., kada je otišao na odsluženje jednogodišnje zatvorske kazne jer je firmu, prema pravomoćnoj sudskoj presudi, fiktivnim ugovorima oštetio za otprilike tri milijuna kuna. Noky Security osnovali su otac osuđenog ratnog zločinca MIRKA NORCA, ANTE NORAC KEVO i PERO DUGANDŽIĆ, a sam Mirko Norac od 2016. do 2020. u njoj je bio prokurist. Sokol Marić prva je privatna zaštitarska firma osnovana u 'novoj Hrvatskoj' 1991., a iz njezina naziva otpalo je 'Marić' kad je zbog uvezanosti s Agrokorom završila u stečaju. Godine 2021. izbrisana je iz sudskog registra, a u biznis se brzo vratila kao Sokol. Na čelu Sokola je poznati domaći poduzetnik ZLATKO MARIĆ, koji danas živi na Karibima, a od ove godine predsjednik uprave postao je njegov sin KRISTIAN MARIĆ.

Vlasnici Bilić Erića su MATIJA JOZIĆ i SLAVKO PETRIČEVIĆ, poznati po izdašnim ugovorima s Gradom Zagrebom dok je pročelnica

za gospodarstvo bila MIRKA JOZIĆ, supruga Matije Jožića. AKD-Zaštitu vodi ratni general u penziji SLAVKO BARIĆ, a bivši TUĐMANOV tjelohranitelj ENIMARK PONJEVIĆ rukovodi Guardianom. Ponjević se donedavno s Gradom Zagrebom sporio oko nedopuštenog držanja svojih konja na Hipodromu, kao i oko ilegalnog korištenja velikog objekta na Vrbičkoj u vlasništvu Grada Zagreba. Na Vrbičkoj je adresi, među ostalim, bilo sjedište njegove druge zaštitarske firme General Security. Među osnivačima P&F Zaštite je sin IVICE TODORIĆA IVAN TODORIĆ, a Eurolex zaštita nalazi se u rukama GOJKA SESARA i JOSIPA VIDOVIĆA. Securitas Hrvatska je u Hrvatskoj prisutan od 2011. godine – radi se o podružnici jedne od vodećih svjetskih zaštitarskih korporacija sa sjedištem u Stockholmu i jedinoj stranoj firmi u domaćem zaštitarstvu.

Većina spomenutih firmi i lani je ostvarila značajne prihode. Sokol je imao 41,5 milijuna eura prihoda i šest milijuna eura neto dobiti, najviše od svih zaštitarskih firmi. Klemm security je imao 23,4 milijuna eura prihoda i 2,9 milijuna eura dobiti, a Bilić Erić su ostvarili 22 milijuna eura prihoda i 2,4 milijuna čiste dobiti. Securitas Hrvatska imao je 46,6 milijuna eura prihoda i 1,8 milijuna dobiti, a Noky Security 8,7 milijuna eura prihoda i 0,2 milijuna eura dobiti.

Dakle, vlasnici najvećih zaštitarskih kompanija u Hrvatskoj kontinuirano zaraduju, ali prisjetimo se i kako ostvaruju te profite. Prosječna mjesečna plaća zaštitara u Hrvatskoj trenutačno iznosi 804 eura neto, što znači da je za svega 50-ak eura viša od ovogodišnje propisane minimalne plaće u zemlji. Razne državne revizije i inspekcije rada zaštitarskih firmi tijekom godina su pokazale da postoje sustavni problemi s koeficijentima za radna mjesta u zaštitarstvu, potplaćenošću, pravovremenom isplatom plaća radnicima, preraspodjelom radnog vremena na zaštitarskim poslovima itd. Na te probleme godinama upozoravaju i u Sindikatu zaposlenih u zaštitarskoj djelatnosti (SZZD), a žale se i sami zaštitari – uglavnom po društvenim mrežama, u neformalnim grupama i okruženjima. Sindikalno organiziranje đavolji je pothvat zbog posvemašnje sektorske atomizacije, zaštitari i zaštitarke na radnom su mjestu obično demotivirajuće usamljeni.

Da su zbog takve pozicije i dodatno fizički ugroženi, potvrđuje nekoliko recentnih događaja. U februaru je na Žitnjaku napadnut zaštitar Čistoće koji je htio zaustaviti ilegalno odlaganje otpada, a napadači su mu u bijegu pregazili nogu. Prije pola godine u Trogiru je zaštitar upozorio nekolicinu ljudi na obvezu poštivanja adekvatnog odlaganja otpada, nakon čega mu je jedan od upozorenih prišao i fizički ga napao, a zaštitar je zaradio ozljedu glave.

Slični se primjeri često spominju u zaštitarskim grupama na Facebooku, koje su u posljednje vrijeme primjetno živnule. Dio recentnih rasprava u tim grupama potaknut je bojkotom trgovina. Zaštitari su počeli izražavati nezadovoljstvo lošim radnim uvjetima i niskim plaćama, razgovarati o mogućnostima bojkota i potpune obustave rada na mjesec dana ili do ispunjenja zahtjeva koje bi zajednički formulirali. Neki od iznesenih komentara su sljedeći: 'Većinu zaštitara čine umirovljenici kojima je dodatna zarada nužnost, a ostatak ili ne mari ili razmišlja o odlasku iz zemlje', 'Ljudi, djela su potrebna, ne samo priče', 'Vrijeme je da se traže veće plaće i poštovanje za naš posao', 'Dokle god prihvaćate loše uvjete, ništa se neće promijeniti'. Većina radnika-komentatora radi za firme spomenute u ovom tekstu, a ostaje nam vidjeti hoće li njihovo djelovanje ostati na razini komentiranja. ■

Ненадмашно зелена –
Зрмања (Фото: Дино
Станин/PIXSELL)

Нови живот у Зрмањи

Прво порибљавање и обнову рибљег фонда Зрмање, након више од 20 година, финансира заклада 'Фондација Буковица' из Амстердама, а организира Спортско риболовно друштво Натура из Обровца

ПУН камион приморске пастрве ускоро ће запливати Зрмањом. Ова аутохтона врста рибе готово је нестала из кршке ријеке због криволава, интензивног рафтинга и генералне небриге у последњим деценијама. Прво порибљавање и обнову рибљег фонда, након више од 20 година, финансира новооснована заклада 'Фондација Буковица' из Амстердама, а организира Спортско риболовно друштво Натура из Обровца. Организатори овом иницијативом желе допринијети враћању живота у ријеку и њезину околицу. На тај начин желе промовирати спортски риболов и развој риболовног туризма на обалама Зрмање. Код Горњег моста на Зрмањи у Каштелу Жегарском, 26. фебруара већ је било планирано порибљавање, но привремено је отказано због обилних падавина и високог водостаја Зрмање.

Ова акција је први пројект Фондације Буковица, која за циљ има заштиту, развој те промоцију културне и природне баштине Буковице. Њен оснивач је Адријан Синиша Ракић, Буковчанин с амстердамском адресом. Његова заклада је покушај, како је казао, да свом крају врати барем мали дио љубави и љепоте коју је добио проводећи дјетињство крај Зрмање. Након више од 30 година проведених у Низоземској, Ракић жели бити друштвено користан у свом крају.

— Рођен сам у Задру. Још у мојим младим годинама, моји родитељи су се преселили у Београд, али смо се у Далмацију увијек враћали. У Ервенику, у Буковици покрај Зрмање, моји бака и дјед су имали кућу. Та стара камена кућа за мене је била живи музеј. Била је ограђена високим зидом, у њој су се налазили предмети заостали још из Првог свјетског рата – из времена када су Талијани долазили први пут, па други пут, затим када су усташе преузели кућу, онда четници, а на крају партизани. Мене је та кућа потпуно фасцинирала причама, предметима и природом. То је једно од најважнијих искустава у мом животу. Нигдје не осјећам толику припадност и повезаност као с тим крајем – говори Ракић за Новости.

Он је 1980-их студирао казалишну режију у Београду, а потом се у Јерузале-

му определијели за луткарско казалиште. Када се 1990. године вратио у Југославију, затекао је земљу, говори, у потпуном касосу. Тако је одлучио отићи. Преселио се у Амстердам где је живи посљедњих 35 година и бави се својим послом. Ракић води дјечје казалиште Волкентеатар с којим, између осталог, организира радионице и представе за дјецу у центрима за азиланте у Низоземској.

— Све што смо имали као фамилија у Ервенику, у рату је било уништено. Први пут сам опет дошао 1998. године видјети у каквом је стању наша кућа. Требало ми је неколико година да пробавим шок од те посјете. Ипак, колико год се трудио, нисам рушевину те куће могао оставити и заборавити. Прије 20 година почео сам је обнављати, а данас са супругом и дјецом сваке године долазим овамо. У Ервенику боравим неколико пута годишње. Чуо сам негдје изреку: 'И зец тражи рупу гдје је рођен, па се тамо враћа под старе дане.' Тако и ја – објашњава Ракић.

Стање у којем се налази његов родни крај у послеријатном периоду навело га је на размишљање што може учинити не би ли се ситуација макар мало побољшала. Пожелио је да се повеже с креативним људима и да заједно створе нешто што доноси наду, неке 'наизглед шашаве акције које могу подигнути живот у овом подручју'. У Задарској жупанији, подно

Повратак завичају –
Адријан Синиша Ракић

Велебита, доиста је упознао људе с различитим интересима и идејама који покушавају нешто направити, али их, како каже, политика и околина углавном спутавају.

— Одувијек сам пливао против струје па сам размишљао да ћу тако и сад. Идеја ми је била да покушам окупити те занимљиве људе под један кров. Повезао сам се с људима из Амстердама, углавном умировљеницима који имају нешто новца и подржавају различите грађанске иницијативе. Испричао сам једном од њих како су моја страст Буковица и обнова моје куће. Он ми је помогао пронаћи средства за прву акцију. Учинио ми се занимљивим сусрет с Јованом ШУКАРОМ, оснивачем Спортског риболовног друштва Натура. Тако смо дошли на идеју о порибљавању Зрмање пастрвом. Размишљали смо – ако у Зрмањи буде рибе, могли бисмо развити спортски риболов, риболовни туризам, па и шире пројекте. Натури су од Града Обровца одобрена одређена средства за рад. Осим тога, Министарство пољопривреде Републике Хрватске додијелило им је риболовна права у риболовном подручју Јадран на рок од 20 година. То, конкретно, обухвата риболовну зону дијела ријеке Зрмање, од моста у Ервенику до Јанковића бука, укључујући ријеку Крупу и Крњезу – објашњава наш суговорник.

Зрмања од свог извора до Обровца припада Парку природе Велебит, као и риболовна зона коју покрива Натура. Зрмању краси изнимна биоразноликост, па се рибље врсте које у њој живе могу разграничити барем у четири зоне. У дијелу тока од извора до Жегарског поља доминира приморска пастрва. Баш на тој локацији, коју одликују брзи ток ријеке с много малих слапова те претежито каменито и шљунковито дно, бит ће извршено порибљавање. Даље, низводно од Жегарског поља, Зрмања се шири, продубљује и успорава. Ту се могу наћи мрен, приморски пијор, слатководни главочић и друге врсте. Од Огаровог па до Јанковића бука, ријека је удубљена и ујезерена. На том дијелу доминирају мрен, зрмањски крел, приморска уклија, слатководна бабица и сунчаница, док је пастрве мање. Партнери првог пројекта Фондације Буковица су Град Обровац и Парк природе Велебит, а рибу за порибљавање осигурава Рибњак Крчић из Книна. Кад је ријеч о будућим плановима и акцијама Фондације Буковица, Ракић напомиње да је о томе још рано говорити.

— У преговорима смо јер ће сваки идући пројект бити другачији и бавити се новом темом. Но, сигурно ће и следеће акције имати дозу блесавости, као што је, уосталом, и пуштање камиона пастрве у Зрмању. Такођер ми је јако важно да оно што радимо, у овом етнички измијешаном крају, нема национални предзнак, већ да буде обједињујуће. У фокусу ми је умјетност, култура, традиција у најширем смислу, екологија, заштита природе, грађанске и мировне иницијативе. О идућој акцији бит ће хете правовремено обавијештени. Засад могу само најавити да ћемо у склопу нашег следећег пројекта за Гинесову књигу рекорда пријавити нешто што је важан дио традиције Буковице. Надам се да ће се тако и наша Буковица појавити на тој свјетској познатој листи – натукнуо је Адријан Синиша Ракић. ■

Fenomen podkasta

Prije podkasta nova znanstvena saznanja učili smo putem dokumentaraca i kratkih vijesti. No, dokumentarci su često površni, a podkasti nude dugi format, zanimljivo ispričane nove informacije. Oni imaju sasvim određenu društvenu funkciju koje su autori svjesni: dubinsko i redovno pokrivanje tema i društvenih grupa koje mainstream mediji ignoriraju

KRAJEM prošle godine na Spotifyu – nakon YouTubea drugoj najpopularnijoj formi za slušanje radio formata danas poznatih kao podkasti – lansirana je emisija ‘The Telepathy Tapes’. Već nakon nekoliko epizoda ova radio serija popela se na vrh liste najpopularnijih podka-

sta na svijetu. Prestigla je u tome američkog veterana SHAWNA RYANA koji je u oktobru iste godine s dugotrajnog prvog mjesta najslušanijih emisija srušio JOEA ROGANA, najuspješnijeg svjetskog podkastera. Prema Wikipediji, Rogan je 2024. godine obnovio svoj ugovor sa Spotifyem za 250 milijuna dolara, uz omogućavanje distribucije na drugim

audio platformama. ‘The Telepathy Tapes’ nadmašili su po slušanosti čak i to – kako?

Emisija je obišla svijet podkasta na svim platformama impresivnom brzinom pa su i prije kraja sezone drugi podkasti počeli za mišljenje pitati autoricu serijala. Ili njezinu sugovornicu, Harvardovu psihijatricu koja u seriji o telepatskim vezama neverbalne

autistične djece služi kao stručnjak kojem je cilj prodrijeti u srž fenomena. Podkast je napravljen u audio formatu od deset epizoda po otprilike sat vremena, a objavljivan je u redovnom ritmu jednom tjedno. Klikabilnog naziva, uz opis koji kaže da se bavi autizmom, društveno sve popularnijom temom, emisija je sadržavala ključne riječi za privlačenje širo-

kih i različitih publika. Iz epizode u epizodu autorica KY DICKENS, inače nagrađivana redateljica dokumentaraca o socijalnim i lijevim temama, kroz konzistentno strukturiran i ugodan narativ donosi uvjerljive i izrazito emotivne priče roditelja o njihovim mukama pri pokušajima komunikacije s autističnom neverbalnom djecom. Priča je prekasno upakirana, savršeno ispričana i definitivno ne ostavlja slušatelje ravnodušnim. Dodatne materijale, koji uključuju i video zapise, moguće je kupiti preko originalne web-stranice emisije za desetak dolara.

Ova podcast serija sadrži toliko elemenata potrebnih za analizu fenomena podcasta da se može nazvati vitgenštajnovskim 'najboljim primjerom': besplatni audio format, lansiran na digitalnoj platformi 'na zahtjev', dostupan i u vizualnoj formi, s naglaskom na umijeće *storytellinga* i informiranja o temama koje mejnstrim mediji zapostavljaju a koji govori o marginalnim zajednicama, dostupan globalno, zanimljiv tržištu a istovremeno potiče solidarnost zajednice proizvođača i slušatelja. Autori su 'visokoobrazovani uspješni profesionalci' 'na pola karijere'. Svi termini kriteriji su koje sam pronašla u znanstvenim radovima na temu podcasta, poput 'The Millennial Medium: The Interpretive Community of Early Podcast Professionals' autorice CORRINE LAUGHLIN koji, nažalost, nije javno dostupan.

Prema znanstvenicima, posebno zanimljiva karakteristika fenomena podcasta je 'solidarnost u zajednici' koja podrazumijeva uzajamno referenciranje, reklamiranje, citiranje i međusobno dijeljenje sadržaja. Zašto je tome tako obično se objašnjava besplatnošću forme koja se financira pretplatama slušatelja za pristup premium sadržajima i oglasima na platformama, a ima i široke publike. Analizom publika ispostavilo se da ljudi vole slušati audio formate (radio ili glazbu), a ako je tematika duboka i zanimljiva, što duže traje emisija, to bolje. Svemu ovome još ćemo se vratiti, no prvo jasnije strukturirajmo polje.

Podrijetlo podcasta

Ovisno o tome koga pitate, povjesničare medija, stručnjake za radio ili IT znalce, podcasting ima tri različite povijesti, odnosno tri različita podrijetla. Budući da popularnost ove forme naglo raste u vrijeme otkada joj datira i ime, obično se kao nastanak uzima 2005. godina, kada je Apple omogućio slušanje mp3 formata na zahtjev. STEVEU JOBSU pripisuje se i imenovanje ove forme. Kako je kazao predstavljajući novi softver za slušanje na iPodu, naziv 'podcast' složenica je od 'iPod' i 'broadcastinga'. 'On će uvijek biti besplatan jer može dosegnuti veliku publiku i vjerojatno postati velik sam po sebi, a financirat će se od oglašavanja', predvidio je tada. Ova linija 'historizacije' svrstava se u 'Appleovu revoluciju'. Kao što je slučaj sa svim velikim firmama, one velike ideje samo prodaju, uglavnom im nisu začetcnice. Ideja radija na internetu i na zahtjev starija je od lansiranja Appleovog softvera i datira u 2000. godinu. Skupina milenijalaca zaposlena na američkom Nacionalnom javnom radiju (NPR) poželjela je ući dublje u razne teme, razviti ih u više epizoda i doprijeti do različitijih publika, jer je istraživanje NPR-ove publike pokazalo da ih uglavnom slušaju visoko obrazovani, srednjoklasni, progresivni, bijelci/kinje, zrele dobi. Također su tražili način da izbjegnju uzuse koje im nameće menadžment, poput odabira tema, što inače u novinarstvu nazivamo cenzurom. Dvojica iz te skupine NPR-ovih milenijalaca bili su programeri softvera koje je Steve Jobs lansirao.

No, prije samih podcasta preteče ove forme nastale su s pojavom RSS feedova i blogo-

va, kada je omogućena besplatna pretplata na neki sadržaj i izravni doticaj proizvođača sadržaja s publikom. Prvi informativni i edukativni sadržaji u mp3 formatima zapravo su nastajali na blogovima, kada su autori počeli snimati glasovne isječke i uvrštavati ih u RSS feedove. I tu je među pionirima bio NPR. Među prvim podcast emisijama, koja danas ima historijsku ulogu, bio je njihov 'The Serial' – krimi-podcast koji je pratio slučajeve kako su se razvijali od početka do zaključka. Osim te, druga je, naravno, bila sportska emisija NFL-a. Ako pogledamo dalje u prošlost i potražimo još ranije pojave neglazbenih audio formata kojima se moglo pristupiti kada se želi, a ne kada se emitiraju, a prije inovacija poput Spotifyja i iPod-a, vraćamo se na Stari kontinent, točnije u Rusiju: 1989. godine u Rostovu na Donu nastao je samizdat radijski program naziva 'Gluzija neovisnog radija' kao pokušaj da se zaobiđe sovjetska cenzura. Emisija se snimala u kućnom okruženju, na kazete koje su distribuirane u cijeloj zemlji, a ukupno su objavljene četiri serije emisija.

U svim iteracijama početaka podcastinga jasan je pokušaj izlaska izvan okvira motiviran društvenim, socijalnim i političkim potrebama. Uključujemo u to i izjavu Stevea Jobsa koji je kazao kako je ovo forma koja će uvijek moći biti besplatna.

Rast podcasta

Od početka 'Appleove revolucije' preko digitalizacije radio frekvencija, rasta digitalnih radija, internetske konekcije u automobilima i pametnih telefona, tržište podcasta neprestano raste, uporno ulazeći u nova društvena polja koja ranije nisu bila predstavljena slušateljima radija na 'storytelling' način. Na primjer, na YouTubeu sam pronašla šest godina star TEDx video o mogućnostima podcasta koji navodi primjer jedne male trgovine cigarama negdje na američkom jugu. Stručnjak za digitalni marketing predložio je vlasniku da naprave podcast o kulturi cigara. Eksperiment je bio iznimno uspješan – podcast je prikupio ogromnu publiku koja se godinama vraća po još sadržaja. Projekt je toliko uspio da je mala trgovina cigara u trenutku snimanja videa imala kupce iz svih dijelova planete, a neki su čak počeli ciljano turistički dolaziti u mjesto gdje se nalazila.

No, nov i posebno nagao rast podcasti su doživjeli u vrijeme globalne pandemije, kada je puno ljudi dobilo otkaz ili bilo prisiljeno provoditi vrijeme u kući. Pokazalo se tada da podcasti imaju veliku neiskorištenu edukativnu nišu. Obrazovna videa i podcasti koji ulaze dubinski u temu do tada su uglavnom bila besplatno dostupna snimljena predavanja najprestižnijih svjetskih sveučilišta, dosta STEM sadržaja, a od društveno-humanističkih znanosti u najvećoj mjeri arheologija i povijest. No, u periodu pandemije nastaju brojni kućni uradci, 'podcasti' profesora svih struka, stručnjaka svih formata u gotovo svim područjima ljudske djelatnosti. Više nego Spotifyju, ovi se proizvođači okreću YouTubeu, a marketing i softveri također odrađuju svoju ulogu, na primjer uvođenjem 'dinamičkih oglasa'. To znači da će oglasi u svakom prikazivanju videa biti drugačiji. Ako pogledate isti video više puta ili u različitim periodima (npr. par godina od prikazivanja), oglasi će vam biti drugačiji. Proizvođači sadržaja time su mogli oglašivačima ponuditi stalnost, a i pregledavanje jako starih videa moglo je nositi nove publike. Prihodi svih proizvođača počeli su rasti. YouTube je uveo i penalizacije za dezinformacije, lažne sadržaje i kršitelje autorskih prava, tzv. demonetizaciju na određeni period, što znači da nema oglasa ni zarade,

Emisija 'The Telepathy Tapes' sadrži toliko elemenata potrebnih za analizu fenomena podcasta da se može nazvati vitgenštajnovskim 'najboljim primjerom'

no još važnije, algoritam počinje ignorirati takav sadržaj i ne prikazuje ga čak ni ako ga pretražujete.

Kvaliteta podcasta varira, a distinktivno za rast podcasta u pandemiji i nakon nje je poboljšanje kvalitete sadržaja. Solidarnost zajednice koja karakterizira ovu formu i ovdje je odradila svoje. Referencijalnost jednog podcasta na drugi sličan uobičajena je praksa i jedan od lakših načina dolazaka do još sličnog, jednako duboko razrađenog sadržaja, s drugim uglom sagledavanja teme. U moru podcasta, njihove solidarnosti i međusobnog referenciranja, postoji i međusobna kritičnost, često uokvirena u akademske paradigme i kritiku sadržaja izrečenoga. Iako se ovako prikazano polje podcasta može činiti gotovo idilično, treba imati na umu da se do kvalitetnog sadržaja teško probiti pored nevjerovatnih količina poluinformacija i dezinformacija, no i tu pomaže algoritam. Kada jednom nađete nekoliko kvalitetnih kanala, oni vas dovedu do ostalih. Također, treba imati na umu da uspjeh forme podcasta proizlazi i iz toga što su anti-pod tradicionalnim medijima, koji su spori u razumijevanju najnovijih istraživanja. Brojne knjige o kojima sam već pisala našla sam preko YouTube podcasta. Postupak je stoga lagan: pronaći jednako kvalitetne sadržaje iz drugih struka, na dobro istreniranom algoritmu koji preferira znanstveni sadržaj nad drugim. Čak i ako istražujete opskurne teme, većina videa koje vam algoritam pokaže bit će slične razine kvalitete kao i ostala videa koja gledate.

Možda je upravo to objašnjenje zašto je u decembru 2024. godine od 20 najvećih podcasta na svijetu pola bilo religijskog, duhovnog ili paranormalnog sadržaja, poput 'The Telepathy Tapes'. Svim ovim podcastima, uključujući i one Joea Rogana i Shawna Ryana, zajedničko je to da zaista stoje nasuprot tzv. legacy ili tradicionalnim medijima: po temama koje obrađuju, po perspektivi, po okviru, po uglu iz kojeg ulaze u temu. Uglavnom se radi o temama koje tradicionalni mediji ne diraju. Ryan je na primjer američki veteran, republikanskih uvjerenja, koji otvoreno priča o PTSD-u, alkoholizmu, psihoterapiji, psihodeličnim iskustvima i vjeri. Nedavno je dospio i do naših medija jer je prvi objavio pismo samoubojice koji je na Novu godinu detonirao Tesla Cybertruck ispred hotela Trump International u Las Vegasu, a izvornost pisma je kasnije potvrdio FBI.

Ograničenja i društvena funkcija podcasta

No, podcasti nude i lijeve odgovore na važna društvena pitanja, na primjer znatno bolje analize inflacije naći ćete u podcastima nego na portalima. Ako vas pak zanima geopolitička situacija, najbolje je pogledati što o

tome kažu podcasti koji redovno prate izvještaje obavještajnih agencija ili koje vode bivši obavještajci. To su ujedno podcasti u kojima ćete u pravilu i bez iznimke vidjeti video objavljen prije sat vremena s milijun pregleda. A nikada niste čuli ni za voditelja, ni za podcast, već je to prva pojavnica u pretrazi nekog aktualnog događaja. Iako vidite osobu koja vam zapravo dostavlja informacije u audio formatu, činjenica je da vizualni aspekt pomaže u procjeni kredibiliteta osobe koja dostavlja informaciju, na primjer nesvjesnom analizom govora tijela.

Upravo je nedostatak vizualnog sadržaja možda doprinio globalnom uspjehu 'The Telepathy Tapesa'. Algoritam, kritika i solidarnost zajednice iznjedrili su niz drugih emisija koje su prepričavale sadržaje tog podcasta, no samo su autori DemystifySci Podcasta – dvoje ljevičara i sveučilišnih profesora STEM područja, tipičnih predstavnika milenijalaca koji odgovaraju svim opisima s početka teksta – zapravo platili onih desetak dolara za pristup video sadržaju na originalnim stranicama 'The Telepathy Tapesa'. I našli su čak i za njih razočaravajuće rezultate: metoda eksperimenata koju čujemo u audio formi djeluje plauzibilno, stoga je i zavela toliki broj slušatelja. No, video otkriva utjecaj roditelja na odluku djeteta i želju za uspostavom bilo kakve komunikacije. Iako isječki koje je DemystifySci Podcast pregledao, kao ni sami autori, ne poriču sve što smo mogli čuti u 'The Telepathy Tapes', reći da taj podcast išta dokazuje debelo je preuranjen zaključak. Ono što se ne poriče uglavnom ima veze sa znanstvenim ograničenjima koncepta svijesti, pa neporicanje ima funkciju akademske samodiscipline jer znamo što znamo, znamo što ne znamo i ne znamo što ne znamo. U slučaju roditelja i njihove neverbalne djece nemoguće je ne zamijetiti želju za komunikacijom s vlastitim djetetom. Bol koju podcast prikazuje svakako je stvarna, ljudi su stvarni i stvarno vjeruju u to, pa osnovno ljudsko suosjećanje nalaže suzdržavanje od nevjerice i makar uvažavanje njihove želje. Usprkos tome, ono malo što smo mogli vidjeti u DemystifySci Podcastu potvrđuje da nema ni govora o bilo kakvom dokazu telepatije.

Podcasti danas ispunjavaju sasvim određenu društvenu potrebu koja je u drugim oblicima prenošenja informacija ostala nepopunjena. Posebno se to odnosi na teška filozofska pitanja, pa je česta zajednička nota podcasta žalopjoka o tradicionalnim medijima, njihovim strukturnim ograničenjima i neosvijetljenim predrasudama. Brzina protoka informacija i vrijeme koje novinari provode u obradi teme ne dopuštaju im da zapravo razumiju ono što pokrivaju. Stoga je nerazumijevanje javnosti rezultat uskog grla u podizanju općeg stupnja društvene naobrazbe. Prije podcasta, nova znanstvena saznanja, kao odrasle osobe, učili smo putem kratkih vijesti i dokumentaraca. Rijetko tko zapravo čita znanstvene radove iz drugih struka. Dokumentarci su često površni i ograničeni, a podcasti nude dugi format, zanimljivo ispričane nove informacije. Oni zaista imaju sasvim određenu društvenu funkciju i interesantno je da su je autori cijelo vrijeme svjesni: dubinsko i redovno pokrivanje tema i društvenih grupa koje mejnstrim mediji ignoriraju. Kako obično pričamo samo o negativnim stranama dinamike izmjena i kvalitete informacija koje je donio tehnološki razvoj, dobro je ponekad pogledati i koje su prednosti, a možda i naučiti kako navigirati algoritme da izbjegnjavaju i favoriziraju specifični set kriterija za relevantnost informacija. Uostalom, to svakodnevno radimo skrolanjem, a na čemu se zadržimo, to nam se dalje prikazuje. Izbor je na kraju naš. ■

ИНФОРМАТОР

Свима пуна срца

Велико ми је срце кад знам да је мој рад продан, рекла је сликарница Мерцедес Братош на добротворној аукцији СПД-а Привредник

У просторијама Српског привредног друштва Привредник, овај тједан је уприличена већ традиционална добротворна аукција умјетничких слика 'Купи слику – даруј младима прилику'. Сав приход од продаје слика намијењен је за стипендије ученика и студената слабијих материјалних могућности који се школују и студирају у Хрватској. На овогодишњој аукцији понуђена су дјела умјетника из Хрватске, Србије и Републике Српске у БиХ, настала на међународној ликовној колонији у јесен 2024. у Станковцима код Шибеника. Осим тих слика на аукцији су понуђене слике и графике познатих умјетника као што су Борис Бућан, Свјетлан Јунаковић, Урош Ђурић, Бане Миленковић, Ђуро Седер, Будимир Димитријевић, Иван Шебаљ и други. Слике су за аукцију одабрале повјесничарке умјетности Нада Берош и Невена Петрић које су и водиле аукцију. Понуђено и тридесетак дјела врхунских умјетника по врло приступачним цијенама, већ од 50 еура по слици, при чему су неке од тих слика продане и прије саме аукције.

Председник Привредника Никола Лунић нагласио је да су активности Привредника усмјерене на помоћ младим људима у школовању и образовању.

— Наши стипендисти у највећем броју долазе с подручја Хрватске гдје економска и културна ситуација није на разини на којој би жељели. Зато Привредник свим својим могућностима и потенцијалима жели помоћи људима из тих крајева. Одатле су дошли највећи умови и то у свјетским размјерима, као што су Никола Тесла и Милутин Миланковић – рекао је Лунић. Захвалио је свима који су донирали слике. Нада Берош нагласила да се аукција проводи задњих десетак година.

— Не буде увијек све продано; постоје неке јако квалитетне слике које остају невидљиве, па је идеја да и њих извучемо на видјело, а посебно радове које су поклањали сами умјетници, многи и свјет-

ског реномеа. Настојимо да цијене буду прихватљиве јер је најважније да слике буду продане. Тако настојимо и даље повећавати број стипендија којих је сада 145. Прекрасно је ако можемо утицати на судбину тих младих људи. Усто, идеја је била да покажемо што већи број радова умјетника из региона јер је важно њихово заједништво с Привредником који школује сву дјецу која долазе из неразвијених крајева и не бира по националном саставу – казала је Берош.

Невена Петрић нагласила је одличан одазив умјетника, али и донатора слика. Објаснила је и да се колонија у Станковцима одржава по три четири дана сваког љета те окупља око 12 умјетника.

— Што се тиче припреме, на аукцији су сви радови настали на колонији. Селекцију смо правили у дијелу донираних слика, а припремили смо и приче о ауторима како би аукција људима била атрактивна и интересантна. Нада и ја интензивно смо се припремале десетак дана – рекла нам је. За утиске смо питали и умјетницу Мерцедес Братош. — Иако сам лани други пута била на станковачкој колонији, у акцији судјелујем годинама. Кад је ријеч о помоћи дједи, ту нема сувишне приче, јер дајем своје радове да им се помогне. На колонији сам направила три слике од којих је једна диптих, дакле четири платна. Увијек се потрефи лијепо вријеме, касно љето или рана јесен, кад је дан дуг и није хладно, тако да се акрил може осушити – рекла је и додала да својим сликама настоји привући посјетиоце који би их купили. Питамо је и за осјећаје кад донира слике.

— Увијек се добро осјећам, а још боље се осјетим кад је моја слика продана. Привредник и ја имамо срећу јер се моји радови увијек продају како би се тој дједи омогућило учење и студирање. Једноставно, велико ми је срце кад знам да је мој рад продан – нагласила је Братош.

Важну улогу у аукцији имао је један од најбољих и најнаграђиванијих хрватских књижевника Дамир Каракаш. Читао је уломке из својег романа Блу мун, свирао шансону и коло на хармоници, а током аукције израдио је три цртежа личких ликовна која су и продана. Аукција се показала као успешна; продано је 14 слика, а продане су и многе понуђене без аукције. Тај број није коначан јер се слике могу разгледати и купити наредних дана током радног времена Привредника од 9 до 17 сати. Додајмо да су међу 50-ак посјети-

Слике продане, студентима стипендије – аукција

лаца вољних куповином слика помоћи Привреднику били амбасадорка Србије Јелена Милић и председник Савјета за националне мањине рх Тибор Варга.

■ Ненад Јовановић

Крбавчани иду на прело

На Бусијама код Београда бит ће одржано прво донаторско крбавачко прело због прикупљања новца за обнову цркве у Крбавици

Крбавица, малено мјесто покрај Коренице, 2. марта се сели у београдско насеље Бусије. Личко прело, осмишљено као један пијачни дан у Кореници, уз пјесму, људикање и чашћење, бит ће прилика да Крбавчани и пријатељи на периферији Београда прикупе новац за обнову њихове старе цркве Светог Илије. Задње двије године, млади Личани успостављају давно прекинуто везе између људи овог краја. Све их спаја централни догађај, прослава Илиндана, када Крбавицом прође и по 500 људи, Личана из свих крајева свијета. У овом селу иначе стално борави тек око 20 становника. БОЈАНА ЂАПИЋ, једна од организаторица прела, за Новости говори да је учеснике овог догађаја окупила жеља за дружењем, упознавањем и обновом старе цркве.

— Дошли смо на идеју да се ангажујемо око обнове цркве, да скупљамо донације. Лијепо смо се организовали, размишљала сам ко ми је за шта кадар, ко нам из села може помоћи логистички и материјално. Имамо Младена, доброг грађевинца, он нам је главна карика. Милена из Сомбора, колониста, има свој ресторан у Сомбору и на нашу идеју је пристала да дође за прошли Илиндан у Крбавицу са својим куварима и конобарима – прича Бојана.

Схватили су, каже, да им није довољно да се окупљају само један дан, једном годишње. Дан је кратак, а емоција и људи жељних разговора је много. Зато су након првог скупа, онај идући подијелили у више дана и обогатили прве дане августа с музиком, сликарском колонијом, радном акцијом и личким вишебојем.

Црква Светог Илије у обнови

— Мало нам је да се једном годишње састајемо, а таман смо се сви повезали. Сјетили смо се да направимо додатно окупљање Крбавчана, а свакако нам требају финансије да наставимо обнову цркве. Већ смо скупили за грађу за кров. На Бусијама код Београда зато организујемо прво донаторско крбавачко прело да би наставили с прикупљањем новца. Идеја нам је да до 2030. завршимо обнову јер црква тада пуни 300 година – објашњава наша суговорница. Бусије су централна тачка у Србији гдје живе Срби из Хрватске. Због оних који ранијих година нису могли бити у Крбавици, прело сада долази и на њихова врата.

— Са нама је опет наша куварница Милена, доводи своју екипу куvara и конобара из Сомбора. Кад јој доћи у Лику са својим караваном особља није проблем, ово јој је мачји кашаљ. Уз њену личку кухињу једва чекамо прелити. Опет су ту наши момци из групе Плитвице, исконски чувари традиције и обичаја, чија изворна пјесма је добро знана нашем кореничком крају. И опет наш Дане Свилар, који је увијек подршка свим акцијама у завичају, а уз његов глас су весела најбоља – потврдила Крбавица, пута два, чуло се до Коларишта – стоји у позиву на прело.

Бојана Ђапић препоручује да Личани дају машти на вољу, да их понесу неки стари обичаји и приче из давнина, да се оките ношњама, понесу плетиво, чијају перје. Цијена улазнице је 3500 динара с урачунатом вечером и пићем. Сав новац иде за радове на крову цркве.

— Ми се јако радујемо и чекамо вас у Парохијском дому у Бусијама, 2. марта у 18 сати. Народе, спремајте се на прело! Крбавчани зову! – поручују организатори.

■ Ања Кожул

Вртић за свако дете

Циљ Министарства науке и образовања је до 2030. године осигурати место у вртићима за сву децу те увођење једносменског рада у основним школама

КАКО би се упознао са стањем на терену, везаним уз изградњу инфраструктуре за проширење васпитних и образовних капацитета на истоку Хрватске, министар науке и образовања РАДОВАН ФУКС, посетио је Вуковарско-сремску жупанију. После разговора са челним људима жупаније и градова, ангажованих у сфери образовања, истакао је да сви заједно могу да буду поносни због свега што је по том питању урађено. — Вуковар и Винковци су два града, у којима ће по завршетку изградње или доградње објеката, свако дете имати место у вртићу, а то је циљ да се уради на подручју целе рх, до 2030. године – нагласио је министар. Најавио је и наставак процеса изградње нових и доградње постојећих објеката на стварању услова за једносменски рад у основним школама. Вршилац функ-

Борбене жене

Три перспективе, једна борба – уочи 8. марта који ће обиљежити ноћни маршеви и просвједи широм заједничке регије разговарали смо с Ником Ковач, активисткињом и директорицом љубљанског Института 8. март, са загребачком кантауторицом Саром Ренар и с Нађом Бобичић, критичарком и социјалистичком феминисткињом из Београда

PIŠE
Kalia
Dimitrova

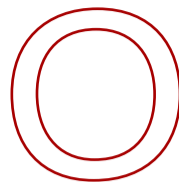
Pokret

POSLEDNJIH mjeseci mi se čini kako svi putevi vode u Srbiju. Nada je zarazna i poželjna sam se bar provozati cestom kojom je nedavno grupa studenata pješke išla od Beograda do Niša pa sam smislila razlog da napustim Skopje i skočim do Beograda. Obično putujem inkognito, ali ovoga puta sam dogovorila desetak kava s prijateljima, poznanicima i suradnicima. Jednostavno sam željela biti među ljudima koji vjeruju u nešto. Ustreptalo sam očekivala informaciju kada i gdje će biti sljedeća blokada, ali pokret je toliko raspršen da te takve informacije mogu zaobići. Uspjela sam se priključiti maršu prosvjetnih radnika i mahnuti studentima koji okupiraju fakultete. Nepravедno sam tih dana očekivala od ljudi da mi daju nešto što bih trebala pronaći izvorno u sebi. Minute šutnje provedene u Srbiji pretočile su se u minute šutnje provedene pred Parlamentom u Skopju gdje nas se okupilo nekoliko tisuća da odamo počast žrtvama korupcije i kriminala. Pomišljam na nekoliko razgovora u Beogradu kada sam pokušavala opipati puls i političke motive ljudi koji mjesecima štrajkaju i nisam osjetila da je dominantna poletnost, nego zbuñjenost. 'Sve je ovo divno, ali šta je sledeće?', retorički se tada zapitala PAVLA i tako jednostavno artikularala moje strahove vezane uz krah svega. Prosvjedi kao da gube potencijal kada nema opozicije koja bi ih mogla udomiti i artikularati našu hitnu potrebu za uređenjem koje će, umjesto o kapitalu, brinuti o dobrobiti ljudi. 'Što je sljedeće?' logično je pitanje prestrašenog uma koji svjedoči potpunom kolapsu – krovovi su doslovno počeli padati i ubijati nas. 'Što je sljedeće?' isto je tako logično pitanje kada smo suočeni s kolapsom opcija koje poznajemo kao lijeve i desne. U više navrata pročitala sam da je autentičnost studentskog pokreta danas njihova navodna 'apolitičnost', koja podrazumijeva izostanak ikakve veze s licem (ili licima) vlasti, naprotiv, vlada vjera u (utopijsku?) ideju decentralizacije moći i institucija koje neće biti zarobljene u rukama oca-vođe. Navodna apolitičnost veže se i s nepostojanjem jasnog, konačnog cilja, kao što bi bila zamjena jedne garniture drugom. No to nije apolitičnost, nego različito (i očajno potrebno) razumijevanje i prakticiranje politike koja je, iz ove perspektive, utemeljena na svakodnevicu, pokretu, brizi, afektima i zajedništvu. Pitanje 'Što je sljedeće?' u ovom trenutku ostaje otvoreno, i to je u redu, sve dok učimo kako se pokrenuti zajedno. ♦

(S makedonskoga preveo Ivica Baković.)

Усусрет Међународном
дану жена

пише Борис Постников

Од Вардара па до Триглава, а и нешто шире, трају припреме за обиљежавање Осмог марта. Одвијају се у сјени свијета све опас-

није нагнутог удесно, а када се свијет нагиње удесно – толико знамо – на мети су врло брзо права жена. С тим да се феминистички покрет у регији, уза све своје фракције и варијације, обично бори и за много више од тих права. Тешко је, заправо, сјетити се прогресивне борбе која би данас код нас имала мобилизацијску снагу феминизма: одавно је нема 'чисто' класна фронта, још увијек је нема климатски покрет, сасвим сигурно је немају лакозапаљиви културни ратови... Представити тако широку и разнолику борбу незахвална је задаћа, али ми – досадни какви већ по новинарској дужности морамо бити – накратко прекидамо припреме за обиљежавање празника и куцамо на адресу која нам се, усусрет Међународном дану жена, за почетак учинила логичном: љубљански Институт 8. марец. Његову директорицу, познату словенску активисткињу нину ковач, молимо да нам каже нешто више о ширењу подручја феминистичке борбе из визуре њене организације. Институт, наиме, није активан само на подручју права жена, него покреће акције за доступно образовање, брани јавни медијски сервис од политичких напада, подупире локалне еколошке иницијативе...

— У Институту 8. март увијек кажемо да је феминистичка борба борба против различитих облика друштвене неједнакости и да не можемо говорити о равноправном друштву ако постоје скупине које су у подређеном положају. А једна од скупина која је увијек у подређеном положају су управо жене. Жене обављају већину скрбничког рада: најсиромашнија скупина жена у Словенији су сиромашне умировљенице, удовице које једва преживљавају. Чак и када гледамо сегменте сиромашних самозапослених особа, видимо да су једна од најрањивијих скупина младе жене – говори нам Ника.

— Истовремено, потребно је разумјети да су различити облици друштвене подређености међусобно повезани. Због тога увијек истичемо да је феминистичка борба борба за свијет праведности, солидарности и заједништва. То је борба за свијет еколошке правде, борба за свијет у којем радничка права вриједи за све, борба за свијет без геноцида и убијања. Зато смо увјерени да се другачији свијет може градити само кроз интерсекцију, кроз повезивање најразличитијих скупина – закључује она.

Интерсекционалност разумијемо у теорији, али занима нас како точно функционира у пракси, а Ника Ковач одмах нуди новији примјер.

— Једна од наших најдражих прича је прича о Анхову – прича о малом мјесту у Словенији у којем постоји творница. Творница је у почетку производила азбест, а касније, када је азбест забрањен, почела је – у потрази за профитом – спаљивати отпад. У том су окружењу људи најприје оболели од мезотелиома, а потом и од рака плућа. Заједница о којој говоримо је конзервативна, али смо се с њом повезали у борби за праведно

Ника Ковач (Фото: Томислав Милетић/PIXSELL)

околишно уређење, у борби за равноправност и против капитала. Заједно смо успјели промијенити закон који творници онемогућује овако интензивно спаљивање отпада – препричава нам, али желимо чути детаље па Ника наставља:

— Зашто сам споменула овај примјер? Зато што смо се, као Институт 8. марец, повезали с неочекиваним савезницима – савезницима који нам на први поглед нису дјеловали ни смислено ни логично. Но стали смо заједно јер смо сви вјеровали да је недопустиво да људи умиру због капиталистичког изабљивања. А када смо ми започели прикупљање потписа за сигуран и доступан побачај, они су нас потпуно изненадили јер су се придружили нашој борби и сами почели прикупљати потписе за сигуран и доступан побачај у Европи. Зато вјерујемо да се кључ праведнијег друштва крије у интерсекцији – у томе да се међусобно повежу најразличитије скупине – заокружује искуство новог савезништва директорица института.

Ширењем подручја борбе бави се и Феминистичка антифашистичка мрежа (фама) и то нешто дословније: основана у Босанском Петровцу крајем 2022. године, тачно на 80. годишњицу оснивања Антифашистичке fronte жена, онда данас повезује феминисткиње из свих земаља некадашње државе. Међу ангажиранијим активисткињама притом је НАЂА БОБИЧИЋ, иначе стална колумниста Културних Новости. Сјетит ћете се можда да се у прошлом броју својом колумном симболички придружила студентским блокадама у Србији, оставивши празан простор на нашим страницама и прослиједивши затим ауторски хонорар управо студентима. Ми јој зато овог мјесеца – нема лабаво! – дајемо дуплу задаћу: уз редовну колумну, тражимо да за овај наш

Нађа Бобичић (Фото: Младен Савковић)

извјештај с терена каже нешто више о повезивању на постјугославенском простору.

— У пракси је увијек јако емотивно, подржавајуће и охрабрујуће. Осјетите се као да нисте изоловани и усамљени усред надлазеће неофашистичке регрутације у Европи. Генерацијски се такође дешавају занимљиви спојеви, јер се спонтано успостави размјена између старијих другарица, које су се могле звати Југословенкама, и нас млађих, које тај идентитет можемо да баштинимо једино симболички, уз стални осјећај празнине и недоречености – каже Бобичић, а нас интересирају и конкретне активности фама-е.

— Поред рада на ревитализацији женске антифашистичке историје, активно смо радиле на томе да заштитимо наше чланице попут аиде Ђоровић, која је замало завршила у затвору јер је јајима гађала мурал ратног злочинца ратка младитића, и бесиме борић, која је била тужена од члана сопствене партије (сдп БиХ, оп.а.), јер се јавно успротивила његовом избору на функцију пошто је осуђен за насиље у породици – започиње Нађа.

Међу конкретним акцијама бит ће и генерални феминистички штрајк против патријархата на који позивају овог Осмог марта. О чему је тачно ријеч, откуд замисао?

— Идеја нам је дошла када смо обиљежавале 80 година од оснивања Антифашистичког фронта жена Србије, основаног 28. јануара 1945. године. На оригиналном догађају је постојао сегмент када су се жене из разних крајева Србије слободно могле јављати за ријеч, што је продужило сам програм за неколико сати. Нама се јако допала демократичност и инклузивност тог формата и хтјеле смо да га рекреирамо у савременом кључу. Размишљајући о томе како да продукцијски реализујемо овај својеврсни отворени микрофон, схватиле смо да он има сличне елементе са пленумима, који су сада захваљујући студенткињама и студентима постали најдиректнији облик одлучивања у друштву – тумачи Нађа инспирацију. — Већ смо имале у плану да направимо повезице између историје и овогодишњег марша за Осми март. Преливањем отвореног микрофона у феминистички пленум, који је укључивао преко 300 другарица и другова из свих крајева Србије, свих годишта, уз гошће из других постјугословенских република, све коцкице су се сложиле. Предложиле смо да се Осмог марта подржи студентски позив на генерални штрајк тако што ће се тог једног дана и жене придружити штрајку ма који формат рада да обављају – рад код или од куће, рад њега и бриге, рад у нестабилним условима или да су можда већ у штрајку у својим професијама – каже Нађа.

Она и Ника Ковач дио су, дакле, активистичких организација, предане раду у колективима, док је искуство загребачке кантауторице САРЕ РЕНАР по логици професије сасвим другачије. Свеједно, Сарини ставови итекако су познати јавности. Албум 'Шути и пјевај', рецимо, прије четири године објавила је управо на Осми март. У стварном животу, питамо, 'шути и пјевај' није опција?

— Не могу против себе. Посао који радим са собом носи одређени медијски простор који настојим кори-

стити одговорно за оно што сматрам и осјећам исправним – одговара једноставно.

Сару редовно срећемо на улицама Загреба на осмомартовским Ноћним маршевима, а онај албум из 2021. је премијерно представила свирајући баш пред просвједницама и просвједницима, па нас занима: против чега марширамо овог Осмог марта?

— Откуд уопће почети! Можда бих радије формулирала за што марширамо овог Осмог марта: за солидарност са палестинским народом којем је девастиран дом и над којим је почињем геноцид; за солидарност са студентима и студентима из Србије; за солидарност са студентима и студентима из Црне Горе; за солидарност са женама у Афганистану и свим женама дијелом свијета којима се континуирано одузима људскост, за солидарност са израбљеним радницама и радницама у нашој земљи: и 'домаћим' и 'страним' који испод границе достојанства раде док преко њихових леђа они у позицији моћи убиру профит; за солидарност са трансродним особама и за одбацивање уских граница патријархата; за јавно здравство које скрби о здрављу жене; за домове, школе, факултете, радне просторе, односно за јавне и приватне просторе који нису мјеста насиља, застрашивања и страха – набраја наша суговорница.

Слично питање упућујемо и Ники Ковач: чиме се Институт 8. март првенствено бави уочи овог Осмог марта?

— Институт посљедњих годину и пол дана ради све што може како би осигурао сигуран и доступан побачај дијелом Европе. То чинимо јер смо утврдили да 20 милијуна жена у Европи нема приступ сигурном побачају. То чинимо јер сматрамо недопустивим да жене у пољским болницама, због немогућности приступа побачају, и даље умиру. То чинимо јер нам је неприхватљиво да због призива савјести жене из Хрватске и Италије не могу сигурно прекинути трудноћу. Такођер сматрамо недопустивим да жене с Малте, када се одлуче на побачај, ризикују затворску казну – каже нам Ника и истиче да су иницијативом 'Мај војс, мај чојс' притом прикупиле преко милијун потписа за заштиту права на слободно одлучивање о рађању дјете.

Нађу Бобичић нисмо, наравно, замолили за разговор само зато што је наша колумнисткиња, па чак ни само зато што је активисткиња: будући да се феминизмом бави и као знанствена истраживачица и да је докторирала на теми развоја југослаvensког социјалистичког феминизма од 1975. до 1990. питамо да нам скицира ширу перспективу овогодишњег празника.

— Раднице имају осмомартовски стаж од 115 година, што је континуитет каквим се могу похвалити још само синдикати поводом Првог маја. Ово напомињем из два разлога. Са једне стране такав интернационални и историјски статус Осмог марта, поред све комерцијализације овог догађаја, омогућује нам да широј јавности барем једном годишње комуницирамо структурне нивое родне неједнакости. Или преведено мање теоријским језиком, тај један дан сви ће чути о темама радних права жена, о пацифизму као јединој одрживој

Чак и ако ме нападну на улици, чак и ако ме униште, чак и ако ме убију, идеја коју заступам остат ће. Иза мене ће остати још више паметнијих, љепших и способнијих Ника које ће наставити моје дјело, говори директорица љубљанског Института 8. март Ника Ковач

Сара Ренар (Фото: Душко Јарамаз/PIXSELL)

опцији, а у крајњем и о феминистичкој и на нашим просторима посебно изражено антифашистичкој историји. Барем тог једног дана говорнице ће бити жене које иначе ријетко чујемо у медијима – жене са села, Ромкиње, транс жене, жене са инвалидитетом, мигранткиње – најављује Нађа обиљежавање у Србији, напомињући да, с друге стране, овако дуга традиција празника значи да је његово обиљежавање историјски пролазило кроз различите фазе, али да централна тема од почетка до данас остаје женски рад, како онај кућански, тако и онај у јавној сфери.

Константа су и озбиљне опасности које чекају активисткиње, додали бисмо, а какве све ризике носи феминистички активизам одлично зна Ника Ковач којој је бивши словенски премијер Јанез Јанша за вријеме свог посљедњег мандата упорно цртао мету на челу. Након његових опсесивних прозивки улиједиле су отворене пријетње и физички напади на улици. Откуд мотивација да се настави и након таквих искустава?

— Да, чињеница је да сам била једна од највећих мета прошле владе. И чињеница је да бивши премијер и даље врло радо говори о мени и врло радо врши разне притиске на мене. Но

исто тако је чињеница да сам свјесна да је ова борба већа од мене саме. Ово је сукоб између два различита вриједносна сустава. Бивши премијер заговара контролу над медијима, сузавац на улицама, нападе на оне који мисле другачије, док ја вјерујем у отворено друштво, у друштво толеранције, солидарности и сурадње – објашњава нам Ника па закључује:

— Управо зато што не желим живјети у ауторитарном друштву, што не желим да генерације које долазе након мене живе у ауторитарном друштву, ова борба ми не дјелује особно. Вјерујем да, када знамо за што се боримо, морамо увијек изнова настојати градити такав свијет, увијек изнова гурати у смјеру другачијих вриједности и непрестано се трудити успоставити другачије друштвене увјете. Или, како увијек кажем: чак и ако ме нападну на улици, чак и ако ме униште, чак и ако ме убију, идеја коју заступам остат ће. Иза мене ће остати још више паметнијих, љепших и способнијих Ника које ће наставити моје дјело – завршава непоколебљиво, а нама након што смо чули њена искуства одмах пада на памет недавни случај пјевачице МИРЕЛЕ ПРИСЕЛАЦ РЕМИ која је позвала колегице и колеге на бојкот овогодишње хрватске музичке награде Порин због тога што је за њу номинирана и пјесма МАРКА ПЕРКОВИЋА ТОМСОНА, УСТАШОФИЛА, УТАЈИВАЧА ПОРЕЗА И ГЛОРИФИКАТОРА ратне агресије Хрватске на Босну и Херцеговину којем колеге из мејнстрим медија тепају као 'контроверзном пјевачу'. Ни Реми дакле не умије цијена тога: лавина домољубних фекалија, пријетње насиљем и, коначно, израван напад на улици због којег је поднијела пријаву полицији. До даљњег, објавила је, не жели коментирати случај, што поштујемо, па за коментар питамо Сару Ренар која се међу ријеткима јавно солидаризирала са својом колегицом.

— Нисам сигурна колико је више Порин уопће занимљив широј јавности мимо самих глзбеника и колико би бојкот имао смисла, али то је тема друге расправе. Пријетње насиљем и застрашивање обитељи Реми до те мјере да је била приморана поднијети пријаву полицији су недопустиве и показују како нажалост стварно стоје ствари у друштву. А стоје тако да сватко тко се усуди упутити чак и умјерену критику порукама Томсонових пјесама и саставу вриједности које оне носе може очекивати лавину пријетњи, оптужби да 'мрзи све што је хрватско' и, као што смо видјели, оправдано страховати за своју обитељ – говори Сара и за крај додаје:

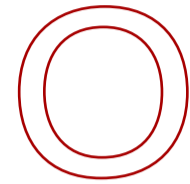
— Успут речено, домовина се воли плаћањем пореза и поштивањем радничких права радника у тој истој домовини. Остало су празне приче.

Потписујемо њене ријечи и позивамо, наравно, све који читају овај текст да нам се осмог марта придруже на улицама Загреба, Београда, Љубљане, Сарајева, Скопја, Подгорице... Марширамо различитим градовима, марширамо различитим државама, али увијек једне уз друге и увијек једни уз друге. Е да, умало заборавих: Сари Ренар, игром случаја, баш на осми март пада рођендан, па јој обавезно честитајте када је тог дана сретнете у поворци. ◇

ПИСЕ
Marko
Pogačar

Priestolnica

ve jeseni, oko dva ujutro, na prijelazu između Nove Gorice i Gorizie, mekoj, inače nečuvanoj granici koja već poodavno

praktički ne postoji, zaustavila me grupa mladih, nasmijanih talijanskih vojnika s dugim cijevima. Usred su nekakve sočne šale, slovenski ne znaju, a predmet podsmijeha uskoro postaje primitivni talijanski kojim tumačim da su mi planovi u Italiji trenutno – leći i spavati. Dva grada tekuće godine dijele titulu Europske prijestolnice kulture, postajući tako prva 'priestolnica bez granica'. Njih same, jasno, dijeli tek petnaestak minuta šetnje uglavnom pustim pločnikom, ili vožnja taksijem za uobičajenih 10 eura. Zrak je vlažan i mirisan, krajolik pitom, Goriškim Brdima, domovinom izvrsnih vina, još odjekuju taktovi koncerta PATTI SMITH nedavno istim povodom održanog na obližnjem prijelazu Rožna Dolina – bar dok se ne smrkne, sve je tako ogledno evropski.

Jedan od počasnih građana Gorizije i dan-danas fašistički je diktator BENITO MUSSOLINI, '45. pošteno ustrijeljen od strane talijanskih partizana i, s glavom nadolje, kao u filatelističkom albumu, obješen na prigradskom milanskom trgu. Počast mu je dodijeljena rano, prije okruglih stotinu godina, nedugo nakon Marša na Rim. Višestruki prijedlozi raznih strana da se taj status ukine propali su, sabotirani od strane lokalno vladajuće partije Forza Italia, baš kao i TIGR-ov pokušaj da se Mussolinija pri posjeti Goriziji i Kobaridu 1938. ubije. Tekstovi gradom rasutih spomenploča i plaketa ukazuju na to da je spomenuti sentiment sveprisutan i itekako živ, te podsjećaju na i inače višestruko problematičan odnos prema predmetnim povijesnim epizodama, jednako u širim društvenim slojevima i na političkom vrhu. Nakon natpisa koji izravno slave Ducea, osvježenje čovjeku dođe suočiti se s poprsjem pjesnika. Ono, naravno, pripada GABRIELEU D'ANUNZIJU, piscu, aristokratu, ultranacionalističkom militaristu i protofašističkom duceu *Reggenze Italiane del Carnaro*, tj. okupirane Rijeke, u istovremeno bizarnoj i simptomatičnoj, poznatoj epizodi iz sezone 1919/20. Upravo potonjom bavi se dokumentarno-igrani film IGORA BEZINOVIĆA 'Fiume o morte!', koji je nedavno na roterdamskom festivalu osvojio glavne nagrade i izazvao izuzetan interes domaće javnosti. Film je promišljeno postavljen, duhovit i dobrano začinjjen autorovim pripovjedačko-režijskim idiosinkrazijama, te duboko ukorijenjen u lokalnu zajednicu. Rezonirati ostaje humorna opaska s početka: *talijanski producenti sugerirali su mi da ne spominjem nepotrebno fašizam... Da se schiavi ne dosete.* ◇

PIŠE
Ilija
Đurović

Europa

DANIMA unazad na ulicama u Berlinu prilazili su mi aktivisti nudeći predizborne letke, uz pitanje 'Da li glasaš?'. Na odgovor 'Ne glasam', većina bi odgovorila čudeći se, jer takvi su to bili izbori ovog puta. Sad ili nikad.

U mimohodu sa aktivistima ne da se objašnjavati kako ne glasam jer sam u ovoj zemlji stranac. Kad bismo imali vremena, mogao bih mu se požaliti da rijetko glasam čak i tamo gdje, makar po papirima, stranac nisam. Umornoj aktivistkinji mogao bih objasniti da je sudbina mog konzumiranja demokratije takva, da se u trenutku izbora uvijek nađem ili na pogrešnom mjestu, ili sa pogrešnim dokumentom u džepu. Pa tako izbore u Crnoj Gori često propustim, a one u Njemačkoj posmatram gledajući izborne jedinice u Berlinu kao što dijete gleda izlog prodavnice igračaka (tenkića i puškica?), sa nosom zalijepljenim na staklo.

Ozbiljnijim analitičarima preporučim da čitateljima predstave rezultate i pravila njemačkih izbora. Ja mogu podijeliti tek (u) lične utiske, a ti utisci su uglavnom loši. Možda jer sam posljednjih mjeseci imao priliku da razgovaram sa nekoliko inteligentnih, politički pismenih Nijemaca, koji su mi pokušali što pristojnije objasniti da se prihvatnju migranata zaista mora stati na kraj. Razlozi su, kažu, racionalni. Čak ni Njemačka nema toliko para da ih sve primi. A uz to, nema gdje ni da ih smjesti. Dok slušam argumentaciju nove normalnosti, shvatam da neki od mojih sagovornika možda AfD nisu zaokružili na ovim, ali svako ko hoće na sljedećim izborima. To shvatiti, nije prijatan osjećaj.

Ipak, u mom kvartu, kao i u čitavom Berlinu, Die Linke (Ljevica) najjača je partija i najveće iznenađenje ove izborne sezone. Povratak na oko 9 odsto na saveznom nivou i dominacija u glavnom gradu. Ako to nekome može značiti utjehu, neka se utjehom slobodno posluži.

A ja ću, dok čekam da buduća kancelar dogovori koaliciju pa njemački odlučno nagazi po smanjenju migracije i povećanju naoružanja, nastaviti da radim što sam radio i posljednjih dana. Potaknut fizičkom smrću pjesnika, jezikom ću među zubima prevrtati stihove PETRA GUDELJA, kod kojeg utjehu nalazim lakše nego u izbornim iznenađenjima. Pogotovo kad pjeva o tenkovima kojih ćemo, kako se čuje, svi imati sve više. Jer ništa bolje nego 'Europa na tenku' i snažan, 'Dobro maskiran tenk. / Skriven između dva rata, / između dva reda. // U rodoljubnu pjesmu, / U mirovni ugovor'. ◇

KATJA PRAZNIK I umjetnici su radnici

Čini mi se da je jako važno ne samo da umjetnici osvijeste da su radnici i da shvate koja je njihova pozicija unutar kapitalističke ekonomije, nego i da shvate da su oni protagonisti radničke borbe. Da tu nema netko drugi tko će srediti stvari, nego treba učiti od radničkog organiziranja kroz povijest; što je kolektiv i što znači da je svatko od nas dio tog kolektiva

KATJA PRAZNIK je izvanredna profesorica na Sveučilištu u Buffalu, u Sjedinjenim Američkim Državama. Njezina istraživanja usmjerena su na presjek umjetnosti, rada i društvene reprodukcije, s posebnim naglaskom na eksploataciju umjetničkog rada u neoliberalnoj kulturnoj ekonomiji. Autorica je knjige 'Art Work: Invisible Labour and the Legacy of Yugoslav Socialism' (Sveučilište u Torontu, 2021.) i suautorica djela 'Which Side Are You On: Ideas for Reaching Fair Working Conditions in the Arts' (IETM, 2023.). Katja je aktivno sudjelovala u organiziranju umjetničkih radnika u Sloveniji, uključujući suosnivanje sindikata nezavisnih umjetnika ZASUK 2022. godine. Provela je opsežna istraživanja o radnim uvjetima i kolektivnom organiziranju unutar područja kulturne produkcije u postjugoslavenskom kontekstu. Posljednji događaj ovogodišnjeg izdanja programa Aplauz ne plaća stanarinu, kroz koji se godinama kontinuirano govori o uvjetima rada u polju proizvodnje umjetnosti i kulture, bilo je njeno zagrebačko predavanje pod naslovom 'O umjetniče, zašto si neorganiziran_a? Od srednjoklasnog konformizma do klasne solidarnosti u polju kulturne proizvodnje'. Razgovarale smo tim povodom i još jednom se dotakle najproblematičnijih mjesta rada u kulturi i različitim modela organiziranja umjetnika i kulturnih radnica.

◇
Kroz svoj rad baviš se fenomenom umjetničkog rada i društvene reprodukcije. Zašto misliš da su upravo umjetnici ti koji često svoj posao rade 'iz ljubavi'?

Zapadna umjetnost historijski nikad nije bila pozicionirana kao rad, već se uvijek promatrala kroz termine stvaranja ili kreativnosti. To znači da je ideja rada u samoj svojoj definiciji bila esencijalizirana. Smatralo se da umjetnica ne radi, nego stvara. Baveći se pozicijom umjetnika kroz

marksistički feminizam i, uglavnom, rad SILVIJE FEDERICI, shvatila sam da je to produktivan način za razmatranje neplaćenog rada u kulturi. Način na koji su marksističke feministkinje kritizirale neplaćeni reproduktivni kućanski rad ukazuje upravo na problem esencijalizacije, brisanja samog rada. Kućanski rad se esencijalizira kao isključivo ženski rad i to je osnova na kojoj počiva eksploatacija, taj rad se ne smatra radom jer se podrazumijeva da je inherentan ženama. To je slično umjetničkom radu – umjetnici često ne smatraju da rade, nego da imaju

Kućanski rad se esencijalizira kao isključivo ženski rad i to je osnova na kojoj počiva eksploatacija, taj rad se ne smatra radom jer se podrazumijeva da je inherentan ženama. To je slično umjetničkom radu – umjetnici često ne smatraju da rade, nego da imaju sreću baviti se onime što vole, oni ne rade, nego je to njima prirodno zvanje

sreću baviti se onime što vole, oni ne rade, nego je to njima prirodno zvanje. Te ideološke, kulturno-društvene konstrukcije su jako problematične, a feministkinje su to jako dobro locirale. Kad se neki rad esencijalizira, kad ga se definira kao ne-rad ili prirodnu datost, imamo savršen teren za eksploataciju tj. besplatan rad u korist kapitala.

Naravno, postoji razlika; iako je često kulturni rad esencijaliziran poput kućanskog rada ili rada njege – ovaj drugi je veoma naporan, težak i nitko ne uživa u njemu, taj rad nikad nije percipiran kao glamurozan, za razliku od onog u kulturi i umjetnosti – tamo postoji ta aura kreativnosti i posebno sti, iznimnosti. Upravo je to točka na kojoj je umjetnost u jako problematičnoj poziciji. Ta pozitivna konotacija je ona na koju se vežu svi argumenti: mi volimo što radimo, to je izuzetno važno, umjetnički rad je autonoman rad, pruža nam mogućnost društvene kritike... Taj pozitivni dio nas zaslijepljuje i ne vidimo da je esencijalizacija u isto vrijeme i eksploatacija. Kako je nedavno rekla Silvia Federici: 'Celebrate to devalue' – to je ono što povezuje umjetnički rad s kućanskim radom.

Zašto je to važno? Važno je zbog šireg konteksta: dok živimo u kapitalističkom društvu gdje je naš rad krucijalan za stvaranje vrijednosti, mi ne smijemo pristajati raditi besplatno. Naravno, i onda kada idemo na posao u kapitalizmu i plaćeni smo, i tada smo eksploatirani – jasna stvar koju je objavio MARX. Ali upravo tu nevidljivost je važno prepoznati kao osnovu iz koje se kreira vrijednost ne samo produktivne sfere nego i reproduktivne, i tu mislim da je distinkcija između produktivne i reproduktivne sfere ideološka i jako problematična. Treba shvatiti vrijednost koja omogućava da se naš rad dešava izvan tih ideoloških distinkcija, zbog toga je jako važno da umjetnici shvate kako je strateški važno da se definiraju kao radnici i da njihov rad treba biti plaćen kao i svaki drugi. Kapi-

Nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
forum

NOVOSTI
HOBOCIJA

#1315, petak 28. 2. 2025.

RAFAELA DRAŽIĆ Nada nije samo osjećaj, ona je akcija

Moja osobna nadanja su da će uvjeti rada biti manje u macho ritmu. To je ujedno razlog zašto nemam studio i zaposlene i zašto ne želim postati 'velika'. Ne tvrdim da sam u tome uspjela, ali se trudim

RAFELA DRAŽIĆ je dizajnerica vizualnih komunikacija ili, kako ona za sebe voli reći, grafička urednica. Rođena je 1981. u Splitu, diplomirala je na Odsjeku za dizajn vizualnih komunikacija na Umjetničkoj akademiji u rodnom gradu, a doktorirala na Umjetničkoj akademiji Sveučilišta u Varšavi. Rafaela je dobitnica brojnih nagrada i priznanja, a o njenom angažiranom umjetničkom putu razgovarale smo sasvim netipično za dvije Splićanke – u gripoznom februaru, bez naočala za sunce.

●
Većina mladih Splićana i Splićanki koje zanimaju humanistika i umjetnost pobjegne na studij u Zagreb. Vi ipak ostajete u Splitu, da bi nedugo nakon diplome završili u Londonu. Kako su izgledale vaše studentske godine, što vas je odvelo u London, a što vas je nakon samo godinu dana vratilo kući? U vrijeme kada sam studirala, Odsjek za dizajn vizualnih komunikacija bio je dinamično mjesto. Pamtim da su nam često dolazili inozemni gosti predavači svjetskog glasa.

Nakon diplome, rad u struci tada je u Splitu bio teško ostvariv, pogotovo jer sam odmah gravitirala dizajnu u kulturnim sferama. Prvo sam otišla u Zagreb i radila unutar interdisciplinarnog studija nešto manje od godinu dana kada me u London pozvao JONATHAN BARNBROOK, dizajner najviše poznat po omotima albuma DAVIDA BOWIEJA, knjiga NOAMA CHOMSKOG, Shiseidovog parfema 'Zen'.

U njegovom studiju radila sam na različitim projektima i ponuđeno mi je da ostanem duže u Londonu, no istovremeno sam osjetila želju da započnem vlastitu praksu, što mi se tamo učinilo nemogućim. Projekti u kulturi 'rezervirani' su za već etablirana dizajnerska imena pa sam se vratila u Split i započela s *freelanceom*. Na početku sam radila mahom za različite nevladine organizacije. Ono što je u početku bilo teško je ne napraviti kompromis, ali mi je to kasnije olakšalo rad.

Moj radni dan je kao cover albuma od Metallice

●
Godine 2009. upisujete doktorski studij na Umjetničkoj akademiji Sveučilišta u Varšavi. Prisjetimo se malo i tog perioda, što je bila tema vašeg doktorskog rada?

Na odjelu za dizajn knjiga bavila sam se temom 'A Book for Two' unutar koje sam razvila seriju od tri knjige koje se mogu čitati udvoje. Zanimalo me da li se i na koje sve načine može nanovo promišljati forma knjige. Između ostalog, velika inspiracija bila su mi izdanja Fluxusovaca – internacionalne grupe umjetnica i umjetnika 60-ih i 70-ih godina koji su se udaljavali od forme klasične knjige, smatrajući je objektom buržoazije.

Za dvije knjige iz serije, tekst je napisao poljski filozof MARCIN GOKIELI. To su zapravo dvije priče nadrealnog sadržaja čiji se dijelovi račvaju u dva smjera kako listamo knjigu, tj. svaki čitatelj čita svoju verziju. Zanimljiv je

bio proces rada sa spomenutim piscem jer je on često mijenjao pojedine dijelove teksta, inspiriran mojim grafičkim interpretacijama. Kako bi testirala svoj dizajn u stvarnosti, organizirala sam nekoliko čitalačkih večeri i izložbi gdje je publika pozvana da čita u paru. I to je bilo vrlo zanimljivo za vidjeti. A treću u seriji knjiga za dvoje osmislila sam kao didaktičko pomagalo i igračku putem koje odrasli objašnjavaju apstraktni pojam vremena djeci. Uz rad na glavnoj temi i drugim zadacima na fakultetu, paralelno sam predavala na Odsjeku za nove medije.

●
Kako bi nekome tko nije siguran što vaš posao sve podrazumijeva pojasnili dizajn vizualnih komunikacija? Mislim da su ljudima van naših krugova te kategorije i dalje pomalo mutne. Ili da zaokrenemo pitanje – što ne radite?

Jednom mi je jedan svjetski poznati dizajner ispričao kako čovjek s kojim je razgovarao vozeći se u avionu, nikako nije mogao shvatiti njegovu profesiju. Pa mu je kao konačno objašnjenje rekao 'I put texts and images together' ('Spajam tekstove i slike'). Dizajn vizualnih komunikacija podrazumijeva oblikovanje u tiskanom i digitalnim medijima, za razliku od grafičkog dizajna koji je već arhaičan izraz iz vremena kada nisu postojali tzv. novi mediji. Iako radim u različitim medijima, za sebe volim koristiti još arhaičniji opis, a to je grafička urednica.

●
Gdje danas živite i kako vam izgleda jedan radni dan? Kao cover albuma 'Ride the Lightning' od Metallice. U Splitu.

●
Dobitnica ste više nagrada – iz današnjeg konteksta zanimljivo se prisjetiti počasnog priznanja za rad 'Politike osjećaja / Ekonomije ljubavi', započeo sad već davne 2011. godine. Knjižni blok sadrži citat Boba Dylana: 'I am walking in the parade of liberty but as long as I love you I am not free.' Možete li nam reći malo više o tom projektu?

Projekt 'Politike osjećaja / Ekonomije ljubavi' inicirao je k.r.u.ž.o.k., neformalna (čitalačka) grupa kulturnih radnika i radnica, umjetnika i umjetnica te kustosica zainteresiranih za kompleksan odnos seksualnosti, nacionalizma, ideologije i socijalnih emocija, ljubavnih i emotivnih zajednica unutar nacio-

Uvijek sam se rado odazivala na upite vezane uz suradnju oko različitih aktivističkih akcija jer jednostavno mislim da je to građanska dužnost nas dizajnerica i dizajnera

Kada uspoređujem vrijeme iz 2011. godine, kada sam za život zarađivala oblikujući sadržaje mahom nevladinih organizacija, takvo što teško da mogu zamisliti danas. Nevladin sektor gotovo je skroz nestao

●
nalnog i tržišnog fundamentalizma. Projekt je isprva obuhvaćao čitalačke susrete, a djelovanje grupe zasnivalo se na istraživačkim aktivnostima, razmjerni znanja i debatama. U tom smislu, istraživački materijal, tekstualan i vizualan, nije bio shvaćen kao zaključak već povod za diskusiju, pa tako prilozi u knjizi otvaraju daljnja pitanja vezana za spomenute teme te ljubavi kao razloga za predan, ali neplaćeni rad. Polazeći od tih ideja, ova publikacija nije mišljena kao dokumentacija projekta već njegov nastavak, pa je to imalo ključnu ulogu u načinu na koji sam pristupila oblikovanju.

Svijetlo narančastu boju, koja dominira izdanjem, ironično sam preuzela iz priloga vezanih za ekonomiju kakvi se često mogu naći u (inozemnim) dnevnim novinama. A na, kako ih ja zovem, 'vizualnim pauzama', odnosno stranicama prožetim kroz čitavi knjižni blok, nalazi se razlomljeni citat iz pjesme BOBA DYLANA 'I am walking in the parade of liberty but as long as I love you I am not free' – kao svojevrsan komentar urednica NATAŠE BODROŽIĆ i IRENE BORIĆ na teme koje publikacija obrađuje.

Drame oko skidanja već postavljene izložbe

●
Istražujući medijski odjek vašeg rada, naišla sam na fascinantnan naslov iz Jutarnjeg lista iz te iste 2011. Pa kaže: 'Dizajnom se borila protiv Keruma i završila među elitom!' Kako iz današnje perspektive gledate na zabranu rada, na intervencije Splićana sadržane u radu? Je li kasnije ijedan vaš rad bio stopiran, cenzuriran?

Da, naslov iz Jutarnjeg je stvarno komičan. Sjećam se da sam tada primila nagradu za najbolje mlade dizajnere koju dodjeljuje Print magazine iz New Yorka (to su valjda mislili pod 'elita') i paralelno se suočavala s dramama oko skidanja već postavljene izložbe uoči njezinog otvorenja, a koja je problematizirala poduzetništvo ŽELJKA KERUMA. Ta dva događaja jedan s drugim nemaju nikakve veze, osim što su se događali u bliskom vremenskom periodu.

●
Zabranjena izložba sastojala se od fotografija uličnih intervencija, a bila je i kulisa za razgovor novinara i sociologa o tadašnjim zbivanjima u gradu. Nakon duge potrage za drugom lokacijom, svi su prostori ovoj izložbi okrenuli leđa, pa je konačno utočište našla u galeriji kluba 'Ghetto', u kojoj su se netom prije odvili dječji rođendan i umjetnički performans. Tako smo u prostoru osim fotografija imali figure patuljaka, a i šipku kakva se koristi u striptiz barovima. Kasnije se više nisam susrela s takvim tipom cenzure, ali nisam više ni organizirala takve događaje.

●
Koliko je Hrvatska danas drugačija od vremena kada ste u sklopu jednog projekta na Cibonin toranj projicirali hrvatsku zastavu koja je umjesto šahovnice u sredini imala Konzumovo K? Ta je zastava rad novinarki MAŠENJKE BAČIĆ i TAMARE OPAČIĆ koje sam uz nekolicinu drugih autora i autorica pozvala na sudjelovanje u projektu koji se sastojao od nenajavljene akcije laserskog projiciranja na Cibonin toranj, čijih je zadnjih 14 katova okupirao Agrokor zabranivši izlaz na vidikovac s krova, što je ranije javnosti bilo dostupno. Zanimljivo je da je upravo taj njihov rad medijski ostao, da tako kažem, upamćen i nekoliko puta se pojavio kao ilustracija uz novinske napise vezane uz poslovanje Agrokora i IVICE TODORIĆA.

Ali da objasnim kako je uopće do toga došlo. Naime, nakon što se projiciranje gigantskom opremom, koju je doveo šleper skupa s agregatom (jer nam iz obližnjih lokacija nisu htjeli posuditi struju), odvio, kustosice tadašnjeg Urbanfestivala i ja otvorile smo gmail adresu s imenom Tihomir Simčić (aludirajući na slučajnog prolaznika iz umjetničkog rada GORANA TRBULJAKA i BRANKA DIMITRIJEVIĆA) te poslale nekoliko fotografija akcije medijima predstavljajući se, dakle, kao slučajan prolaznik koji ne zna o čemu je riječ. Mediji su nekoliko dana špekulirali je li riječ o promidžbenoj kampanji i tko uopće stoji iz svega. Kada uspoređujem vrijeme iz 2011. kada je nastao taj rad i kada sam za život zarađivala oblikujući sadržaje mahom nevladinih organizacija, takvo što teško da mogu zamisliti danas. Nevladin sektor gotovo je skroz nestao. A nadmoći privatnog kapitala nad javnim dobrima i dalje nažalost svjedočimo.

●
Naše čitateljice možda ne znaju, ali volonterski ste izrađivali vizuale za različite feminističke akcije, a plakat koji govori 'Pobačaj nije samo pravna, nego i ekonomska kategorija' i dalje se može vidjeti na zagrebačkom Noćnom maršu. Kako birate kome ćete u zadnji čas pro bono uskočiti jer vjerujem da takvih upita ima dosta?

Ne biram, uvijek sam se rado odazivala na takve upite jer jednostavno mislim da je to građanska dužnost nas dizajnerica i dizajnera. Podsjetili ste me sad i na plakate za dodjelu azila turskoj aktivistkinji BASAK SAHIN DUMAN te kampanju 'Javni prijevoz = javno dobro'.

●
Od 2022. godine surađujete s Royal College of Art London (Kraljevski koledž umjetnosti u Londonu). Kojim povodom ste njima radili vizualne identitete i na što ste se oslanjali u radu?

Isprva su me pozvali s Odsjeka za arhitekturu da osmislim vizualni identitet za gostujuća predavanja od kojih su neka bila javna. Posebno su naglasili da dizajnersko rješenje mora biti efektno jer je na fakultetu velika konkurencija i količina informacija pa žele dizajnom dobiti na prepoznatljivosti. Plakate sam odlučila printati na *metallic* papirima pa time suptilno reflektirati okolnu arhitekturu u kojoj su postavljeni.

Lani sam oblikovala i posebno rješenje u povodu proslave 60. godišnjice njihove zgrade – tzv. Darwin Building, kampusa u londonskom Kensingtonu. Za taj rad najviše sam se inspirirala bojama modnih kreacija londonskog brenda Biba iz šezdesetih godina, tada vrlo pristupačnog širokoj publici, a čija je prva trgovina otvorena iste godine u Kensingtonu kada je građena i zgrada. Također sam koristila 'kućnu' tipografiju Calvert 107, koju je dizajnirala MARGARET CALVERT, nekadašnja voditeljica katedre za dizajn.

Najnoviji među angažmanima za Royal College of Art u Londonu je vizualni identitet projekta 'Health & Care Research Cluster' s Odsjeka za

umjetnost i humanistiku, koji će svoj nastavak imati i u ovoj godini, a upravo sam započela dizajnirati za novi projekt na fakultetu koji se tiče istraživanja zvuka. U sklopu njega, oblikovat ću i seriju omota za audio izdanja.

Bila sam intrigirana idejama misterioznosti

Identitet 28. izdanja B10 Ljubljana, otvorenog u novembru 2024. godine, a inače najstarijeg i jednog od vodećih bijenala dizajna u svijetu, također je vaših ruku djelo. O čemu točno govori tema bijenala 'Double Agent: Do You Speak Flower'? I kako ste se odlučili raditi u 3D tehnici?

Prije svega moram reći da me ALEXANDRA MIDAL, kustosica bijenala, pozvala ne samo kao dizajnericu nego i autoricu čije radove želi izložiti na izložbi, a što je meni bitno utjecalo na način

promišljanja. Tema izložbe je cvijeće i njegova dvostruka perspektiva, jer osim što predstavlja komodifikaciju žena u idealiziranoj paradigmi ljepote, ono u isto vrijeme služi kao feministička, antikolonijalna, rodna i *queer* kriptologija. Cvijeće također može biti lijek, ali i otrov. Bila sam intrigirana idejama misterioznosti, čak i jezovitosti, zato sam napravila začudne kompozicije s

Radim od kuće pa moj partner šaljivo kaže: 'Ti stalno radiš, a ja živim na tvom poslu.' Možda je to dodatan razlog zašto ne želim svoje plakate na zidovima

namjerom da vizualnim identitetom stvorim nešto što publici neće dosaditi nakon pola minute gledanja. Dinamiku identiteta podijelila sam u tri faze: prvu s kojim bijenale započinje oglašavanje, a čiji je glavni nositelj ilustracija pod nazivom 'The Roots' (Korijenje), zatim iduća faza 'The Bloom' (Cvat) i završna 'The Compost' (Kompost).

Ilustracije je u 3D tehnici izvrsno izveo moj bivši kolega sa studija u Varšavi JAKUB WRÓBLEWSKI, a za tu tehniku odlučila sam se jer sam željela dobiti dodatne rakurse koje sam iskoristila u sredstvima vizualnih komunikacija, ali i zbog toga što je moj inicijalni prijedlog bio napraviti skulpture koje su trebale biti dio postava. Nažalost, do toga nije došlo zbog nedostatka sredstava.

Je li neki od vaših radova izložen u vašem stanu, imate li neki najdraži? Znam da je pitanje malo čizi, ali zanima me.

Naprotiv, pitanje je jako dobro jer potencijalno može puno toga otkriti. Kod mene recimo to da radim od kuće pa moj partner šaljivo kaže: 'Ti stalno radiš, a ja živim na tvom poslu.' Možda je to dodatan razlog zašto ne želim svoje plakate na zidovima.

'Nada je disciplina' naziv je jednog od kustoskih koncepata prošlogodišnjeg Oktobarskog salona u Beogradu, na kojem ste također sudjelovali. Što je nada u kontekstu ovog projekta, kako ste je doživjeli i pretočili u svoj rad?

Konkretno, nada u kontekstu ovog projekta je naš timski otpor naspram tendencija hiperproduktivnosti i ubrzanja kakve nalažu formati velikih izložbi poput ove. Osim toga, za nas nada nije samo osjećaj, ona je akcija, zasnovana na pretpostavci da potencijal za transformaciju i promjenu uvijek postoji. Naslov 'Nada je disciplina' slogan je američke aktivistice i edukatorice MARIAME KABAE, koja se najviše zalagala za rasnu i rodnu pravdu, a za koji se odlučila kustosica LINA DŽUVEROVIĆ. Ona je osmislila koncepciju izložbe u suradnji s beogradskim kustosicama iz Muzeja afričke umetnosti, ANOM KNEŽEVIĆ i EMILIJOM EPŠTAJN.

U dizajn sam odlučila uključiti sve sudionice i sudionike projekta tako da sam nacrtala ključne trenutke iz priprema za izložbu, a to su susreti kustosica s autoricama i autorima, brojni diskurzivni programi i rad na arhivu Pokreta nesvrstanih. Bilo mi je važno da nitko ne izostane i osjeti se nevažnim. Naime, distribucija rada je jako važno pitanje jer često vidamo *spotlight* samo na jednoj ili nekolicini osoba, dok ostali uključeni u rad ostaju nevidljivi. Pri prostornom oblikovanju, vodila sam se idejama komfora i pristupačnosti, što inače ne srećemo često u galerijskim prostorima, pa sam za tu priliku predložila da se proizvode serija jastuka s ilustracijama.

A čemu se privatno nadate?

Moja osobna nadanja su da će uvjeti rada biti manje u *macho* ritmu. To je ujedno razlog zašto nemam studio i zaposlene i zašto ne želim postati 'velika'. Ne tvrdim da sam u tome uspjela, ali se trudim. ●

Плаће у родном јазу

У посљедњих десет година, Хрватска је уз Мађарску и Латвију једина земља у ЕУ којој се родни јаз у плаћама повећавао. Хрватска је дужна до средине 2026. имплементирати директиву о једнакости плаћа, о чему разговарамо са синдикалистима Мариом Ивековићем и Сунчицом Брнардић

У посљедње вријеме раднице запослене у дијелу сектора дрвне индустрије дискриминиране су у плаћама у односу на своје мушке колеге. Тај детаљ нам је у припреми овог текста на тему родног јаза у плаћама открио предсједник Новог синдиката Марио Ивековић. — Тамо гдје у истом погону раде мушкарци и жене, првима се дају повластице и боље плаће, јер ваљда послодавци мисле да ће мушки радници због тога бити продуктивнији. А заправо ондје и мушкарци и жене раде с истим квалификацијама и на истим стројевима, а жене су дакле слабије плаћене. У овом тренутку имам таква сазнања конкретно за двије творнице — казао је Ивековић.

Борбени и упорни Нови синдикат углавном постиже помаке када је ријеч о достизању бољих радних увјета ондје гдје заступа своје чланство. Посебно његује сензибилитет

према радницама, што је и актуално видљиво у заступању 326 радница шибенске Ревие које од стечаја из 2001. године нису намириле новац за своје поштено зарађене плаће и отпремнине у укупном износу од 1,29 милијуна еура. Осим уводног податка који нам је приопћио, Ивековић намеће да његов синдикат суставне податке о родном јазу у плаћама нема. Примјерице, иако њихови чланови раде такођер у услужним дјелатностима, попут угоститељства, Ивековић каже да у том сектору засад немају податак да су жене слабије плаћене од мушких колега за исти посао, али не може посве сигурно тврдити да тога нема.

— Имали смо случај у једној фирми гдје смо упозорили на родни јаз у плаћама и онда се чак радило на исправљању тога, стигла је нова управа и кад је чула да се говори о дискриминацији, онда су ишли на поравнање

плаћа. Међутим, протоком времена, чујемо изнова да су неким радницама подигли плаће, а радницама су остала примања иста — каже Ивековић, не наводећи о којој је конкретно фирми ријеч.

Разлике те врсте би требала утврђивати инспекција, која чини се ипак занемарује дискриминаторни аспект рада. Ивековић намеће да инспекцију углавном занима да ли је све обрачунато по закону, да ли се плаћа порез, доприноси и слично. Синдикалист истиче још да дискриминација у плаћама није прописана формално у колективном уговору, већ се догађа да се у појединим секторима појединачно подижу плаће.

Република Хрватска дужна је до 7. липња 2026. године у своје законодавство имплементирати Директиву Европског парламента и Вијећа о јачању примјене начела једнаких плаћа мушкараца и жена за једнак

рад или рад једнаке вриједности путем транспарентности плаћа. Темељни захтјев Директиве, која је донесена у липњу 2023., јест да послодавци у јавном и приватном сектору имају платне структуре којима се осигурава једнака плаћа за једнак рад или рад једнаке вриједности. Правобранитељица за равноправност сполова вишња Љубичић још је у свом Извјешћу о раду из 2023. позвала надлежна тијела да започну с припремним радњама за транспонирање Директиве. Колико се далеко одмакло с тим радњама засад није познато.

‘Што се тиче родног јаза у плаћама према посљедњим годишњим подацима Државног завода за статистику о просјечној мјесечној бруто плаћи по запосленоме у правним особама, просјечна бруто плаћа мушкараца

Просвјед радница Ревие на Марковом тргу (Фото: Марко Лукунић/PIXSELL)

у рх износила је 1635 еура док је код жена износила 1524 еура, што упућује на родни јаз у плаћама од 6,8 посто. Према посљедњим подацима Еуростата из 2022., родни јаз у рх износио је 12,5 посто, док је просјечна родна разлика у плаћама у еу већ трећу годину заредом око 13 посто' истиче, између осталог у приопћењу правобранитељица Вишња Љубичић.

Правобранитељица надаље упућује и на сљедећи податак: 'Проматрајући по дјелатностима, израженији родни јаз у плаћама у корист просјечних плаћа мушкараца уочава се у подручју финансијске дјелатности и дјелатности осигурања (25,7 посто), дјелатности здравствене заштите и социјалне скрби (23,2 посто) и трговини на велико и мало; поправак моторних возила и мотоцикла (17,9 посто).'

Важно је такођер притом укратко анализирати Индекс родне равноправности за Еуропску унију за 2024. годину, који износи 71 од 100 бодова (гдје 100 означава потпуну родну равноправност) и представља побољшање од 0,8 бодова у односу на резултат из 2023. Кажимо и да је то од 2010. године повећање од укупно 7,9 бодова. Такођер, Индекс показује значајне разлике међу државама чланицама: Шведска има највећи резултат од 82, а Румуњска најнижи од тек 57,5. Осам од укупно 27 држава чланица – Чешка, Естонија, Хрватска, Латвија, Мађарска, Пољска, Румуњска и Словачка – све више остаје на путу Еуропе према родној равноправности.

Хрватска се према подацима Индекса родне равноправности налази на 24. мјесту у еу, има 59 бодова од могућих дакле 100, што је испод просјечни резултат, а и четири мјеста је ниже у односу на 2023. годину. Хрватска заправо остварује најбољи резултат на подручју новца (смањење разлике у мјесечним примањима, заради и мировини између жена и мушкараца), гдје је на 18. мјесту са 74,7 бодова. Родна неједнакост у Хрватској највећа је у подручју времена утрошеног на скрб, кућан-

Уређивање политике плаћа примарно колективним уговорима важан је и вјеројатно најважнији инструмент борбе за једнакост плаћа жена и мушкараца, каже Сунчица Брнардић из Савеза самосталних синдиката Хрватске

Марио Ивековић с колегама
 (Фото: Славко Миџор/PIXSELL)

ске послове и друштвене активности – тек 48,6 бодова, што Хрватску сврстава на посљедње мјесто у еу. Вратимо се поновно на разлике у плаћама између мушкараца и жена, што је у фокусу ове приче. Директивом се прописује и да ће послодавци, ако се установи да је разлика у плаћама међу споловима већа од пет посто, морати у сарадњи с представницима радника провести процјену плаћа. Притом државе чланице еу-а имају право одредити финансијске казне за кршење тог правила.

Питали смо синдикалиста Ивековића има ли сазнања да су одступања у споменутој дрвњој индустрији у плаћама већа од пет посто.

— Та разлика је сигурно виша од пет посто. Када спомињемо ту релативно нову појаву у дрвњој индустрији треба рећи и да смо ми увијек имали помало традиционално уједначене плаће међу споловима. Друга ствар за коју мислим да опћенито више дискриминира жене је немогућност доласка на одређене функције односно напредовања. И премда су политичарима пуна уста демографије, жене су и у том погледу оштећене: податак о томе намјерава ли родити дијете, послодавцима је јако битан елемент, а не би требао бити у њиховом одлучивању око радног мјеста и слично – рекао је Ивековић.

Извршна тајница за радно право и тржиште рада Савеза самосталних синдиката Хрватске Сунчица Брнардић још је 2022. године судјеловала у истраживању о раду на одређено вријеме у Хрватској чији је супроводитељ био и загребачки Институт за друштвена истраживања. Резултати тог истраживања у дијелу које се тиче неједнакости и дискриминације на радном мјесту показали су да је највећа неједнакост развидна управо на плаћама. Синдикалисткиња Брнардић за Наду каже да унаточ захтјевима еу-а да се повећа покривеност радника колективним уговорима, у Хрватској је она, нарочито у приватном секто-

Тамо гдје у истом погону раде мушкарци и жене, првима се дају повластице и боље плаће јер ваљда послодавци мисле да ће због тога бити продуктивнији, каже Марио Ивековић из Новог синдиката

ру, још увијек доста ниска. То значи да се за више од половине радника плаћа уговара индивидуално или одређује кроз правилнике о раду и практички је у овласти послодавца.

— То пак отвара велики простор за разлике у плаћама за једнаки рад или рад једнаке вриједности на разини послодавца, а ситуација се додатно комплицира када узмемо у обзир огромне износе које послодавац може исплатити неопорезиво, а које такођер одређује готово потпуно дискрецијски. Уз то, чак и у тврткама у којима редовно имамо колективне уговоре, односно уговарамо плаће за све раднике по групама сложености послова, све чешће се догађа да послодавац с радницима преговара индивидуално или их изузима из примјене колективних уговора кроз такозване посебне уговоре – каже наша суговорница.

Брнардић још domeће да већ дуже вријеме видимо да се нормализирало да двије особе, било истог, било различитог спола, обављају исти рад, а за различиту плаћу јер је једна особа боље преговарала.

— Наравно, на разини великих бројева, такви ће се наоко родно неутрални трендови увијек ложије одразити на жене, било индивидуално на радном мјесту или опћенито у односу на мушкарце. Уређивање политике плаћа на укупном тржишту рада примарно колективним уговорима важан је и вјеројатно најважнији инструмент борбе за једнакост плаћа жена и мушкараца, како на разини подuzeћа, тако и на разини успостављања односа вриједности између појединих дјелатности, што такођер утјече на стварање родног јазу у плаћама. Но видимо такођер да је родни јаз у плаћама универзална појава и појава против које се треба борити, како на разини самог подuzeћа, тако и на разини законског оквира опћенито – истиче Брнардић.

Зато је, закључује наша суговорница, важна и надолazeћа имплементација Директиве о транспарентности плаћа у наше законодавство. Притом би требало размислити да идемо и даље од онога што је предвиђено и, узевши у обзир структуру хрватског законодавства, на извјештавање о разликама о плаћама обвежемо и послодавце који запошљавају мање од стотину запослених. Наиме, гледајући бројке у посљедњих десет година, Хрватска је уз Мађарску и Латвију једина земља у еу којој се родни јаз у плаћама повећавао, а не смањивао.

Тим слиједом, долазимо и до закључка из приопћења правобранитељица Вишње Љубичић: 'Развидно да дуготрајна изложеност жена неједнакости у друштву и особито на тржишту рада резултира високим ризиком од сиромаштва с којим се суочавају жене старије животне доби, посебно ако чине једночлано кућанство. Та околност је уско повезана с чињеницом да се дуготрајна изложеност родном јазу у плаћама касније манифестира као знатно већи родни јаз у мировинама, који је према подацима за 2023. годину износио 20,3 посто у корист просјечне мировине мушкараца.' ●

Dalmacija u mom videu

Milorad Tomasović iz Smrdelja kraj Kistanja pokrenuo je YouTube kanal 'Rođen u Dalmaciji' koji broji millionske preglede i preko 300 video reportaža iz Bukovice i Ravnih kotara

Milorad i Sanja Tomasović

Kroz smreku i grabić, kroz polje maslina, preko tepiha od majčine dušice i kamenitog makadama, duboko, duboko u Bukovicu, stiže kamera MILORADA TOMASOVIĆA da upije svaku slatku boju zavičaja. Čovjek u radnom odjelu plave boje nikog nije očekivao, pa ni Milorada, ali je spreman da porazgovara i otkrije brojnim pratiteljima kanala 'Born in Dalmatia' poneku crticu o svom selu. Iza leđa mu vire vrhovi Dinare, a snimkom dominiraju mekani zvukovi prirode i gromki bukovački naglasak.

YouTube kanal 'Rođen u Dalmaciji' broji preko 300 različitih video reportaža iz Bukovice i Ravnih kotara.

U februaru 2025. navršilo se punih 15 godina otkako je 40-godišnji Milorad Tomasović iz Smrdelja kraj Kistanja odlučio prenijeti svijetu komadić svog raja – rodnog kraja. Tko god se služi društvenim mrežama, morao je bar jednom uočiti djelić Tomasovićevih putešestvija. Prepoznat ćete ga po jednostavnom stilu snimanja, kratkom uvodu s osnovnim informacijama i šetnji kroz krš. Uvijek je u neumornoj potrazi za ljudima. U depopulacijskim prostorima, kakva je Bukovica, zaista nije lako sresti čovjeka u svakom naseļju. Ipak, Miloradu polazi za rukom da nabasa na malobrojne mještane, žive enciklopedije željne druženja.

Ljubav prema zavičaju ga motivira da za svoju publiku stalno priprema nove skitnje, neistražena područja i nepoznate istorijske činjenice. Općenito, ovaj dio sjeverne Dalmacije prilično je skrajnut. Nalazi se van prometnih, turističkih i infrastrukturnih tokova. Bukovica i Ravni kotari slobodno se mogu nazvati 'Druga Dalmacija', kako se zgodno dosjetio Dragan Jove Torbica u srpskoj seriji 'Državni posao'. Torbica, u stvarnom životu NIKOLA ŠKORIĆ, pokušao je mlađem kolegi pojasniti da on jeste bio na godišnjem odmoru u Dalmaciji, ali ne u onoj na koju se obično pomisli: otoci, plaže, tirkizno more... Bio je on, veli, skoro na moru. S familijom je obišao Smrdelje, Gačeleze, Kistanje, a stigao je i do Islama Grčkog.

Nazivi ovih sela i njihova pozicioniranost na mapi za većinu su apsolutna nepoznanica. Barem je tako bilo dok Milorad nije krenuo s masovnom popularizacijom ovog područja. Upravo zbog toga je odlučio da će početi bilježiti kamerom mjesta koja mnogima nisu znana. Dok nije okačio prvi video, u Srbiji je usmenim putem širio glas o zavičaju. U Smrdeljima je živio do 1995. kada je kao desetogodišnje dječak s porodicom izbjegao u 'Oluji'. Od tada živi u Srbiji, u sremskoj ravnici koja je zamijenila njegov krševiti kraj. Od 1997. godine živi u Starim Banovcima.

— Još u osnovnoj školi me najviše zanimala istorija. Poslije srednje sam upisao Višu turističku, ali do danas sam ostao apsolvent. Nakon toga sam se sedam godina bavio trgovinom. Taj spoj uživanja u učenju istorije i putovanjima, plus moja strast prema kamerama, dovela me sasvim spontano do ovoga čime se danas bavim – govori Milorad za Nadu.

Ranije je, kaže, ljudima u svojoj okolini mogao samo pričati o bukovačkoj ljepoti, predivnim selima i specifičnim običajima, a sada to svako može pogledati i sam se uvjeriti. S kamerom svuda stiže. Ljude zatiče u poljoprivrednim poslovima, u odmoru i dokolici. Nalakte se na kapiju pa prozbore koju riječ.

Sve je krenulo s njegovog kućnog praga, iz rodnih Smrdelja. Brzo je shvatio da su Smrdelje postale viralne, da se gledateljima sviđa ono što vide, pa je

počeo snimati i ostala sela u okruženju, prirodu i razne znamenitosti. Najveća podrška u svemu mu je supruga SANJA. Ona je njegova najvažnija suradnica. Pojavljuje se gotovo u svakoj reportaži, ide prva i probija led, započinje razgovore s ljudima.

— Supruga nije rođena u Dalmaciji, ali je uz mene jako zavoljela ove krajeve. Kada odlučimo upaliti kameru i nešto snimiti, nemamo neki specijalni plan, samo se uputimo nekud. U početku je bilo teže jer smo morali objašnjavati ljudima ko smo i šta radimo. Sada nas uglavnom prepoznaju. Narod po selima je ljubazan, gostoljubiv, često nas pozovu u kuću da nas počaste. Rado divane s nama. I baš to krase ove krajeve – toplina i srdačnost gdje god da kreneš. Ipak, snimci ne mogu dočarati kakav mir vlada u ovom području, ne mogu se prenijeti mirisi. Nikome ne mogu opisati kako se ovdje može odmoriti kad se dođe iz urbanih sredina. Vrlo lako se čovjek ovdje ušuška, stoji sa sredinom i osjeti šta je život bez stresa i napetosti – dočarava Milorad.

Kada nekog sretne, uvijek ga prvo pita za brojčano stanje. Jedan čovjek u zaseoku u Žagroviću kraj Knina mu je rekao da ih ima toliko da svi stanu u jedan autobus.

— Nažalost, ovdje fali ljudi, a pogotovo djece i mladih. Mislim da je preko 95 posto osnovnih škola po selima van funkcije i od rata neobnovljeno. Tamo vrijeme stoji. Ali možda se nešto ipak polako mijenja. Putujući po selima primjetan je napredak, ima sve više zemljaka koji ulažu u svoja imanja, sređuju ih, obnavljaju, bave se maslinama, a neki čak i turizmom – objašnjava.

Proljetos je stigao u selo i odmah upalio kameru. Snimao je dio iza obiteljske kuće i pogled koji puca na Prominu. 'To nema niđe, samo u zavičaju! Ovakvih kadrova ima samo u Bukovici!' Pokazao je kako je dio iza kuće prohodniji jer su prije njega bili roditelji koji su prokrčili put i sasjekli smreku. Komentirao je da u prošlosti to nikad nije bilo zaraslo jer su ovce i koze sve brstile i tako čistile teren.

Jedan od značajnijih trenutaka u Miloradovom životu je bio prvi poslijeratni dolazak na kućni prag.

— Za cijeli život će mi ostati scena kada sam došao prvi put u moje selo 2008. Sanjao sam kuću i zavičaj 13 godina, i tog ljeta, eto mene u dvorištu kuće za Ilindan. Teško je opisati tu emociju. Samo sam stajao i dugo posmatrao sve okolo. Vladala je velika praznina. Osjećao sam radost jer sam napokon došao kući, ali bio sam jako tužan jer je sve bilo tako tiho. Vratile su mi se slike iz djetinjstva, mjesta gdje sam se igrao, sjećao sam se žamora ljudi, odlaska u polje i vinograd, čeranja ovaca, pustih traktora i auta... Ni danas nekad ne mogu povjerovati šta se desilo, da ne živimo na svome – nostalgично govori Milorad.

Smatra da djeca i mladi imaju pravo znati odakle potiču i gdje im je djevotina. Čuvar zavičaja i u svojoj kući u Srbiji gaji dalmatinske običaje. Snimio je jednom kako nasred Banovaca piju žutinu iz bukare i kako drže do mediteranskog tipa prehrane, gdje god se nalaze.

Sve što voli i što mu je u životu esencijalno, Milorad je pretočio u video reportaže s milionskim pregledima.

— Veliki pozdrav svim vašim čitaocima i mojim zemljacima širom svijeta – poručuje Milorad. ●

Suputnici u kreaciji

Ovo je prostor za sve ljude koji imaju svoje projekte i interese, poručuju osnivači nezavisne zagrebačke galerije 'Suputnici' koja izlazi iz uobičajenih okvira

JESENAS je na zagrebačkoj adresi Nova Ves 73 A pod nazivom 'Suputnici' otvorena multifunkcionalna, nezavisna galerija koju pokreće interdisciplinarnost i inkluzivnost. Galeriju, koja izlazi iz uobičajenih okvira, osnovali su IVA OREŠKOVIĆ, ZOE ŠARLIJA, JAN VRŽINA, IVAN ĐUKEZ, GREGOR SIROTIĆ MARUŠIĆ i TIN BLAŽEKA – prijatelji koji su shvatili da je brojnim ljudima, baš kao i njima, potreban prostor za razmjenu znanja i iskustava, umjetničko izražavanje i općenito razvijanje kulturne scene. Dok se odvijala jedna od njihovih najnovijih aktivnosti, radionica izrade karnevalskih maski, razgovarali smo s Ivanom, Gregorom i Tinom o 'Suputnicima' koji su idejno nastali još prije dvije godine.

— Prije dvije godine sam upoznao Ivana, Gregora i cijelu grupu ljudi. Svi su se bavili nečim drukčijim – filmom, plesom, pisanjem, dizajnom, muzikom – pokrili smo sva područja umjetnosti i svako je htio baviti se svojim područjem, a vikendom bismo se našli negdje i pričali o tome. Sami, teško da smo mogli nešto svoje pokrenuti, pa sam govorio da trebamo napraviti udrugu, da se svi ujedini – kazao je Tin, dodajući da osnivanje ovako koncipirane galerije nije uspjelo iz prvog pokušaja.

U jesen su našli odličan prostor i poprilično se brzo stigli organizirati. Naziv galerije ukazuje na to da su zapravo svi suputnici – i osnivači i svi kojima dolaskom u ovaj prostor on postaje zajednički. To je koncept otvorenosti, uključenosti i suradnje.

— Ideja je da ovo ne bude zatvoreni kolektiv, nego prostor otvoren za sve ljude koji imaju svoje projekte i

Mjesto za umjetničko izražavanje

interese. Sve, čak i na nezavisnoj sceni, funkcionira po principu natječaja i dugih perioda provedbe projekata, zbog čega smo htjeli napraviti prostor za eksperimente, nešto što je spontano ili u procesu nastajanja. Zato i jesmo nazvani 'Suputnici', kao udruga u koju se svatko može učlaniti i raditi ono što ga zanima – objasnio je Gregor.

Trenutno se u potpunosti financiraju od donacija što im omogućava ovakvu spontanost, no u budućnosti planiraju provođenje projekata za koje će tražiti financiranje putem natječaja kako bi mogli razviti i programe koji su zahtjevniji. Prva aktivnost kojim su započeli rad udruge bio je performans

'Mljac-plac' nastao u sklopu izložbe 'Reci što vidiš', a koji je osmišljen u samo par dana.

— U četvrtak smo ušli u prostor, a u ponedjeljak imali otvorenje prve izložbe. To se dogodilo jer smo odlučili krenuti s radom i onda vidjeli da za tjedan dana završava natječaj Grada za financiranje. Brzo smo zvali ljude koji su nam bliski i osmislili koncept izložbe. Bilo je to promatranje predmeta koji se inače promatraju iz perspektive ili recikliranja ili konzumerizma, sa željom da razvijemo kreativni pogled na te stvari. Obožavam onaj performans u kojem RIKTRIT TARAVANIJA dijeli curry ljudima, a istovremeno znamo i ljude koji skupljaju hranu koja bi se inače bacila. Tako smo u subotu otišli na Dolac nakon što se zatvorio, pokupili hranu koja bi otišla u smeće, donijeli ovdje i nahranili 30 ljudi, što se uklopilo u koncept naše izložbe jer je nešto što bi postalo smeće pretvoreno u nešto vrijedno – ispričao je Gregor.

PRVA izložba i performans bili su inspiracija i za ciklus 'Kiparice kuhaju' koji se održava jednom mjesečno. Bila je to ideja MARELE KOVAČEVIĆ-ĐUKEZ koja se sjetila kako im je profesor na faksu rekao da je kuhanje, od svih umjetnosti, najbliže kiparstvu. U kiparstvu proces počinje s idejom koju se oblikuje u formu, isto kako i kuhanje počinje izborom jela, planiranjem sastojaka i razmišljanjem o teksturama i okusima.

Uz uživanje u hrani, na redovitoj se bazi održavaju i slušaone za koje Ivan kaže da su raznovrsne – imali su neke Galerija je otvorena jesenas

na kojima su ljudi satima šutjeli, ležali na jastucima i zaista samo slušali, ali i one koje su više poslužile kao party zagrijavanja. Cilj im je da se prida veći značaj samoj glazbi, posebice jer brojnim DJ-evima fali prostora za puštanje glazbe koja ne bi bila u party i klupskoj, već mirnoj atmosferi.

Ugostili su i jedno izdanje čitalačkog kružoka u organizaciji Studentica za Palestinu, a često se održavaju tematske večeri poezije koje vodi Mara Đukez – ljute, tužne ili pak obiteljske. Upravo zbog toga što se radi o malom prostoru koji je više poput dnevnog boravka nego birtije, lakše je osjećati se ugodnije i otvorenije, a prije svakog čitanja glumačke vježbe zagrijavanja vode glumice NIKA GRBELJA i DORA ČIČA.

— Većina ljudi ili pola njih koji amaterski pišu nešto za sebe, a koji dođu na ove večeri, zapravo nisu nikada nikome čitali svoju poeziju. Ovdje se opuste i po prvi puta si daju šansu da pročitaju nešto svoje – kazao je Ivan.

Premda su tek osnovani, 'Suputnici' već imaju svoju publiku koja redovito dolazi na programe i zapravo se širi – osim ljudi koji dođu na svaku aktivnost, uvijek se uključe i neka nova lica, što je i bila ideja ove galerije – imati raznovrsnu publiku i raznovrstan sadržaj.

— Nije nas iznenadilo to što se u Zagrebu brzo saznalo za nas i što nam je Instagram profil dobro posjećen, jer se ipak ovdje svi znaju i riječ se brzo proširi, ali nas je iznenadilo to što nam se sada javio jedan čovjek iz Kanade koji bi htio doći i napraviti slušaonicu, kao i jedna djevojka iz Splita koja će doći i napraviti predstavu – rekao je Tin.

Trenutno je u galeriji postavljena izložba 'Reakcije' koja je nastala tako što su umjetnice i umjetnici tjednima jedni za drugima dolazili te reagirali na prostor i ono što su u njemu zatekli. Rezultat je zajednička kompozicija radova koji jedni druge nadopunjuju. Najnovija aktivnost koju provodi MATEI ŠIPUŠ, radionica izrade karnevalskih maski, zapravo je nastala s idejom da ožive tradiciju karnevala koja je nekoć bila itekako prisutna u Zagrebu i naročito manjim mjestima oko grada.

— Kwartovi u kojima se održavao fašnik su blizu ovoga, ali i ove ulice, pa oživljavanjem želimo krenuti ka cilju povezivanja šire zajednice. Zapravo smo već u početku od susjeda dobili pozitivan šut, ali je teško zanemariti otuđenost i promjenu strukture grada – komentirao je Ivan.

— Čini mi se da smo se danas svi odvojili svatko za sebe i uopće nemam neki osjećaj zajednice u ovom gradu, pa se nadamo da će ovo biti barem mali korak ka tome – zaključuje Tin. ●

DVOKORAK NAPRIJED

Sjena u Sesvetama

PIŠE Ivana Perić

KUBANSKI gradić Santa Clara i velika knjižara uz glavni gradski trg. Na zaga-sito plavoj polici leži starija preporuka Kubanskog opservatorija za knjige i čitanje. 'Ničija zemlja', knjiga iz 2009., kubanskog autora ARIELA RIBEAUXA DIAGA. Na poleđini knjige piše da je Ribeaux Diago napisao više knjiga za djecu i mlade. I 'Ničija zemlja' spada u tu kategoriju. Glavni protagonist kratkog romana je mladi crni dječak Marcel koji je iz Haitija emigrirao u drugu karipsku zemlju. Možda na Kubu, a možda u Dominikansku Republiku. Na čitateljici ostaje da zaključi o kojoj se točno zemlji radi i želi li se takvim zaključcima baviti.

'Ničija zemlja' iz Santa Clare putuje preko Atlantika, valja se u crnom ruksaku sa zelenim prugama. Na par tjedana biva zaboravljena, a zatim izvučena u dosadnjikavo popodne na kolodvoru u Sesvetama. U pozadini se čuju zagrebački vlakovi, dječak Marcel započinje svoju priču. Osjeća se katapultirano u novu zemlju, ne snalazi se među školskim drugovima. Prve borbe (ne)prihvatanja počinju na ustaljenoj školskoj fronti – nogometnom igralištu. Esperanto lopte nije uvijek najtečniji, i u njemu je puno zamuckivanja i ušutkavanja. 'Igralište ne pripada njima, pripada svakome tko želi igrati nogomet. Ako odem, mislit će da ih se bojim jer ih je puno, a ja sam sam. Pa ih ignoriram i nastavljam šutirati loptu', pripovijeda Marcel. U svojoj samoći postaje vidljiviji, a posebno vidljivim čini ga i njegova boja kože, najtamnija nijansa crne. U školi ga zovu 'crni', 'obojeni', 'sjena', 'moreno', 'negrito'. 'Crn sam, pa što?', skuplja snage da kaže i uzvratit udarce. Učiteljici u školi objašnjava kako su Francuzi na Haitiju porobljavali i tijela i umove Afrikanaca, kako su u imenima robova ostale francuske riječi, njihova prezimena, a afrička iščeznula.

Bijeg od rata i prilagodba na novi život iskušenje je za čitavu obitelj, na Marcela se prelijeva roditeljsko nezadovoljstvo poslom i potplaćenost. I njegova je majka učiteljica, a čitateljima se daje do znanja da je to jedan od najslabije plaćenih poslova u zemlji. Obrazovanje je u zemlji u koju je Marcel izbjegao dostupno i siromašnima, ali siromašne obrazuju siromašni, ljudi čiji rad nije adekvatno vrednovan. 'U ovoj zemlji nitko više ne želi biti učitelj', konstatira Marcelova majka. U Sesvetama iz vlaka izlazi grupa srednjoškolaca, jurcaju preko pruge u slobodu večernjih sati.

Kolodvor u Sesvetama (Foto: Igor Kralj/PIXSELL)

Marcel se na igralištu najviše sukobljava s El Napom, dječakom kojemu ide trpanje lopte u mrežu, i kojeg smatraju prototipom 'sportskog, tupavog' tipa. Silom prilika obojica moraju igrati u istoj ekipi, a u jednom trenutku i ozbiljno drugarski surađivati na nogometnom turniru. Na turniru pobjeđuju, a El Napo dobiva medalju kao najbolji strijelac. Presudan trenutak u romanu njegov je odlazak na pozornicu i govor nakon preuzimanja medalje.

'Ovu medalju koju nosim na prsima i diplomu koju držim u rukama želim posvetiti troje ljudi. Mojim roditeljima, koji nikad nisu bili ponosni na mene – jer, da vam iskreno kažem, ne ide mi učenje – ali znam da će danas biti ponosni. Treća osoba je prijatelj, netko za koga do danas nisam shvaćao da mi je prijatelj, netko tko je jednako kao i ja zaslužan za pobjedu naše momčadi i koji me svojim sjajnim dodavanjem u posljednjoj minuti naučio mnogim stvarima koje nikada neću zaboraviti. Ta osoba je naš Sjena, odnosno Marcel', izgovara El Napo. Zatim silazi s pozornice uz aplauz svih prisutnih i grli Marcela koji plače. 'Ničija zemlja' tako iz Santa Clare u Sesvetama postaje nečija – prijateljska. ●

GORSKI KOTAO

PIŠE Valentina Vukadinović

Reform torta

REFORM torta je klasik među tortama, a meni jedna od omiljenih. Krasi je neodoljiv spoj oraha ili lješnjaka i čokolade. Ne spada u lagane torte jer sadrži dosta jaja i maslac, ali će usrećiti nepce svakog sladokusca. Radim je često za svečane prigode, rođendane ili kao poklon dragim ljudima. Sastoji se od korica s orasima, a ponekad orahe zamijenim pečenim lješnjacima. Krema je čokoladna s maslacem, a možete je obogatiti s malo ruma ili narančine korice. Ova torta ne sadrži brašno pa se može smatrati bezglutenskom, a praktično je što i koru i kremu možete pripremiti dan prije pa složiti tortu idućeg dana. Najbolja je kada odstoji preko noći da se svi okusi prožmu i krema natopi korice.

Za manja druženja i rođendane radim koru u limu od pećnice pa prerežem na četiri četverokuta i tako složim tortu. Za tu mjeru vam i pišem recept.

Za koru

9 bjelanjaka
150 g šećera (može i manje ako ne volite jako slatko, stavim 130 g)
250 g mljevenih i sjeckanih oraha ili pečenih, mljevenih i sjeckanih lješnjaka
prstohvat soli

Odvojite žumanjke od bjelanjaka. Bjelanjcima dodajte prstohvat soli pa umutite snijeg. Smanjiti brzinu na mikseru i pomalo dodajte šećer da dobijete šaum. U tu smjesu ručno umiješajte orahe ili lješnjake. Lim od pećnice (dimenzije otprilike 40 X 36 cm) obložite papirom za pečenje koji ste malo namastili. Istresite smjesu i poravnajte špatulom. Koru pecite u zagrijanoj pećnici na 180 stupnjeva otprilike 20 minuta. Pazite da se ne prepeče. Pe-

čenu koru izvadite iz lima i odvojite od papira pa ostavite da se ohladi.

Za kremu

9 žumanjaka
120 g šećera
200 g čokolade za kuhanje
žličica ruma (opcionalno)
130 g maslaca

Žumanjke i šećer pomiješajte metlicom i stavite kuhati na paru. Dodajte nasjeckanu čokoladu i kuhajte miješajući dok se ne zgusne. Ako volite okus ruma, možete dodati žlicu. Može se dodati i malo ribane narančine korice. U vruću kremu umiješajte maslac. Ostavite da se ohladi na sobnoj temperaturi, ali da bude mazivo. Kada se ohladi, možete malo izmiksati da krema bude mazivija i glatka.

Koricu prerežite po dužini na pola pa još i te polovice prepolovite da dobijete četiri kore. Na pladanj za torte stavite žličicu kreme pa na to postavite prvu koru. Kremu podijelite na četiri dijela pa jednim dijelom premažite koru. To ponovite dok ne utrošite sve kore pa cijelu tortu premažite kremom.

Za ukrašavanje

200 g čokolade za kuhanje
200 g slatkog vrhnja

Slatko vrhnje zagrijte pa prelijte preko nasjeckane čokolade. Miješajte dok se čokolada posve ne otopi pa ostavite na hlađenje. Kada se ganaš ohladio, miksajte ga dok ne postane lagano pjenast. Nemojte pretjerati da se ne stvore grudice. Premažite cijelu tortu pa ukasite po želji. Tortu je potrebno ostaviti na sobnoj temperaturi nakon vađenja iz hladnjaka.

Dobar tek! ●

IMPRESSUM

Godina V / Zagreb / petak, 28. 2. 2025.

Nada #077

Društveni magazin

SDF srpski demokratski forum

IZDAVAČ
Srpski demokratski forum

ZA IZDAVAČA
Jelena Nestorović

GLAVNA UREDNICA
NOVOSTI
Andrea Radak

UREDNIKA NADE
Tamara Opačić

REDAKCIJA
Marija Andrijašević, Nikola Bajto, Vedrana Bibić, Katarina Bošnjak, Nina Čolović, Anja Kožul, Jelena Mirić, Ivana Perić, Olja Savičević Ivančević, Anja Vladislavjević i Valentina Vukadinović

GRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak / FINALIZACIJA

DIZAJN
Parabureau /
Igor Stanišljević
i Tena Križanec

Nada je financirana sredstvima Savjeta za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske

REDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

talizam živi od našeg rada, od vrijednosti koja se generira i kreira kroz naš rad, na kojem se dešava akumulacija kapitala.

Umjetnost i rad nakon Jugoslavije

◇
Misliš li da se ipak nešto mijenja kod umjetnica i kulturnih radnica mlađih generacija, i o čemu to ovisi? Ako promatramo dulji period, definitivno su se promijenile stvari u percepciji umjetničkog rada. Istraživala sam povijest Jugoslavije i tamo je i kroz politike i diskurze bilo jasno da su umjetnici bili percipirani kao radnici. Ali unatoč tome, i za vrijeme Jugoslavije postojalo je viđenje umjetničkog rada kao iznimnog i uvijek je postajala određena tenzija između te dvije pozicije. To se naravno jako promijenilo, rekla bih pogoršalo destrukcijom socijalizma, a pogotovo u postsocijalističkom kontekstu gdje je ideja umjetnosti kao iznimnog rada sve snažnije prisutna i sve bliže onome kako se umjetnički rad percipira na tzv. Zapadu ili globalnom Sjeveru. Svejedno mislim da se kroz različite inicijative zadnjih deset godina sve se više budi svijest o kontekstu i uvjetima rada u takozvanoj kreativnoj ekonomiji ili kulturnim industrijama gdje proizvođači shvaćaju da su ustvari radnici i da je ta percepcija umjetnosti kao nečeg iznimnog većini potpuno neodrživa. Neodrživa je ako govorimo o klasi; jasno se vidi tko može biti umjetnik – oni koji imaju neku vrstu socioekonomske sigurnosti, dakle oni koji možda ne plaćaju stanarinu, e oni si mogu priuštiti da su potplaćeni ili neplaćeni, drugi ne mogu. Tu je velika razlika i tu bi se trebali vratiti na politike koje su postojale u jugoslovenskom socijalizmu, a to nisu bile samo politike za umjetnike i kulturne radnike, već za sve. Imali smo javno zdravstvo, mirovinsko osiguranje i tako dalje, kao i

puno bolje politike stanovanja. Te su politike donekle kreirale društveno-ekonomski kontekst socijalističke socijalne države u kojem možeš raditi kao umjetnik i imati sve vidove radničkih prava i standarda.

Danas, naravno, to nije tako. Zapravo, puno je gore jer postoji veliko licemjere zbog toga što sada postjugoslavenski kulturni sustav garantira ta radnička prava onima koji su zaposleni na neodređeno, u kazalištima, orkestrima, muzejima, akademijama, a svi *freelanceri*, platformski radnici ili samozaposleni nemaju nikakve sigurnosti. Da se razumijemo, ovdje ne kritiziramo postojanje radnih prava za stalno zaposlene, već nejednak tretman i izostanak tih prava za nezavisne radnike, kojih je s obzirom na trendove zapošljavanja sve više. Ideja da se svima zagarantiraju osnovna radnička prava je danas itekako moguća, ali za to je potrebna politička volja i svjesnost samih kulturnih radnika i umjetnika o načinima organizacije i radničkih borbi.

◇
Kada se situacija počela mijenjati i kako vidiš promjenu koja se dogodila 1990-ih? Mogu li se i dalje uspoređivati prostori bivše Jugoslavije? Razlike su ovisile o ekonomskom razvitku pojedine republike. Postojale su razlike – ali ideja da su umjetnici radnici bila je prisutna svugdje i jako je važno da su i *freelanceri* bili zaštićeni. Postojali su ugovori između kulturnih radnika i republika i to je omogućavalo određena radnička prava i socijalnu zaštitu. I strukovna društva su bila važna jer su ta društva posredovala u potpisivanju ugovora. Prava su se mijenjala kako su jačale neoliberalne tendencije, pod pritiskom Međunarodnog monetarnog fonda, krajem 1960-ih – tada se polako počeo mijenjati i status umjetnika, iz radnice transformira se u socijalističku poduzetnicu. Slovenija i Hrvatska su uvele zakone za umjetnike i kulturne radnike, a zatim i Makedonija, dok su Srbija i Bosna zadržale model

ugovora na republičkim razinama. Poslije destrukcije i raspada Jugoslavije, tu su se stvari još pogoršale – naravno i zbog rata. Rat je napravio takvu devastaciju da je do neke mjere danas teško uspoređivati kontekste, ali ostaci socijalizma još uvijek funkcioniraju npr. u Hrvatskoj, Sloveniji, Srbiji, mislim i Makedoniji. Naravno, sad je to sve gore, a pogoršalo se jer se i globalni ekonomski kontekst pogoršao, a pogoršao se naravno – od sjevera prema jugu, od centra prema tzv. periferiji.

Sindikatsmo mi

◇
S obzirom na to da radiš u SAD-u, rekla bih u poprilično drugačijem kontekstu od našega, zanimala bi me kompanija različitih modela financiranja i opstajanja kulture i umjetnosti, ali i ideja kulture kao javnog dobra? Jedna stvar je ideja kulture kao javnog dobra i ona nije specifična samo za socijalističku Jugu, bila je jako prisutna u zapadnoj Europi i generalno na globalnom Sjeveru, ja bih rekla da je u Europi više-manje država uvijek bila spremna financirati kulturu. Razlika je bila što Jugoslavija zbog socijalizma rano počinje percipirati umjetnice kao radnice, a to se primjerice u Belgiji i Francuskoj događa nešto kasnije, kao i u Nizozemskoj gdje su neko vrijeme slikari primali plaće, nešto kao *basic income*. Umjetnik kao radnik je specifičan za socijalizam. Na Zapadu je zaštita umjetnika ipak dolazila uz ideju nadarenosti, odnosno posebnosti – umjetnici primaju zaštitu zbog iznimnosti, a ne zato što su se smatrali radnicima kao svi drugi. U SAD-u je potpuno drugačije – jer radnička prava skoro ne postoje. Ideja umjetnosti kao rada nakon Drugog svjetskog rata potpuno je izbrisana, ali prije toga ta ideja postoji u Americi u kulturnim politikama *New Deal*. Njome su se inspirirali i socijalistički pokreti i sami kulturni radnici, jer je u doba *New Deal* umjetnik bio defini-

PIŠE
Goran
Vojnović

Kulturna elita

◇
Čujete da netko govori o kulturnoj eliti, jasno vam je da počinje predizborna kampanja. Slovenska je desnica tako najavila referendum o dodacima na mirovine za iznimna umjetnička postignuća poprativši to izjavom kako žele spriječiti bogaćenje kulturne elite na račun tisuća sirotih umirovljenika. Na stranu što bi vlada tek uvela nove kriterije za dodatak za koji zakon već odavno postoji, na stranu i to da referendum košta pet milijuna eura, a dodaci za kulturnu elitu iznose sedamdesetak tisuća eura godišnje, jer jasno je da referendum nema veze s mozgom, a ni sa mirovinama. Predizborne kampanje su za desnicu, američku ili slovensku, rat protiv umišljenih i stvarnih neprijatelja, a referendum je objava rata.

Ratovi desnice protiv kulturne elite, nevladinih organizacija, LGBTQ+ zajednice, trans osoba te prije svega migranata predstava su za uplašene narodne mase koje vole da se neko bori protiv onih koji ih ugrožavaju i da im se obećavaju zidovi na granicama, deportacije i remigracije. Ugroženi mali ljudi vole čuti kako će se vojnom silom zaustaviti propast zapadnog svijeta, uzakoniti dva pola i zauvijek zaustaviti trans, gej i sve druge aktiviste ovoga svijeta.

Provjereni propagandni recepti pritom kruže onako kako su nekada kružili recepti za kolače naših baka. Svaka domaćica je tada ne samo prilagodila recept ukusima svoje djece, već ga je i poboljšala vlastitim idejama pa onako doradenog slala nazad u svijet. I kod današnje se desnice ne zna tko od koga prepisuje, jer se uspješne ideje kopiraju zastrašujućom brzinom od Washingtona i Berlina pa sve do Budimpešte, Beograda i Ljubljane pa na kraju i ne znate kopira li DONALD JANEZA ili Janez Donalda, ili njih obojica kopiraju ALEKSANDRA i VIKTORA.

Za razliku od slovenske kulture, a i većine gospodarstva, naša desnica prati globalne trendove i prilagođava im se pa tako njeni evropski poslanici već nose crvene Trumpove kape i pričaju o vojsci kojom će krenuti na migrante. Jedino u čemu se oni razlikuju od Trumpa, Orbana ili pak Alternative za Njemačku, njihov je odnos prema ratu u Ukrajini.

Na početku rata JANŠA je, naime, nepromišljeno podržao ZELENSKOG i Ukrajince, a sada ne može popraviti tu povijesnu grešku, jer VLADIMIRA PUTINA u Sloveniji već podržava Levica koja zahtijeva obustavu vojne pomoći Ukrajincima. Zato Janša o Ukrajini već duže vrijeme šuti i zato je svoju predizbornu kampanju otvorio ratom protiv kulturne elite, a nastavlja je ratom protiv sudstva. ◇

PIŠE
Lejla
Kalamujić

Zaboravljeni svjetovi

Teško je mjeriti tugu nadgrobnih spomenika, ali meni jedan od najdirljivijih nalazi se na sarajevskom starom Jevrejskom groblju. Na njemu, ispod Davidove zvijezde, pored imena stradalih, piše 'Žrtve svjetskog rata'. Danas, ta naivnost da će se svijet oporaviti i pamtiti, kako nikad više ne bismo doživjeli kataklizmu tolikih razmjera, izaziva još samo sjetu.

Upletana u taj davnašnji svijet, u Sarajevskom ratnom teatru krajem prošlog mjeseca premijerno je izvedena predstava 'Svijet i sve u njemu'. Riječ je o adaptaciji romana 'Bejturan i ruža' američko-bosanskog pisca ALEKSANDRA HEMONA, za koju režiju potpisuje jedna od najznačajnijih postjugoslavenskih rediteljica SELMA SPAHIĆ, a dramaturgiju mlada dramska autorica EMINA OMERVIĆ.

Svijet romana i predstave upisuje se u traumatu Prvog svjetskog rata, razotkriva posljedice razaranja po male i zaboravljene ljude te donosi priču o snazi ljubavi, koja valjda još jedino gura čovjekovu vjeru da je bolji svijet moguć. Sve počinje sarajevskim atentatom 1914. nakon kojeg se dvojica Sarajlija, Rafael Pinto i Osman Karišik, pod prisilom mobilizacije nađu u istom rovu. U tuđinskoj zemlji gdje non-stop vrebata smrt, među dvojicom mladića (čije bi se sudbine teško mogle spojiti pored Miljacke) rađa se snažna ljubav zbog koje će kroz rat, a i nekoliko godina poslije njega, preživjeti sve moguće i nemoguće. Ali da sad ne bismo dublje ulazili u kompleksnost same fabule, jer za to nemamo prostora (roman svakako vrijedi pročitati), ja bih se zadržala na ideji povratka kući, onog trenutka kad neko novo sunce zasja nad njihovim životima. Osman je taj koji po svaku cijenu želi nazad, dok bi Pinto radije birao bezdomništvo i izgnanstvo nego život skrivanja i pretvaranja. Na sceni, koja je riješena tako da se publika nalazi u sredini, a sama radnja kruži okolo, kao Zemlja oko svoje ose, Pinto postavlja pitanje: da li nakon svega Sarajevo i dalje postoji?

Postoje putevi s kojih nema povratka. Ne može se dvaput u istu vodu ugazit, pa zvala se ona i Miljacka. Na samom kraju, u publiku ulazi Rahela, Osmanova i Rafina kćerka, i pita nas: sjećamo li se njenih očeva? Tišina koja nastane jednaka je onoj koju možete osjetiti ako ikad posjetite staro Jevrejsko groblje u Sarajevu. 'Svijet i sve u njemu' je opomena svima nama da smo, u vremenu koje toliko apeluje na (selektivnu) kulturu sjećanja, zaboravili šta smo i koga sve izgubili. ◇

ran i nazivan radnikom. To je iznimno važan period, ali je u SAD-u zataškan, ignoriran i izbrisan jer je bio kratkog daha i brzo se transformirao u ideju umjetnika-poduzetnika. Financiranje umjetnosti također funkcionira drugačije: umjesto države koja u Europi regulira financiranje kroz ministarstva, u SAD-u postoje velike korporacije i bogataši koji dijelove ogromnih profita prebacuju u privatne fondacije koje onda financiraju umjetnost i druge sektore društvene reprodukcije za koje država ima izrazito limitiran mandat. Baza američkog sistema je da bogati 'filantropi' daju 'natrag' u društvo – ono što su već na osnovi genocida, nasilne kolonizacije i eksploatacije rada aproprirali, naravno. Ogromne klasne razlike i podjele u američkom društvu jako utječu na to tko se bavi umjetnošću. Tu nije moguće biti umjetnik bez snažnog socioekonomskog zaleđa. Mislim da je u našem postjugoslavenskom kontekstu, iako se brzo krećemo prema sve neoliberalnijem fašističkom kapitalizmu, još uvijek moguće razmišljati o umjetnosti kao realnoj profesionalnoj opciji, u Americi je to nemoguće i tamo moraš imati ozbiljan kapital odmah na početku umjetničke karijere.

◇
Da li takav neoliberalni kontekst utječe na još jaču romantizaciju umjetnosti i umjetničkog rada?

Svakako, neoliberalizam parazitira na umjetnosti kao iznimnom radu i na glorifikaciji umjetnika kao iznimnih pojedinaca. To je rezultat toga što se uglavnom samo viša klasa može baviti time i što je kultura u američkom kontekstu dostupna manjem broju ljudi. Na reguliranijim tržištima ipak se stvari postavljaju nešto racionalnije. Uzmi-mo primjerice priču o kreativnoj klasi – RICHARD FLORIDA govori o kreativnoj klasi a da se ne dotiče pitanja klasnih podjela u Americi. Postavlja umjetnike kao egzemplarne radnike u centar svoje zloglasne teorije u kojoj su umjetnici ili tzv. kreativna klasa važni za dizanje vrijednosti degradiranih urbanih sredina. Ali kada svojom neplaćenom ili loše plaćenom kreativnošću transformiraju urbane sredine kako bi one bile atraktivne višoj kapitalističkoj klasi, njih sam taj proces izbaci, jer si život u tim novim gentrificiranim sredinama neplaćeni kulturni radnici koji 'vole to što rade i rade to što vole' više ne mogu priuštiti... To je ta kreativna ili bolje reći iskorištavana klasa. Klasna analiza u američkom društvu postoji na margini margine.

◇
Jedna si od radnica koje su se organizirale oko Sindikata za umjetnost i kulturu – ZASUK-a u Sloveniji. U zadnje vrijeme i u Hrvatskoj svjedočimo osnivanjima sindikata i sindikalnih podružnica u sektoru kulture i filma. Koji su bili ili jesu najveći problemi koje je najteže prevazići, po tvom mišljenju? Što je kamen spoticanja?

Poslije iskustva suosnivanja ZASUK-a, čini mi se da je jako važno ne samo da umjetnici osvijeste da su radnici i da shvate koja je njihova pozicija unutar kapitalističke proizvodnje i ekonomije, nego i da shvate da su oni protagonisti te radničke borbe. Da tu nema netko drugi tko će srediti stvari, nego treba učiti od radničkog organiziranja kroz povijest; što je kolektiv i što znači da je svatko od nas dio tog kolektiva. Sindi-

Pitanje je kako će se postjugoslavenski kontekst finalno postaviti u ovom preslagivanju svjetskih sila. Ja imam nadu, jer nisam pesimist, da rješenje leži u tome da mlađe generacije shvate kvalitete i jedinstvene stvari jugoslavenskog socijalizma

kat nije neka vanjska struktura kojoj se mi priključujemo i netko je drugi vodi, nego smo mi sindikat, mi moramo raditi na toj vezi unutar kolektiva i jačati političku svijest. To mi se čini najvažnijom lekcijom.

Minimalna razlika republikanaca i demokrata

Kod ZASUK-a su bile važne tri stvari. Prvu sam već spomenula – dizanje svijesti oko toga da je umjetnost rad, i sad se u Sloveniji dosta o tome govori i u širem diskursu ima promjena. Druga stvar koja je jako bitna; učenje o principima radničkog organiziranja. Tu nas čeka još puno posla jer su sindikati u europskom kontekstu jako birokratizirani i hijerarhizirani. Po mom mišljenju sindikati se trebaju modificirati i usvojiti principe koji su po tradiciji radikalniji – bitno je znati da su sindikat primarno radnici i da nema sindikalnih šefova koji će odlučivati umjesto njih ili za njih. U tom smislu se u Europi vide loši trendovi kroz koje se radnička moć uzima u ruke manjih grupa i isključuje se direktno utjecanje na odluke, baš zbog jake hijerarhije koja je očvrstnula upravo kako bi radnike što više prilagodila kapitalizmu, umjesto da se bori za njih i osnažuje ih. Mislim da moramo bolje razumjeti metode ne-hijerarhijskog organiziranja i da ne trebamo fetišizirati postojeće sindikalne strukture, nego ih trebamo promišljati i vratiti radnicima.

Treća stvar koja je bitna – osvijestiti da postoji realna mogućnost da se *freelanceri* i platformski radnici organiziraju i kolektivno pregovaraju, koliko god se čini nemoguće. Zbog pritiska evropskih konfederacija sindikata, pogotovo onih iz oblasti kulture, Europska unija je bila primorana da promijeni postavke po kojima samozaposleni nisu radnici. U jesen 2022. komisija je usvojila 'Guidelines', dokument koji omogućuje kolektivno pregovaranje za samozaposlene. Već postoje i uspješne aplikacije dokumenta, na primjer u Finskoj, gdje je Sindikat prevoditelja potpisao kolektivni ugovor za samozaposlene prevoditelje. To su jako važne bitke o kojima se premalo piše i priča.

Važno je da znamo uz pomoć kojih već propisanih mehanizama se možemo boriti, pogotovo *freelanceri* koji su trenutno najnezaštićeniji i najprekarniji. Važne su strukovne udruge koje, kao recimo Savez scenarista i pisaca izvedbenih djela – SPID u Hrvatskoj, zagovaraju i bave se podizanjem svijesti o osnovnim pravima i uvjetima rada te cjenicima, ali one nemaju pravne mehanizme kolektivnog pregovaranja, zato je važno znati da radi toga osnivamo sindikate.

◇
Možeš li još za kraj prokomentirati komešanja na kulturnoj sceni koje je izazvao ponovni dolazak Donalda Trumpa na vlast?

Ja sam jako kritična prema Americi, ali ono što uvijek kažem jest da je razlika između demokrata i republikanaca minimalna, ako je uopće ima. Demokrati su vuk u ovčjoj koži. I to se jako vidi po imperijalnim politikama: OBAMA, TRUMP ili BIDEN. Trump jako lako usvaja rasistički i fašistički diskurz i zato ga je lako brzo zamrziti, ali demokrati rade isto, samo na finiji način. To se jako dobro vidi na pitanju Palestine. Palestina je točka koju zato uvijek spominju svi radikalni i revolucionarni mislioci, poput recimo ANGELE DAVIS ili Silvije Federici. Kada smo kod te teme, uvijek mi na pamet padne knjiga 'American Niceness' CARRIE TIRADO BRAMEN koja kroz kulturnu analizu objašnjava ideološku problematičnost liberalizma, kojeg se u *mainstream* medijima nikad ne kritizira.

Mislim da problemi naših tumačenja dolaze iz propasti stabilne socijalističke perspektive i toga na koji način su je kroz diskurs demonizirali i fašisti i liberali. I kako se sada to u društvu može jasno razdvojiti? Pitanje je kako će se postjugoslavenski kontekst finalno postaviti u ovom preslagivanju svjetskih sila. Ja imam nadu, jer nisam pesimist, da rješenje leži u tome da mlađe generacije shvate kvalitete i jedinstvene stvari jugoslavenskog socijalizma. Pri tom ne mislim da stvari ne treba i oštro kritizirati. Smatram da ćemo imati mogućnost za realnu socijalističku opciju onda kad ljudi shvate da tu postoji neka historija i da to nije samo povijest socijalizma, već jedna *bottom up* borba za bolji život. I to mislim da je danas jako važno. Zato mislim da Jugoslavija nije samo truplo za akademsko analiziranje, nego je važno da generacije koje nisu imale direktno iskustvo Jugoslavije imaju prave informacije, a ne da su žrtve revizionizma i liberalizma, a da o fašizmu i ne govorim. Bitno je znati distinkcije. ◇

Tamo vrijeme teče drugačije

Najagilnija prevoditeljica naše suvremene književnosti na francuski jezik specijalno za Kulturne Novosti piše ljubavno pismo željezničkim i autobusnim kolodvorima širom bivše Jugoslavije

ZA Božić sam išla kod svojih autobusom. Avionske karte bile su preskupe, a otkrila sam da postoji direktna FlixBus linija Zagreb-Marseille. Činilo mi se to najpraktičnijim i najekonomičnijim rješenjem (sve je relativno), pa sam se odvažno odlučila za taj potez. Osamnaest sati u autobusu – mogu ja to, mislila sam, prisjećajući se svojih ne tako davnih studentskih putovanja: 24 i više sati od Pariza do Beograda ili Zagreba Lastom, Čazmatransom, Croatiatransom ili kojom god od tih kompanija koje su postojale prije nego što ih je FlixBus prožderao. Noge mi u međuvremenu nisu narasle; spavat ću u busu, mogu ja to, nadobudno sam si ponavljala.

I mogla sam, očigledno, kad sam i dalje ovdje da vas time davim, ali nije bilo pretjerano ugodno iskustvo. Između ostalog, zato što na povratku skoro nijednom nismo stali. Odnosno, stali smo da iskrcavamo i ukrcavamo putnike, ali nikada dovoljno dugo da zadovoljimo našim vozačima očito suviše ljudske potrebe poput odlaska na wc ili punjenja flaše vode. Za vas koji ste se već zabrinuli oko higijenskih uvjeta u FlixBusu: autobus je, naravno, imao svoj unutrašnji wc, ali ne trebam vam crtati zašto to nije nimalo zamamna opcija.

I zato, kad je vozač oko sedam ujutro najavio: 'Trst, deset minuta pauza!', bilo je to svjetlo na kraju tunela. Zapjevao je hor anđela, a ja sam istrčala brže-bolje zadovoljiti gore spomenute vodene ljudske potrebe. Na vlastitu odgovornost, ispostavilo se, jer autobus je skoro otišao bez mene. Sva sreća što nisam imala i suludu ideju popiti kavu. Ali pustimo sad to, poenta ovog teksta nije knjiga žalbi FlixBusu (iako bi se i tu imalo šta reći).

Da, a šta je uopće poenta ovog teksta, pitate se s razlogom. Vratimo se na ono 'nijednom'. Naime, autobus jest stao u Toulonu, Nici, Genovi, Bologni i tako dalje. Ali do Trsta, kao da nije. Jer i da su nas pustili van dovoljno dugo, nema na tim autobusnim kolodvorima u gluho doba noći ama baš ničega. Možda negdje koji wc, ako se usudite tražiti po mraku, možda koji automat za čips i limenke, ali kafića ni kioska nema.

I zato je kolodvor u Trstu svjetlo na kraju tunela, mjesto gdje se čuje hor anđela – jer je prvi 'pošten', ljudski autobusni kolodvor na samoj granici Zapada, jer je, iako službeno u Italiji, zapravo prvi jugoslavenski kolodvor. S čistačicom wc-a, s kioscima, s ljudima posvuda, s otvorenim šalterima i s prekrasnim sta-

Nije strašno ako vlak kasni
(Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

rinskim bifeom. I evo što je ustvari ovaj tekst s predugačkim uvodom: ljubavni pjev kolodvorima generalno, a posebno kolodvorskim bifeima, kafićima i kafanama na prostoru bivše Jugoslavije.

Jer upravo sada, kad nestaju suludom brzinom raspojasanog liberalnog kapitalizma, trebali bismo ih još više cijeniti. U Francuskoj se velik broj kolodvora pretvorio u *shopping centre*: možete kupiti parfeme, odjeću i suvenire, možete kupiti hranu i kavu za van u nekom lancu brze hrane (jedino ako ste u većem gradu, podrazumijeva se, inače vam ostaje već spomenuti automat), ali kafić u kojem se može na miru sjesti? Taj ćete eventualno pronaći izvan kolodvora, ne više i u njemu. A u svim većim kolodvorima posljednjih su godina ugradili automate za čitanje karata na ulazu na peron, da vas ne bi slučajno roditelji, ljubavnici ili prijatelji ispratili, zagrlili i poslali vam poljupce kroz prozor; da ne bi slučajno bilo tih izljeva prljave ljudskosti koji su, zna se, samo isprika za lakše švercanje.

Sjećam se neprežaljenih stanica u Beogradu, autobuske i željezničke, i njihovih kafana. Dolaska u zimsko noćno popodne, leda i snijega, ulaska u zadimljenu toplinu, kariranih stolnjaka i polutišine (jer u pravoj staroj kafani, rekli su mi, ne pušta se muzika s radija). Sjećam se divne ljetne terase željezničke kafane; prijatelja koji su me otpratili ili dočekali, i onih koje sam ja otpratila ili dočekala. Sjećam se kako smo često znali namjerno krenuti ranije nego što je trebalo, da popijemo još jednu na stanicu. I da nije bilo važno koliko ljudi koji su me trebali pokupiti kasne, jer u Beogradu vrijeme teče drugačije: imaš ih gdje čekati. A kad bi stigli, još bismo malo sjeli, jer se moglo, jer je bilo ugodno.

Novu željezničku u Beogradu još nisam posjetila, a u novoj autobuskoj sada je bezlični samoposlužni kafić, doduše sa stolovima (ludilo!), ali ne i s terasom.

Sjećam se i kafića na autobusnom kolodvoru u Karlovcu, koji je tada (ne znam je li preživio) izgledao kao da su i dalje sedamdesete: onaj tip kafića gdje vas stara konobarica zove 'djeco', 'mładići' ili 'pile moje'. Sjećam se kako sam, stigavši usred noći, dočekala zoru na stanici u Ulcinju uz tursku kavu i rakiju. Sjećam se brojnih buđenja poslije noćne vožnje, ledenih ili već uznojenih, ali uvijek uz okrepljujuću kavu. Sjećam se začaranog prvog dolaska u Boku, tada još bez kruzera: Boku, čiji prvi dojam je za mene bila freska prove broda u zvjezdanoj noći na zidu oronule kuće preko puta perona. Sjećam se kako sam jednom ostala zatvorena u wc-u na željezničkoj stanici u Sutomoru i kako mi je mlada čistačica pomogla popeti se preko vrata.

U tim kafićima na kolodvorima naučila sam i da nije strašno ako vlak kasni. Da nije strašno ni ako sljedeći autobus dolazi tek za tri sata (istina, bila sam na odmoru), ako ga imaš gdje pričekati. Da je sjesti negdje uz piće i samo promatrati kako vrijeme prolazi sasvim prihvatljiva i zadovoljavajuća zanimacija. Sjećam se koliko puta sam ostavila ruksak kелneru da se odem umiti ili prošetati, bez ikakvog straha od toga da bi se meni ili mojim stvarima moglo nešto dogoditi. I zaista, nikad se ništa i nije desilo. Jer u tome je poenta: nema veze kada stizete ili odlazite, čak i usred noći bit će neko osvijetljeno mjesto gdje možete sjesti i popiti nešto među suputnicima i supatnicima, neki zadimljeni, možda i zamagljeni prostor, među umornim i/ili pijanim licima, ali koji vam ipak ulijeva osjećaj topline i sigurnosti.

'Just a clean, well-lighted place', kaže stari usamljeni čovjek koji želi što duže ostati u kafiću u istoimenoj Hemingwayevoj kratkoj priči. Istina, bifei na kolodvorima možda i nisu uvijek najčišći, ali oni su upravo to. Neki komad svjetla i topline za ljude na putu, neki međuprostor gdje se može ostati čovjek, a ne samo roba u tranzitu. I zato, dok nam dolazi vrijeme automata i sterilnih lanaca u kojima se sve obavlja stojeći, cijenite ih i posjećujte dok još postoje, te bifee, kafiće i kafane na kolodvorima. Uživate u čekanju, u uzalud potrošenom vremenu, u prvog, još nerazbuđenog kavi, u samotnoj pivi popijenoj iz dosade ili uzbuđenja, u sigurnosti i ljudskosti koje pružaju ta mjesta. Ta (ne)čista, topla, osvijetljena mjesta. ◆

PIŠE
Jeton
Neziraj

Crkva

UPRIŠTINI se nalazi jedna nedovršena pravoslavna crkva, smještena na kampusu Sveučilišta u Prištini, koju Albanci nazivaju 'MILOŠEVIĆEVA crkva'. Započeta 1992. godine, nikada nije dovršena, a sada je zaglavljena tu i izgleda ružno. Kao student, sjećam se kako su 1998. godine, u vrijeme rata, graditelji radili povećanim kapacitetom, jednostavno su htjeli staviti križ na nju što prije. Kao da će križem staviti kapak i riješiti sve ostale probleme, i rat koji je započeo, i NATO bombe za koje se očekivalo da će pasti. Bilo je pokušaja Srpske pravoslavne crkve da tu crkvu učini funkcionalnom, a čak i prije nekog vremena, gotovo potajno, u njoj je održana liturgija, međutim, do njenog pretvaranja u istinski vjerski hram, dostupan pravoslavnim vjernicima, nije došlo. Iz mnogo razloga, ali prije svega zato što ona ostaje politička crkva, pokrenuta ne da služi pravoslavnoj zajednici, već da pokaže srpsku (i vjersku) dominaciju na Kosovu. Izgrađena na zemljištu sveučilišnog kampusa, u jednom mračnom razdoblju, ona, više nego vjeru, odražava nasilje i okrutnost jedne vlasti koja je terorizirala nesrpsku većinu. Na svečanom otvaranju njenih temelja 1992. godine, uz pravoslavne svećenike može se vidjeti i ozloglašeni zločinac ARKAN, a oko njega i ljudi koji pucaju iz oružja. Ne baš veličanstven prizor za jednu Božju kuću, moramo to prihvatiti. Neposredno po završetku rata dogodio se barem jedan neuspješan teroristički pokušaj da se ona dignu u zrak. Tadašnji cinici u šali su govorili: 'Dinamit ne smije biti u rukama amatera.'

U proteklih 20 i više godina imao sam puno ideja o tome što učiniti s njom. Srpska pravoslavna crkva je naravno želi revitalizirati i učiniti dostupnom pravoslavnim vjernicima (koje je teško naći u Prištini), ali to izgleda nerealno. Albanci uglavnom smatraju da bi se trebala ili srušiti ili ostati takva kakva je, u svojoj ružnoci, pokrivena trnjem, kao dokaz jedne mračne ere srpske vladavine na Kosovu. Naravno, postoje i druge, kreativnije ideje, poput, primjerice, pretvaranja te crkve u kulturni centar. I ja mislim da je to vrlo dobra ideja. Ili se može pretvoriti u kazalište, po uzoru na kazalište Bitez u Beogradu. Na taj način bi se zgrada zaštitila od rušenja i služila bi građanima. Možda bi to moglo biti kazalište posvećeno isključivo multikulturalizmu, što također stvara prostor za kulturne događaje manjinskih zajednica na Kosovu. I na taj način, objekt koji stvara podjelu pretvara se u prostor koji ujedinjuje ljude! Tko zna! ◆

(S albanskog preveo Qerim Ondozi.)

PIŠE
Nada
Bobičić

Blokada

Sva vlast plenumima – pisalo je trećeg februara na centralnom transparentu ispred vrata Ministarstva kulture Srbije, kada je prvi put održan javni skup novoosnovane neformalne inicijative Kultura u blokadi. Napisano – urađeno. U samo dvije sedmice od tog dana započeo je domino-efekat demokratizacije kulture.

Okupljeni radnici i radnice u kulturi, iz nezavisnog i institucionalnog sektora jednako, uz podršku studentkinja i studenata umjetničkih fakulteta održali su plenum. Planirano je da se plenum održi u holu Ministarstva. Međutim, trenutno uzurpirajuća vlast, umjesto da otvorenih vrata dočeka zajednicu kojoj treba da polaže račune, odlučila je da se iznutra zaključa. Ne simbolički, već doslovno, vrhovna institucija kulture je bila nedostupna za radnice i radnike u kulturi. Dok su mu ispred prozora stajale stotine i stotine kulturnjaka, ministar SELAKOVIĆ je snimao reels s bajkama o ulaganjima u kulturu. Novca za kulturu u Srbiji, pored Bosne i Hercegovine, ima proporcionalno, i po glavi stanovnika i po procentu, najmanje u regionu i šire: samo 0,67 posto državnog budžeta. Na takvu vrstu privatizacije i otimanja institucija, plenum je uzvratilo istom mjerom – simbolički, vrata Ministarstva zaključali smo i spolja.

Studentski prostori studentima – samoorganizovana grupa studenata održala je teritorijalni plenum u Domu kulture Studentski grad osmog februara. Godinama je ovaj prostor u okviru najvećeg studentskog doma u Beogradu uzurpiran od strane raznoraznih vršilaca dužnosti. Trenutna v.d. direktorka, čiju smjenu traže sami zaposleni, redovno daje prostor sveštenicima Srpske pravoslavne crkve. Po uzoru na ministra i direktorka DKSG-a je iz studentskog centra izbacila studente i zatvorila im vrata.

Studentski kulturni centar je oslobođen! Prostor koji su osvojili studenti iz 1968. godine, koji desničarske vlasti kontinuirano pokušavaju urušiti – prvo 1993. prebacivši ga u nadležnost Ministarstva prosvete, potom 2016. pokušajem privatizacije – od 12. februara ponovo je studentski.

Oslobođena je Dvorana Kulturnog centra Beograda! Na drugoj akciji ispred Ministarstva kulture 18. februara KuB je odlučio da se radikalnije pridruži blokadama i po uzoru na studentsko oslobađanje kulturnih institucija zauzme DKC.

Kultura i prosveta biće naša osvešta – naročito sada dobro zvuči ta revolucionarna parola, na koju me je podsjetila Sonja Lokar na okupljanju povodom 80. godišnjice od osnivanja AFŽ Srbije. ♦

♦ Uz 'QUEER BALKAN' (ur. Lara Mitraković i Ivana Dražić, Booksa, Zagreb, 2024.) i 'Rušenje četiri zida' (ur. Alen Brlek, HDP, Zagreb, 2024.)

♦ PIŠE Marija Skočibušić

Isključeni glasovi

Najveća važnost ovih antologija nije u tome da kvir književnost smjeste u definirane okvire, nego da pokažu ono što u literarnom polju ostaje neizgovoreno i neuklopivo, naglašavajući element borbe za stjecanjem vidljivosti po mjeri vlastitih uvjeta

'Više plaćaju da čutiš nego da pišeš.'
Galina Maksimović (QUEER BALKAN)

UMEDIJSKOM se grotlu kvir, kao identitetska oznaka i estetska i stilska odrednica, tretira na dvosmislen način. Gotovo se uvijek taj 'žanr' trančira kao višestruko marginaliziran i subverzivan, uska niša koja se susreće s otvorenim odbijanjem unutar samog književnog polja, koje njeguje ideju o književnosti kao nečemu što nadilazi 'identitetske politike' i što bi trebalo biti 'samo' književnost. No istovremeno, kvir identiteti se u književnom polju nerijetko koriste kao brend, signal progresivnosti koji kulturne institucije i izdavači koriste kako bi afirmirali vlastiti liberalni simbolički kapital, bez dubljeg razumijevanja ili interesa za same kvir glasove. 'Manjinska' književnost tako je aproprirana u onoj mjeri u kojoj je tržišno poželjna i iskoristiva – kada je dovoljno egzotična i senzacionalistička da bi se usukala u unaprijed zacrtane narative. Na sličan način i književni kvir glasovi budu prihvaćeni tek kada se njihova subverzivnost reducira na identitetski trend, nešto što se može lako smjestiti u specijalizirane kategorije i time lakše prodati.

Uzimajući taj kontekst u obzir, iz paštete regionalne književne scene iskaču čak dvije friške antologije koje su se posvetile probiranju i okupljanju kvir glasova i poetika: 'QUEER BALKAN', koja je izdana u sklopu Booksine Revije malih književnosti i 'Rušenje četiri zida'. Obje antologije dijele zajedničku ambiciju: ponuditi platformu kvir književnosti, afirmirati njezinu estetsku i društvenu relevantnost te pokazati njezinu raznolikost. No pritom se postavljaju pitanja: koliko su takve antologije uistinu subverzivne u ranije opisanoj logici književne mašinerije i u kojoj je mjeri

Trideset i troje pjesnika i pjesnikinja iz užeg prostora bivše Jugoslavije

uspjevaju osloboditi od getoizacije, a u kojoj, možda nehotice, samo dodatno osnažuju zasebnu, 'specijaliziranu' nišu koja ostaje izvan kanona?

Urednice i selektorice Booksine antologije, LARA MITRAKOVIĆ i IVANA DRAŽIĆ, pri odabiru balkanskih kvir autor(ica) vodile su se 'tačno onim kronološkim redoslijedom kako su se od 2005. do 2014. održavale Revije posvećene tim književnostima', odabirući po jednu autoricu ili autora mlađe i srednje generacije za svaku zemlju, uvrštavajući pravu lepezu književnih vrsti i formi – tu su poezija, kratka proza, drama i ulomak iz romana. Njihov odabir autor(ica) iz deset balkanskih zemalja vođen je nastojanjem da kvir ne bude tek estetska ili tematska oznaka, već književna pozicija

otpora (hetero)normativnosti, pri čemu poseban naglasak stavljaju na intersekcionalnost toga okvira – povezanost s klasnom, feminističkom, antikapitalističkom i ekološkom perspektivom. Urednice su odlučile izostaviti hrvatske autor(ice), obrazlažući to činjenicom da je domaća književnost, 'koja slične preokupacije uzima u obzir', već predstavljena u zasebnoj antologiji 2021. godine.

HDP-ova antologija 'Rušenje četiri zida', koju su priredili DENIS ČOŠIĆ i ĐORĐE SIMIĆ, a uredio ALEN BRLEK, fokusira se isključivo na poeziju i okuplja 33 pjesnika i pjesnikinja iz užeg prostora bivše Jugoslavije. Za razliku od Booksine antologije, HDP-ova antologija kvir iskustvo prije svega predstavlja u formi poezije, naglašavajući političku dimenziju poetskog govora. Sâm proces prikupljanja pjesama i odabira autor(ica) otkriva specifične prepreke i izazove kvir vidljivosti na Balkanu – od poteškoća u pronalasku autor(ica) u pojedinim državama do situacija u kojima su neki odbili biti uključeni iz straha od osude ili javnog eksponiranja.

Književni establišment često kvir autor(ice) reducira na njihovu identitetsku poziciju, pri čemu se njihovo pisanje doživljava isključivo kao autentično svjedočanstvo, ispovijest, nešto što je inherentno osobno. Međutim, ono što kvir književnost razlikuje od puke tematske književnosti je sposobnost da istovremeno prepoznaje i odbija granice – da bude politična, ali ne pamfletska, da bude osobna, ali ne svedena na ispovijest, da koristi kvir kao estetski alat i slojevit književnu praksu, a ne samo kao identitetsku kategoriju, što većini autor(ica) sjajno polazi za rukom (LIPONIK, MAKSIMOVIĆ, UGRON, VELIKONJA). Ipak, najveća važnost ovih antologija možda nije u tome da kvir književnost smjeste u jasno definirane okvire, nego da pokažu ono što u literarnom polju ostaje neizgovoreno, nesigurno i neuklopivo, naglašavajući element borbe za stjecanjem vidljivosti po mjeri vlastitih uvjeta. Pljesak treba uputiti i tome da oba izbora uspijevaju složiti kolaž kvir iskustva u svim svojim nijansama i složenostima, a ne kroz poglavito patničku prizmu.

Istovremeno, postavlja se pitanje koliko kvir književnost može izbjeći aproprijaciju ili getoizaciju kroz ovakve projekte, kod kojih me, u uredničkim bilješkama, žulja manjak osvrtanja na društveno-materijalni i medijski kontekst. Promatranjem tekstova kroz njihovu razliku prema navodno univerzalnoj književnosti u neku se ruku reproducira gesta kojom se oni isključuju iz te univerzalnosti. Međutim, dok je operativna neka predodžba o književnosti koja se plasira kao univerzalna, a zapravo ovisi o nizu isključenja, ipak se ne može praviti da ta isključenja ne postoje. Stoga, umjesto etikete, treba dati prednost pažljivom i strasnom čitanju koje se pita što univerzalna književnost uopće jest, kome pripada i zašto je to politično, a u konačnici na koji način stvara značenje i po cijenu kojih konkretnih isključenja. ♦

IMPRESSUM

Godina II / Zagreb / petak, 28. 2. 2025.

**KULTURNE
NOVOSTI**

#007

Kulturni podlistak

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće
ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA NOVOSTI
Andrea Radak
UREDNIK KULTURNIH
NOVOSTI
Boris Postnikov
REDAKCIJA
Nada Bobičić, Kalina
Dimitrova, Ilija Đurović,
Lejla Kalamujić, Branimira
Lazarin, Jeton Neziraj,

Lujo Parežanin, Marko
Pogačar, Goran Vojnović
ILUSTRACIJA
Zoran Kardula
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević
DIZAJN
Parabureau / Igor Staniš-
ljević, Tena Križanec

Kulturne Novosti financirane
su sredstvima Savjeta za
nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i sredstvima
Ureda za ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Министар Фукс у Вуковару

ције жупана Фрањо Орешковић нагласио је да је састанак у Палати Срем у Вуковару, на задовољство свих био конструктиван, јер су се учесници 'дотакли важних тема у образовању и упознали министра са проблематиком и плановима у будућем периоду'. Жупанијска прочелница за образовање и друштвене делатности Јадранка Мустапић Карлић нагласила је да се, уз наведено, а везано уз побољшање стандарда у васпитним и образовним установама Вуковарско-сремске жупаније, разговарало и о могућностима продужења рокова за пријаве у извођењу радова на изградњи, реконструкцији или доградњи објеката за рад у једној смени.

— Добили смо позитиван одговор чиме смо изузетно задовољни, с обзиром да смо још у фази исходовања сагласности. Вуковарско-сремска жупанија је пријавила 21 основну школу, за 15 смо добили сагласности, а за шест се тек очекује одобрење, па је из тог разлога продужење рокова неопходно – изразила је задовољство прочелница. Нагласила је одличну сарадњу с ресорним министарством наводећи да ће 'Вуковарско-сремска жупанија током наредне две године бити једно велико градилиште'. Састанку у Палати Срем присуствовао је и прочелник Управног оделења за образовање у Граду Вуковару Дарко Димић. Указао је да Град ради на оспособљавању два дневна боравка у вртићима, која ће бити готова до идуже педагошке године, најавивши уједно завршетак поступка јавне набаве за изградњу 248 вртићких места у новом објекту у градском насељу Олајница, чиме ће бити створени услови за пријем све деце у вртићки смештај.

— Други важан сегмент је да тренутно три основне школе у Вуковару наставу одржавају у две смене, једна школа је добила Уговор за реализацију пројекта једносменског рада, а још две имају сагласности те очекују уговоре до 31. марта, како би у предвиђеном времену сва деца у Вуковару похађала наставу у једној смени – изразио је оптимизам градски прочелник Димић. После састанка у седишту жупаније у Вуковару, министар је у пратњи домаћина посетио вуковарско Велеучилиште Лавослав Ружичка, те обновљену основну школу у Бошњацима, која је, од 18 школских установа, претрпела највећа оштећења у олујном невремену прошле године и у чију је санацију уложено више од 1,1 милион евра.

■ Сенка Недељковић

Бедеми језика и писма

Предавањем Мала школа српског правописа, Српски културни центар и Огранак Вукове задужбине Вуковар обележили су Дан матерњег језика

ПОВОДОМ обележавања Дана матерњег језика, у организацији Српског културног центра и Огранка Вукове задужбине у Вуковару, професорка српског језика Милица Шарчевић Туњић одржала је 20. фебруара у простору СКЦ-а предавање под називом 'Мала школа српског правописа'. Истакла је да све оно што је током рада у настави приметила као проблем настојала је да објасни током предавања. Речи је било о писаној, формалној и неформалној комуникацији, коришћењу великих и малих слова, разлици између српског и хрватског језика, непотребним словима у појединим речима, примени знакова интерпункције, употреби англосрпског, односно неформалног језика, који настаје претераним коришћењем енглеских речи код говорника. Све то, нагласила је Шарчевић Туњић, на одређени начин 'скрнави' српски језик.

— Сви ми који предајемо српски језик требало би да се фокусирамо и попатимо шта су ученици на часу написали и како су то написали. Иако су млађе генерације све чешће окренуте дигиталним формама, могу да истакнем да се они за сада заиста редовно јављају на литерарне конкурсе, а то је такође један леп облик очувања језика и писма – навела је професорка Шарчевић Туњић.

Председница Огранка Вукове задужбине у Вуковару, професорка Љиљана Бајац Николић подсетила је да је Огранак у Вуковару основан у априлу 2019. године те да пету годину заредом обележава Дан матерњег језика, осврнувши се у том контексту на значај образовања српске заједнице на српском језику и писму.

— Сви предмети у настави према моделу А, изводе се на српском језику и ћириличном писму, осим хрватског и страног језика. Сматрам да смо управо ми главни бедем односно одбрамбена снага за очување нашег језика и писма – истакла је Бајац Николић.

Проф. Милица Шарчевић Туњић

лић. Обе саговорнице су истакле важност обележавања овог, за припаднике мањина важног датума, па ће тако Дан матерњег језика прикладним активностима бити обележен у свим школама, где се настава одвија према моделу А.

■ С. Недељковић

Дружионице с мигрантима

Пројект Умјетничке организације Трагачи, посвећен повезивању миграната и локалне заједнице, заснива се на кориштењу драмске умјетности

УМЈЕТНИЧКА организација Трагачи успјешно је почела с провођењем пројекта 'Причајмо о нама – комуникацијом до интеграције', с циљем повезивања миграната и локалне заједнице загребачке градске четврти Трешњевка – сјевер кроз драмске дружионице и јавне трибине. По ријечима Јелене Хаџи-Манев, равнатељице Трагача и суауторице програма којем подршку даје удруга Монтажстрој, пројект се заснива на кориштењу умјетничких техника, прије свега драмске умјетности, како би се потакнуло изражавање миграната и олакшала њихова интеграција. То се изводи преко тзв. дружионица које се одржавају од 9. фебруара до 18. маја у просторијама мјесних одбора на подручју Трешњевке.

Циклусу дружионица претходила је трибина 'Гдје вас жуљају' на којој су, како

На уводној трибини Трагача (Фото: Кристијана Фердербар)

каже Хаџи-Манев, учесници пројекта добили значајне информације.

— Нисмо били сигурни тко ће доћи и како ће рад изгледати, али смо прво хтјели отворити простор локалној заједници која има своја питања. Ми смо контактирали и мигранте око тога што би их занимало како би их приближили нашим суграђанима и како би и они постали наши суграђани, а на та питања добит ћемо одговоре на дружионицама – рекла је.

— Дружионице се одржавају једном тједно, недељом поподне од 17 до 19 сати. Свјесни

смо да имамо економских миграната који имају врло нестабилна радна времена, што је препрека доласку. Донедавно су се одржавале у просторијама мо Самборчек, а од сада у просторијама мо Антун Михановић у Дреновачкој 4. Исто тако, планирано је и да се дружионице одржавају на енглеском и на хрватском језику. Наиме, неки од заинтересираних не разумију енглески и зато питају хоће ли се користити хрватски. Битно је рећи да ми нећемо радити представу или неки казалишни производ за приказивање публици, него је циљ отворити простор самоизражавања, упознавања и кориштења драмских техника, односно добити људе да се осјећају довољно сигурно да нам покажу тко су – наглашава и додаје да, осим ње, дружионице води и глумац Марко Котар.

— Протеклих недјеља обишли смо многе просторе и разговарали са заинтересиранима, а невладини активисти рекли су нам да је битно остварити повјерења миграната. Након двије одржане дружионице имамо шесторо судионика, троје Украјинаца и троје из афричких земаља, а сви су се осим једног, служили хрватским. Украјинци су, како су нам рекли, мотивирани јер желе научити језик и желе остати у Хрватској. Како су се на упитницима које испуњавају након сваке дружионице похвално изражавали, вјерујемо да ће даље разгласити како им је било лијепо – сматра Хаџи-Манев.

— Иако за сада није било планирано да на дружионицама буде и домаће становништво како би се мигранти могли ослободити страха, прикључила нам се једна госпођа који су судионици прихватили, а и она је била задовољна, истиче и изражава наду да ће на наредним састанцима бити више учесника.

— Након одржаног циклуса одржат ћемо још једну јавну трибину на којој ћемо представити наш рад и људе које смо упознали, тако да ћемо моћи испричати сазнања о нашим новим сусједима, а онда и наставити пројект. А што се тиче могућности одржавања таквих пројеката и другдје по Загребу који је показао да је отворен за интеркултурне програме, ми имамо мале капацитете и немамо ресурсе да покријемо цијели град, али вјерујем да би се сазнања из нашег пројекта који је усмјерен на четврт Трешњевка сјевер могла примијенити и другдје – закључује. Заинтересирани се могу јавити на: tragaci.zg@gmail.com или 091/8724-224.

■ Ненад Јовановић

Јачање веза

Српска самоуправа у Мађарској додијелила је Сретењску повељу потпредседнику Просвјете Синиши Таталовићу

НА Сретењској академији коју је Српска самоуправа у Мађарској и Будимпешти одржала 22. фебруара у Српском позоришту у Будимпешти, свеучилишном професору и потпредседнику Скуд Просвјета Синиши

ИНФОРМАТОР

На свечаности у Будимпешти
– Синиша Таталовић

ТАТАЛОВИЋУ додијељена је Сретењска повеља као признање за допринос јачању веза Срба у региону, посебно Срба у Хрватској и Мађарској, као и за допринос јачању њихових веза с матичним српским народом и матичном земљом Србијом.

Повељу су уручили МИРКО МИТАР КРЕЉИЋ, председник Српске самоуправе у Будимпешти и ПЕРО ЛАСТИЋ, директор Српског института из Будимпеште. Након уручења Таталовић је нагласио вјерски и национални значај овог празника, присјетио се времена развијања сарадње српских организација из Мађарске и Хрватске те указао на велику важност ове сарадње у будућности.

— Вјерујем да ће Сретењска повеља коју сте ми додјелили, учврстити односе Срба у Мађарској и Хрватској и да ће утјецати да добру сарадњу коју смо успоставили пренесемо на нову генерацију наших сарадника – казао је том приликом. Наведимо да је на академији изведен пригодни културни програм на којем су наступили Хор Српске гимназије 'Никола Тесла' из Будимпеште и драмски умјетник Александар Дунић из Београда.

■ Н. Ј.

Станић и Андрић

Позоришним комадом, насталим на поглављима 'На Дрини ћуприје', глумац Тихомир Станић Вуковарчане је подсетио на значај капиталног дела

МОНОДРАМОМ 'На Дрини ћуприја' ИВЕ АНДРИЋА, у извођењу глумца ТИХОМИРА СТАНИЋА, настављен је циклус програмских активности Српског дома у Вуковару, те обележен Дан матерњег језика. Реч је о капиталном делу нобеловца, а за интерпретацију, Станић је 2001. године као једну целину одабрао прва четири од укупно 24 поглавља књиге, која прати причу о МЕХМЕД ПАШИ СОКОЛОВИЋУ, који је у детињству био одведен из свог села и одведен у Стамбол, носећи као дечак део бола са собом, а да би отклонио ту бол и своје нелагодности, касније је саградио мост на Дрини.

— Прича завршава смрћу великог везира, који у том тренутку личи на остарелог и премлаћеног сељака из високог села Соколовића – рекао је Станић. Представа је више него добро прихваћена међу публиком, што показују бројна гостовања београдског глумца који је овим комадом постао спона између публике и великог писца. Изводећи овај комад, тумачењем Андрићевог лика и режирањем телевизијске серије 'Нобеловац', та веза се учвршћује.

— Унутар ове целине, сваки пут препознам неку нову мисао или нешто научим иако сам је небројено пута поновио – истакао је глумац, наводећи своје импресије Ан-

Специјализовао се за Андрића
– Тихомир Станић (Фото:
Дејан Ракића/PIXSELL)

дрићем. Ћуприја на Дрини је средиште текста и мера свих ствари и дешавања у роману. Осим њене метафоричке димензије, односно повезивања две обале и мирена различитих културних идентитета, налази се и она симболичка, а то је димензија човековог постојања.

— Ово што ја говорим, одједном поново изазива велико интересовање код публике, често га играм и понекад се питам како ми не досади. Има пуно асоцијација унутар самог текста и на време у којем живимо и на судбину народа којем припадамо, која се циклично понавља. У далеком свету људи се препознају, по судбини која их је одвела из завичаја на други крај света и онда се често идентификују с тим Мехмед пашом, који је променио језик, име, веру и завичај – закључио је београдски глумац.

■ С. Н.

Барањске боје Срете Балаша

У Белом Манастиру отворена је изложба слика академског сликара и костимографа из Каранца

УСУВОТУ, 15. фебруара ове године, у беломанастирском Српском културном центру, у присуству тридесетак посјетилаца, отворена је изложба слика академског сликара и костимогра-

фа СРЕТЕ БАЛАША из Каранца. Изложбу је организовала и отворила др. СВЕТЛАНА ПЕШИЋ, председница СКУД-а 'Јован Лазић'. У уводној ријечи докторица Пешић упознала је посјетиоце с барањским умјетником и његовим дјелом.

Срето Балаш је рођен 1953. у Каранцу. Средњу умјетничку школу завршио је у Новом Саду, а потом се 1975. запослио у Творници трикотаже 'Сутјеска', која се у то вријеме налазила у беломанастирском приградском насељу Брањином Врху. Већ 1976. године уписао се на београдски Факултет примењених уметности, Катедра за савремено одевање. Након дипломирања и стицања звања академског сликара – костимографа вратио се у Барању и наставио радити у 'Сутјесци', која се преселила у Бели Манастир. У њој је остао до краја марта 2001. Од јесени те године до пензионисања радио је као наставник ликовне културе у основним школама Јагодњак и Поповац.

Како сам истиче, цртањем и сликањем бави се 'откад зна за себе'. Озбиљан рад на том плану почео је 1973. године. Акварел-боје, бајц на папиру и уљане боје на платну сликарске су технике и сликарски материјали које највише користи у свом раду. При сликању уљаним бојама највише се служи сликарском шпактлом,

Срето Балаш и др. Светлана Пешић

а рјеђе кистовима. У млађим данима радио је цртао портрете, а на факултету актове. Насликао је и много икона с ликовима светаца, а између осталих и фреску Св. Стефана Штиљановића на вањском зиду православног храма у Каранцу посвећеног том свецу. Ипак, најомиљенији су му барањски пејзажи, стога је на овој изложби изложио 19 пејзажа под заједничком одредницом 'Боје Барање'. Неке од изложених слика су из његове приватне збирке, а добар дио је из фонда дарђанске Ликовне радионице 'Петар Добровић' јер су и настале на свакогодишњим дарђанским ликовним колонијама под заједничким називом 'Ђола'.

Срето Балаш је био идејни покретач израде маскоте етносела Каранац назване Барањко, дрвеног димензионалног лутка величине одраслог човјека, постављене 2006. године на улаз у Каранац из смјера државне цесте Д212, на почетку Колодворске улице, као знак добродошлице туристима, гостима и случајним пролазницима. Касније су израђене још четири реплике Барањка и постављене на карактеристичне локације у том селу.

■ Јован Недић

Певајући стенд-ап

Стенд-ап комедијом Маја Брукнер и Зорана Павић импресионирале су вуковарску публику

ГЛУМИЦА МАЈА БРУКНЕР и београдска поп-роцк певачица ЗОРАНА ПАВИЋ, главне протагонисткиње стенд-ап комедије 'Жене кучке – како с мушкарцима?', одушевиле су и насмејале публику у Српском културном центру у Вуковару.

Представа у режији и адаптацији РАДЕ ВУКОТИЋА доноси причу о женама, које се суочавају с предрасудама, али и храбро преиспитују своје улоге у друштву. Кроз динамичне дијалоге и снажно глумачко извођење, на духовит и искрен начин овај театарски комад приказује свакодневне теме. Зорана је подсетила да то није њено прво глумачко искуство, стављајући нагласак на музички стенд-ап, као једну нову форму. Представа је инспирисана књигом 'Зашто мушкарци воле кучке?', америчке ауторке Шери Аргов, која даје јединствен одговор зашто мушкарце привлаче јаке, односно жене са ставом.

— Има доста музике, хитова који прате причу, хумора, животних ситуација али и едукативних момената. Наше жене-кучке нису токсичне, већ жене-шећери. То није зла жена-аждаја, већ она која уме с мушкарцем, жена која је схватила да је најважнија веза она коју има сама са собом, а најлепша женска особина је достојанство – истакла је главну поруку представе популарна певачица, која се након мјузикла бг Блуес, те комедије 'Ко вама даде представу', те након тригодишњег ангажмана у 'Веселим девојкама' окушала и у овој форми. Њена колегиница и партнерка у представи Маја Брукнер објаснила је основну разлику између тзв. токсичних и добрих жена.

— Наше жене имају контролу над својим животима, држе до себе, прихватиле су себе с врлинама и манама па чврсто стоје на земљи – рекла је Брукнер. Едукативни моменат представе је да се протагонисти обраћају женама и усмеравају их на ствари које би могле да промене у животу и односу с мушкарцима.

Моменат из представе

— То нам је био првенствени циљ и мислимо да је подједнако користан за жене и мушкарце – поручила је глумица. Директорка Српског културног центра Вуковар Јелица Липовац Дудаш истакла је да је ово, у односу на досадашњу праксу, био сасвим другачији програм. скц има добру сарадњу са Театром Арена из Суботице, па је тако дошла до идеје за представу.

— Понуђено нам је неколико представа, али сматрали смо да би ова комедија била најбољи избор, с обзиром да људима недостаје смеха и забаве – закључила је директорка скц-а.

■ С. Н.

Слаткиши за мале пацијенте

Циљ акције био је прикупљање средстава за куповину слаткиша малишанима у копривничкој болници

И ОВЕ године као и неколико протеклих, Црквена општина Копривница организовала је донарање поклон-пакетића Одјелу педијатрије копривничке Опће болнице Др. Томислав Бардек. У овој хуманој акцији помоћи дјечи која се налазе на болничком лијечењу, на иницијативу копривничког пароха РАДОВАНА ДИМИТРИЋА, учествовали су бројни православни вјерници из Подравине. Циљ акције који је успјешно испуњен, било је прикупљање средстава за куповину слаткиша.

Хуманост на дјелу

Начелница копривничке педијатрије др. МАЈА ТОТ-МРШИЋ и главна сестра Драженка Петриц нису криле своје задовољство традиционалном донацијом.

— Захваљујем вам у име болнице и одјела педијатрије на даривању наших малих пацијената с циљем уљепшавања њихових болничких дана и жељом за што бржим оздрављењем. Бираним ријечима свој коментар дао је и парох Радован Димитрић. — Моја супруга Зорица, син Лазар и моја маленост, изразили смо захвалност и дивљење медицинском особљу педијатрије на њиховом труду, емпатији и ве-

ликој жртви коју подносе ради њихових малих пацијената, те смо пожељели да им Господ Бог подари снаге и стрпљења на овом веома захтјевном послу који савјесно обављају. Овај хуманитарни сусрет већ је прешао у традицију, јер је ово 4. узастопна година како је наша Црквена општина обезбиједила пакетиће, и вјерујемо да ће тако бити и свих наредних година. Господе Боже, милостиви и човјекољубиви, чувај и помози сву дјecu, и благослови све медицинске раднике који показују своје човјекољубље помажући својим ближњима! Амин! – рекао је Димитрић.

■ Зоран Витановић

Паре за Зелено маче

Сав приход од наступа комичара Горана Винчића Винче био је намењен удрузи из Бановаца

У НЕДЕЉУ, 16. фебруара, у Ватрогасном дому у Нијемцима одржан је хуманитарни стенд-ап наступ ГОРАНА ВИНЧИЋА ВИНЧЕ у оквиру турнеје 'Реци ми да се шалиш'. Догађај је организовала удруга Зелено маче из Бановаца, једног од најмањих од осам села Општине Нијемци. Сав приход од донација грађана – укупно 2.350 евра – дониран је за рад овога удружења чији је рад Горан желео да подржи. Наступу је присуствовало преко 240 људи из Нијемаца, Липовца, Отока, Комплетинаца, Илаче и самих Бановаца. Догађај су подржале општинске институције, док је значајну логистичку помоћ пружило локално комунално предузеће Комуналац. — Горана познајем од детињства, још из дана када су моја деца са њим заједно ишла у основну школу у Мирковцима. После су истовремено ишли и у загребачку Православну гимназију. Од тада је прошао дуг пут, али је остао исти – срдчан и увек спреман да подели смех са људима око себе. Драго нам је што је баш овде, у Нијемцима, одржао овај наступ и на једном нас месту све окупио – истакла је Славица Гостић, председница удружења Зелено маче, која је на почетку програма поздравила публику и захвалила се свима на подршци.

Горан Винчић Винча, познат као 'човек од народа, телевизије, позоришта и

Представа у Нијемцима

спорта', приредио је вече пуно смеха и интеракције са публиком, у свом препознатљивом стилу.

■ Новости

Свети Сава и монете

На трибини у Крњаку представљена је едукација на тему 'Свети Сава у монетарној историји Србије'

ВИЈЕЋЕ српске националне мањине у кордунашкој општини Крњак и манастир Српске православне цркве Пресвете Богородице Тројеручице из Доњег Будачког, организовали су у сриједу 19. фебруара у новој општинској вијећници у Крњаку представљање едукације Народне банке Србије на тему 'Свети Сава у монетарној историји Србије'. О тој теми говорио је гост предавач РАНКО СТАНОЈЕВИЋ из Народне банке Србије који је

Са трибине у Крњаку (Фото: Илија Матијевић)

уз помоћ пројектора и слајдова присутне упознао најприје са ликом Светог Саве, као најзначајнијег представника правовјерја код Срба, који је директно утицао на формирање српске државе као и њезиног првог новца. Тиме је у каснијим вијековима инспирирао многе знамените Србе који су своје мјесто на лицу динарских новчаница задужили и заслужили прије и послје њега. Презентација хронолошки слиједи утицај за живота, али и одјеке утицаја Светог Саве, почевши од његовог оца, преко браће, потомака, Војводства Светог Саве и Стефана Радослава који је за крунисања 1228. године исковао први новац, те Стефана Твртка и Котроманића који је у Новом Брду на Космету исковао први златник, до новчанице на којој светитељ бива представљен 1943. године, као и других банкнота на којима су претходних деценија 'представљени знаменити Срби саткани у Светосављу'.

Трибини је присуствовало четрдесетак људи, а међу њима и архимандрит НАУМ из православног манастира Пресвете Богородице Тројеручице из Доњег Будачког, српски дожупан ДЕЈАН МИХАЈЛОВИЋ и општински начелник ПЕРИЦА МАТИЈЕВИЋ.

■ М. Ц.

Stogodnjak (779)

28. 2. – 7. 3. 1925: на свој начин једне новине разлажу каква је опћа култура у Србији, с посебним освртом на ону казалишну, па уз остало пишу: 'Kada smo u 19. veku započeli novu, modernu epohu naše istorije, mi smo bili sirovi primitivci, pomalo ambiciozni, pomalo slovenski, nepraktični koji su hteli tako reći iz dana u noć – preskačući neizbežne etape – da postanemo kulturni narod, kao što su bili drugi narodi na Zapadu. Negativne posljedice ovakvog nenormalnog, na brzu ruku, kulturnog razvijanja ni mi sami gotovo do juče nismo razumjevali, i otuda je bilo toliko nesporazuma u određivanju stanja naše kulture i smisla njegovog razvoja. Zato danas kad hoćemo specijalnije da govorimo o, recimo, našoj pozorišnoj kulturi, da bi je pravilnije razumeli, mi ističemo važnost pomenutih podataka... Narodno pozorište u Beogradu bilo je kao neka granica dvaju doba...' Autor potom ističe da je tako u pretprošloj sezoni 'igrano samo pet originalnih komada koji se međutim nisu nametali nekom umetničkom vrednošću. Davani su zato što naprosto nije bilo boljih domaćih stvari, a što je dužnost Narodnog pozorišta da hrabri na stvaranje naših ionako retkih dramskih pisaca. Ovoga puta to su bili B. Nušić, P. Bešević i Ž. Vukadinović – dva predstavnika stare generacije i jedan od najmlađih nove generacije. Pregled dramskih snaga dvaju doba ponovo je pokazao svu slabost našeg dramskog stvaralaštva...Ovako oskudan repertoar u originalnim delima jeste najveća slabost naše pozorišne kulture. Ipak, zabilježeno je i nekoliko glumačkih jubileja. Tri veterana beogradskog pozorišta – Ilija Stanojević, Milorad Gavrilović i Sava Todorović – proslavljali su godišnjice svoga umetničkog rada, što je veoma značajno, jer su oni bili prvo pokolenje glumaca rođenih u Srbiji, dok su prvi glumci u Srbiji bili mahom Srbi-prečani...

* са своје редовне скупштине Удружење југославенских жена отпослало је, уз остало, и ову поруку: 'Granice koje su postavljene Rimskim sporazumom između naše države i kraljevine Italije ne priječe nas, niti će nas pokolebati da u svom radu jednakim žarom i ljubavi radimo i za one sestre i braću koji žive u neoslobođenim krajevima naše domovine, kao što to činimo sada za one u našoj slobodnoj državi. Uvjereni smo da Rijeka, Istra, Trst, Gorica, Zadar i Lastovo nisu za nas zauvijek izgubljeni, već samo silom prilika od nas otrgnuti...'

* uznemirujuća vijest iz Podgorice: 'Skoro redovito svake godine zaprijeti glad istočnoj Hercegovini i zapadnoj Crnoj Gori. Vlada se nije na vrijeme pobrinula da opskrbi ove krajeve dovoljnom količinom živežnih namirnica. Kako su zalihe bile male, a snijeg opet zameo željeznički i cestovni saobraćaj, nemoguće je sada transportirati robu u većim količinama, pa je u ovim dijelovima države zavladao velika glad. Namirnice, ako ih još uvijek ima, siromašni svijet ne može da kupi jer su preskupe, a špekulanti ih i dalje cijene suhim zlatom. Do sada je već zabilježeno nekoliko slučajeva smrti od gladi.'

■ Đorđe Ličina

Početak Dodikovog kraja?

Milorad Dodik nepravomoćno je osuđen na godinu dana zatvora, a presuda uključuje i zabranu obnašanja funkcije predsjednika RS-a u trajanju od šest godina. Ona implicira da mu se zabranjuje i obnašanje funkcija u zakonodavnim, izvršnim, pravosudnim i drugim organima koji se financiraju iz javnih sredstava

U prvoj izjavi presudu je nazvao 'sranjem' – Milorad Dodik (Foto: Dejan Rakita/PIXSELL)

SUD Bosne i Hercegovine izrekao je prvostupansku presudu u kaznenom postupku protiv predsjednika bh. entiteta Republike Srpske MILORADA DODIKA, kojom je ovaj osuđen na godinu dana zatvora zbog neizvršavanja odluka Visokog predstavnika, te mu je izrečena i sigurnosna mjera zabrane obavljanja funkcije predsjednika RS-a.

Drugooptuženi u ovom predmetu, direktor Službenog glasnika RS MILOŠ LUKIĆ, koji je objavio sporni Dodikov ukaz u Službenom glasniku, oslobođen je optužbi zbog formalnog propusta Tužiteljstva BiH, jer u momentu objavljivanja ukaza nije bio upisan u registar kao v. d. direktora. Ali, to je u ovom slučaju svakako manje važan detalj, kojim bi se trebalo baviti u nekoj drugoj analizi, posvećenoj traljavom radu Tužiteljstva BiH. U svakom slučaju, presuda koju je u srijedu pročitala sutkinja Suda BiH SENA UZUNOVIĆ ima potencijal da uzdrma osnovne temelje političkog djelovanja u BiH.

Sud je optuženom Miloradu Dodiku izrekao kaznu zbog toga što, kao službena osoba u institucijama Republike Srpske, nije sproveo odluke Visokog predstavnika za BiH, odnosno što je svjesno ignorirao odluku CHRISTIANA SCHMIDTA o sprečavanju stupanja na snagu Zakona o neprimjenjivosti odluka Ustavnog suda BiH, kao i Zakona o izmjeni Zakona o objavljivanju zakona i drugih propisa RS-a.

Kao predsjednik Republike Srpske, Dodik se sada suočava s ozbiljnim posljedicama. Ukoliko postane pravomoćna, presuda osim zatvorske kazne uključuje i zabranu obnašanja funkcije predsjednika Republike Srpske u trajanju od šest godina. No, dok su mnogi u BiH znali da je Dodik, uz sve svoje političke manipulacije, došao do ove točke, mnogi se pitaju može li ova presuda utjecati na njegov daljnji politički put.

Presuda također implicira da se Dodiku zabranjuje obnašanje funkcija u zakonodavnim, izvršnim, pravosudnim i drugim organima koji se u cijelosti ili djelimično financiraju iz javnih sredstava. Kako je naknadno pojašnjeno iz Suda BiH, ukoliko Dodik pravosnažno bude osuđen kao u prvostepenoj presudi, neće moći obnašati niti jednu javnu funkciju i to će se primjenjivati po automatizmu sile zakona.

Ova zabrana, uz kaznu zatvora, dolazi kao ozbiljan udarac političkoj moći koju je Dodik godinama gradio. Njegovi planovi i tvrdnje da će se nastaviti boriti protiv BiH i njezinih institucija, ali i da će, unatoč presudi, nastaviti političku borbu, sada dolaze pod ozbiljno pitanje. No, presuda nije samo pravni poraz za Dodika; ona je, kako se čini, početak političke dinamike koja može dovesti do daljnjeg podgrijavanja političkog sukoba u BiH. Naime, Dodik, kao i uvijek, nije samo predao svoju političku sudbinu u ruke pravde. Umjesto toga, on je nastavio s političkim napadima, ignorišući presudu i pozivajući na nastavak borbe protiv institucija BiH. Na mitingu u Banjoj Luci, nakon presude, Dodik je pozvao svoje pristaše da podrže njegovu borbu. Ponovno je pozvao ALEKSANDRA VUČIĆA, predsjednika Srbije, na dolazak u Banju Luku kako bi 'vidjeli šta će i kako će'. Nema tu puno suzdržanosti – Dodik je jasno poručio da je on iznad presude i da će nastaviti s rušenjem pravnog poretka.

'Donijet ćemo nekoliko zakona', kazao je Dodik, koji je u prvoj izjavi presudu nazvao 'sranjem'. Prvi je zakon o zabrani rada Tužilaštva i Suda BiH na prostoru RS, o zabrani rada VSTV-a BiH i formiranje VSTV-a RS, zakon o zabrani djelovanja SIPA-e na području RS, zakon o zabrani djelovanja

OSA-e na području RS, i na kraju, zakon o zabrani rada u zajedničkim institucijama.' Tim riječima jasno pokazuje da nije samo politički nesklon institucijama BiH, već da je voljan učiniti sve kako bi nastavio s razgrađnjom BiH iznutra. On ne priznaje presudu, niti bilo koju odluku koja dolazi od institucija BiH i međunarodne zajednice. Nadalje, Aleksandar Vučić, koji je očito duboko uključen u podršku Dodiku, sazvao je hitnu sjednicu Savjeta za nacionalnu sigurnost Srbije i odmah najavio posjetu Banjoj Luci.

Samo nekoliko sati prije izricanja presude istaknuti zastupnici i ministri iz RS-a zaprijetili su napuštanjem institucija BiH u slučaju osuđujuće presude, dok je odmah po izricanju presude Narodna skupština Republike Srpske pripremila i na usvajanje uputila osam zaključaka koji jasno odbacuju presudu i osporavaju nadležnost Suda BiH. Skupština je izjavila da se presuda temelji na odluci 'neizabranog stranca' Christiana Schmidta, što je Dodik iskoristio kao politički argument u svojoj borbi protiv države BiH. U zaključcima se poziva na nepoštivanje odluka međunarodnih institucija, uključujući odbacivanje svih odluka Christiana Schmidta, što je još jedan dokaz da će se politička borba i dalje voditi na terenu institucija Republike Srpske, koje sve više odbacuju svaku centralnu vlast. Pored toga, traže se i kaznene prijave protiv tužilaca i sudija Suda BiH koji su postupali prema nametnutoj odluci, pozivajući se na osnovnu političku poziciju prema BiH i njenim institucijama.

NAKON presude Dodik je također izjavio da će 'zakoni koji će biti doneseni u Narodnoj skupštini Republike Srpske zabraniti djelovanje SIPA-e i OSA-e na teritoriji RS-a', što je, kako se čini, prijetnja koja ima potencijal da iznova pokrene političku krizu u BiH. Iako presuda znači veliki udarac za Dodika i njegovu političku karijeru, ona sigurno neće biti kraj njegove borbe. On i dalje ne odustaje od svojih političkih ciljeva, koji su usmjereni na daljnje oslabljivanje BiH kao države i njene unutarnje stabilnosti.

Advokat iz Banje Luke ALEKSANDAR JOKIĆ se u izjavi za Novosti slaže da je presuda lukava, ali ostaje pri stavu da je čitav postupak lakrdija i da nema elementarne pravne logike.

— Ako ustavi i zakoni ne važe za najviše, šta mi ostali da očekujemo? – pita se Jokić.

S druge strane, profesor sa Filozofskog fakulteta u Sarajevu ENVER KAZAZ smatra da je ova presuda istodobno i politički kraj Milorada Dodika. Kaže da je ovakva presuda bila očekivana, jer je Dodik blatantno narušio poredak BiH i autoritet visokog predstavnika, koji je sastavni dio Dejtona.

— Sud se profesionalno ponio, sačuvao svoj integritet i donio presudu koja odgovara djelu. Dodikove prijetnje da će donijeti neki svoj izborni zakon, zabraniti rad vstv-a, Suda BiH, sipa-e, osa-e itd. mogu biti lako poništene od strane ohr-a. Dodik nije uspio mobilizirati građane RS-a, i ovaj dan je početak oslobađanja građana RS-a i BiH od njegovog terora, kriminala, nepotizma, ukratko od nekoga ko je RS pretvorio u demografsku pustinju. Nadam se da će presuda biti potvrđena, čime će građani RS-a i BiH biti oslobođeni – govori Kazaz za Novosti.

— Mi ćemo sada ući u neku vrstu političke krize, ali Dodik je sada sveden na tri zastupnika u Domu naroda, kojim može blokirati rad institucija sistema, dakle Vijeća ministara i Parlamenta, ali i to se može riješiti intervencijom visokog predstavnika – dodaje Kazaz. ■

Без динара, дружге

Слађан Павловић из Белог Поља провео је осам сати у два аутобуса, два комбија и два таксија како би подигао своју инвалидску пензију. И још не сме да заборави да остатак динара замени у евре, јер на Косову не постоји ниједна институција у којој је то могуће урадити

ДА би дошао до пензије, Слађан Павловић је на пут кренуо 7. фебруара из Белог Поља крај Пећи. Од сачуване мале инвалиднине прво плаћа такси да би стигао шест километара до Гораждевца. Даље ће, наредних 80 километара, хуманитарним аутобусом, како би се домогао Северне Митровице. За осталих 60 и нешто километара до Рашке броји новчанице за комби превоз. На четворочасовни поход по пензију кренуо је по мраку, око пола шест ујутру, а стигао око пола десет. Као и многи други, са надом да ће на монтажној експозитори Поштанске штедионице, постављеној прошлог марта у Рудници, моћи да подигне ограничену количину динара. Банкомат крај плавих кућица које сећају на чек-поинт српске полиције недавно се 'померио' стотинак метара даље и придружио монтажној писарници матичне службе. Друга опција је да из Руднице оде у центар Рашке. Јер чим тамо подигне пензију, креће у потрагу за лековима. Рецепт из српског, уједно бесплатног система, безвредни су на Косову. Динари су обрисани са 'оне стране' Јариња. Слађан Павловић не сме да заборави да остатак новца замени у евре, јер на Косову не постоји ниједна институција у којој је то могуће урадити. Конверзија се одвија у сивој зони – неконтролисано и, наравно, уз дебелу провизију. Изнуреном од пута, пензионерског Дана мрмота, све је супротно од и привидног олакшања када 'легне пензија'.

— Тако је Бог рекао, тако је суђено – изусто је одмахујући.

Ред уморних лица крај банкомата и у банкама у Рашкој лако се описује са 'старији и нарушеног здравља'. Већина ће рећи да им је та пензија све. Неки немају аутомобиле, неки више ни возачку дозволу или некога да их превезе, а многима који су у стању да возе је скупо да одвоје за бензин.

— У конкретним бројкама, одлукама Централне банке Косова (ЦБК) о укидању динара као средства плаћања, као и Владе Косова о гашењу институција финасираних од стране Републике Србије, директно је погођено преко 60.000 грађана који примају плате и пензије – истиче Миодраг Милићевић, извршни директор невладине организације Актив са седиштем у Северној Митровици.

— Од тог броја, око 5.000 пензионера, због лошег здравственог стања и немогућности одласка у банку или пошту, прима пензију путем пензионих чекова, односно на руке. Поред тога, одлуке су погодиле и више од 31.000 корисника социјал-

Четворочасовни поход по пензију – Слађан Павловић

них давања, који су остали без приступа својим основним примањима – додаје.

Централна банка Косова је 27. децембра 2023. донела уредбу по којој је 1. фебруара 2024. једина дозвољена валута на Косову евро. Тиме је платни промет динарима постао нелегалан. Одмах је америчка амбасада у Приштини позвала Владу Косова да размисли одлуку и консултује се са заједницама. Истакнуто је да је Косово преузело обавезе према Ахтисаријевом плану и да Србија има право да пружа финансијску помоћ припадницима српске заједнице на Косову. Одговор је дошао неколико дана касније – угашена је прва пословница Поште Србије и затворен банкомат Поштанске штедионице у Гораждевцу, у општини Пећ. Последња је затворена недавно у Грачаници. Доступни подаци о броју корисника давања из буџета Србије који живе на Косову указују на озбиљан ударац најугроженијим слојевима српске и других невеликих заједница, али и одређеног броја Албанаца, истичу саговорници Новости. У правну канцеларију Момчила Трајковића у Грачаници годинама су долазили и многи Албанци покушавајући да остваре право на пензије, једнаком муком зарађене у некадашњим предузећима 'оне' Југославије. Данас су сви у истом косовском лонцу.

— Овај катастрофалан потез, неразумна одлука пореметила је егзистенције односе, не само Срба него и Албанца, јер велики број њих живи од пензије које прима из Србије. Многи су радили по београдским фирмама, неки су право на пензију остварили још пре рата. Имам доста контакта са многим пензионерима и примећујем велико незадовољство, али се јавно не оглашавају – истиче Трајковић.

— Као што Вучић када размишља о Косову размишља само о Србима и не размишља шта ће са Албанцима, тако и Аљбин Курти када размишља о албанском Косову, не размишља шта ће са Србима – подвлачи председник Српског националног форума.

— А чињеница је да велики број људи, у највећем Срби на Косову, живе од буџета Србије. То 'толеранси' косовске власти, јер издржавање толиког народа много кошта. Док се не постигне коначни споразум, неке институције би морале да остану јер је то од користи за грађане. Но, овде се ради о једној јуришничкој Куртијевој политици, без такта – процењује Трајковић.

Невладиној организацији Актив последњих 12 месеци грађани пријављују проблеме настале као последица оваквог спровођења одлуке косовских власти. Најчешће се жале на велику удаљеност банкомата, недостатак организованог превоза и отежано снабдевање лековима.

— Непотребни трошкови додатно оптерећују скромне месечне буџете грађана. На пример, грађани пећког региона приморани су да путују чак 160 километара у једном правцу, користе два различита превоза како би у Рашки подигли месечна примања. Најстарији грађани, особе са отежаним кретањем, принуђени су да траже помоћ од рођака, пријатеља којима уступају своје картице да подигну новац са банкомата – истиче Милићевић. Ту се листа проблема не завршава.

Момчило Трајковић

— На све то, свака пословна банка има своју политику о висини дневног лимита за подизање готовине. У Банци Поштанска штедионица, где већина грађана има отворене жиро-рачуна, тај лимит је најнижи. Уколико зарада прелази 50.000 динара, корисници су принуђени да преостали износ подигну наредних дана, што додатно компликује ситуацију и повећава трошкове. Ови проблеми не само да отежавају живот грађана, већ и указују на озбиљне системске последице које захтевају хитно и ефикасно решавање – додаје он.

Анализе Актива још показују да су осим удара на лични буџет и куповну моћ, потези косовских власти негативно утицали и на локалну економију. Промет у локалним трговинама је пао, па су и трговци приморани да отпуштају раднике.

— Иако још немамо прецизних података у утицајима на економски сектор, ефекти, укључујући и забрану увоза робе из Републике Србије, су видљиви, а значајне последице се не могу занемарити – примећују у Активу.

Гувернер Централне банке, АХМЕТ ИСМАИЉИ, оценио је да је уредба која дефинише евро као једину валуту, а забрањује динар на Косову, показала позитивне ефекте откада је ступила на снагу. Јер, како је навео, створила је позитивне ефекте за цео сектор.

— Ова одлука, донета током преговарачког процеса са Београдом, тешко је разумљива, али сигнал је јасан. Нарушава и кредибилитет еу-а као главног посредника у процесу дијалога и отежава проналажење функционалних решења за ово и друга отворена питања која оптерећују однос Београда и Приштине, а живот обичних грађана чине тешко подношљивим. Политика свршеног чина додатно сужава могућности за брз и смислен договор – закључује Милићевић.

— Ми смо навикли да нама ништа не пада са неба – додацила је старија госпођа на путу ка свом новцу.

Слађан Павловић, који прима инвалидску пензију, 7. фебруара провео је осам сати у два аутобуса, два комбија и два таксија како би провукао картицу кроз банкомат, јер за сада другог решења нема. На ветрометини два финансијска система, за најугроженије нико не мари. Они увек најскупље плаћају охоло потезе политичара који нити слушају, а још се мање брину о потребама оних чије животе контролишу. Међународна заједница, која и даље сече косовски колач, реагује 'опасном' љутњом на Твитеру. Чекира учинак и заборави на фолоу-ап.

И толико о социјалној инклузији и људским правима. ■

'Slonovi' u staklani

Vodeća uloga Njemačke u EU-u koju zahtijeva izborni pobjednik Friedrich Merz ne produbljuje samo geopolitičke napetosti. Milijarde dolara za naoružanje moraju se odnekud namaknuti. Sigurno je da će njegova vlada zaoštriti sukobe oko raspodjele resursa u zemlji. A od toga je i ranije najviše profitirao AfD

Markus Söder i Friedrich Merz (Foto: Liesa Johannsen/Reuters/PIXSELL)

U IZBORNOJ noći vodeći kandidati stranaka zastupljenih u Bundestagu tradicionalno se sastaju na takozvanoj *Elefantenrunde*, 'slonovskoj' debati stranačkih čelnika. Ova renomirana grupa ima za cilj pokazati 'težinu' sudionika i služi kao prvo ispitivanje terena za moguće koalicijske pregovore. No, u njemačkom političkom vrhu vladala je uglavnom zbunjenost. Iako je konzervativni savez CDU/CSU, kako se i očekivalo, osvojio najviše glasova, prava

pobjednica saveznih izbora je krajnje desna Alternativa za Njemačku (AfD). Ostale stranke takozvanog političkog centra – Socijaldemokratska stranka Njemačke (SPD), liberalni Zeleni i FDP – pretrpjele su velike gubitke. Jedino je stranka Ljevica uspjela ostvariti značajan porast glasova.

AfD je rezultatom od 20,8 posto udvostručio broj glasova i postao druga najjača politička snaga, odmah iza Unije CDU/CSU. Učvrstili smo se kao narodna stranka (*Volkspartei*), masovna stranka s potporom u svim društvenim

grupama', poručila je predsjednica stranke ALICE WEIDEL u izbornoj noći. Zaista, izborni uspjeh AfD-a predstavlja povijesnu preraspodjelu moći u političkom sustavu Savezne Republike Njemačke. U istočnoj Njemačkoj AfD je osvojio 34,5 posto glasova, što je gotovo dvostruko više od CDU-a. No, uspjeh stranke nikako nije ograničen samo na istok zemlje. Na zapadu Njemačke AfD s 17,9 posto zauzima drugo mjesto, odmah ispred SPD-a. Posebno veliku podršku stranka uživa među (muškim) radnicima i nezaposlenima. Milijunske donacije, koje su uoči izbora postale javne, a koje potječu od pojedinih srednjih poduzetnika, jasno pokazuju da stranka ima podršku i u dijelovima njemačkog gospodarstva.

S obzirom na ove okolnosti, čak ni FRIEDRICH MERZ nije imao razloga za veliko zadovoljstvo. Kancelarski kandidat CDU-a je s 28,5 posto osvojenih glasova odgovoran za drugi najlošiji rezultat svoje stranke na saveznim izborima. Iako su stranke Unije poboljšale svoj rezultat za 4,4 posto, ostale su ispod ciljanih 30 posto i daleko ispod udjela glasova iz ere ANGELE MERKEL. Otkako je 2022. preuzeo vodstvo stranke, Merz je konzervativce usmjerio prema oštrom desnom kursu. Zalaže se za restriktivnu migracijsku politiku, želi smanjiti državne socijalne naknade i naknade za nezaposlene te omogućiti porezne olakšice za velike tvrtke i njemačke bogataše. Kao ekonomski savjetnik zaradio je milijune, posjeduje dva zrakoplova, a ipak za sebe kaže da je tek dio 'više srednje klase', kako je jednom izjavio u intervjuu za tabloid Bild.

Ostaje nejasno s kojom bi strankom Merz mogao provesti svoje socijalne rezove. Najveća programska podudarnost postoji s AfD-om. Predsjednik CDU-a u prošlosti je više puta koketirao s mogućnošću suradnje s krajnjom desnicom. Nepunih mjesec dana prije izbora, suprotno stajalištu vlade, Merz je u Bundestagu uz podršku AfD-a progurao prijedlog zakona kojim se zaoštava migracijska politika, što je diljem zemlje izazvalo val prosvjeda protiv desnog zaokreta. Tijekom debate stranačkih čelnika predsjednica AfD-a Alice Weidel odmah je ponudila CDU-u koalicijske pregovore. 'Spremni smo preuzeti odgovornost', poručila je. No, Merz je ponovno odbacio mogućnost suradnje s AfD-om. Podržao ga je bavarski premijer i čelnik CSU-a MARKUS SÖDER: 'Naš je zadatak organizirati promjenu smjera kako zemlju ne bismo prepustili radikalima.'

Budući da za Södera ne dolazi u obzir ni koalicija sa Zelenima, Uniji preostaje jedino SPD. No, socijaldemokrati su izgubili gotovo deset posto glasova i s osvojenih 16,4 posto ostvarili najlošiji izborni rezultat u povijesti stranke. U usporedbi s izborima 2005. njihov se udio glasova više nego prepolovio. Iako društvena nejednakost u Njemačkoj kontinuirano raste već duže od dvadeset godina, a zemlja ima sektor najniže plaćenih poslova u Europi, SPD se i dalje drži neoliberalne politike 'potražnje i poticanja' (*Fordern und Fördern*). Moto simbolizira neoliberalnu promjenu kursa socijaldemokracije, koja je u vrijeme kancelara GERHARDA SCHRÖDERA od 1998. do 2005. provela opsežne rezove u socijalnoj politici, kao i promjene tržišta rada. Smanjenjem socijalnih beneficija namjeravalo se nezaposlene potaknuti na aktivno traženje zaposlenja (*Fordern*), dok istovremeno, prema teoriji, država deregulacijom i uvođenjem slabo plaćenih poslova stvara više radnih mjesta (*Fördern*). Unatoč tome što stranka od izbora do izbora bilježi poraze, vodeći stranački dužnosnici i dalje se grčevito drže sudjelovanja u vlasti, umjesto da pokrenu sadržajni i programski proces obnove kakav trenutno provode austrijski socijaldemokrati pod vodstvom lijevo orijentiranog predsjednika ANDREASA BABLERA.

SPD-ovi bivši koalicijski partneri također su doživjeli poraz na izborima. S 11,6 posto osvo-

jениh glasova (3,1 posto manje nego 2021.) Zeleni su zauzeli četvrto mjesto. Glavni kandidat ROBERT HABECK kandidirao se s ciljem da postane kancelar. Kako bi zadržali mogućnost eventualne koalicije s CDU/CSU-om, Zeleni su izbjegavali otvorenu kritiku Merza, čak i kada je on uz potporu AfD-a izglasao prijedlog zaoštavanja migracijske politike. FDP nije uspio ponovno ući u Bundestag. Stranački vođa CHRISTIAN LINDNER nadao se da će imati koristi od ranog raspada vlade. S obzirom na katastrofalan izborni rezultat, najavio je ostavku. Međutim, budućnost stranke ostaje neizvjesna. Zaglavljen između projekta ekološke modernizacije Zelenih i reakcionarnog nacionalnog neoliberalizma AfD-a, FDP jednostavno ne nalazi svoje mjesto u političkom spektru.

Stranka Ljevica ostvarila je zapažen izborni rezultat. Nakon odcjepljenja sljedbenika njihove najpoznatije političarke SAHRE WAGENKNECHT, Ljevica se našla u egzistencijalnoj krizi. Sredinom siječnja ankete su joj predviđale samo tri do četiri posto glasova. Zbog izbornog praga od pet posto ulazak u Bundestag činio se upitnim. Novi voditeljski dvojac, koji čine INES SCHWERDTNER i JAN VAN AKEN, u izbornoj se kampanji prvenstveno fokusirao na socijalna pitanja. Iako opravdane kritike poskupljenja stanarina i zahtjevi za većim oporezivanjem visokih prihoda već dugo ne nailaze na odjek u javnosti, to se promijenilo nakon što su CDU/CSU i AfD u Bundestagu zajednički glasali za pooštavanje migracijske politike. Za razliku od svih ostalih stranaka, Ljevica nije bila pod sumnjom da bi mogla formirati vladajuću koaliciju pod kancelarom Merzom. Zahvaljujući jasnoj opozicijskoj liniji stranka se uspjela profilirati pa je zabilježila neviđeni priljev novih članova. Sa 8,7 posto osvojenih glasova (3,9 posto više no 2021.) Ljevica je ponovno u Bundestagu, dok je socijalno-konzervativnom Savezu Sahre Wagenknecht (BSW) s osvojenih 4,9 posto ulazak izmakao za dlaku.

Rezultat saveznih izbora pokazuje rastuću društvenu polarizaciju. Konzervativno-socijaldemokratska vlada na čelu s Merzom imala bi stabilnu većinu. Međutim, stranke se sadržajno relativno malo preklapaju. Kao odgovor na gospodarsku recesiju, SPD zahtijeva velika ulaganja i povećanje poreza za bogate, dok Unija želi smanjenje socijalnih izdataka i smanjenje poreza. Jedina zajednička točka je nastavak naoružanja njemačke vojske. 'Europa čeka Njemačku', ustvrdio je Merz na debati stranačkih čelnika. Ali vodeća uloga u EU-u koju zahtijeva ne produbljuje samo geopolitičke napetosti. Milijarde dolara uložene u naoružanje moraju se odnekud namaknuti i postoje brojne indicije da će se to postići rezovima u socijalnim i zdravstvenim sektorima. Sigurno je da će nova Merzova vlada zaoštriti sukobe oko raspodjele resursa u zemlji. U proteklih deset godina od toga je najviše profitirao AfD.

Istovremeno sa sve zaoštrenijim domaćim političkim sukobima, na štetu Njemačke se mijenjaju i geopolitički uvjeti. Zbog visoke ovisnosti o izvozu njemačka industrija je snažno profitirala od globalizacije. Nasuprot tome, kaznene carine koje je najavio TRUMP njemačko bi gospodarstvo teško pogodile. Usto, produbljuje se i politički jaz između Njemačke i najvažnijeg saveznika. Približavanje SAD-a Rusiji zateklo je EU posve nespremnju. Savezu europskih država prijeto da u mogućim mirovnim pregovorima igra tek ulogu gledatelja, što može dovesti i do promjene balansa moći u rusku korist. Apsolutni prioritet je ojačati Europu, tako da korak po korak možemo postići nezavisnost od SAD-a, rekao je Merz u Elefantenrunde. 'Nikada ne bih vjerovao da ću u TV emisiji morati tako nešto reći', dodao je. ■

Koliki će biti moj dio? –
Zelenski i Trump (Foto:
ABACA/PIXSELL)

Mineralni mir

‘Ustupanje vrijednih minerala’ SAD-u, koje se spominje u paketu sa završetkom ukrajinskog rata, u prijevodu bi značilo: što temeljitije koloniziramo Ukrajinu, to je manja šansa da će se Rusija usuditi napasti je. Pritom postoje različite procjene o iznosu vojne pomoći SAD-a Ukrajini i o vrijednosti ukrajinskih depozita rudnih bogatstava

ČIM je postao američki predsjednik DONALD TRUMP dao je do znanja da će njegova vanjska politika, jednako kao one njegovih prethodnika, biti politika imperijalizma i kolonijalizma samo s manje retoričkog licemjerja i, barem zasad, manje oružanog nasilja, a u skladu s novim ekonomskim okolnostima usmjerena na neke druge resurse i neka druga područja

svijeta. U prvom mandatu Trump je iznio plan da Ameriku ponovno učini velikom tako što će ekonomski poraziti Kinu, dok je svoj drugi mandat započeo najavom megalomanskog projekta Stargate, javno-privatnog partnerstva ulaganja 500 milijardi dolara u infrastrukturu umjetne inteligencije. Da bi to bilo ostvarivo trebat će mu enormne količine sirovina koje se koriste u suvremenim tehnologijama, a na koje monopol ima Kina,

pa će ih se pokušati dočepati tamo gdje još može, primjerice na Grenlandu i u Ukrajini.

Trump je 12. veljače nazvao telefonom ruskog predsjednika VLADIMIRA PUTINA i 90-minutnim razgovorom označio početak pregovora za završetak ukrajinskog rata. Ti su se pregovori potom nastavili u Saudijskoj Arabiji bez prisustva predstavnika Evropske unije, pa čak i same Ukrajine. Istoga dana, američki ministar financija SCOTT BESSENT

u Kijevu je ukrajinskom predsjedniku VOLODIMIRU ZELENSKOM predao nacrt sporazuma između tih dviju zemalja, koji je dio sveobuhvatnog mirovnog plana, ali koji unatoč nominalnoj svrsi nije uključivao nikakve sigurnosne garancije SAD-a Ukrajini. No zato je sadržavao detaljno razrađen plan da Ukrajina svoj dug SAD-u vrati tako što će mu ustupiti ‘500 milijuna dolara vrijedne minerale’. Sadržaj nacrtu tog sporazuma, datiranog 7. veljače, objavio je britanski list The Telegraph, uz komentar da se uvjeti kakvi su ponudeni Ukrajini ‘inače nameću agresorima i ratnim gubitnicima’, da su ‘gori od uvjeta postavljenih Njemačkoj i Japanu’ nakon Drugog svjetskog rata, s iznosom ‘većim od reparacija traženih od Njemačke Versajskim ugovorom nakon Prvog svjetskog rata’.

Prema tom prijedlogu, koji nisu pisali pravnici vlade već privatni odvjetnici, Ukrajina bi SAD-u trebala ustupiti rudna bogatstva i druge prihode vrijedne 500 milijardi dolara, na koliko je Trump procijenio američku financijsku pomoć tijekom tri godine rata. Dvije bi zemlje oformile zajednički investicijski fond koji bi imao ekskluzivno pravo odlučivanja o licencama i projektima, pravna osnova za provođenje sporazuma bili bi zakoni New Yorka, a SAD bi dobivao 50 posto prihoda od crpljenja prirodnih resursa, 50 posto vrijednosti licenci dodijeljenih trećim stranama i prihode od luka, nafte i plina.

Upravo je Zelenski, inače, predložio ideju da SAD dobije udio u ukrajinskim mineralima, i to još u rujnu prošle godine, prilikom posjeta Trumpu koji tada još nije bio predsjednik države. ‘Oni sjede na bilijunima dolara minerala koji bi mogli biti dobri za našu ekonomiju’, izjavio je pak senator LINDSEY GRAHAM prilikom posjeta Ukrajini prije pet mjeseci, dok je ukrajinski predsjednik stajao pored njega i kimao glavom. Ipak, Zelenski nije pristao na prijedlog koji su mu Amerikanci nedavno servirali, no ne zato što bi imao nešto protiv prepuštanja rudnih bogatstava, već zato što u sporazum nisu bile uključene američke sigurnosne garancije.

Trump i državni tajnik MARCO RUBIO opevotavano su, doduše, izjavljivali da je Zelenski ‘u principu pristao’, ali i nedugo zatim izašli s novim prijedlogom, koji se suštinski ne razlikuje od prvog. Prijedlog ‘ne uključuje vojne garancije, ali implicitno uključuje garanciju da će Sjedinjene Američke Države biti snažno uključene u ekonomsku budućnost – ja to nazivam ekonomskim sigurnosnim garancijama. Što više imovine američke kompanije budu imale na terenu, to je veći interes SAD-a da ukrajinska ekonomija dobro posluje, to je veća i sigurnost koju SAD omogućava ukrajinskom narodu i više će se uloženo vratiti američkim poreznim obveznicima’, izjavio je ministar financija Bessent Fox Newsu. Rekao je i da je interes SAD-a da se ‘ispreplete’ s ukrajinskim mineralnim bogatstvima, energetikom i državnim poduzećima, objasnivši svoj koncept ‘ekonomskih sigurnosnih garancija’ kao nešto što u prijevodu znači – što temeljitije koloniziramo Ukrajinu, to je manja šansa da će se Rusija usuditi napasti je.

Bessent više nije spominjao iznos od 500 milijardi dolara, pa je ostalo visjeti u zraku koliko je novca SAD potrošio zbog ukrajinskog rata i gdje je točno taj novac završio. Trump je naime osim 500 milijardi kasnije spominjao i cifru od 350 milijardi, dok je Zelenski uzvratilo da je Kijev dobio samo 75 milijardi. Stoga se jedno vrijeme ‘nije znalo’ gdje je završilo preostalih stotinjak milijardi s obzirom na to da je američki Kongres od početka rata odobrio ukupno 177 milijardi dolara. Iznos pomoći dodijeljene Ukrajini

Kako bi se dočepao ukrajinskih minerala, Trump se poveo za presedanom koji je postavila Kina. Ta je zemlja 2007. potpisala ugovor s vladom DR Konga prema kojemu Kongo u zamjenu za izgradnju infrastrukture Kini daje pristup svojim rudnim bogatstvima

očito je značajno manji od Trumpovih 500 milijardi, a zna se i da je 70 milijardi potrošeno u samom SAD-u odnosno na domaće kompanije koje proizvode oružje. Poznato je i da su deseci milijardi dolara uloženi u jačanje američkih vojnih kapaciteta u drugim zemljama Evrope, pa Ukrajina u svakom slučaju nije adresa kojoj bi trebalo ispostaviti račun za ta ulaganja.

Slično paušalnom razbacivanju brojkama oko američke vojne pomoći Ukrajini, ovih su se dana mogle čuti i raznorazne procjene o vrijednosti ukrajinskih depozita kritičnih metala i drugih rudnih bogatstava. Prema nekima od njih, ukupna vrijednost minerala, nafte i plina doseže 26 bilijuna dolara, od čega 12 bilijuna otpada na kritične i rijetke metale. Ukrajinski geološki institut tvrdi da se u toj zemlji nalaze zalihe grafita, litija, cirkonija, obojenih ili neželjnih metala (aluminij, bakar, olovo, titan, cink i kositar), mangana, željeza, urana, polimetala i rijetkih metala. No procjenjuje se i da je između 30 i 40 posto zaliha smješteno u istočnim područjima koja su pod ruskom okupacijom. Ako je suditi po izjavama KEITHA KELLOGGA, američkog izaslanika za Rusiju i Ukrajinu u NATO savezu, sukob između dviju zemalja prema mirovnom sporazumu koji se upravo kuje mogao bi se zamrznuti na trenutnim linijama fronta. To znači da će dobar dio ukrajinskih rudnih bogatstava ostati pod kontrolom Moskve, uključujući i dva nalazišta litija u blizini Donjecka odnosno Zaporizja, što međutim u izmijenjenim geopolitičkim okolnostima za SAD ne mora predstavljati prepreku. Dapače, u ponedjeljak, 24. veljače Vladimir Putin javno je ponudio 'američkim partnerima' zajedničke rudarske projekte u samoj Rusiji i u njezinim 'novim teritorijima', pa se čini da će se dvije okupacijske sile lako dogovoriti kako očerupati rudna bogatstva Ukrajine.

KSENIJA ORINČAK, izvišna direktorica ukrajinskog Udruženja rudarskih industrija, rekla je da ne treba zanemariti ni resurse smještene u središnjim i zapadnim dijelovima zemlje. 'Imamo visoko kvalitetan titan, litij, kobalt, bakar, sve', uvjerava Orinčak, unatoč tome što su postojeće procjene i mape izrađene još u vrijeme Sovjetskog Saveza i otad nisu rađena novija istraživanja.

U svibnju 2022. godine HANNA LIVENCEVA, tadašnja predsjednica Ukrajinskog geološkog instituta, objavila je članak u kojemu tvrdi da se u Ukrajini nalazi čak pet posto globalnih zaliha mineralnih resursa. Duž cijelog Ukrajinskog masiva, koji se proteže od istoka do zapada zemlje, nalazi

se 20 tisuća depozita 117 različitih tipova minerala, piše Livanceva, od čega polovica ima 'komercijalnu vrijednost', a njih 3.055 bilo je operativno prije početka rata. Prema službenim podacima, Ukrajina ima zalihe 22 od 34 minerala koje je Evropska unija identificirala kao 'kritične', uključujući i rijetke elemente. Rijetki elementi podskupina su od 17 kritičnih minerala koji nisu osobito rijetki, ali su njihova ekstrakcija i rafiniranje komplicirani, skupi i ekološki izrazito destruktivni. Koriste se, između ostalog, u proizvodnji mobitela, električnih automobila, lasera, sistema za navođenje projektila i kontrolnih šipki u nuklearnim reaktorima.

PRIJE izbijanja rata, Ukrajina je bila vodeći globalni proizvođač titana (osam posto) i jedan od vodećih proizvođača galija, grafita, broma i niza drugih minerala, a pretpostavlja se i da ima najveća nalazišta litija u Evropi. Američki Geološki institut objavio je pak 2022. godine listu 50 minerala koje smatra 'ključnima za postizanje nacionalne sigurnosti, te razvoja ekonomije, obnovljivih izvora energije i infrastrukture', s napomenom da će se lista revidirati svake tri godine.

No osim što su podaci o ukrajinskim nalazištima kritičnih minerala zastarjeli, stručnjaci upozoravaju i da je za SAD otežavajuća okolnost to što je ukrajinska infrastruktura dobrim dijelom oštećena ratnim razaranjima, što značajno poskupljuje buduća američka ulaganja. Oko polovice ukrajinskih kapaciteta proizvodnje električne energije je uništeno, dok je s druge strane rudarstvo energetski izrazito intenzivna industrija. Rudarstvo je i dugoročna industrija jer od početnog ulaganja do operativnosti prosječno prođe 18 godina, dok je prosječna vrijednost investicije između 500 milijuna i milijardu dolara.

Pojedini analitičari tvrde i da će cijene nekih minerala, poput litija, u budućnosti padati kako se budu razvijale zamjenske tehnologije za proizvodnju baterija, te napominju i da je potencijalno najveći globalni projekt ekstrakcije litija trenutno onaj koji se nalazi upravo u SAD-u. Rudnik Thacker Pass u Nevadi u budućnosti bi, pretpostavlja se, mogao pokrivati čak 25 posto svjetske potražnje za litijem.

S druge strane, Međunarodna agencija za energiju (IEA) navodi da se 2022. godine ukupna vrijednost tržišta tranzicijskih minerala udvostručila na skoro 390 milijardi eura u odnosu na pet godina ranije, te da će se do 2040. godine i taj iznos utrostručiti ukoliko države realiziraju svoje planove ulaganja u obnovljive izvore energije. Kina je pak vodeći igrač u globalnom opskrbnom lancu kritičnih i rijetkih minerala, a njezina dominantna pozicija znači da će, gdje god se u svijetu ti minerali izvade iz tla, u najvećem broju slučajeva završiti u Kini. Prema podacima IEA-e, na Kinu otpada 35 posto ukupne prerade nikla, između 50 i 70 posto prerade litija i kobalta i skoro 90 posto rijetkih minerala, a prošle godine u njezinom je vlasništvu bila skoro polovica svih rezervi rijetkih minerala.

S obzirom na to da je Trump pokrenuo trgovinski rat s Kinom, tim je ratom ugrožen i američki pristup sirovinama na kojima sve industrijske zemlje temelje svoj budući ekonomski razvoj. Stoga se Trump, kako bi se dočepao ukrajinskih minerala, poveo za presedanom koji je postavila upravo Kina. Ta je zemlja 2007. godine potpisala ugovor s vladom Demokratske Republike Kongo prema kojemu Kongo u zamjenu za izgradnju infrastrukture Kini daje pristup svojim rudnim bogatstvima. Kina je dosad uložila oko tri milijarde dolara, dok se vrijednost nalazišta procjenjuje na oko 90 milijardi. ■

Pila Musk

Radikalne rezove koji se u SAD-u provode pod Muskovim vodstvom ne legitimiraju neki ekstremni stavovi koji su spletom okolnosti došli s margine u centar. Radi se o stavovima koji uživaju priličnu političku popularnost širom planete, pa tako i u našem sokaku: države je previše i kriva je za sve probleme

USPOSTAVA Odjela za učinkovitost vlade (DOGE) u Sjedinjenim Američkim Državama i njeni prvi potezi ne odudaraju previše od premise neke nove televizijske serije koju vam prijatelj pokušava preporučiti, a vi ga nevoljko slušate. – Dakle, TRUMP ti stavi MUSKA na čelo nekog novog odjela, ovaj ti tamo ubaci svoje neke inženjere, ono, klince od dvadesetak godina, neke luđake potpune, i oni ti zapravo preuzmu sve u vladi. – Kako misliš preuzmu sve? – Sve, kao nekakva vlada u vladi, sve nadziru, otpuštaju ljude, oduzimaju sredstva za socijalno i sve, preuzimaju ljudima podatke. – Stani, samo malo, kao imaju ovlaštenje za to, kako su zaobišli ustav i zakone? – Ma stavio ih Trump, rade što hoće, preuzeli su državu. – Neuvjerljivo mi to zvuči, tko će to gledat? Koliko ima sezona? – Ne zna se još, tek je počelo. Stvarno je bizarno, ali je ludo, moraš gledat.

I čini se da stvarno svi moramo gledati. I da nam se pred očima mijenjaju ustaljene predodžbe države i odnosa između privatnog i javnog autoriteta. Otkad je DOGE uspostavljen – formalno se radi o preimenovanoj već postojećoj agenciji s privremenim rokom trajanja – gotovo na dnevnoj bazi izloženi smo vijestima o krajnje nevjerovatnim odlukama, saznanjima o izvršiocima i metodama provedbe. DOGE naime nema ingerenciju ni ovlaštenje da reže troškove, ali to unatoč tim preprekama čini i tek se čekaju sudske odluke o tim potezima. Otpuštene su tisuće ljudi, srezana brojna davanja, a sve pod opravdanjem da su Muskovi priučeni detektivni pronašli dokaze korupcije i prevare. Usput se saznaje da među tim navodnim fikalnim detektivima ima inženjera sklonih fašističkim fantazijama, a na vidjelo svako malo izlazi i njihova frapantna neupućenost u kompleksni sustav tehnikolija vezanih uz

državne sisteme plaćanja i razne procedure koje prosto pogrešno čitaju. Dakle, ako zanemarimo i legitimitet i ideološke pobude, sama tehnička izvedba te antibirokratske revolucije krajnje je problematična. Za primjer, spomenimo samo kako je prošlog vikenda Musk zatražio od federalnih zaposlenika da do ponedjeljka pošalju izvještaj o tome što su radili proteklog tjedna. Kao što je primijetio jedan anonimni korisnik Muskove društvene mreže X, u narodu poznatije kao

Tretiranje države kao korporacije nije nova ideja. Sjetimo se samo neslavnog Tihomira Oreškovića, a i gotovo svaki dan čujemo nekog iz poslovnog svijeta ili obližnjeg kafica koji nesposobnost vlade tumači time da pojedini ministri ili službenici nemaju ni dana provedenog u privatnom sektoru

Twitter, opterećivanje zaposlenika dodatnom papirologijom teško da će javnu administraciju učiniti efikasnijom.

S obzirom na to da se i dalje radi o priličnom kaosu, teško je i sabrati sve dosadašnje poteze, a kamoli predvidjeti epilog. Očito je samo da će se obračuni voditi na sudovima i da će se druga sezona serije koju nam je prijatelj preporučio žanrovski izgledno iz *science fictiona* transformirati u sudsku dramu. Snižavanje stupnja izvjesnosti u prethodnoj rečenici – od očito do izgledno – nije slučajna propust. Po dosadašnjim izjavama Trumpa, Muska i potpredsjednika JD VANCEA da se primijetiti i da su, po njima, sudovi dio birokracije kojoj je potrebna, da se referiramo na popularni rekvizit libertarijanske desnice u posljednje vrijeme, motorna pila. Pojednostavljeno, borba neće biti samo sudska i pravna već i politička. Nebrojeno su puta spomenuti protagonisti već aludirali na navodnu prednost koju Trump kao suveren uživa u odnosu na ustav iz prostog razloga jer to sad Americi treba i nema vremena za sve proceduralne korake koje ustav i zakoni nalažu. Zasad se čini, makar ovakvo preko oceana, da se politički pokret otpora još nije formirao, a posebno se pasivnima i nezainteresiranima doimaju strukture Demokratske stranke.

Premda je, dakle, riječ o krajnje radikalnim potezima koji bi mogli promijeniti predodžbu uloge države u društvu i ekonomiji, ne radi se u suštini o nekim ekstremnim stavovima koji su spletom sretnih okolnosti došli s margine u centar. Radi se o stavovima o državi koji uživaju priličnu političku popularnost širom planete. Dovoljno se osvrnuti samo po našem sokaku: svi vodeći mainstream mediji, njihovi analitičari na *speed dialu*, većina opozicijskih opcija, gotovo svako stručno lice i svaki utjecajni podkaster će vam reći isto – države je previše i kriva je za sve probleme. Ono što njima, kod nas i šire, smeta nije sadržaj intervencija Muskove bojne, već DOGE stajl njihove izvedbe. Postoji i pristojniji način. Zato je nužno, uz politički alarm, analitički normalizirati ovu antibirokratsku revoluciju u Washingtonu koja se u ideološkim kuhinjama dugo krčkala na laganoj vatri. Više je tu bilo komplementarnih recepata, a kanadski povjesničar i publicist QUINN SLOBODIAN u nedavnom je članku za *The New York Review* izdvojio tri koja čine idejnu pozadinu.

Prvi veže uz poslovni *mindset* koji povezuje Silicijsku dolinu i Wall Street i koji na samog Muska ima presudan utjecaj. Radi se o tome da se državi pristupi kao netom preuzetoj neuspješnoj korporaciji. Oni najvrjedniji dijelovi kompanije se prodaju – u ovom slučaju se segment javnih usluga ili institucija prepusti tržišnim akterima – a ostatak funkcionira u minimalnom obliku sa što nižim troškovima. Tretiranje države kao korporacije nije nova ideja. Da se opet vratimo na domaći teren, svako malo bi se pojavila navodno svježja politička ideja da se upravljanje državom prepusti ljudima s korporativnim iskustvom. Sjetimo se samo neslavnog TIHOMIRA OREŠKOVIĆA, a i gotovo svaki dan čujemo nekog iz poslovnog svijeta ili obližnjeg kafića koji nesposobnost vlade tumači time da pojedini ministri ili službenici nemaju ni dana provedenog u privatnom sektoru. Ili u nešto živopisnijoj varijanti kakvih nam je zavidan broj na raspolaganju ostavio ŽELJKO KERUM: "Jesi ti ikad zaradija i podilija plaće?"

Drugi recept Slobodian pripisuje nešto starijoj intelektualnoj tradiciji koja se u antidržavnoj ofenzivi u Sjedinjenim Državama nalazi još od *New Deal*a – dakle, gotovo pa cijelo stoljeće. Proponente te tradicije Trump je imenovao u administraciju – među njima i RUSSELA VOUGHTA, koji je na čelu Ureda za upravljanje i proračun te vršitelj dužnosti

Musk s popularnim rekvizitom libertarijanske desnice (Foto: Gage Skidmore/Wikipedia)

Ureda za zaštitu financijskih potrošača i čije ponašanje ne odudara previše od Muskova. Vought i njegove ideološke kolege smatraju da država od tridesetih godina prošlog stoljeća naovamo služi kao poprište svojevrsne tihe revolucije. Vought ide toliko daleko i da tvrdi da je Amerika na korak od "potpuno marksističkog preuzimanja". Lijeve i liberalne elite su, zajedno sa svim ostalim neproduktivnim društvenim grupama, od umjetničkih projekata do raznih manjinskih grupa, pod izmišljenom egidom socijalnih i ljudskih prava preuzele proračun te kulturnu premoć ostvaruju tako što novce dijele njima vjernim grupama koje ih tako drže na vlasti.

OPET ništa novo ni u domaćem kontekstu: sjetimo se samo ideološke pozadine kratkog mandata ZLATKA HASANBEGOVIĆA u Ministarstvu kulture. Sličnog stava je i Musk, koji je ustvrdio da se novac oduzima famoznom realnom sektoru kako bi se financirala "zamjena stanovništva" i imigranti koji zauzvrat daju glasove Demokratima. I da taj navodni klijentelistički model treba razoriti. Tu pogotovo značajnu ulogu "dokaza" igraju transrodne osobe koje navodno najplastičnije pokazuju kako funkcionira taj "poslovno-politički" model: izmisliš da si drugog roda

i onda te država štiti. I tako svi izmišljaju nešto, samo je, eto, kod transrodnih osoba to najevidentnije. Radi se, dakle, o političkim fantazijama koje za cilj imaju parazitirati nad navodno prirodnom proizvodnom koalicijom inovativnih poduzetnika i poštenih, "normalnih" radnika.

Treći pak recept koji Slobodian izdvaja jest onaj koji stvarno dolazi s margine na centar i čiji je utjecaj najslabiji, ali zasigurno je prisutan. Za razliku od prethodna dva recepta koji državu žele stanjiti ili okovati, ovaj ju želi razoriti. Preciznije, želi "demokratizirati" i parcelizirati suverenitet i omogućiti korporacijama da direktno preuzmu ovlasti države na određenim teritorijima. Posrijedi su teorije o takozvanim *start-up* monarhijama, prilično popularnima na *online* desnici i među ekstremnijom libertarijanskom strujom. Najpoznatiji promotor je već dobro znani CURTIS YARVIN, bivši programer i amaterski pjesnik, koji tvrdi da se te ideje prilično dobro primaju u republikanskoj bazi i da je budućnost u decentraliziranom arhipelagu tehnomonarhija kojima se upravlja kao korporacijama bez osluškivanja želja i potreba rezidenata. Dakle, bez demokracije. Slobodianovim riječima, zamislite srednjovjekovnu Europu s letećim taksijima i Starlink inter-

Na ekstremnoj desnici ideološku je pobjedu odnijela libertarijanska struja u odnosu na onu koja je zagovarala, barem retorički, socijalnu državu, ali za odabrane. Ta pobjeda znači i ozbiljnu kontradikciju: navodni zagovaratelji nacionalnog suverenizma protiv globalističkih elita potpuno su spremni suverenost prepustiti korporacijama

netom. Ovaj recept još nema izravan utjecaj, više funkcionira u sferi intelektualne, a vrlo vjerojatno i erotske inspiracije vodećim ideolozima i pješadiji na društvenim mrežama.

S obzirom na razvoj događaja posljednjih mjeseci, jednu stvar možemo sa sigurnošću zaključiti. Na ekstremnoj desnici ideološku je pobjedu odnijela libertarijanska struja u odnosu na onu koja je zagovarala, barem retorički, socijalnu državu, ali za odabrane; takozvani šovinizam blagostanja (*welfare chauvinism*). Ta pobjeda znači i ozbiljnu kontradikciju: navodni zagovaratelji nacionalnog suverenizma protiv globalističkih elita potpuno su spremni suverenost prepustiti korporacijama, idejno i stvarno. Tako i Alternativa za Njemačku (AfD), koju je Musk podržao, suverena baš i ne vidi u *Volku*, već u američkom Big Techu. Upravo bi inzistiranje i prokazivanje te kontradikcije ljevici trebalo postati politički imperativ ako želi napokon preokrenuti političko-ideološke trendove.

Drugi zaključak koji se zasad može izvesti jest da je prilično odmaklo redefiniranje demokracije. Ona se sada, Muskovim riječima, definira kao negacija birokracije. Ili, preciznije, stereotipa o birokraciji. U pozitivnom smislu, demokracija bi po ovoj redefiniciji označavala neposrednost i meritokraciju. U realnom smislu, ona bi označavala uklanjanje prepreka za poslovanje i za prenošenje ovlasti suverena na kompanije. Birokracija je tu da smeta privatnoj inicijativi bilo koje vrste. Iako je javna birokracija zamišljena kao izvedbeno tijelo demokratske, kolektivne kontrole nad individualnim aspiracijama koje se kose s javnim interesom i javnim dobrom. Naravno da je birokracija rizična i da se nebrojeno puta autonomizirala i pretvorila u agenta s vlastitim interesima. Samo rješenje nije u njenom raspuštanju i prepustanju upravljanja privatnim birokracijama. Na toj ravni ljevicu čeka još jedan imperativ u borbi protiv antibirokratske revolucije raznih Muskovih bojni. A to je da ospori znak jednakosti između slobode za kapital i slobode za "obične" ljude od navodno nametnutih društvenih pravila poput solidarnosti sa slabijima i tolerancije koju desnica prodaje u paketu na ideološkom tržištu. ■

INTERNACIONALA

Na optuženičkoj klupi

Glavni državni tužilac bivšeg brazilskog predsjednika Jaira Bolsonaro krivi za pokušaj državnog udara, uključujući Lulinu likvidaciju. Bolsonaro se za optužnicu 'živo j.e', a nada se Trumpovoj pomoći i neizglednoj mogućnosti da Lula napusti vlast prije isteka mandata

BRAZILSKI su generali ovih dana zabavljeni zanimljivim problemom. Ako JAIR BOLSONARO bude proglašen krivim i osuđen na zatvor, kamo s njim? Budući da je kapetan u rezervi, to jest satnik u pričuvni kopnene vojske, ima pravo služiti kaznu u vojnom zatvoru. No on je i bivši brazilski predsjednik (1919. – 2022.), pa nije red da bivši vrhovni zapovjednik služi kaznu s običnim oficirskim osuđenima. Prostor namijenjen zatvorenim bivšim predsjednicima, ali civilima, nalazi se u objektu Glavnoga stožera. Mora se dakle naći neko zgodno mjesto usporedivo s prostorom gdje se obavljaju stožerne dužnosti. To je pravo predviđeno Vojnim kaznenim zakonikom koji je mudro predvidio da će možda trebati zatvarati i ministre, parlamentarce i visoke oficire. Odredbe se odnose i na bivše predsjednike, jer su oni za vrijeme mandata bili i vrhovni zapovjednici Oružanih snaga. Ali takva rješenja nisu pogodna za Bolsonara, jer bi taj zatvorenik u nekom od takvih prostora možda mogao poticati i nered, smatraju generali. Vjerojatno je tako da će zatvorenik Bolsonaro do isteka kazne, ako bude osuđen, ubijati vrijeme u nekom od objekata Savezne policije, kao da je najobičniji civil. Kao što su to uostalom bili i sadašnji predsjednik LUIZ INÁCIO LULA DA SILVA, čelnik brazilске ljevice, koji je 580 dana zatvora uživao u gostoprimstvu saveznih policajaca u Curitiba, dok mu namještena presuda

nije poništena, a MICHEL TEMER, također bivši predsjednik (2016. – 2019.), nepuna dva mjeseca kod njihovih kolega u Riju de Janeiru, dok nije shvaćeno kako nije red da se poštenog čovjeka sumnjiči za korupciju. Lula je na robiji imao veliku prostoriju s krevetom i dvama stolovima, kupaonicu i televizor. Temer pak nije imao televizor, no to mu nije nikako moglo smetati, s obzirom na kvalitetu brazilskih televizijskih programa prema kojima se i HRT čini olimpskim uzorom informativnog, edukativnog i zabavnog TV-programa.

Bolsonaru se na teret stavlja više teških kaznenih djela. Optužen je za organiziranje udruženog zločinačkog pothvata kojim je planiran državni udar nakon Luline pobjede na predsjedničkim izborima listopada 2022. godine. Bio je vođa pokušaja udara, znao je za plan da bude likvidiran predsjednik Luiz Inácio Lula da Silva, imao je već i pripremljen govor koji će održati čim udar bude proveden, zaključio je savezni državni odvjetnik, to jest glavni tužilac, u optužnici dostavljenoj Saveznom vrhovnom sudu u Braziliji prošloga utorka, odnosno 18. veljače. Već mu je od sredine 2024. na snazi optužnica za krađu više komada nakita od bijeloga zlata s draguljima i vrijednoga sata što ih je od Saudijske dobila na dar njegova supruga MICHELLE. Nakit u vrijednosti od oko 850.000 eura pokušao je zatajiti, a sat je i uspio zatajiti. MAURO CID, njegov adutant, posvjedočio je da ga je dao prodati za 82.000 eura i Bolsonaru uručio gotovinu. Potpukovnik Cid odigrao je ključnu ulogu i u ovom, najtežem postupku. On se naime pokajao za sudjelovanje u pokušaju puča i odlučio da u zamjenu za slobodu dostavi Saveznoj policiji sve papirnate i audiovizualne dokumente koje je posjedovao i za koje je znao te da svjedoči o uroti. To je istražiteljima omogućilo da optužnicu obilno potkrijepe čvrstim dokazima. Tužitelji kažu da je ona na čvrstim temeljima, neoboriva. A

Bolsonaro dakako tvrdi da je žrtva političke montaže.

Pored njega, optuženo je i više generala za razne uloge u pokušaju puča te ostalih sudionika, još ukupno 33 osobe. Ti će kazneni postupci razjasniti što se sve dogodilo i što se moglo dogoditi 8. siječnja 2023., tjedan dana poslije Luline svečane inauguracije, kad je gomila od više tisuća ljudi, očigledno organizirana, prodrla u zgradu Predsjedništva, Kongresa i Saveznoga vrhovnog suda, simbole triju grana brazilске državnosti, i devastirala ih, uz upadljivu odsutnost te potom zakašnjelu i mlačnu reakciju službi sigurnosti. Slično kao što se dogodilo dvije godine prije u Washingtonu, kad su manifestanti upali u zgradu Kongresa i devastirali je. A Trump je nedavno amnestirao sve sudionike tih događaja. Kad je objavljena vijest o optužnici, Bolsonaro ju je komentirao jednom od svojih često rabljenih analitičkih misli, naime da mu se za zatvor 'živo j.e'. On računa na nekoliko okolnosti koje bi mu možda mogle stvoriti uvjete za povoljnije ishode i hvata se za njih. Jedna se od njih i ostvarila. U SAD-u je preuzeo vlast njegov ideološki uzor DONALD TRUMP i Bolsonaro očekuje da će 'njegov prijatelj' – premda ga je 'prijatelj' posve ignorirao dok su oba bili predsjednici – založiti za nj i izvršiti pritisak kako bi se i u Brazilu, jel'te, uveo red koji Trump raspiruje u SAD-u i ostatku svijeta. Druga mu je uzaludna nada da će Lula napustiti vlast prije isteka mandata i da će njegovi doći na vlast (sam Bolsonaro dski je izgubio pasivno biračko pravo do 2030.). Predsjedniku je naime popularnost prilično opala. Istraživanje Quaest pokazalo je krajem siječnja da 49 posto ispitanika ne odobrava Lulin rad i rezultate, a 47 posto ih odobrava. To je prvi put da je postotak neodobranja viši od odobranja. Lula je odgovorio da 'valja imati strpljenja' i da je prerano istraživati javno mnijenje za izbore 2026. godine. 'Prerano je ocjenjivati vladine rezultate nakon samo dvije godine', kaže.

Bolsonarovi sljedbenici u Kongresu puštaju glasine kako će se potruditi da izgledaju amnestiju Bolsonaro, ukoliko Lula ne spriječi da FLÁVIO DINO, sudac u Saveznom vrhovnom sudu, zadužen za istraživanje parlamentaraca, nastavi istraživati protuzakonite postupke kongresnika-bolsonarista. Lula naime u Kongresu nema većinu, nego slaže takozvani *centrão*, doslovce 'veliki centar', to jest *ad hoc* koaliciju stranaka koja se okuplja oko pojedinog predsjednikovog programa u zamjenu za sudjelovanje u raspodjeli proračunskih sredstava. To je uobičajen način političkoga rada u Braziliji. Lula zaključuje polovinu mandata nesumnjivo obilježenu pozitivnim rezultatima. Ekonomija sve više raste, premda stanovništvo žali za još višim i bržim ekonomskim napretkom, kao što je bio onaj za vrijeme njegova prva dva mandata. Zemlja je institucionalno stabilna, vraćena je u sve međunarodne forume nakon gotovo potpune izolacije za vrijeme Bolsonara. Štoviše, Brazil u veoma važnim međunarodnim organizacijama kao što su Mercosul ili BRICS igra istaknutu ulogu i zemlja je pozicionirana kao relevantan sudionik u međunarodnim odnosima. No zabilježio je i neuspjeh važne diplomatske inicijative prema susjednoj Venezueli, gdje NICOLÁS MADURO nije izašao u susret njegovu zahtjevu da izbornom dokumentacijom dokaže svoju pobjedu.

■ Želimir Brala

KRATKO I JASNO

Očigledan pokušaj zastrašivanja

Policija je upala u četiri nevladine organizacije, između ostalih i u Centar za praktičnu politiku čiji ste predsjednik. Što to znači i očekujete li ikakav odgovor iz Europske unije?

Upad policije je očigledan pokušaj zastrašivanja i sprečavanja rada onog dela civilnog društva koji aktivno štiti pravo ljudi da se okupljaju, udružuju i da svoje nezadovoljstvo izražavaju na ulici. Takođe je i deo napora vlasti da izmisle nekakvu obojenu revoluciju, pa im za to treba da povežu proteste, NVO i strane donatore. Obrazloženje za upad je apsolutno besmisleno, jer tužilac tvrdi da radi na osnovu izjava predstavnika američke administracije o zloupotrebi novca američkih poreskih obveznika širom sveta. A čak i to pada u vodu pošto Centar za praktičnu politiku nije nikad imala projekte od USAID-a. Dakle, u pitanju je ogoljeno nasilje okupiranih institucija, što još jednom pokazuje koliko su studenti i građani u pravu kada na ulicama traže da se institucije vrata građanima. Kada je u pitanju reakcija EU, očekujem da i zbog ovoga, ali i zbog svega što se dešava na ulicama Srbije, sada imaju manje prostora da zažmure na jedno oko i progledaju ALEKSANDRU VUČIĆU kroz prste. Imamo posla sa klasičnim autokratskim režimom koji po prirodi stvari nikad ne može biti proevropski i krajnje je vreme da i EU to uvidi i promeni dosadašnju politiku.

Od samog početka blokada, Centar i Građanske inicijative su meta napada tabloida pa se i odgovornost za proteste i blokade na vas prebacivala. Kao da je lakše 'zle' NVO optužiti za rušenje nego prihvatiti realno stanje, a to je da su ljudi nezadovoljni?

Vlastima je neophodno da proteste prikažu kao deo antisrpske zavere. Tu su NVO idealna meta. Preko NVO, koje imaju projekte finansirane iz inostranstva, uspostavlja se link između 'zlih' stranaka i kritičara režima u zemlji. U pitanju je praksa svih autoritarnih režima za koju bi se pomislilo da je već izanđala i neefikasna, ali vidimo da je se srpski režim i dalje čvrsto drži.

Od kada je to USAID kriminalizovan?

USAID je iskorišćen samo kao pokriće, i to zahvaljujući bizarnom spoju nove američke administracije koja iz svojih razloga proganja USAID i njihovih obožavatelja među autokratama širom sveta. Naravno da niko od njih nema nameru da istražuje nekakvu navodnu korupciju jer bi onda morali da krenu od državnih organa.

■ Dejan Kožul

Tvrdi da je žrtva političke montaže – Jair Bolsonaro
(Foto: AGIF/SIPA USA)

Godišnjica zaokreta

Do skora nezamislivo: SAD i Rusija zajedno protiv Evrope
(Foto: Lev Radin/Sipa USA)

Treću obljetnicu ruske agresije na Ukrajinu obilježio je diplomatski zaokret SAD-a s neizvjesnim ishodom. Europski lideri suočeni su s američkim neprijateljstvom, a upitno je što mogu ponuditi pored intenzivne militarizacije

TREĆU obljetnicu napada na Ukrajinu pokrenutog 24. veljače 2022. obilježio je drastičan diplomatski zaokret. U Generalnoj skupštini UN-a su protiv – inače većinom glasova usvojene – rezolucije koja Moskvu označava agresorom uz Rusiju, Sjevernu Koreju te još petnaestak zemalja glasale i Sjedinjene Države. Potez je vjerojatno dio zamisli DONALDA TRUMPA da pokuša zaustaviti rat te se usput dokopa ukrajinskog rudnog bogatstva. O kaotičnosti tog plana, međutim, ne govore samo javni prijepori Washingtona i Kijeva uzrokovani – za sada – nevoljkošću SAD-a da u zamjenu ponudi stvarne sigurnosne garancije. Prilikom susreta s EMMA-NUELOM MACRONOM, održanog također 24.

veljače, Trump je izjavio kako je eksplicitno pitao VLADIMIRA PUTINA o raspoređivanju europskih mirovnih snaga te kako ruski vođa s time 'nema problema'. Kremlj je to odmah demantirao, podsjećajući na izjavu inoministra SERGEJA LAVROVA, po kojoj je dolazak trupa zemalja NATO-a u Ukrajinu, makar i pod zastavom EU ili nekom drugom 'naravno, neprihvatljiv'. Pregovori Washingtona i Moskve ispravan su korak nužan za okončanje rata, koji vjerojatno može završiti samo kompromisom. Postoje i druge važne teme o kojima dvije države trebaju razgovarati, poput regulacije nuklearnog naoružanja. No osim vrlo problematičnog isključivanja Ukrajine i Europske unije iz razgovora, nejasno je u kojoj mjeri je Trumpu uopće jasno što druga strana zahtijeva. Rusija ističe kako se za nju ne radi o kontroli nad dijelom ukrajinskog teritorija, niti samo o vojnoj neutralnosti Kijeva, nego o promjeni europske sigurnosne arhitekture, što lako moguće uključuje smještanje čitave

Ukrajine u sferu ruske dominacije – nakon što su Ukrajinci, podnijevši stotine tisuća žrtava, najveći dio zemlje obranili od agresora.

Ako SAD ne bude ovim ambicijama makar dijelom izašao u susret, Rusija ne namjerava pristati na skori prekid vatre, poručeno je iz Moskve. Nagada se, doduše, kako bi Putin i uslijed ekonomskih problema možda mogao pristati na primirje, no trajni mir još uvijek nije blizu. Analitičar MIHAJL KOROSTIKOV podsjeća kako je većina vanjskopolitičkih poduhvata prvog Trumpovog mandata propala. Pokušavajući postići denuklearizaciju Sjeverne Koreje, Trump je KIM JONG UNU laskao, radio koncesije i prijetio. Održan je spektakularan samit, poput onog koji se sada najavljuje s Putinom. Od toga nije bilo ničega, a Trumpova pozornost odlutala je na druge teme. Inače, mnogi nagađaju kako iza američkog zaokreta stoji namjera da se Rusiju razdvoji od Kine. Nezavisno od ishoda pregovora o Ukrajini, ako ovaj drugi naum postoji, izvjesno će biti neuspješan. Moskvu i Peking vežu duboki zajednički interesi, a u Kremlju su itekako svjesni da se SAD može sutradan opet okrenuti protiv Rusije, dok je Kina pouzdan partner. XI JIPING je za svaki slučaj Putinu odmah doslovce poručio kako je Kina 'pravi prijatelj', implicirajući da drugi to nisu.

Ako Washington zaista izda Kijev, Europa će se suočiti sa situacijom u kojoj mora poduzeti vlastitu mirovnu inicijativu ili samostalno preuzeti podržavanje obrane Ukrajine – ili oboje. Unija je do sada iskazala uglavnom diplomatsku impotenciju, nerijetko praćenu nereálnim, pa i neodgovornim zastupanjem ratovanja do potpunog poraza Rusije. A Macron i britanski premijer KEITH STARMER izjavili su kako su u Ukrajinu spremni poslati svoje trupe – ali pod američkom zaštitom. Trumpova Amerika za sada ne namjerava na to pristati. A za Europu i bitno gore te u još jednom drastičnom zaokretu u odnosu na dosadašnje administracije, SAD preko ELONA MUSKA i JD VANCEA istupa kao neprijatelj europskog društvenog poretka, možda težeći i nenasilnoj 'smjeni režima' kojom bi na vlast diljem EU došli ekstremni desničari. Nestane li američki nuklearni kišobran, intenzivirat će se i rasprave da se europeiziraju francuske i britanske nuklearne snage. Europski lideri do sada se nisu mogli usuglasiti ni oko mnogo manjeg. Ostaje vidjeti hoće li se otriježniti u situaciji u kojoj se spominje mogućnost Trećeg svjetskog rata, te hoće li pored intenzivne militarizacije – koja uvelike znači kupovinu američkog oružja – biti u stanju ponuditi i neki drugi način nošenja s krizom.

■ Jerko Bakotin

PERSONA NON CROATA

Foto: Te-Co/
ipa-agency.net/IPA

Talijanski svećenik i kapelan na brodu za spašavanje izbjeglica u vlasništvu nevladine organizacije Mediterranea Saving Humans MATTIA FERRARI obavješten je od strane tvrtke Meta, vlasnika društvenih mreža i aplikacija Facebooka, Instagrama i drugih, da je bio meta 'sophisticiranog napada koji podupiru neidentificirana vladina tijela'. Inače, ovog je mjeseca i osnivač NVO Mediterranea Saving Humans objavio da je bio žrtva špijunskih softvera kakve inače koristi vojska. 'Mislim da je prilično jasno da iza toga stoje vladine službe. Nažalost, ima već mnogo godina da je solidarnost gotovo postala zločin', rekao je Ferrari.

■ J. B.

Eskalacija u Kongu

RAT u istočnom Kongu nastavlja se širiti i prijetiti regionalnoj sigurnosti srednje Afrike. Nakon što je krajem siječnja osvojila Gomu, glavni grad pokrajine Sjeverni Kivu, pobunjenička skupina M23 nastavila je svoju ofenzivu. Do 16. veljače M23 je zauzeo i Bukavu, glavni grad susjednog Južnog Kivua, te ovih dana nastavlja napredo-

vati prema jugu – u smjeru jezera Tanganjika i kongoansko-burundijske granice. Bukavu je u ruke M23 pao bez velikih borbi. Značajna je to razlika u odnosu na raniju bitku za Gomu, prilikom koje je poginulo oko tri tisuće ljudi – očekivano, nažalost, većinom civila. Ukupno je od siječnja ubijeno sedam tisuća ljudi, a stotine tisuća ostale su bez domova. Brzi pad Bukavua simptom je katastrofalne situacije u oružanim snagama Demokratske Republike Kongo. Moral vojnika i policajaca na istoku Konga na niskim je granama od samog početka sukoba, a nedavni porazi doveli su do masovnog dezertiranja. Prema pisanju Reutersa, samo je u Bukavuu nekoliko stotina policajaca prešlo na stranu pobunjenika, dok su grad Luberu u Sjevernom Kivuu sredinom veljače temeljito opljačkale bande vojnih dezertera. Južni Kivu također tone u bezvlade. Liječnici bez granica upozoravaju na sve težu situaciju u gradu Uviri na burundijskoj granici, u kojemu su se počeli sukobljavati pripadnici kongoanske vojske i borci lokalne milicije poznate pod imenom Wazalendo. Ta je paravojska – formirana 2023. uz podršku vlasti u Kinšasi – počela razoružavati vojnike prilikom njihova povlačenja prema jugu, navodno kako bi se naoružala za daljnju borbu protiv pokreta M23. U sukobima koji su uslijedili ponovno je stradalo civilno stanovništvo, a dodatni deseci tisuća ljudi bili su prisiljeni napustiti svoje domove.

Danas je posve jasno da se u istočnom Kongu ne radi o 'običnom' građanskom ratu, već o regionalnom sukobu s potencijalom prerastanja u humanitarnu katastrofu rijetko viđenih razmjera. Pokret M23 predstavlja produženu ruku susjedne Ruande, odnosno režima predsjednika PAULA KAGAMEA. Osim podrške u logistici i naoružanju, Ruanda je preko granice poslala i svoju vojsku: oko četiri tisuće vojnika, prema navodima Ujedinjenih naroda. Usprkos brojnim dokazima, službeni Kigali i dalje negira prisustvo svojih oružanih snaga u ratom zahvaćenim regijama. No čini se da međunarodna zajednica polako gubi strpljenje. U četvrtak, 20. veljače, SAD je uveo sankcije ruandskom ministru za regionalnu integraciju JAMESU KABAREBEU zbog njegove uloge u naoružavanju pokreta M23 i organiziranju izvoza minerala s teritorija pod njihovim nadzorom. Svega dan kasnije, 21. veljače, Vijeće sigurnosti UN-a jednoglasno je osudilo ruandsku intervenciju u DR Kongu i pozvalo Ruandu na hitno povlačenje. Upravo su rudna bogatstva istočnog Konga pokretački faktor ovoga sukoba. Kivu obiluje zalihama zlata, bakra, kobalta, kositra i koltana – metalima i mineralima nužnim za proizvodnju moderne elektroničke opreme, od mobitela do litijskih baterija. Stoga ne iznenađuje da je kongoanski predsjednik FELIX TSHISEKEDI u nedavnom intervjuu za New York Times ruandsku intervenciju nazvao 'pljačkaškom' te pokušao pridobiti podršku SAD-a i Europske unije obećavanjem većeg udjela u eksploataciji kongoanskih rudnih bogatstava. Pa ipak, upitno je hoće li zapadne zemlje samo tako priskočiti upomoć kongoanskim vlastima. EU je još početkom 2024. s Ruandom potpisala memorandum o opskrbi mineralima, a stagnantnom europskom gospodarstvu trenutno ne trebaju dodatni šokovi. Ruandske snage tako i dalje napreduju, a mogućnost uključivanja drugih regionalnih aktera svakim danom postaje sve veća.

■ Marko Faber

Zrcalo budućeg rata

Scuratijeva romansirana biografija Benita Mussolinija najznačajniji je povijesni roman našeg doba. U danima kada evropska i svjetska povijest dobiva zastrašujuće ubrzanje, njeno treće poglavlje, 'Posljednji dani Europe', čitamo u dahu

U PROLJEĆE 1938. MUSSOLINI i HITLER evropski su *odd couple*. Svi znaju za mršavog i debelog, uštogljenog mladoženju s komičnim brčićima i jogunastu mladenku s glavom nalik biljarskoj kugli. Evropa još nije vidjela takav teatar, povijest je postala groteska, neobično nalik komedijama braće MARX. Djetinjasta igra udvaranja s kićenim uniformama i vojnim paradama već je trajala neko vrijeme. Svi su se pitali kad će pasti sudbonosno 'da'. Kada će udarača s juga pokleknuti pred udvaračem sa sjevera. A onda je došao i taj dan. 'Marije i Sula', kako je profesor umjetnosti i poslijeratni komunist RANUCCIO BIANCHI BANDINELLI u dnevniku konspirativno nazvao brkatog i ćelavog, cijeli su dan obilazili firentinske muzeje. Znamo tu priču, Hitler je satima stajao pred renesansnim platnima Galerije Uffizi, a Mussolini uzdisao, 'ah, koliko slika'.

Deveti je svibnja 1938., pola sata do ponoći, dugi zajednički dan je pri kraju. Duce osobno prati Hitlera na firentinski kolodvor, gdje ga čeka noćni vlak za Njemačku. ANTONIO SCURATI piše: 'Umorne i radosne što su čitav dan harale po profinjanim firentinskim krojačnicama i FERRAGAMOVU dućanu, *Reichsfrauen* su se već smjestile u svoja kola. Dvojici diktatora preostaje još samo da po tko zna koji put izvrše smotru

**Scuratijev tekst
grade povijesni
izvori, novinske vijesti
i zapisi privatnih
dnevnika; ništa
u njemu nije roman-
sirano, a možda
ni romaneskno, izu-
zev načina pripovije-
danja**

Scurati je romanopisac
koji piše povijest

počasne straže, a zatim će doći trenutak da se oproste.

Kad kućne taj čas, točno u ponoć, ozaren savršenim uspjehom veličanstvene inscenacije, Benito Mussolini izgovara jednu od svojih tipičnih visokoparnih i lako opozivih izjava:

'Führeru, sada nas više ni jedna sila ne može rastaviti.'

Nemali broj prisutnih posvjedočit će doskočici kojom se, čim mu ovaj drugi okrene leđa, talijanski diktator prenemaže pred svojima naglašavajući ispraznost svog obećanja. Mnogi će posvjedočiti i da su se, kad ju je čuo, oči iskreno ganutog Adolfa Hitlera navodne napunile suzama.'

Četiri godine kasnije, 'Marije i Sula' ponovo su na kolodvoru. Kraj je travnja 1942. a kolodvorski susret Hitlera i Mussolinija održava se u Salzburgu u osvjetljenju ofanzive na jugu Rusije. Na sastanku su GALEAZZO CIANO, WILHELM KEITEL, ALFRED JODL, JOACHIM VON RIBBENTROP, general UGO CAVALLERO... tri godine kasnije, kako primjećuje VASILIJ GROSSMAN na početku svog romana 'Staljingrad', gotovo svi sudionici salcburškog susreta bit će mrtvi. Ali

otišli smo malo predaleko, daleko izvan romana 'M. Posljednji dani Europe', trećeg Scuratijevog poglavlja u planiranom petoknjižju romansirane biografije Benita Mussolinija.

S prvim dijelom, 'M. Dijete svojega vremena' (2018.), kronikom fašizma između 1919. i 1925., Scurati je napisao knjigu tešku kao planina i laku poput guščjeg pera: galerija talijanskih povijesnih likova s M. na čelu dobila je guignolski zamah. S drugim, 'M. Čovjek providnosti' (2020.), kronikom učvršćenja režima i prve kolonijalne ekspanzije između 1925. i 1932., postalo je jasno da pratimo najznačajniji povijesni roman našeg doba. U trećoj knjizi (svi prijevodi – ANA BADURINA) pokriva se razdoblje između svibnja 1938. i lipnja 1940. kada Italija ulazi u evropski rat. 'Posljednje dane Europe' (2022.) čitamo u dahu u danima kada evropska i svjetska povijest dobiva zastrašujuće ubrzanje. Povijest sada kao da prati roman, za koji u predgovoru autor kaže: '...Roman ovdje ne prati povijest, nego povijest postaje roman.'

Držimo li se kolodvora kao željezničke niti između dvaju diktatora, sljedeći sudbinski je na prijevoju Brenner, granici dvaju carstava i *reichova*. Osamnaesti je ožujka 1940., sprema se opći napad na Zapadnom frontu. Manji partner mora se odlučiti na čijoj je strani povijesti. Kolodvorski susret predstava je kao i svi dosadašnji. Počinje proljeće, ali na Brenneru i dalje sniježi, pada gust i moker snijeg. Premda je Mussolini domaćin, Hitler preuzima riječ. I ne prestaje govoriti: o razlozima napada na Poljsku, tijeku same vojne kampanje, divizijama,

Mauserovim karabinkama i različitim načinima punjenja puškomitraljeza. Mussolini je slomljen. 'Hitler je govorio dva sata i deset minuta, Mussolini jedva dvadeset.' U prijelomnom trenutku Mussolini daje riječ da će Italija biti ona 'posljednja kila' koja će vagu povijesti nagnuti na njemačku stranu. Kasnije pokušava naći izlaz, obračunajući se zetu Cianu poziva se na pučkog junaka lukavštine: 'Bit ću kao Bertoldo. Prihvaćam osudu na smrt pod uvjetom da mogu izabrati odgovarajuće stablo na kojem će me objesiti. Nema potrebe spomenuti da to stablo nikada neću naći.'

Laviranje između rata i mira, rata na ovoj ili onoj strani, primiče se kraju. Vrijeme pozivanja na nespremnost za rat je prošlo. Nakon što su osamnaest godina slušali ratnu propagandu, Talijanima nije jasno kako to da je lav s Mediterana sada evropska golubica mira. A kada se kao objašnjenje nametne nespremnost za rat, postavlja se pitanje tko to svih ovih godina Italiju nije pripremio. Nevoljni Mussolini, u javnosti teatralno ratoboran, privatno teatralno melankoličan, shvaća da je obećanje koje je Hitleru namignuo na firentinskom kolodvoru nešto iz čega se ne može izvući: u zagrljaju njemačkog zaručnika talijanski ljubavnik omamljeno je nemoćan.

Ulazak u rat objavljen je desetog lipnja 1940. Rim prekriva zagušljiva sparina, Duce ne zna što bi obukao: bijelo odijelo, prikladno za vrućinu, nije prikladno za objavu rata. Napoljetku se odlučuje za tešku, zimsku jaknu. U gradu vlada fjaka, *dolce far niente* mentalitet. S balkona Venecijanske palače Duce 'gleda sve i ne vidi nikoga'. Sudbinske riječi izgovara poput 'vlastitog trbuhozborca'. Norveška je upravo kapitulirala, predivni Pariz je proglašen otvorenim gradom, što bi moglo početi ukrivo? Netko u mnoštvu podiže idiotski fašistički natpis: 'Isprašit ćemo im tur'. Talijanska tragikomedija je počela. Agent broj 40 zapisat će: 'Brzo razilaženje. Veliko mnoštvo ljudi još nije moglo povjerovati da je objavljen rat. Nijedna žena nije zapljuskala.'

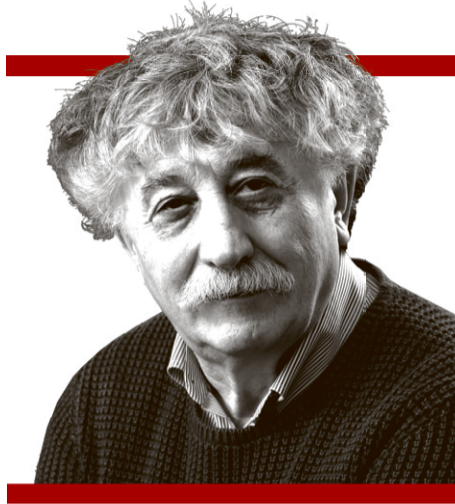
Privatna melodrama odigrala se mjesec dana ranije, kada je Marije/Bertold dobio od Sule pismo da je vojska na zapadu pokrenuta. U 13.45 Duce javlja CLARI PETACCI da mu ne dolazi – nije pametno imati 'romantičan susret' na 'prvi dan rata'. U 20.30 ponovo zove, pita mladu ljubavnicu zašto se ne javlja. U 22.30 još jednom zvoniti telefon u kući Petacci, žalopojka se nastavlja, Duce se jada da je budan od zore. Put ljubavnika prema onoj milanskoj benzinskoj stanici je trasiran.

Nismo na kraju Scuratijevog romana, ali emocionalni učinak na kraju trećeg dijela jest upravo takav, obuzimajući. Sve se sada mjeri s 'M.'; kao što se ovdje kod nas sve sada mjeri 'Krajinom' KOSTE NIKOLIĆA. Dvije knjige stoje kao vrhunci suvremene historiografije i suvremenog romana. Nikolić je povjesničar koji piše roman, Scurati romanopisac koji piše povijest. Koristeći se dokumentacijom arhiva Krajine, Haškog suda, Ureda predsjednika RH, diplomatskih izvještaja, digitalne biblioteke predsjednika CLINTONA i drugih izvora, Nikolić je 'Krajinu' montirao poput avangardne drame. Scuratijev tekst grade povijesni izvori, novinske vijesti i zapisi privatnih dnevnika; ništa u njemu nije romansirano, a možda ni romaneskno, izuzev načina pripovijedanja. Nikolićeva 'Krajina' je knjiška 'Guernica', 'M.' je lutkarska predstava s krpenim lutkama i stvarnom krvi. 'Krajina' je mjera za sve što se piše o minulom ratu u bivšoj Jugoslaviji; 'M.' je zrcalo u kojem se ogleda budućni svjetski rat. ■

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Dachau i Danas

PIŠE Sinan Gudžević

Čitav ton i sadržaj mini feljtona 'Dahauski procesi' N. Ž. Petrovića su površni, ne ukazuju ni na kakve mjerodavne izvore, nemaju bibliografije ni u naznakama. Autor ne kazuje nikakav povod za pisanje svoga feljtona, te čitaocu ostaje nedokučivo zašto se takav površan tekst objavljuje u više nastavaka, kao da ničega prečeg nema u današnjem Beogradu

JAVLJAM se za riječ povodom 'mini feljtona' u četiri nastavka objavljenog u beogradskom listu Danas od 4. do 7. februara ove godine pod naslovom 'Dahauski procesi'. Autor tekstova je, prepisujem iz zaglavlja iznad teksta, istoričar i književnik NENAD Ž. PETROVIĆ. Lakoća i samouvjerenost kojom autor u ta četiri teksta izriče tvrdnje vrijeđa duh svakoga ko se imalo bavio teškim i zahtjevnim poglavljem Dachauskih procesa. Redakcija je izvukla glavnu takvu tvrdnju, i ponovila je u svakom od nastavaka. Tekstovi nisu dohvatljivi online, pa znatizeljnom čitaocu ostaje mogućnost da ih nabavi u redakciji lista. Imajući na umu žrtve Dachauskih procesa, dakle, feljtoničar Petrović se, valjda zavaljen u svojoj ležaljci, pita: 'Ako nisu bili krivi, zašto nisu bili rehabilitovani na pravno valjan način?'

Šta bi autoru, koji je istoričar i književnik, značilo to 'pravno valjan način'? On to ničim ne obrazlaže. A ne obrazlaže ni kojom je to historijskom ili gramatičkom metodom došao do apodose svoje rečenice *ako nisu bili krivi*? Bilo bi legitimno upitati ga zašto umjesto *ako* nije stavio *budući da*. Jer je za to imao mnogo više materijala nego za *ako*. Ta rečenica, a uz nju i čitav ton i sadržaj mini feljtona N. Ž. Petrovića su površni, ne ukazuju ni na kakve mjerodavne izvore, nemaju bibliografije ni u naznakama (što ne bi bilo pretjerano zahtijevati ako se ima na umu tekst u čak četiri nastavka, svaki na po jednoj novinskoj stranici). Autor ne kazuje nikakav povod za pisanje svoga mini feljtona, te čitaocu ostaje nedokučivo zašto se takav površan tekst objavljuje u više nastavaka, kao da ničega prečeg nema u današnjem Beogradu. U tekstu samom nema ničega ni novog naučnog, a najgore je što svaki nastavak završava u nadmenom tkanju kojem su i osnova i potka tračerska i lažno naučna. Neki od prijatelja kojima sam dostavio te tekstove uočili su i podlost i čudno naslađivanje autora nad žrtvama zbog kazni koje su ih snašle.

Sudbine nekih ljudi koji su bili žrtve Dachauskih procesa našle su posljednjih godina mjesta i u nekoliko tekstova ove rubrike. Čitalac ih može naći u digitalnom arhivu ovoga lista, npr. <https://portalnovosti.com/oskar-juranic> ili <https://www.portalnovosti.com/jakica-izbrusja>. Može i ovo: <https://www.portalnovosti.com/music-u-logoru-dachau>.

Danas se zna da su jugoslavenski Dachauski procesi maslo STALJINOVIH obavještajnih službi, dakle NKVD-a. Oni se događaju u godinama 1947–1948, i prethode događajima oko Rezolucije Informbiroa. Istraživanja su dokazala da su procesi vođeni protiv optuženih bili namješteni, lažirani, montirani, kako se kome sviđa neka uzme pridjev. O tome je napisano mnogo svjedočenja, mnogo istraživačkog rada je uloženo u otkrivanje pozadine tih suđenja. Danas o tome ima debelih knjiga i još debljih spisa. No istoričar i književnik N. Ž. Petrović, ušuškani valjda u svijetu spisa Vojnog arhiva u Beogradu (ondje je nekoliko godina bio zaposlen), svome dokonluku daje oduška. On namještenika UDB-e PREDRAGA SARIĆA zove PETAR SARIĆ, a sve što je napisao zasniva na poznavanju stvari feljtoničara Sarića, 'čovaka koji je lično bio upućen u sve'. Petrović u svom dokonaštvu STANETA OSVALDA i OSKARA JURANIĆA zove krčmarski Oswald i Oskar, i apologetski navodi ono što je prije više od pola stoljeća u svojim napisima u Duga feljtonu nadrobio dugo godina visoki namještenik UDB-e (ili OZN-e, nije posve jasno) Sarić. Između

više stvari, ovdje valja navesti skandaloznu izmišljotinu: Petrović, pozivajući se na operativca OZN-e Sarića, tvrdi kako su Oswald i Oskar (sic, jedan prezimenom drugi imenom) uhapšeni pri postavljanju eksploziva na brani na rijeci Dravi kod Maribora!!! Bilo bi zanimljivo znati šta se u istoričaru i književniku NŽP desilo te ga je dovelo do takvog naslađivanja. Stane Oswald je uhapšen 20. septembra 1947, a Oskar Juranić 24. oktobra 1947. Kako su onda Petrovićevi Oswald i Oskar (vidi treći nastavak njegova feljtona) mogli biti uhapšeni dok zajedno postavljaju eksploziv na brani kod Maribora? Kako? Stane Oswald je tada pomoćnik ministra industrije u vladi FNRJ, a Oskar Juranić je generalni sekretar Ministarstva inostranih poslova vlade FNRJ. Juranić je tada treći ili četvrti čovjek u državi, te dakle, taj i takav čovjek ide da postavlja eksploziv na branu kod Dravograda??? To istoričaru i književniku ništa nije sporno. Oskar Juranić je tada mlad otac, ima jednogodišnjeg sina IVANA, a supruga JAKICA, djevojačko MILIČIĆ je trudna i koji mjesec će po hapšenju supruga roditi sina NENADA. Mogao je pisac feljtona Petrović naći Oskara sina lako, eno ga Novom Beogradu, pa ga pitati o Oskaru, a ne trabunjati i prepisivati nasilnička trabunjanja Predraga Sarića. Da je Sarić bio razularan u pisanju i da se nije držao dokumenata, mogao je Petrović naći u knjizi BORA KRIVOKAPIĆA 'Dahauski procesi', koju i ne spominje. Tamo, na str. 152 stoji istup bivšeg zatočenika Dachaua IVANA KREFTA, koji u ljubljanskom Delu kaže ovako: 'Kad već Predrag Sarić hoće da bude objektivan i da se ne poigrava sa činjenicama, onda bi morao znati da Oswald nikada nije bio u Španiji.' Pa upućuje rečenog Sarića na knjigu 'Španija 1936–1939' koju je izdao beogradski Vojnoizdavački zavod, gdje bi našao imena stvarnih španskih boraca, a među njima i četvorice nastradalih u Dachauskim procesima: KARELA BARLEA, Oskara Juranića, JANEZA PERENIĆA i HANSA JANKA PUFLERA. A Petrovićev referentni feljtoničar Sarić tvrdi da je Stane Oswald bio u Španiji.

Članovi Jugoslavenskog narodnog odbora u logoru Dachau, maja 1945. Stoje, slijeva nadesno: Vlastimir Pavlović-Carevac, Matija Knap, Branko Albaneze, Valentin Hartman, Ernest Adamić i Franc Abram. Sjede: Piero Renčić, Franc Škrlić, Vlado Popović, Oskar Juranić, Branko Diehl i Vencelj Arko. Jugo Foto Dachau

Oswald je u Španiji bio taman onako i onoliko kako su i koliko su Juranić i Oswald uhapšeni istovremeno i na istom mjestu. Feljtoničar Petrović vjeruje feljtoničaru Sariću, jerbo je feljtoničar Sarić u svojstvu udbaša poznao stvari. Da feljtoničar Petrović čita građu o Dachauskim procesima, a još da se drži obaveze obavezivanja istini, bio bi oprezniji u svom zalijetanju. U ljubljanskoj Mladini od 3. maja 1984, na primjer, španski borac Ivan Kreft kazuje MARKU JENŠTERLEU: 'Do dahauskih procesa možda uopšte ne bi došlo da nas u grešku nije odvela teorija zloglasnog moskovskog tužioca VIŠINSKOG. Njemu su bili sumnjivi svi stanovnici njegove države

koji su se vratili živi iz hitlerovskih koncentracionih logora...'

Valjalo bi feljtoničara Petrovića obavijestiti da su zatočenici Dachaua i Buchenwalda (i njima se sudilo) bili svi predratni komunisti, bilo je među njima i Austrijanaca i Nijemaca, španskih boraca i zatočenika po drugim logorima dovedenih u Dachau. Među njima je bilo pripadnika svih slojeva, radnika, seljaka, inženjera, pravnika, jedino nije bilo onih iz vojske, policije i sudstva. Jedanaest njih je strijeljano.

Okružni sud u Ljubljani je 1976. poništio sve presude u Dachauskim procesima, i svi osuđeni su rehabilitirani. Godine 1984 su Ivan i Nenad, sinovi Oskara Juranića, napisali pismo Republičkom sekretarijatu za unutrašnje poslove Slovenije, i u njemu, između ostaloga, naveli: 'Naš otac nažalost više nije živ i ništa se tu ne može učiniti. Međutim, vjerujemo da bi njegova građanska prava trebala biti obnovljena, barem u njegovom zagrobnom životu, kroz rehabilitaciju.'

Po onome kako je nastradao Oskar Juranić, danas bi se moglo reći da je on bio avangarda otpora Staljinu, još i prije objave Rezolucije Informbiroa. On je, kao generalni sekretar Ministarstva inostranih poslova FNRJ odbio da daje podatke sovjetskom oficiru NKVD-a po imenu RABLE. Ovaj potonji se nakon toga osvetio Juraniću. Podrobnosti ovdje: <https://www.portalnovosti.com/oskar-juranic-i-nkvd>

Oskar Juranić i još deset strijeljanih po presudi vojnog suda u Ljubljani od 26. aprila 1948, osuđeni su nakon montiranih iznuđenih priznanja i u svemu montiranih suđenja. I osuđenici na vremenske kazne su bili žrtve montiranih procesa. I pokazano je da su glavni likovi u pokretanju procesa bili BORIS KRAIGHER i ALEKSANDAR RANKOVIĆ. Dokaza i svjedočenja je puna knjiga Bora Krivokapića, objavljena 1986, a još više ona pod naslovom 'Dahauski procesi' od 1086 stranica koju je uredio MARTIN IVANIĆ, a objavljena je u Ljubljani 1990. u izdanju

Komunista. U objema knjigama je pokazano i dokazano da su sve žrtve Dachauskih procesa službeno rehabilitirane. I sudski i politički, dakle moralno. Taj je proces bio dug i bio je mučan, i još je mučan, ali Petrovićeva tvrdnja o tome da žrtve nisu rehabilitovane 'na pravno valjan način' izaziva još žući mučnine.

Nju pojačava i Petrovićeva podlo empatična rečenica na kraju trećeg nastavka njegove odanosti oznašu Sariću: 'Međutim, pre nego bilo koga moralno osudimo zapitajmo se kako bismo se mi držali na njihovom mestu?' Petrovićevo mi nije mi *modestiae*, već je mi njegova dokonaštva i površnosti. ■

DONATELLA DI CESARE Danas je jako teško govoriti o Europi

Postoji mnogo različitih Europa s različitim interesima. Zemlje osnivačice Unije u dubokojsu krizi, vjerujem da će suverenizam i nacionalizam nove desnice još više podijeliti Europu i zbog toga sam pesimistična

DONATELLA DI CESARE profesorica je teorijske filozofije na Sveučilištu La Sapienza u Rimu te jedna od najvažnijih predstavnica suvremene europske misli. Predavala je i na Sveučilištu u Heidelbergu, bila je studentica HANSA-GEORGA GADAMERA i družila se s JACQUESOM DERRIDAOM. U svom se radu bavi aktualnim društveno-političkim pitanjima, a jedna od tema njezinog znanstveno-istraživačkog

interesa vezana je i uz filozofiju migracija. Upravo je prošle godine na hrvatski jezik u DAF-ovoj nakladi prevedena njezina knjiga 'Domaći stranci', koja istražuje lik stranca u kontekstu migracija, dok u svojim recentnijim knjigama 'The Time of Revolt' ('Vrijeme pobune') i 'The Political Vocation of Philosophy' ('Politički poziv filozofije') iz 2021. Di Cesare preispituje ljudska prava u kontekstu državne politike te istražuje povratak filozofije politisu. S Di Cesare smo razgovarali tijekom

prošlogodišnjeg, 30. izdanja festivala Sa(n)jam knjige u Istri, na kojem joj je dodijeljena simbolična titula 'prve Sakramenske 30. Sajma'.

U svojim se radovima često bavite pojmom stranca i idejom gostoprimstva. Kako ste već rekli, svi smo na neki način stranci u odnosu na druge ljude ili prostore – mislite li da ovaj univerzalni osjećaj stranosti

može doprinijeti većoj empatiji i razumijevanju među ljudima ili pak dolazi do raslojavanja i dijeljenja među nama kao strancima?

To je ključna točka mog promišljanja. Navikli smo razmišljati na sljedeći način: postojim primjerice ja sa svojim identitetom, a preda mnom je stranac koji je potpuno drugačiji od mene. No poanta je kakav je taj moj identitet – pitam se po čemu sam ja Talijanka ako dolazim s juga zemlje, a južnjaci su bili jako diskriminirani u Italiji. Moramo prepoznati da i među nama postoje različitosti, da nismo identični, ali također moramo razmišljati i o jeziku, jer nismo mi izmislili jezik kojim govorimo i artikuliramo svoju intimu i osjećaje, već je i taj jezik došao od drugih. To što prepoznajemo vlastitu različitost i prepoznajemo da smo i sami stranci, način je otvaranja drugome.

Što znači misliti građanstvo kroz perspektivu stranosti, kako ste to spomenuli u jednom od svojih eseja?

Dovodim u pitanje koncept građanstva koji koristimo jer građanstvo temeljimo na dvije stvari, a to su porijeklo i odnos prema teritoriju. Ne poznajem zakone u Hrvatskoj i stoga ne znam kako se priznaje hrvatsko državljanstvo, ali znam da se u drugim europskim zemljama kao što su Italija, Francuska i Njemačka na to gleda kroz navedene dvije kategorije. Italija primjerice ima vrlo tradicionalne zakone, pa će oni koji su rođeni u Brazilu i nemaju osobno nikakve veze s Italijom, ali imaju talijanske roditelje, dobiti državljanstvo ako ga zatraže, dok ga neće dobiti moje učenice i učenici koji su rođeni u Italiji, cijeli život žive u Italiji i govore talijanski, ali su djeca migranata i nisu priznati kao građani. Ovakav način poimanja državljanstva, koji se u konačnici temelji na zakonu porijekla, odnosno krvi, vrlo je pogrešan. Nije za današnju Europu, ne odgovara njenim današnjim potrebama

i zato je potrebno promisliti građanstvo kao koncept.

Pišući o vladi Georgije Meloni opisujete spoj agresivnog modernizma i arhaične regresivnosti kroz koncept tehnofamilizma. Kako vidite potencijal otpora takvom modelu vlasti, posebno u pogledu zaštite prava siromašnih, juga zemlje i građanskih sloboda?

Kada govorim o novoj desnici u Italiji, iako ne jača samo kod nas, mislim prije svega na postfašizam. Pod njime podrazumijevam pojave različite u usporedbi s neofašistima koji se pozivaju na MUSSOLINIJA – nova, postfašistička desnica to ne čini. MELONI je s jedne strane podržala atlantističku politiku krupnog kapitala i velikih industrijskih grupa, a s druge strane promovira obiteljske vrijednosti i ponovno otkriće tradicionalne obitelji. Ona djeluje u ta dva smjera i vlada situacijski, umjesto politički, što je vrlo opasno i također znači netrpeljivost prema svim manjinama i svakoj oporbi općenito.

Nedavno ste se našli pod optužbom za klevetu nakon što ste kritizirali izjave ministra poljoprivrede Francesca Lollobrigide, koji je upotrijebio izraz ‘etnička zamjena’. Kako ovaj pravni postupak utječe na vaše viđenje slobode govora i akademske slobode u Italiji? Smatrate li da ovakvi slučajevi mogu dovesti do ‘perverzno mehanizma autocenzure’ među intelektualcima i kako se možemo suprotstaviti potencijalnom ‘autoritarnom gušenju’ javnog diskursa?

Proteklih sam godinu dana proživjela osjećajući se kao meta, posebno stranke Bračo Italije. Međutim, ne osjećam se kao žrtva nove desnice, već kao svjedok. To je ipak drugačije, jer sam kao svjedok zabrinuta za slobodu govora i vjerujem da u Italiji postoji veliki problem s njom – u posljednjih godinu dana bilo je vrlo jake cenzure, ne samo protiv mene, već protiv drugih intelektualaca: ROBERTA SAVIANA, LUCIANA CANFORE i drugih.

Ostajem dosljedno pacifist. Vjerujem da politika mora preuzeti odgovornost za rješavanje sukoba, a ne da se to radi žrtvovanjem ljudskih života. Politika je tu da služi ljudima i donosi rješenja mirnim putem. Nažalost, čini se da je od sukoba Ukrajine i Rusije profitirala jedino industrija oružja

Ministar LOLLOBRIGIDA, koji je šogor premijerke Meloni, govorio je o etničkoj zamjeni, a ja sam na televiziji rekla da je govorio kao neonacist – dakle, nisam rekla da je on neonacist. Na *web* stranici talijanske vlade može se pročitati da je etnička zamjena neonacistički mit, a ja sam za ono što sam rekla završila na sudu. Sredinom prošlog svibnja sam imala ročište na kojemu je sutkinja rekla da nema mjesta nastavku suđenja, odnosno da nema razloga za taj proces. Za mene je to bila pobjeda, ali smatram da je u svakom slučaju štetu pretrpjela demokracija u Italiji jer je u pitanje dovedena sloboda govora – ako se ministar Lollobrigida nije slagao sa mnom, mogao me je pozvati na diskusiju i demokratski to raspraviti, no on je umjesto toga zloupotrijebio svoj službeni položaj i svoju moć.

Europu se često zamišlja kao jedinstveni entitet, ali vi spominjete višestruku Europu – nordijsku, istočnu, francusku, španjolsku. Kako gledate na ovaj pluralizam identiteta u kontekstu trenutnog porasta ekstremne desnice i u Europi i globalno, kao i dijeljenja na Istok i Zapad?

Do prije nekoliko godina sam puno pisala o Europi i sudjelovala u mnogim raspravama. Smatram se duboko proeuropskom, i u određenom periodu smo – govorim u množini jer je to bio raširen osjećaj – bili vrlo optimistični oko ideje izgradnje Europe čak i šire od ekonomskog konteksta i zajedničkog tržišta. Ono što se po mom mišljenju dogodilo posljednjih godina – prvo s migracijama od 2015., a potom i s ratom u Ukrajini koji je sve poremetio – rezultiralo je time da je danas jako teško uopće govoriti o Europi. Moj je dojam da je uistinu teško naprimjer vidjeti Španjolsku i Mađarsku u zajedničkoj političkoj federaciji. Postoji mnogo različitih Europa s različitim interesima: naprimjer, istočna Europa s centrom u Poljskoj vrlo je antiruska, zatim je tu Mađarska koja je vrlo suverenistička i gotovo izvan Europe, dok je Njemačka u velikoj krizi i gotovo bez glasa u kaosu koji vlada. Zemlje osnivačice Europske unije u dubokoj su krizi, vjerujem da će suverenizam i nacionalizam nove desnice još više podijeliti Europu i zbog toga sam postala pesimistična.

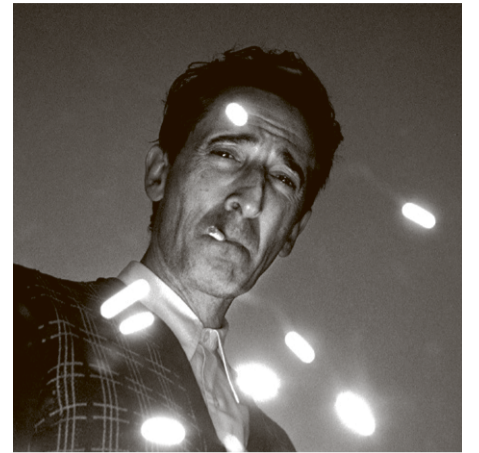
U zadnjih par godina, otkako su se intenzivirali sukobi između Ukrajine i Rusije te Izraela i Palestine, svi se dijele po tim linijama, dok vi birate stranu mira i pacifizma. Kritičari često navode da je pacifizam utopijski ili nepraktičan – kako odgovarate na takve kritike i na koji način smatrate da pacifizam može biti odgovor na aktualne krize?

To je pitanje koje me duboko pogađa jer su ovi ratovi stvarni i vrlo bolni. Ja sam pacifist, ali ne na apstraktan način. Vjerovala sam, barem donedavno, da smo u 21. stoljeću, posebno u Europi, dosegli razinu na kojoj se sukobi rješavaju politikom, pregovorima i dijalogom. Nažalost, sada smo svjedoci traumatičnog povratka nasilju i ratovima. Kada je riječ o Ukrajini, razumijem mlade koji su odbijali ići u rat. Boriti se – za što? Govori se o 500.000 poginulih vojnika s obje strane, plus tisuće civilnih žrtava. Zbog čega? Da bi se na kraju pristalo na ono što je možda moglo ranije biti dogovoreno političkim sredstvima? Ostajem dosljedno pacifist. Vjerujem da politika mora preuzeti odgovornost za rješavanje sukoba, a ne da se to radi žrtvovanjem ljudskih života. Sukobi se ne rješavaju nasiljem, kao da netko, u svadi s drugom osobom, odluči odsjeći joj nogu – to nije rješenje. Politika je tu da služi ljudima i donosi rješenja mirnim putem. Nažalost, čini se da je od ovog sukoba profitirala jedino industrija oružja. ■

Brutalist

(r: Brady Corbet, 2024.)

PIŠE Damir Radić

Adrien Brody je odličan u glavnoj ulozi

Vrhunsko opsjenarstvo

Film koji djeluje veliko, a stvarno velik nije

BRADY CORBET imao je istaknute uloge u dvama kulturnim filmovima o maloljetničkoj seksualnosti, odnosno seksualnom iskorištavanju djece, ‘Trinaest’ CATHERINE HARDWICKE i ‘U nepoznatoj koži’ GREGGA ARAKIJA, a u odrasloj dobi i u klasičnim naslovima ‘Funny Games’ MICHAELA HANEKEA i ‘Melankolija’ LARSA VON TRIERA. Režirati je počeo s dvadeset godina, a njegov prvi dugometražni ostvaraj ‘Djetinjstvo lidera’ iz 2015., kada je imao 27 godina, prikazan je u prestižnom programu ‘Horizonti’ festivala u Veneciji, gdje je nagrađen za najbolji debi i režiju. Tri godine potom drugim je redateljskim uratkom ‘Vox Lux’ bio u glavnom programu Venecije, dakle nominiran za Zlatnog lava, a obećavajuće redateljske početke doveo je do vrhunca krajem prošle i početkom ove godine, kada je njegov treći dugi metar ‘Brutalist’ oborio s nogu veliku većinu kritičara i dobio nominacije za niz uglednih nagrada, uključujući njih čak deset za Oscara.

Nije to čudno jer riječ je o tzv. velikom američkom filmu, načelno na tragu ‘Bit će krvi’ P. T. ANDERSONA: radi se o epskoj naraciji širokog povijesnog poteza i dramatičnih zbivanja. Konkretno, ovdje su u igri silovit rast Amerike nakon Drugog svjetskog rata kojem su umnogome doprinijeli (evropski) emigranti, priroda kapitalizma, njegov odnos s logikom umjetnosti i (genijalnim) umjetnicima, Holokaust i njegove posljedice, nastanak Države Izrael... Središnji lik je na Bauhausu školovani mađarski Židov (odlični ADRIEN BRODY), rođen, kako se pri kraju filma saznaje, u neimenovanom ‘austro-ugarskom jadranskom mjestu’, silno daroviti umjetnik koji je u Budimpešti prije rata stekao status uglednog arhitekta, a nakon iskustva koncentracijskog logora emigrirao u Ameriku. Tamo godinama čeka da mu se pridruže supruga (vrlo dobra FELICITY JONES) i nećaka (funkcionalna RAFFEY CASSIDY), koje su također preživjele nacistički logor, a ključnu ulogu u njihovu dolasku imat će arhitektov poslodavac i mecena (jako dobri GUY PEARCE),

pensilvanijski poduzetnik s kojim će kroz dugi vremenski protok razviti odnos pun oscilacija.

Film troipolsatnog trajanja podijeljen je na dva duga poglavlja, a poantira se epilogom, pri čemu je prvih otprilike sat vremena oblikovno svježije i dinamičnije, na najboljem tragu modernizma natopljenog tzv. specifičnom američkom atmosferom. Međutim, sljedećih nešto manje od dva sata narativno je linearno i stilski suho, da bi završnih otprilike 45 minuta opet proteklo u dinamičnom tonu, uključujući dramatičnu kulminaciju iza koje slijedi epilog smješten par desetljeća kasnije, na prvi Venecijanski bijenale arhitekture 1980.

Narativno fragmentirana i stilski nadahnuti otprilike prva četvrtina filma naviještala je antologijski rad, no dominirajuća središnjica odradena tzv. akademskim stilom očekivanja je prizemljila. Oslonjena je na dva ključna odnosa arhitekta vizionara – onaj s mecenom koji ga i potiče i ograničava te onaj sa suprugom koji je također oscilativan, a jedan od razloga možda se krije i u diskretno, a opet dosta jasno sugeriranoj arhitektovoj biseksualnosti, koja, međutim, do kraja filma ostaje ‘službeno’ nepotvrđena. Bitno je pritom da su oba odnosa nedostatno sadržajna i slojevita, što njihovu potencijalnu intrigantnost lišava naboja. Spomenuta dramatična kulminacija, ponešto nategnuta, odnosi se na homoseksualno silovanje, dosta nejasno prikazano, što je razumljivo jer njegova je funkcija prije svega simbolička – pokazati kako suštinski okrutni kapitalist vrši nasilje nad umjetnikom, odnosno poručiti što kapitalizam radi umjetnosti na svoje ambivalentne načine. Brady Corbet očito je želio napraviti velik film.

Ono što mu je uspjelo nešto je drugo – napravio je film koji djeluje veliko, a stvarno velik nije, zavevši veliku većinu profesionalnih gledatelja. S obzirom da je to stigao u nezavisnoj produkciji s budžetom manjim od 10 milijuna dolara, što je za film takvog proizvodnog zamaha gotovo zanesmariva svota, treba mu odati priznanje za vrhunsko opsjenarstvo. ■

Slijepi vode slijepce (r: Borut Šeparović)

(Gradsko kazalište Gavella)

Šestoro sjajnih protagonista
glume 'slijepce' (Foto: Samir
Cerić Kovačević)

PIŠE Bojan Munjin

Guske u virtu- alnoj magli

Mračna vizija vrlog novog svijeta u doba umjetne inteligencije

POSTOJE ponekad predstave koje se nikako ne mogu uklopiti u splin uobičajenog kazališnog repertoara. Razlog tome može biti sasvim neobičan način izvedbe, ali i osnovna tema predstave, koja nas stavlja pred granična pitanja smisla ljudskog postojanja. Tada, pred takvim tektonskim podrhtavanjem na sceni, imamo osjećaj da mnogo toga što smo u kazalištu gledali pada u vodu. Jedna takva predstava, izvan svih dosadašnjih tematskih okvira i problemskih pitanja kojima se kazalište do sada bavilo, odigrana je nedavno u Zagrebu. Predstava se zove 'Slijepi vode slijepce', izvedena je u produkciji Gradskog kazališta Gavella, u suradnji sa slavnom grupom Montažstroj i u režiji BORUTA ŠEPAROVIĆA. Predstava koju smo gledali govori o umjetnoj inteligenciji. Ona govori o njenoj raširenosti, moći i superiornosti, kao i o nevjerojatoj brzini kojom se ta savršeno inteligentna kopija svega što postoji širi svijetom.

Uvodni okidač ove izvedbe je ogroman video na zadnjem zidu pozornice na kojem je reproducirana čuvena slika nizozemskog slikara PIETERA BRUEGELA STARIJEG iz perioda renesanse, 'Parabola o slijepima', na kojoj šestorica slijepaca vode jedni druge, motivirana citatom iz Biblije, 'ako slijepac vodi slijepca, obojica će u jamu pasti' (Matej 15:14). Ono što simbolizira ta slika i ono što bazično želi reći ova predstava jest da je čovjek takvo biće koje je sklono da se tragično udalji od samoga sebe i onda u sljepilu luta, pada u bezdan i krajnje teško se izvlači iz nevolja bez nade. Tako je to kroz čitavu povijest, a u današnjem dobu tzv. post-istine smrtonosno iskušenje zove se – engleski naziv zvuči nježnije – *artificial intelligence*. Ona, naključana milionima podataka, može preko telefona, kompjutera i digitalnih sprava i pomagala izvesti sve što zamislamo i može odgovoriti apsolutno na sva naša pitanja koja utipkamo tastaturom. U stanju je napisati bilo koji stručni tekst savršenije nego čovjek, podražavati

bilo koji glas ili zvuk, snimiti film, fotografirati, naslikati ili stvoriti besprijekornu kopiju bilo čega. Ta umjetna tvorevina može umjesto nas upravljati strojevima i ljudima, može špijunirati i lansirati rakete i dronove...

Konačno, cjelokupni tekst ove predstave – napisala je umjetna inteligencija. U zadnjem dijelu izvedbe, glasove, lica i pokrete glumaca preuzela je ta umjetna kultura i ono što na kraju gledamo zapravo je slika potpuno virtualnog svijeta; zasljepljujućeg, fascinantnog i zastrašujućeg, u kojem već sada živimo, samo što to još ne znamo. Motivi za ovu predstavu rastegnuti su od PLATONOVE 'Republike' i KARLA MARXA, preko KARELA ČAPEKA i njegovog komada 'R.U.R.', u kojem se prvi put spominje termin *robot*, do YANISA VAROUFAKISA, teorijskih radova o umjetnoj inteligenciji i dokumentarnog filma WERNERA HERZOGA 'Zemlja tišine i tame' – sa idejom da se pokaže mračna vizija vrlog novog svijeta dovedenog do savršenstva. Šestoro sjajnih protagonista – FILIP KRIŽAN, IVAN GRČIĆ, SVEN MEDVEŠEK, FRANJO DIJAK, ANĐELA RAMLJAK i ROK JURJIĆ – glume 'slijepce'; filozofe, menadžere i umjetne kopije sebe samih, hraneći ovu predstavu nekom vrstom tragikomičnog kabaretskog nastupa na temu te nove civilizacije koja stiže brzinom svjetlosti. U pripremi predstave korišteni su i savjeti profesora sa zagrebačkog FER-a, koji kažu da se umjetna inteligencija trenutno nalazi u tzv. četvrtom stadiju, u kojem ju je moguće još koliko-toliko kontrolirati. Kada ona stigne do desetog stadija, njena preokupacija bit će svemir, a ljudi će u odnosu na njezinu nezamislivu moć biti tretirani na razini kućnih ljubimaca.

Ako se to dogodi, s kojom idejom ćemo tada ići u kazalište? ■

Ljeta s Marijom (r: Marina Pejnović)

(HNK Split)

Glumice su većinom sputane
neujednačenim jezikom
(Foto: Milan Šabić/HNK Split)

PIŠE Kristina Tešija

Ljeta za zaborav

Nepamtljiv komad kojem kronično nedostaje kariz- me, humora i dinamike

NOVA dramska premijera HNK-a Split, 'Ljeta s Marijom' prema romanu OLJE SAVIČEVIĆ IVANČEVIĆ, u režiji MARINE PEJNOVIĆ i dramaturziji MILE PAVIČEVIĆ, otkriva se kao korak unatrag nakon posljednje prošlogodišnje premijere, 'Robi K. / Crvenkapa je mrtva' – i dalje smo na Mediteranu, i dalje se kupamo u nostalgiji, ali ovog puta u komadu kojem kronično nedostaje karizme, humora i dinamike.

'Ljeta s Marijom' fragmentaran su, nelinearan prozni zapis o anegdotalnoj povijesti ženske linije jedne obitelji. To je priča o dva stabla: onom obiteljskom, prepunom žena ('raznih Marija'), ali i stablu bugenvile kao simbolu obiteljske i, bitnije, ženske ustrajnosti. Zapisivanje i otimanje zaboravu kod Savičević Ivančević dolazi iz potrebe da čuje i zabilježi neke priče dok nije prekasno; demencija i smrt tako se otkrivaju kao glavni kradljivci korijenja na kojima temeljimo vlastiti identitet i obiteljski narativ.

Ipak, da bi ove crtice zaživjele na sceni, one moraju prijeći most od osobnog ka kolektivnom, ali bez oslanjanja na opća mjesta nostalgije ili na gledateljevu svijest o autorici, motivaciji i procesu nastanka teksta. Autorski tim 'Ljeta' ne odolijeva potonjem pa predstavu otvara glas Savičević Ivančević u *offu*, a zatim i videoprojeksija u kojoj autorica dijeli pozadinsku priču o potrebi pisanja romana, procesu i činjenici da je riječ o posljednjoj knjizi koju je njena majka za života pročitala. Ovakvim činom gledateljima se u ruke guraju ključić za tumačenje i rupčić za plakanje; dok nas autoričino lice promatra, osjećamo se kao gosti od kojih se, ipak, očekuje da prihvate pravila ponašanja i pokažu poštovanje prema domaćinu.

Epizodalan pristup crticama ubrzo postaje repetitivan, nagomilanim pričama nedostaje dramaturškog potencijala, a većina njih je prekinuta prije nego likovi uspiju zaživjeti van karikature u koju su smješteni. Priče ne uspijevaju izaći iz okvira anegdote; u knjizi ih spašava autoričino pismo duboko uroanjeno u poetsko, dok su u predstavi poetski fragmenti nedovoljno snažni i jasni pa će

nerijetko proći 'ispod radara' zbog sveopće zasićenosti koja često vlada na sceni, također i na vizualnom planu. Ipak, ono čega najviše nedostaje u 'Ljetima' je dinamika; ona se fingira gomilanjem, a ne proizlazi niti iz teksta, niti iz režijskih postupaka. Tome možemo pridodati da je humor u predstavi incident koji se, i kada se dogodi, ne odmiče od općih mjesta, što samo naglašava dojam predstave koju je lako zaboraviti.

Pomalo je poražavajuće što u predstavi o snažnim ženama scenom dominiraju muškarci (MARJAN NEJAŠMIĆ BANIĆ i STIPE RADOJA); dojmamo da su nam brojni likovi koje ovaj dvojac igra puno jasniji. Ipak, u muškim likovima napipavamo glumačke biografije, prizivamo i lijepimo na njih sve one likove humorističnih osobnjaka i jezivih nasilnika u kojima smo dosad imali priliku gledati i Nejašmića Banića i Radoju. Glumice u predstavi kao da su na trenutke i same, poput gledatelja, bile izgubljene u silnim Marijama i vremenskim paralelama; neke su djelovale sputane kostimom (ZORANA KAČIĆ ČATIPOVIĆ, KATARINA ROMAC), neke anegdotom u koju su smještene (MONIKA VUCO CAREV u ulozi prebijene i tihe Koke), a većina jezikom koji je neujednačen i u nekim izvedbama rubno karikaturalan.

Svakako valja istaknuti LUCIJU ALFIERU u balansiranim i jezično vještim izvedbama najstarije Marijete i najmlađe Mare te PETRU KOVAČIĆ BOTIĆ koja je udahnula život zai-granoj, inatljivoj i sramežljivoj Meri. Izvedba SNJEŽANE SINOVČIĆ ŠIŠKOV u ulozi Maše daje naslutiti da je ova predstava mogla imati sasvim drugačiji smjer i biti poetska posveta zaboravu i sjećanju, ali i glumačkoj igri i eksperimentu. Ovakvo, Maša nam ostaje daleka, toliko da na trenutke zaboravimo na njeno postojanje na sceni.

Prošlo je svega tri godine od izlaska romana, a ono što mi je pretežito ostalo u sjećanju je osjećaj zasićenja kao reakcija na nizanje inačica Marija i njihovih anegdota. Ipak, 'Ljeta' su na kazališnim daskama mogla ponuditi puno više od onoga što smo dobili. Predstava koja ovoliko gomila na kraju nije uspjela reći mnogo, a ono što je i izrekla ostaje daleko i sterilno. ■

PREPORUKE: SERIJE

Apple Cider Vinegar

(Netflix)

U SVOM relativno kratkom vijeku postojanja, društvene su se mreže uspjele etablirati kao katalizator raznolikih društvenih procesa i ogoliti ljudsko stanje, a usput i generirati neke nove poremećaje. Deficitarnim pojedincima gladnima društvene potvrde virtualne su persone omogućile da namire svoje fantazije, a onima moralno zaknutima i da ih neometeno prošire na širu zajednicu, ne mareći pritom za razmjere štetnosti svojih postupaka. A kad je takva konstelacija smještena u kontekst kapitalizma i realnost privatiziranog zdravstva, koja je dovela do

masovnog napuštanja znanosti i okretanja *New Ageu*, stvara se poligon za masovne prevare i opasno manipuliranje ljudskim životima. Jedna od takvih priča iz stvarnog života ona je ANNABELLE GIBSON, australiske *wellness* influencerice i zagovornice nardriliječništva, koja je stekla golemu bazu sljedbenika poslovanjem strukturiranim oko lažne tvrdnje da je prirodnim režimom liječenja pobijedila terminalni rak mozga. U šest dramatičnih epizoda autorice SAMANTHE STRAUSS, adaptiranih prema knjizi 'Žena koja je prevarila svijet' koju su napisali novinari koji su je raskrinkali, prikazano je kako su društveni mediji transformirali *wellness* industriju i iz temelja promijenili našu psihologiju. Premda je natopljena potresnom dramom, ne samo umišljene bolesnice (KITLYN DEVER) već i dviju žena u stvarnoj borbi s bolešću (ALYCIA DEBNAM-CAREY i TILDA COBHAM-HERVEY), priča koja je 'temeljena na istinitoj priči utemeljenoj na laži' ispričana je na zabavan način, korištenjem naglih vremenskih skokova i povremenim probijanjem četvrtog zida, što stvara dojam interaktivnosti karakteristične društvenim mrežama i gledateljima omogućuje direktan ulazak u hiperrealnost. No iako 'Jabučni ocat', opisujući sve razmjere štetnosti njezinog djelovanja, Belle nimalo ne šteti i predstavlja ju kao narcisoidnu manipulatoricu i prevaranticu, zanimljivo je suosjećanje kojim pristupa čak i tom liku, tražeći izvore njezine usamljenosti i patološke žudnje da bude obožavana i slavljena.

The White Lotus 3

(HBO Max)

DEKONSTRUKCIJA nadmenog zapadnjačkog solipsizma već je treću sezonu osnovna preokupacija jedne od najpopularnijih serija današnjice, smještene u istoimeno luksuzno odmaralište, ovoga puta na Tajlandu. Iako je dramaturški strukturirana kao i prethodne dvije — započinje zločinom, kojem ne znamo ni žrtvu ni počinitelja, koji se po-

stepeno rasvjetljuje — osim nove prekrasne scenografije, ova je sezona donijela i neke osvježavajuće inovacije, invertirajući položaj protagonista; bogati bijeli turisti prvi su se put našli u manjinskoj poziciji koju osjećaju na vlastitoj koži, dok su se crnački likovi obreli u položaju klasne nadmoći. Autor MIKE WHITE unio je i naglašenu dimenziju duhovnosti jer zapadnjaci, posebno Amerikanci, posljednjih pola stoljeća

nemilice ekspropiraju budističke duhovne prakse, tražeći u azijskim turističkim destinacijama utočište i instantna rješenja za neuroze i psihičke bolesti koje su rezultat forsiranja kapitalističke filozofije individualizma kao najveće vrijednosti kojoj treba težiti. Emocionalna se iskušenja likova ispituju nijansirano, ponajviše kroz njihovu apsurdnu mikrodinamiku i vješto skrojene dijaloge prepune humora, i ponovno je više suosjećanja posvećeno lokalnom stanovništvu koje neumorno radi da zadovolji nezahvalne turiste i počisti nered, stvarni i metaforički, koji za sobom ostavljaju. I ova je sezona prepuna velikih zvijezda, pa su se u glavnim ulogama našli WALTON GOGGINS, CARRIE COON, PARKER POSEY, JASON ISAACS i NATASHA ROTHWELL.

The Åre Murders/
Åremorden

(Netflix)

NETFLIXOV nordijski triler, temeljen na dvama romanima švedske autorice VIVECE STEN, prati mladu policajku Hanu Ahlander (CARLA SEHN), koja nakon poslovnog i ljubavnog kraha i *burnouta* napušta Stockholm i dolazi na prekomandu

u naizgled idilični gradić Åre. Tamo je dočeka krvavi misterij čije razrješenje, osim što predstavlja priliku za njezino iscjeljenje i iskupljenje, otvara mnoge neuralgične teme suvremenog svijeta, poput *groominga* i trgovine ljudima. U samo pet epizoda rješavaju se dva različita slučaja, pa im je ritam prilično brz i, premda se pomalo zalazi u psihologizaciju protagonista i njihove privatne živote, više je pažnje posvećeno slučajevima nego samim likovima. No, i unatoč tim manjkavostima uvjetovanih formatom, ipak se radi o nordijskom noiru u svom najboljem izdanju, prepunom jezive atmosfere, zamršenih zapleta i neočekivanih prevrata, okovanih snijegom i ledom.

■ Jelena Svilar

Povjesničarka umjetnosti
i autorica knjige 'Bokobran – Razgovori
o kulturi i umjetnosti Boke kotorske'

NEVENKA ŠARČEVIĆ
Baština je uvijek dio svih

Kako je došlo do vaše knjige 'Bokobran'?

Jedno vrijeme sam živjela u Tivtu u Boki kotorskoj gdje sam uređivala emisiju Bokobran na lokalnom radiju Dux, službenom mediju Hrvata u Crnoj Gori. Imala sam slobodu koncipiranja pa sam je posvetila svojim stručnim interesima, ponajviše temama iz povijesti umjetnosti i zaštite umjetničke baštine, ali i arheologije, povijesti i aktualnog likovnog života. U stotinjak emisija gostovali su brojni stručnjaci iz Crne Gore, Hrvatske i Srbije; umjetnost i kultura Boke kotorske isprepletene je raznim utjecajima koji privlače istraživače iz cijele regije i šire, koji se međusobno prate i uvažavaju, a nerijetko i surađuju. Na emisiji i knjizi sam radila oko pet godina. Gostovala je i sadašnja ravnateljica Instituta za povijest umjetnosti KATARINA HORVAT-LEVAJ, koja je predložila izdavanje knjige u ime Instituta i ArTresor naklade. Imala sam iznimno dobru komunikaciju s kolegama u nadležnim institucijama, primjerice u Centru za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, Državnom arhivu Crne Gore, u nevladinoj organizaciji Expeditio. Ovdje treba istaknuti don ROBERTA TONSATIJA, koji je u ime Kotorske biskupije podržao projekt izdavanja. Kako je knjiga izašla 2019., neposredno pred početak pandemije, neko vrijeme nije bilo prilike za predstavljanje, ali je ranije promovirana u Dubrovniku, Kotoru, nedavno u Pleternici i sada u Zagrebu.

Kako se institucije Crne Gore odnose prema katoličkoj baštini, pogotovo što je sve manje ljudi?

Mnogi su ljudi iz raznih razloga političke, privatne i ekonomske naravi već otišli, a ostala je profana i sakralna baština. Bogata baština katolika u Boki je dio baštine Crne Gore, brojni sakralni objekti nisu u funkciji ili služe za kulturnu namjenu, odnosno kao spomenici. Što se tiče odnosa prema baštini i njene zaštite, u 'Bokobranu' smo ukazali na neke pozitivne i problematične odnose. Svima nama je institucionalno i individualno potreban bolji uvid u vrijednosti tog slojevitog nasljeđa jer neznanje često utječe

Foto: Nenad Jovanović

na nepravilan odnos ili svijest o vrijednosti nekog spomenika.

Koja je vaša ocjena politike Hrvatske prema baštini hrvatskih zajednica u regiji?

O politici ne mogu puno govoriti jer se nje me ne bavim izravno, ali načelno uočavam prigodničarski interes do kojeg dolazi kada se nešto uklapa u određene političke narative. Doima se da je zanimanje javnosti i institucija često određeno postojećim državnim granicama, no znamo da nismo strogo podijeljeni i da nema autentične 'kulture' koja u sebi ne prožima razne utjecaje drugih kultura. S tim u vezi, šteta da nedavna izložba i tribina "Kameni tragovi sjećanja" s fotografijama JOSIPA LOVRENOVIĆA koje prate knjigu "Bosanski križ" IVANA LOVRENOVIĆA, nisu naišli na još snažniji odjek. Područje njihova interesa i doprinos su pionirski i od važnosti za bosanske Hrvate, koji postaju manjina, dok važnost rada i materije kojom se bave nadilazi okvire jedne nacije. Jer iako baština pripada određenoj grupi, primjerice katoličkoj u Boki, ona je uvijek dio svih i nikad nije jednodimenzionalna kategorija. Nadam se da ove knjige mogu biti poticaji.

■ Nenad Jovanović

KVADRAT

U 39. godini života preminula je redateljica i scenaristica SARA HRIBAR, objavljeno je prošlog petka. Pored niza uradaka kratkog i srednjeg metra, Hribar je naš film obilježila svojim dugometražnim debijem, filmom 'Lada Kamenski' o sudbini radnica tvornice Kamensko, koji potpisuje kao suredateljica (S MARKOM ŠANTIĆEM) i scenaristica.

■ L. P.

Sara Hribar – prerani odlazak mlade redateljice (Foto: Sanjin Strukić)

De/rekonstruirana tradicija

Folk i etno izvođači širom regije tradiciju iščitavaju na neke nove načine, neopterećeni žanrovskim klišejima i dogmatičnim shvaćanjem tradicijskog i 'izvornog'

Š IROM regije stasao je val folk i etno izvođača koji tradiciju iščitavaju na neke nove načine, neopterećeni žanrovskim klišejima i dogmatičnim shvaćanjem tradicijskog i 'izvornog'. O načinu na koji spajaju 'nespojivo' i udahnuju novi život starom, zaboravljenom i okamenjenom, razgovarali smo s pet predstavnika ove nove, ali žive muzičke scene.

Etno bend Balkalar iz Zagreba svira i nastupa već osam godina, a prošle su godine objavili svoj prvi, istoimeni album, s obradama pjesama s područja čitavog Balkana – svojevrsan *showcase* raznolikosti glazbe iz regije. Ako je hrvatskoj etno glazbi nešto nedostajalo, onda je to romski utjecaj, i upravo je to ono što Balkalar na velika vrata uvodi na scenu. Ima tu nešto i energije tzv. gypsy punka, a koncerti im ponekad završavaju *moshingom*. Premda većina članova ima akademski *background*, violinistica i pjevačica IRMA VICULA BULAJA kaže da nemaju akademski pristup glazbi, već ih je mnogo više formiralo sviranje na ulici, s kojim su započeli, da bi potom postupno prešli na klupske svirke te dogurali do nastupa na world music festivalima širom Europe. Svoj pristup ne opisuju kao tradicionalistički: — Sigurno ne sviramo 'izvornu' glazbu, nego je to neki etno žanr koji ima svoju tradiciju. Ono što mi želimo je tu muziku približiti mladima, odnosno sadašnjem vremenu, na neki način da to bude življe, euforičnije, zabavnije – pojašnjava Bulaja.

Bendu je bitan i panbalkanski aspekt i moment rušenja ili ignoriranja državnih granica

Čini mi se da kod kuće još nailazimo na problem da se bavljenje tradicijskom muzikom shvaća kao nazadno i neinventivno. A vani postoji mnogo očekivanja od toga kako treba zvučati muzika Balkana. Egzotizira nas se i orijentalizira. Mi ta očekivanja redovito iznevjeravamo, i na to sam ponosna – ističe Dunja Bahtijarević

Formiralo ih je sviranje na ulici – Balkalar (Foto: Zoe Šarlija/PIXSELL)

— ne žele da im u repertoaru prevladava glazba iz samo jedne zemlje, pa ni Hrvatske. Bulaja je također mišljenja da se Balkalar naslanja na zvuk bendova iz prošle generacije etna u Hrvatskoj – Afiona, Kriesa, Cinkuša – mnogo više nego ostali srodni bendovi iz ove generacije, koji nerijetko imaju posttradicionalistički pristup, gdje tradicionalne zvukove spajaju s naizgled nespojivim modernim žanrovima.

Možda najbolji primjer takvog pristupa je Lenhart Tapes, *one-man-band* koji u Srbiji opisuju kao 'jedan čovek – četiri vokmena'. Iza projekta stoji VLADIMIR LENHART iz Kovačice, slovačkog gradića u Južnobanatskom okrugu, s kojim smo ranije već razgovarali za Novosti. Lenhart svoju glazbu, koju opisuje kao 'ethno noise', stvara kroz manipulaciju kazetnim vrpčama, koristeći *walkmane* i kazetofone kao glazbene instrumente. Kazete skuplja po balkanskim buvljacima, zatim pažljivo bira materijal iz te svoje ogromne kolekcije ezoterija te ga miksa i nadograđuje ritmičkim *loopovima*, *sampleovima*, živim instrumentima i vokalima. Uživo nastupa samostalno, ali i s pjevačicama TIJANOM STANKOVIĆ, MIRJANOM RAIĆ, SVETLANOM SPAJIC I ZOJOM BOROVIČANIN.

— Ono što volim da radim sa tradicionalnom muzikom je da joj dam neko novo, eksperimentalno čitanje. Prvenstveno aranžmanski, ali i da je spajam sa nečim sa čim nije predviđeno da bude spojena. Na taj način naglašavam nešto što se meni od tradicionalne muzike iskreno dopada – kaže Lenhart.

Lenhart nije jedan od onih koji drže do dihotomije između 'autentičnosti' i 'kvalitete' 'prave' tradicionalne muzike i navodno 'bezvrijedne', 'treš' novokomponirane narodne glazbe; cijeni i uključuje utjecaje i jednoga i drugoga.

— Ponekad tzv. treš elementi čine ključnu ulogu u mojim pesmama, zato što me inspirišu. Sa druge strane, 'izvorno' narodno stvaralaštvo je nešto čemu se takođe divim, pa i takve muzičke elemente volim da inkorporiram u svoje kompozicije. Ne volim da pravim striktnu podjelu između to dvoje jer mislim da jedno često zalazi u drugo, i obrnuto. Moja muzika je živi dokaz toga – objašnjava Lenhart.

Jedan potpuno drugačiji 'ethno noise' čuje-mo kod benda Nemeček, koji spaja noise- post

rock-drone crnilo kultnog američkog benda Swans s mističnom interpretacijom hrvatskog, balkanskog ili pak panonskog folka.

— Glazbeno crnilo i folklor idu ruku pod ruku jedno s drugim. Uzmi narodne predaje i bajke bilo kojeg naroda i vidjet ćeš da je crnilo itekako prisutno. Cijela rock mitologija je zasnovana zapravo na narodnom elementu – ističe osnivač benda VEDRAN ŽIVKOVIĆ.

Dakle, ono što prosječnom slušatelju djeluje nespojivo, zapravo su elementi koji posve prirodno idu zajedno. Poganske elemente prisutne u glazbi i tekstovima crpe iz bajki IVANE BRILIĆ-MAŽURANIĆ, narodnih priča, znanstvenih članaka o slavenskoj mitologiji, folkloru i dvovjerju itd. Prvi, sjajni album 'Prokletije', prvi dio najavljene istoimene trilogije, zapravo je bio solo-projekt Vedrana Živkovića, koji je sve sam odsvirao. Kako su se bubnar BORNA MAKŠAN i klavijaturist LEO BESLAČ nakon toga maksimalno uključili u kreativni proces, sljedeći album 'Prokletije II' predstavlja stilski zaokret s eklektičnijim pristupom i svojevrsnom nadogradnjom zvuka prema art rocku, pa čak i novovalnim utjecajima.

Ako Nemeček ima maksimalistički pristup, onda je Dunjaluk odličan primjer minimalističkog. Ovak zagrebački sevdah duo osnovan je 2019. i čine ga DUNJA BAHTIJAREVIĆ I LUKA ČAPETA. Osim što je izvedenica iz njihovih imena, ime benda je i turcizam koji znači 'ovozemaljski svijet'. Dunjaluk dekonstruira sevdah – ogoljuje ga, svodi na minimum, reinterpretira gotovo do neprepoznatljivosti, uz

psihodelične tonove Lukine gitare, Dunjin izrazito ekspresivan vokal i mračnu, sablasnu atmosferu.

— Ako sevdah dekonstruiramo, svakako bih rekla da ga i rekonstruiramo. Mislim da se u tome kako je sevdah zvučao u zadnjih sedamdesetak godina izgubio dio njegove srži i da ga se zatrpalo kičem. U tome se nimalo ne pronalazim. A u njegovoj srži itekako da, što i jest veliki potencijal tradicijske muzike. Mislim da smo doprili do te srži i iznjedrili je na način koji je za nas dvoje, kao umjetnike-muzičare-pjesnike u 21. stoljeću, relevantan – navodi Bahtijarević.

Što se tiče općeprihvaćenih, 'okamenjenih' percepcija sevdaha, Bahtijarević ukazuje na 'predrasude i stereotype s kojima publika pristupa našem žanru, kako kod kuće, tako i vani'.

— Čini mi se da kod kuće još nailazimo na problem da se bavljenje tradicijskom muzikom automatski shvaća kao nazadno i neinventivno. A vani postoji mnogo očekivanja od toga što je i kako treba zvučati muzika Balkana. Egzotizira nas se i orijentalizira. Mi kao Dunjaluk ta očekivanja redovito iznevjeravamo, i na to sam ponosna, bez obzira na to što je taj put teži – ističe.

Minimalistički pristup folku njeguje i ADAM SEMIJALAC, otprije poznat kao blues rock umjetnik Bebè Na Volè, koji je 2023. godine objavio sjajan album 'Ode dite', reinterpretaciju, rekontekstualizaciju i rekonstrukciju hrvatske tradicijske glazbe, uz deset autorskih pjesama koje zvuče kao da su stare stoljećima i dolaze 'iz naroda'. Namjera mu je bila vidjeti koliko daleko može pomaknuti granice eksperimentiranja s tradicionalnom formom i može li se i dalje izražavati nakon operacije raka štitnjače, kada je ostao bez velikog dijela raspona glasa.

Semijalac crpi inspiraciju prvenstveno iz autentične narodne glazbe Dalmatinske zagore, Like, Slavonije, Istre i Dalmacije, koju je našao među dokumentarnom građom Instituta za etnologiju i folkloristiku. Nastojao je da melodije i aranžmani budu što siroviji i jednostavniji, poput brojlica i dječjih pjesmica.

— Ponavljanje je dosta bitan faktor u gotovo svakom folkloru. Postizanje neke vrste transa. Bilo mi je bitno progovoriti kako o individualnoj, tako i kolektivnoj traumi koja zapravo ne prestaje. Ona je vječni temelj za nove sukobe, mržnju, razilaženje, raslojavanje – pojašnjava Semijalac.

Album je posvetio 'našim bakama i djedovima antifašistima':

— Danas se povijest prepravlja i mijenja u svrhu narativa koji podržavaju ideologiju vladajuće strukture. Mi smo prostor na kojem je antifašizam napravio ogromnu revoluciju, a danas se o istim tim ljudima i pokretu piše kao da su to bili koljači, krvnici i zločinci. Nepoštivanje te, nama danas nepojmljive borbe je jedna velika sramota za naše društvo. Bez te borbe, mi danas ne bismo postojali – zaključuje. ■

Folk i antifašizam – Adam Semijalac (Foto: Miran Kramar/GMK)

TV RAŠETANJE

Kamo dalje,
rođače?

PIŠE Boris Rašeta

Čak i ovakva, birokratizirana, uhljebnička, shizofrena Europska unija najbolje je što se našem kontinentu dogodilo nakon poraza Napoleona i stogodišnjeg mira zvanog Pax Britannica.

No, Europa je ostala bez skrbnika pa će vođe država morati odlučiti kako dalje

Predsjednička
prisega, N1,
18. veljače, 14:00

BILA je to odlična poruka. Mlada CHRIZTEL RENAE ACEVEDA, Filipinka koja u Hrvatskoj živi pet godina, izazvala je oduševljenje izvedbom pjesme 'Dej mi, Bože, oči sokolove'. Otpjevala ju je na inauguraciji predsjednika ZORANA MILANOVIĆA, koji je time poručio da je ova zemlja otvorena za Druge. Naznačen je i poželjan standard Drugoga: kulturno adaptiran, jezično prilagođen, sa zakonitim papirima za ulazak. Drugi izvođači, mornarička klapa Sveti Juraj, označavaju drugu dimenziju Milanovićeve politike: oslonac na tradiciju i vojsku. U odmjerenom inauguralnom govoru Milanović je ipak razbucao sveti gral militarista, plaćenika vojno-industrijskog kompleksa koji tvrde da 'sigurnost nema cijenu'. Ima cijenu, kako ne: ponudeno je pet posto BDP-a, što će reći oko četiri milijarde eura godišnje. Otko toga će još letjeti perje jer nijedna zemlja EU-a nema mogućnost izdvojiti pet posto i ne upasti u recesiju. Uglavnom, Milanović je popio čaj s bromom, smirio se, pročitao govor i govorio u relativno razumljivim šiframa, diplomatski, ali jasno. Ako možemo komprimirati njegov govor, saželi bismo ga ovako: dolaze teška vremena i treba biti mudar, ostati pod stolom, kako ne bismo završili na stolu.

Dnevnik, HRT,
22. veljače, 19:00

TRUMP ne odustaje od Grenlanda, dijela EU-a! Kamo dalje, rođače? Europa je ostala bez skrbnika, 'novi šerif u gradu' promijenio je smjer za 180 stupnjeva. Kako car – Bruxelles – izgleda gol? Ima veliki torzo: 550 milijuna stanovnika i moćno gospodarstvo, ali malu glavu. Dio Europe, sve veći, dijeli ORBANOVE stavove. Dio pak dijeli SCHOLTZOVE i MACRONOVE. Između te dvije Europe zjapi provalija. Orbanova je ksenofobna, neliberalna i više ili manje prorуска. Macronova je liberalna, genderistički raspoložena i doživljava Rusiju kao vječnog neprijatelja kojega, od NAPOLEONA preko KAJZERA do HITLERA, treba 'obuzdavati'. Problem je što se kod tih 'obuzdavanja' opruga uvijek vraćala duboko u Europu. Sad prijeti skočiti do Dnjepra ili, ako se rat nastavi, do Dunava. Riječ 'mir' utoliko više ne zvuči zloćudno. Jer, što je Zapad više naoružavao Ukrajinu, to su Rusi ulazili dublje u tu zemlju, destabilizirajući i EU, i NATO, i SAD.

Europa nije zajednica vrijednosti, to je fatamorgana koja je dosad bila podupirana silama kojih više nema. Europa nema vojsku. Europa nema jake lidere. Vrh Komisije nije izabrao narod. Orban kaže da će se EU raspasti u roku od tri godine. To je zastrašujuća perspektiva. Čak i ovakva, birokratizirana,

Lutka Ursule von der Leyen za predstojeći karneval u Mainzu
(Foto: Andreas Arnold/
DPA/PIXSELL)

uhljebnička, shizofrena Europska unija najbolje je što se našem kontinentu dogodilo nakon poraza Napoleona i stogodišnjeg mira zvanog Pax Britannica. Vođe država morat će organizirati seriju sastanaka na kojima će dogovoriti kako dalje. Održivi optimum zajedništva značio bi zajedničko tržište, Šengen, euro, suverene nacije. Vjerojatno će trebati promijeniti načelo izbora za Komisiju, koju oktroiraju elite, i naći odgovor na tri ključna pitanja. Treba li Europi vojska, treba li ostaviti konsenzus kao načelo odlučivanja i, na kraju, što s NATO-om, savezom u kojemu najvažnija članica, Amerika, iz čista mira prijete drugoj, mirnoj i vjernoj Danskoj. Što s Rusijom? Ostaviti je u zagrljaju Kine ili vratiti u Europu?

Dnevnik, HRT,
23. veljače, 19:00

REZULTAT izbora u Njemačkoj je posve očekivan. Pobjeda – Pirova? – FRIEDRICHA MERZA, potop Olafa Scholtza i njegovih socijaldemokrata, uspjeh Alternative für Deutschland, prolazak Zelenih, neprolazak SAHRE WAGENKNECHT. Merz mora sa socijaldemokratima. ANNALENA BAERBOCK – čudo od inkompetencije, zelena militaristica, na tragu JOSCHKE FISCHERA – odradila je svoje. Situacija je slična onoj u Francuskoj i mnogim drugim europskim zemljama: sve stranke srednje struje ujedinile su se protiv desnice i ljevice. Jasno je da će, ako nova vlada ne riješi aktualnu krizu, na idućim izborima većinu u parlamentu osvojiti AfD. Merz i njegovi kolege suočavaju se s golemim izazovima. On želi ograničiti migracije, no socijaldemokrati ne mogu glasati za to i ostati iole vjerni sebi. Merz želi ujediniti sve slabiju Europu oko Njemačke – odvojiti se od Trumpa i stvoriti vojno samodostatnu i jaku Europu – za mogući rat s Rusijom, kojega neće biti. Merz odbacuje diplomat-

sko rješenje sukoba u Ukrajini, za njega su neprihvatljivi vojni poraz Ukrajine i jačanje pozicije Rusije. 'Njemačka treba ostvariti istinsku neovisnost od Sjedinjenih Američkih Država i ojačati europsko jedinstvo', rekao je Merz poslije pobjede na izborima. Nijemci shvaćaju da gube američki nuklearni kišobran. Govorilo se da će trebati nuklearno oružje za obranu Europe. Ali hoće li ostatak Europe to htjeti? Ovo je, nema sumnje, povijesna prekretnica za cijeli Zapad.

Dražen, Netflix

NA streaming servis stigao je najkontroverzniji film prošle godine – 'Dražen', u režiji DANILA ŠERBEDŽIJE. Film je izazvao silne polemike jer su svi u njemu vidjeli nedostatak nečega: Šibenčani Šibenke, cibonaši Cibone, Hrvati Hrvatske, Jugoslaveni Jugoslavije – nedostajala je samo žalopojka ZVONIMIRA SUNARE SUKIJA da popis ožalošćenih bude kompletan. Nama koji nismo fanovi košarke film je ispričao zanimljivu priču o košarkašu koji je izazivao divljenje, ljubav i mržnju. ZRINKA CVITEŠIĆ odigrala je sjajnu rolu majke Dražena Petrovića, BISERKE, odlično skinuvši šibenski naglasak. Srpski glumac DRAGAN MIĆANOVIĆ uvjerljivo je odigrao strogog, ali dobrog Draženovog oca, poštenog i skromnog šibenskog milicajca. Redatelj filma Danilo Šerbedžija dvije male govorne uloge povjerio je novinaru SAŠI KOSANOVIĆU – kakav talent! koja ljepota! – i redatelju PEĐI LIČINI, koji su solidno odradili zadatak. S 81.627 prodanih karata 'Dražen' je lani bio najgledaniji hrvatski film. Ušao je i među deset najgledanijih naslova u Hrvatskoj uopće, a i na Netflixu se dobro drži. Bujrum! ■

NO P ASARAN HO ПАСАРАН

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.

Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.

Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ